

శ్రీ రస్తు.

కాళి దానచరిత్ర ప్రకరణము.

A DRAMA.

ఇది

ప్రస్తుతవేంకటగిరి ప్రభువు

ఆనగా

ఇరువదసిమిదవపురుషులు

రాంన

వెలుగోటి.

శ్రీరాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రులవారి

ధనసహాయముపలన

చిలకపాటి - వేంకటరామానుజ శర్మ విరచితము.

చిలకపాటి - తిరుమలాచార్యులచే

“హిందూరత్నాకర” ముద్రాక్షరశాలయందు

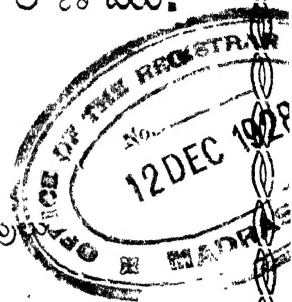
ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

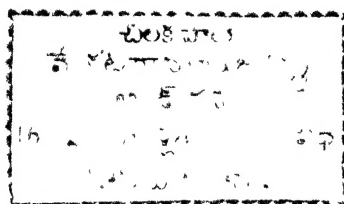
చెన్నపురి.

1928.

All rights Reserved.

Price Rs. 1-8-0.

చెన్నపురి :

పిడుగు. వేంకటకృష్ణారావు పంతులు గారి,
“హిందూరత్నాకర ” ముద్రాక్షరశాలయందు,

మ ద్రి త ము.

1928.

ప్రస్తావము.

ఓవైదుష్యభూషణులారా ! మహాకవికాళిదాసునిచరిత్రము రసికజనకర్ణామృతమని యెల్లవారు నెఱింగినదేగదా! అట్టియతనిచరిత్రమునందు; భోజరాజుకూతులగు తరుణాంబుజా, విరజాంబుజలను విదుషీశిరోమణులయు నుదయాదిత్యుం డనువిద్యదాజనుమారునియు చరిత్రముతో సంబంధించినకథాంశమును వినోదకథాకల్పవల్లియనుపేరఁ జంపూరూప మగుశ్రావ్యప్రబంధముగా రచించి; ఆమహాకవి మదనసేన యను రాజకుమార్తెను, గాంచనమాల యను (విలాసవతి)వేశ్యాకన్యకను ధర్మపత్ని, భోగపత్నులఁగాఁ గైకొన్నకథాంశమును బ్రకటింపఁజేత మగుదృశ్యప్రబంధముగా రచించి ముద్రించినాడను. రసమును బ్రత్యక్షముగఁ గనంబఱచుటందేసి దృశ్యప్రబంధము లనఁబడురూపక గ్రంథములు పూర్వకాలంబున నిష్పాదును సరసులయ్యెల్లంబుల కానందనిష్ఠులందఱులైయెప్పుచుండుట సుప్రసిద్ధము. కాన నాటకమునకు రెండవది యయినప్రపరణముగా నిది రచింపఁబడిననుది.

ఏతద్గ్రంథకథాసంక్షేపము.

ఈగ్రంథమునందుఁగ రూపదేశమంత్రుమారుండు గౌతమచంద్రుండు గురుత్వము సం గాడిదెలమేపువారిం గలసియుండి మదనసేన యనురాజపుత్రిం బెండ్లాడి కాళిదాసుం డనంబ్రసిద్ధిపడసి పత్నిం గోలుటోయి ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యను వేశ్యాకన్యకంజేపట్టి భోజునినెయ్యమున వెండియుం దనసతిని బడసినచరిత్రము పద్యములును ; చాటునమస్యా శ్లోకములును గలసియుండుమృదుమధురవనశైలిచేఁ బడి యంకములు గలప్రకరణముగా స్త్రీలును బాలకులు సులభముగఁ దెలిసికొనునట్లు రచింపఁబడినది.

కథాంశాదులవివరణము.

౧. టియంకమున:—మధుమంతపురాధిపేతకూతు మదనసేనను దానివేశ్యాగురువుగామించి యేతతమున బలాత్కరించి యాశ్చన్వియఁజెల్పుహితముఁ బ్రతిహతముచేసి దానియంగు వ్యతిక్రమము నేయం గడంగుట ; రసికుండన్నవాడు చూడవలసినశృంగారరసప్రతిబింబము.

౨. వయంకమున:—గౌతముఁడును సాగధియును మదనసేనకు మగనిసంపాదింపఁబోయి లంబభేజుం డనుస్వైఘ్రకం బట్టుకొన సమకట్టఁగా ; నాయారణ్యకుండొనరింపనాగరికసంభాషణులు హృదయంగమం బగుహాస్యరసంబుతో నొప్పుమిగులముండు.

3. వయంకమున:—నాగరిక వేషము ధరింపజేసి మహాపండితుఁ డని చెప్పబడిన లంబభుజుఁడు రాజసభయందు విభ్రాంతుండై గ్రామ్యాస్త్రలు వల్కు గౌతముఁడు వానివచనములు సాధుతమంబు లని నమర్చించి రాజసభకు భ్రమ గల్పించి వివాహంబు నేయించుట యద్భుతహాస్యరసంబులయ్యవేశవిశేష మయి యుండు.

౪. వయంకమున:—కేళీమందిరమునందు లంబభుజుఁడు వెఱుగుపడి యొనరించినపరిహాసనీయకార్యంబుల నారసి మదనసేన దుఃఖించుటయు; ఆకన్యకవలన నతఁడు గాళిదాసుం డగుటయు; గౌతముఁడు కపటంబున నాదంపతుల నెడబాసి మదనసేన నవహరించుటయు హాస్య, కరుణా, అద్భుతరసంబుల కాలపాలంబులై యుండు.

౫. వయంకమున:—గౌతముని నిబద్ధుం గావించి కరూణాధిపతి మదనసేన నవహరించుట వీరశృంగారరసములభూమికలై చూపట్టు.

౬. వయంకమున:—మదనసేనం గోలుపోయి కాళిదాసుండు దుఃఖించుటయు ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యనువేశ్యాకన్యకు సంప్రాప్తయావనం గావించి రాజస్వాలకునిచేతం జిక్కికొనంబోయినయాకన్యకు దిప్పించిదానిండునకుఁ బ్రణయపరిగ్రహము గావించుకొనుటయు విప్రలంభశృంగారము నద్భుతహాస్యరసంబులను బ్రత్యక్షీకరించు.

౭. వయంకమున:—రాజస్వాలకుఁడు గాళిదాసుని జంపందలంచి కపటంబున బ్రహ్మరాక్షసునికడనుజేర్చి నాటకముని మెప్పించి కవి తనపత్నియుండువిధంబుఁ దెలిసికొనుటయు; గాంచనమాలానుజ్ఞం దగురాజస్వాలకుని భోజుఁడు స్త్రీశేషధారి యొనయర్జునుడనువానిచే వంచనాపరిహాసంబున బేలపుచ్చుటయు నద్భుతహాస్యమయంబులై వేడుకఁబుట్టించు.

౮. వయంకమున:—కాళిదాసుండు కాంచనమాలయింటికిఁ జని విలాసోత్సవ నాయంతి నలరించుటయు, నాయతివ కవికిం గలప్రియాలిరహస్యధం గనిపెట్టుటయు, బుద్ధిసాగరుండు కవిం గాంచుటయు శృంగారశాంతరసంబుల యవతారంబులై వెలయు.

౯. వయంకమున:—కాళిదాసునియత్యద్భుతకార్యములు శృంగారసమస్యాపూరణములు భోజకాళిదాసులనమావేశమును అద్భుతిరసప్రధానంబులై మహామోదదాయకంబులై యుండు.

౧౦. వయంకమున:—భౌజలీలావతులును గాంచనమాలయుఁ గాళిదాసునికి మదనసేనం జేర్చుటయు; కడుశోచనీయావస్థయం గుండుప్రియురాలిం గని కవివధుం మారార్చుటయుఁ గరుణను శృంగారంబున నద్భుతంబునను మానసంబులం జేలించు.

శ్రీరాధానాథవిరజ మనునాగ్రంథశాలయందు చిలకపాటి - వేంకట
రామానుజశర్మగారిచే విరచితమైన గ్రంథముల జాబిత.

వినోదకథాకల్పవల్లి యనుమహాకవికాళిదాసచరిత్ర.

దీనియందు ; నాటకచ్ఛాయ, మాయాసుందరీవిజయము, రససంజీవనము అను
నాటకత్రయము గర్భితమై యుండు.

ఈవినోదకథాకల్పవల్లియందు ; వైద్యవ్యంబునం గాళిదాసాదిమహాకవులతో
సమానలయినభోజానికూతులం ; దరుణాంబుజయు విరజాంబుజయు సమవారల విద్య
ప్రాజుకుమారుండగునుదయాదిత్యునికిం గాళిదాసుండు పెండ్లిసేయించినయతివిచిత్రచరి
త్రము సుడుపంబడియుండును.

ఈగ్రంథమునందుఁ బ్రతిపాదించఁబడియుండుకథాసంక్షేపము.

విద్యాసర్వస్వవేదినీ, యనుకపటపు వేశ్యాకన్యక తనరూపవయోవిలాసములకు
మోహించి వచ్చినవారివలన నొక్కొకరాత్రికిని వేయివరహాలు గైకొని యట్లువచ్చి
నవారిని తనయింటి ౬౮ హజారములయందుఁ గావలియుండువిదూషీశిరోమణులం
గొని విద్యాప్రసంగంబున నోడించి తనకన్యకాత్వమునకు భంగంబు గలుగకుండ
మాయోపాయంబులం బ్రవర్తించుటయొడిగి మహాకవికాళిదాసుండు కట్టెలమ్ముకొను
వానివేషంబుతోఁజని యరఁటియూఁచలకట్టను దన నేర్పుమెయి నాకనకాంగికి వేయి
వరహాలకు విక్రయించి యాధనమునీ పడపురోయిగ నొసంగి తనయసమానవైదూషీ
విశేషంబు వెల్లడిసేయుచు నొక్కొకద్వారంబునందుం బెక్కులు శృంగారపద్యములు
సెప్పచు నావాకిరులఁగడచి లోనం బ్రవేశించి యావేశ్యతో విద్యావివాదంబు సలిపి
దానింజయించి యదియేర్పఱిచి యుండుప్రతిసిద్ధాంతాసనంబుల నెలకొనితత్తన్నతత
త్వోపన్యాసపూర్వకంబుగ జయించి నాటకచ్ఛాయ యనునొకయువరూపకం బాడించి
యారోపడంతి నతిచతురత్వంబునఁ బయల్పఱిచి కాళికాదేవిని భోజభూపతిప్రము
ఖులకు సాక్షాత్కరింపఁజేసితదనుచరీగణంబువలన మాయాసుందరీవిజయ మనునొక
యువరూపకమునాడించి భోజానిరాణిమైగలిగిన యవవాదంబు నివర్తింపఁజేసి తరుణాం
బుజా విరజాంబుజలకు నుదయాదిత్యునికిని బ్రణామవిశేషంబు ప్రవృత్తం బయినయతి
మనోహరచరిత్రంబును రససంజీవనమునుపేరం బరఁగు నేడంకములనాటకంబుగ నభి
నయింపఁజేసి వసుధారిణి యనుపండియుకరాజకన్యకారత్నంబుతో భోజసుతల నుద
యాదిత్యునికిఁ పెండ్లిసేయించినకథ.

కాలిదాసచరిత్ర ప్రకరణము. — ఈ గ్రంథమునందు గరూశచేశపతి మంత్రిమూరుండు గళాచంద్రుండు గురుశాపమున గాడిదలఁగాయవారిం గలసియండి మదననేనయనురాజపుత్రిం బెండ్లాడి కాలిదాసుండనం బ్రసిద్ధిపడసి పత్నింగ్లపొయి ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యను వేస్యాకన్యకం జేపట్టి భోజునియెయ్యమున వెండియుం దనసతిం బడిసినచరిత్రము. వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రము. — ఇది “భోజరాజచరిత్ర నాటకము” అనియు “భోజరాజ కవిరాజచరిత్రము” అనియు రెండుభాగములుగల యొకసంపుటము. భోజరాజచరిత్ర నాటకమునందు సింధులమహారాజు జరాభరంబున కోర్వంజాలక కుమారుడగు భోజునికి బుద్ధిసెప్పి ముంజునికి రాజ్యంబప్పగించుటయు; భోజునిజన్మ పత్రిక వినిముంజుండు భోజునింజంప పత్నీరాజును నియమించుటయు; పత్నీరాజు భోజునింజంప శ్రమమునకుం దోడ్కొనిచనగా నాయురువురకుం జరిగిన చర్యలును; ప్రాణపరిత్యాగంబుచేసికొనం గడంగిన లీలావతీకన్యకను మారుజేషంబుం దాల్చినపు మారుండు రక్షించుటయు; పుత్రవధశోకాతురుండై ముంజుండువహ్ని సారంబోవఁ గపటయుక్తిచే బుద్ధిసాగరుండు తప్పించి కుమారు సప్నదు బ్రదికించినట్లు తెలిసి భోజునికి లీలావతీ పాణిగ్రహణంబును ధారానగరరాజ్య పట్టాభిషేకంబును; భోజరాజ కవిరాజచరిత్రమునందు: — భోజరాజునకును; కాలిదాస, భవభూతి, భట్టబాణ, దండి మాఘ, మల్లినాథ, శంకర, శుక, క్రీడాచంద్ర ప్రచుఖులగు ననేకకవిరాజులకును జరిగిన చరిత్రంబు సెప్పంబడియుండు. వెల రూ. 1 - 8 - 0

చమత్కారకథాకల్లోలిని. ఇది, శోచనుడను రాజకుమారుండు మందారమాల, మదనమాల, మదననేన, వసంతనేన, మదలేఖ, చందనలేఖ లనువిద్వద్రాజకన్యారత్నంబులను బరీక్షియభావంబునఁ బరిణయమైన శృంగారచరిత్రము.

రెండుభాగములు. వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర వచన బ్రహ్మవైవర్తమహా పురాణము. ఇది వ్యాస విరచితమగు సంస్కృతమునకు సరియయినది సకలశ్రుతీతిహాస పురాణములయందు గలసందేహములంబోగొట్టుటకు. బురాణకూత్రమనునామాంతరముతో బదమహాపురాణముగ నితర పురాణాదికథలకు మూలభూతములగు గోలోక భూలోక రాధాకృష్ణలకథలును, లక్ష్మీ, సరస్వతీ, దుర్గా, సావిత్రి, తులసీ, గంగా, వసుంధరాదిసమస్తస్త్రీ దేవతాపాఖ్యానములు నూలును, నారాయణ, మహాదేవ, విరాట్పురుష, గణేశాది చరిత్రంబుల నేకంబులు, తన్మంత్రోపాసనాదులును, జనులత్యావశ్యకముగ నెఱుంగవలసిన ప్రతివిషయంబులును మహర్షి దీనియందు జెప్పెను. దీనిలోని శాఖాకథలంబట్టి పురాణాంతరంబులు, నిందలి ప్రమాణములంబట్టి స్మృతులు ఏర్పడినవి. వెల రూ. 3 - 8 - 0

శ్రీరాధికాపరిణయము అను శ్రీగోపీకథాకాముది:—ఇందు పదుమూడు యూధములగోపికల యవతారంబులును; వారిపూర్వజన్మన్మత్తింబులును; ప్రస్తుత మున కృష్ణప్రాప్తికై వారురచించిన ప్రతాదులును; ఫలప్రాప్తియు; శ్రీరాధికావతారంబును; ఆమెవైభవంబును; శ్రీరాధికావివాహంబును; శ్రీరాధ కృష్ణునినటవేషంబు గాంచి మోహించితత్వాక్రికై తదాజ్ఞచే దులసీప్రతంబు నలుపుటయు స్త్రీవేషధారి యైవచ్చి శ్రీహరిరాధను బరీక్షించుటయు గోపకులలోఁగలిగిన యంతఃకలహంబు నివృత్తంబునీయ ముక్తావృక్షములను మొలపించి తనప్రభావము విశదపఱచి శ్రీరాధా దేవి తనకు గోకులపట్టమహిషియని తెల్పి యాదేవితోరాసోత్సవంబు లనుభవించి నందనందనుండు శ్రీరుక్మిణ్యాదికాంతల ప్రార్థనంబున ద్వారకకుం దోడ్పొనిచనుటయు నిత్యాది కృష్ణచరితము లనేకములిందుగలవు. వెల రూ. 1-0-0

ఆంధ్రకల్కిపురాణము. ఇది శ్రీనారాయణమూర్తి యీకల్పంతంబునం జేయం బోవుపదపదియగు కల్కవృత్తావతారముయొక్కచరిత్రము. శ్రీవ్యాసవిరచితమైన సంస్కృత కల్కిపురాణము ననుసరించి పద్యకావ్యముగ రచింపబడినది. వెల రూ. 1-0-0

ఆంధ్రతనిశ్లోకి. ఇదిద్రవిడభాషలో బెరియ వాచ్యాంబిళ్ళగారు రచించిన తనిశ్లోకికిసరిగా నాంధ్రీకరింపబడిమధ్యదాహ్యతములగు ప్రమాణవాక్యములకర్థముతో శ్రీరామాయణములోముఖ్యములగు శ్లోకములకుఁబ్రత్యాదిసమ్మతములగు మహార్థము లొక్కొక్కపదమునకు వాక్యమునకు నలువదేబదివిధములనుపన్యసింపబడి యుండు. వెల రూ. 1-0-0

శ్రీకులస్యపాఖ్యానము. ఇది లక్ష్మీదేవి కులనీయను రాజపుత్రియై జన్మించి శంఖచూడునికింబల్మియై నారాయణునిచేత బాతిప్రత్యభంగంబునుబొంది తత్పత్నియై కులసీపత్రరూపమునుధరించిభగవంతునికేకాంతకైంకర్యప్రవణయైనచరిత్రము, వెల రూ. 0-8-0

సుమనో వినోదనభాణము. ఇది శాకుంతలీదులపంటినాటకము. సుమశేఖరుఁ డనుశృంగారనాయకుఁడు నవమంజరియను బోగముకన్నెకుఁ దొలిగన్నెటికముపెట్టిన శృంగార చరిత్రము. పద్యములుగలసినపచనకై లి బహురసవంతమైయుండును. 0-4-0

వినోదకథాకల్పవల్లియు, కాళిదాసచరితప్రకరణంబును, ఆంధ్రభోజచరిత్రం బును పరస్పరసంబంధముగలవిగానవీనిలో నొకటిజదువుకొన్న వారికి మఱియొకడు నత్యావశ్యకము.

చిలకపాటి - వేంకటరామానుజశర్మ అండు సన్.

నెం. 18, పెరుమాళ్ కోవిల్ తోట వీధి, మద్రాసు.

వెనుక నుదహరించిన గ్రంథములు వలయువారి లీక్రిందవిలాస
దారులకువాసి తెప్పించుకొనవలయును.

1. చిలకపాటి. వేంకటరామానుజ శర్మ అండ్ సన్,

నెం. 16, పెరుమాళ్ కోవిల్ తోట వీధి,

సామకాశిపేట పోస్టు,

మద్రాసు.

2. విడుగు. వేంకటకృష్ణారావు పంతులు,

2/40, పెద్ది నాయని వీధి,

మింట్ బిల్డింగ్స్ పోస్టు,

మద్రాసు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాళిదాసచరిత ప్రకరణము.

ప్రథమాంకము.

నాందీపద్యము.

కం. ఇదే! పూర్వకవీంద్రులకును | హృదయంబునఁ బొడలుబల్లినిరుగేలు మొగి,

దృప్తదఁ బద్మవాసినీవా | జ్యుడవతులకటాక్షలీల ముఖధన్యులకుఁ.

శాంద్యంతంబున సూత్రధారుండు రంగంబుఁ బ్రవేశించె,,

సూత్రధారుండు.

తం. సరసిజనంభవాదిసురసంతతి కైన నలభ్యుఁడౌమహా,

పురుషుండు వేదవాక్యమతభూతిఁ జెలంగుమహాత్మ గోపికా,

తరుణులఁ గూడి భక్తవరతారతి లీలలఁ జేలుచుండునా,

పరమదయామయుండు పశుపాలకబాబుండు మమ్ముఁ బ్రోచుతేక.

అని పుష్పాంజలివికిరణంబుఁ గావించి,,

ప్రకరణార్థప్రకాశిక.

నాటకాదిరూపకములకు మొదటం జెప్పఁబడుపద్యము నాంది యనంబడును.

అందుఁగావ్యాఙ్మహావన ముండవలయు ఇవటం బూర్వకవి యనుటవలన శేత్ర త్రబంధప్రతిపాద్యుండు పూర్వకవి కాళిదాసుండను కావ్యాఙ్మ సబ్దసూచితమగు చున్నది.

మఱియుఁ బద్మవాసినీవాజ్యుడవతులకటాక్షలీల ముఖధన్యులకుఁ, అనుట వలననాత సలపదయుఁ దత్సంపాదకమగువిద్యయుఁ గలవా రసన్ధము సప్తమయ్యెడి.

ఈ నాందియందు ఎనిమిది పదము లున్నవి గాన నిది యట్టిపద మైననాంది యనంబడు. .

ఏల గో! నా నేయంగడంగినరూపకప్రయోగంబునకుం దోడ్పడువారెవ్వరును
తాక యున్నారు ?

నటి. ప్రవేశించి ,,

ఆర్య! భవన్నియోగం బనుష్ఠింప నిదె యేగుడెంచినదాన.

సూత్రధారుడు. నటీ! అట్టైన నేతత్పరిషత్సమాతాధనంబు నేయంబూని
నాకుసహాయమై ప్రవర్తింపుము

గీ. గీతకళాకుశలుఁడప్రభావ్యతగుణోత్తరులు రసికు లధిగతశాస్త్ర,
వ్రాతమహితాత్ము లధికవి । నీతులు సభఁ జేరి రిపుడు నెమ్మి దలిర్పక.

నటి. ఆర్య! ఋట్టియవరిమేయవైదుషీభాషణలకుం బరిచోషంబుఁ గల్పించ
మనకు శక్యంబగునే !

సూత్రధారుడు. నటీ! అట్లుకొనకుము. పండితగోష్ఠి నలరించుటకష్టంబు
గాదు. వారు గుణమాత్రగ్రాహకులు గాన సంతసించుదురు.

నటి. ఆర్య! అగుఁగాక! ఇంకనకం బ్రవృత్తంబులై యుండురూపకంబు
లెల్ల సీసరసాక్రేసరులు గాంచియుండుకపోరు. అట్టివి ప్రయోగించిన కలం బేమి ?

గీ. అనపమోదారససమాహార్య మగుచు । నభినవాద్భుతసద్వస్తుగుభగ మైన,
రూపకపరంబు గాని నిరూఢిఁ గాంచ । దీక్షాభిష్టాలనెప్పుని కింపు నింప.

అట్టిది యారయం దగు !

సూత్రధారుడు. స్మృతియభినయించి హ్నంబుతో ,,

ఓనటీ! భవద్నచనంబునం ; దధావిధసప్రకృతి పడసియుండునదిమదీయస్మృతి
పదసంచారంబుం గాంచె. అది చిలకపాటివేంకటరామానుజశిష్యు రచించినకాళిదాస
చరిత్రప్రకరణంబు

నాందీశ్లోకంబు పయిలించి మొదటిసూత్రధారుఁడు నిర్గతుం డయిన నట్టివాఁడు
మఱియొకరుండు ప్రవేశించి ప్రస్తావనాంగంబుల జదిపును.

సూత్రధారుండనఁగా:—నాంద్యుపకరణముఁ బ్రవర్తింపజేయువాఁడు. సూత్ర
మనఁగా:—నాంద్యుపకరణములు.

నటి. ఆర్య! సతీ! ఏతద్భావకప్రతిపాదితం బగువస్తువు తొల్లి యుడయాది
త్యప్రముఖులు తమతమప్రయోగములతో నభిలాగమవేడు లయినరసికవరులు శ్లాఘింపం
గవివరుసంఘం గలగౌరవవిశేషంబున నభినయించినది గాదే!

సూత్రీధారుడు. నటీ! ఔను! తదనుసారంబుగ నీయాంధ్రకవి తెలుగు
బాసంగల్పించిన వాడు.

నటి ప్రమోదంబునో,,

ఆర్య! మన సేతుంబూనినసమధిగ తాభినయశాస్త్ర పారీణతా ప్రదర్శనంబునభలంబగు.

కా. శృంగారంబు రసంబు సాధుజననిస్సీమప్రమోదావహం,
బంగంబు ల్కరుణాదికంబు లతిచిత్రాగ్ధంబు సద్వస్తువు,
త్తుంగోదారయకు ల్పభాసదులు సంస్తుత్యవృథావంబు లై,
యంగాయం గవిచంబు లన్ని యిట నాహా కూడె మోదంబుగఁ.

కానం దత్త్రకరణప్రయోగంబు మహామోదచాఢ్యంబు గాఁగలదు.

సూత్రీధారుడు. అట్లుగనేని యీయుడు వధికరించి గీతం బొక్కటి వాడుము.

నటి. ఆర్య! ఇది భవన్ని వేశం బనుష్ఠించెదను.

పాడుచున్నది,,

కం. * మలయానిలమిలనోక్కట | కలమడకలకలవిరావకలకంఠంబై,
లలితమధులుబ్రవట్టెద | మిల మధువు ప్రమోదభరము నిగురెత్తించెన్.

సూత్రీధారుడు. నటీ! నీవు పాడినగీతంబు కడురసావహంబైయొప్పె. ఈవ
సంతాగమమును నేను వర్ణించెదను వినుము.

ఉ. చారుషనస్థలీనవసంతతివాహమహోత్సవంబునకా,
సారసబాణవహ్నికుభసాక్షిక మై తగుదానియందు నా,
సారపికద్విజావరులు జాతముదంబున మాటిమాటికికా,
జేరి మనోహరధ్వనులఁ జెప్పెడి మంగళమంత్రసంతతికా.

* మలయానిలముసంబంధపడుటవలనఁ దద్దయా మీఁజునందపుటాముం గొని
జోవెలలు కలకలధ్వనులు నేయుచున్నవని యర్థము.

నటి. క్లాఫించుచు ,

ఆర్య! మీర లొనరించినమధువర్ణనంబువలన వివాహోత్సవంబునండు ద్విజ పరులు మంత్రోపాసంబు నేయుదు రక్షణార్థం తేర్చడుటంటేసి మధుమంతపురాధిపతి యగువిక్రమవంతునిసూతురు మదనసేనకు తేదవిదాశీర్షివాదమనోహరంబుగఁ బరిణయంబుజరుగుట యభివ్యజ్యమానం బగుచున్నయది.

సూత్రధారుఁడు. నటీ! అది యిప్పుడెట్లుజరుగును? మదనసేనయందుండమకంబుచే దానివిద్యాగురువుగౌతముఁడు దానితోఁ గలయి సువ్విగులూడుచున్నవాఁడు. రాజపుత్రియందు కొల్లదు. వ్రాహ్మణుండును గడుమోసగాఁడు. అలంతింబోవు వాఁడు గాఁడు.

స్రంబున,

చం. అశుచమరామణీయకవిశోరపదం బగుమోముదమ్మియు,
న్విశుతనవాభిరూప్యరమ తేడుకఁ గుర్కెడునంగయిష్టియు,
న్నస్మరవిలాసవైభవమునంగు సెలంగెడుకాను సొప్పనా,
చనజడకాక్షిఁ గూడి సుఖవారిధిఁదేలనిజన్మ మేటికె.

సూత్రధారుఁడు. సేవభ్యంబువలనికి దృష్టులు నిగుడించి శంకించుచు,

అ! ఇదె వచ్చుచున్నవాఁడు గౌతముఁడు! మోసగాఁ డని తమ్ముం బల్కిన పల్కు వినియెం గాఁజోలు! అట్లుగనేని నాయుండుఁ గిడుకఁ గాంచు.

నటి. ఆర్య! ఇతఁడు గౌతముఁడు గాఁడు. తన్నే పథ్యవారి యిటు చనువెంచు మనమణికంతుండు.

సూత్రధారుఁడు. నటీ! నన్ను సయితమించుక భ్రమపఱచినయితనియభినయ చతురత కడు సభినందనీయంబ. ఇంక మన మనంతరకఠియంబునకుం బ్రయత్నింపం జనుట. పోవుదము రమ్ము.

అని నిష్క్రమింతులైరి.

† ప్రస్తావన.

* సేవభ్య మనగా:—గాయకులు మొదలగువారుండెడు యవనికాంతస్థలము.

† ప్రస్తావనయనగా:—సూత్రధారుఁడు నటితోఁబోయె, నటునితోఁబోయె, విదూషకునితోఁబోయె, మాటలాడుచుం జిత్రోక్తులం దనకార్యంబు సుదుపునెవమునం బస్తుతకథోపక్షేపము గావించుట, దీని కాముఖ మనియెంబ తేడు.

గౌతముడు ప్రవేశించి,,

అ! రాజమతయగుమదనసేనరూపరేఖావిలాసంబులనేనెంతనినణంపఁగలవాడ.

ఉ. పూర్వశకాంకబింబమును బోలెడుముద్దులుగుల్కు మోమున,
భృగ్గర్జితలోపరక్తధవళాయతచంచల శేత్రపవ్తముల్,
వర్జితచంచలాలతలవాసి సెలంగెడునంగఱుప్పియుం,
దూర్గమవెట్టిదిట్టలను దూలఁగఁ జేయవె మానసంబులక.

ఈమనోహరాంగి నాతో విద్యాభ్యాసంబు సేయఁ గడంగినకొన్ని నాళ్లకు.

సీ. ఇంచుకించుక మించుచంచలభావంబు విప్రువ్యాన్నుల మెప్పు గుల్కు,
క్రీకరంబై స్మరస్మరవిలాసము ల్పూజుపంకజంబున మురువు లీన,
సుస్మృతితంబులైయుదుటుసూపఁ గడంగుకుచోరకంబులు గులుకులొలుక,
నసమగ్రమయి యొప్పునకుణంపుననుజిగి యుధరచింబంబున నందగింప,

గీ భావసౌతభ మెదను జూపట్టఁ దొడఁగ,
నంగకంబుల లావణ్య మలవరింప,
యౌవనోద్భేదవేళ నీపూవుఁబోడి,
యొందుసింగార మాతృ మోహోర్మి ముంచె.

ఇట్టియిదివిలోభనీయం బగుయౌవనోద్భేదంబున,

చం. చురువులు సెప్పునప్పు డలచానమనోజ్ఞవిలాసవైఖరుల్,
మదిని గలంప సొగ ననుమానవిలగ్నను నిండుకొంటిక,
బొదవఁడలంచి గ్రహ్మనను బుద్ధి మరపుచుఁగాముఁ దూఱుదుక,
మదవతికి న్నివేకముఁగ్రమంబునఁ బెల్పుసెపంబు తోఁపఁగక.

అదియునుంగాక,

గీ. ముగుద పఱియింపఁ గోరి నామోల నుండ,
దానిసోయగఁజే మదిఁ దలఁకుఁగాని,
కాస్త సారథములు ముక్కుచాయ రెలమి,
నించుకేనిఁదలంపున కెక్కవపుడు.

మఱియు నాచంద్రవదనామణినగు మొగంబుం గనుంగొననియొక్క యీ గంబు సయితము యుగసహస్రంబుగఁ దోచుచున్నది. క్రమక్రమంబున నొడఁబడఁజేసి యేన దీనిం బెండ్లాడెదను. ఇదియెల్లవిద్యలయం దనద్యశం బగుపాండిత్యంబుగఁదించియున్నది గానఁదనకంటె విద్యలయందుం దక్కువై యుండువాని పరియింపం గడంగదు. ఏన దీని కంటె స్థైర్యవిద్యలయం దధికుండను. నామనోగతాస్థంబు నివేదితంబు నేయి పల్లెయనును.

చింతయభినయించుచు,,

ఏలకో! యాదంతిగమన లుంతదనుక రాకున్నది! సూర్యోపస్థానాదు లొన ర్చనవృక్ష నానన్నిధికిం జేరువావన్నెలాది సూర్యుండు యాగాంతిరాధిరూఢుం డయ్యును దడయుచున్నది.

మ్రోలం గనుంగొని,,

ఇదె మదనసేనసఖి గుణమాలిని వచ్చెడిని! దీనికెనువెంట నదియు వచ్చు!

గుణమాలిని బ్రవేశించి. ఊరువునిగుడ్చుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పటికిఁ గదా! నామానసంబు సుస్వస్థతం గాంచినది. రాజపుత్రి ఋజుబుద్ధి తోఁ బ్రవర్తించుచున్నను బ్రాహ్మణుండు సుతానమాన యగుశిష్యుం గోరుట తగునా యని యెంచక మదనసేనయం దనురక్తుండై యున్నవాఁడు. తల్లక్షణంబులుపలవీంచుచు, గురువునం దతిభక్తిగలదిగాన బ్రాహ్మసఖి మదనసేనకది యే మనుకొనునో యని తలంచి యెఱింగింపక యుండెద. ఎప్పుడేని యీపాఠుండు పదరిపైఁబడం గడంగు నని భయం పడుచు వీరిరువురనన్నిధానంబు వదలక మెలంగుచున్నదాన. నాగోరుచుండినరాజా ముదలయునేటి కయ్యె. ఇంక నాకుం గంటికిం గూరుట వట్టు. బ్రాహ్మణునికి వృత్తాంతంబు బలిపెదను.

పరిక్రమించి,,

ఆ! ఈబ్రాహ్మణుండు మదనసేనయం దాసయిడికడు నిడుమలు వడుతున్న వాఁడు.

ఉ. నిర్దుర లేక రక్తరుచినిర్ధరజైశమదోయి యున్నెడికొ,
దద్దయు మేను బుష్పశరతాపము హెచ్చుటఁ జిక్కవైకమే,
ప్రాద్దును జింతయుం జడత పుల్కులు నుష్ణము తైస్వయూదాదువులో,
పెద్దయు నీతనిం దొడరి వీడితుఁ జేయుచుమన్నవక్కటా.

ఈమరదప్రతిభం దండరాసిపండున కట్టుసాచుచున్నాఁడు. కతోరం బగు రాజుమదలకు వెలిగంది పదరక బాధలుపడుచుండెడిని. ఈయడియాసయని త్తటినీ వర్తింపబోయెడి.

ప్రకాశముగ,,

బ్రాహ్మణోత్తమా ! వందనము !

గౌతముఁడు. ఓసి గుణమాలిని! అభీష్టప్రాప్తిచేసలరుచుండుము విశేషమేమి?

గుణమాలిని. శేషవిద్యరిష్టఁడా ! నీకులులువ్యగ్రంబులగునే ! మీర లీశేష
* బ్రయాగ్గంబు వడయబోయెదరు.

గౌతముఁడు. సుతసంబుతో ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని పలికినపలుకు ; మడనసేన నాయండుం బ్రయంబుం గొనియాన్న దనసగ్గంబును సయితము బోధించుచున్నది. అట్లయిగునేని యంతకంఠైశ్రేణుంబు వేటొందు గలదా !

ప్రకాశముగ,,

ఓసి ! ప్రియాగ్గంబుని నీనుడివినపడంబు బహువిద్యాగ్గంబుల బోధించుచు నుద్దిష్ట గ్గంబునుదెప్పవమింజేసి మానసంబునకుంద్యరాత్రిగల్పించుచున్నది. దానివివరింపుము.

గుణమాలిని. నవ్వుచు,,

గురువుగవా ! ఏపదంబునశీనిశోభతమ నిజభావాను సారముగ న్గము స్ఫురింతుటగలదు గాదె ! కాని మీకనేకాగ్గంబు లగుచున్న కేమో ?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని బహువతుర. నామం గలయుత్కంఠాత్రి యెఱింగియొ యిట్లు చున్నది. ఈయగ్గంబుఁ గ్రుచ్చి యడిగిన నన్ను చేలం జేయ. కాననిది మాని యొండ ర్గంబుఁ బ్రస్తావించెదినను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలిని ! రాజపుత్రి కాస్త్ర పాతంబు పఠింప వింత తడ పయ్యునేల రాకున్నది.

* ప్రియాగ్గము:— ఇష్ట మయినధనము,, అనునది పైకిఁదోచునగ్గము. ప్రియ యనఁగా నిష్ఠురాలైననాయిక, తక్రూపముగనగ్గ మనఁగా తరుణ్యాత్మకవస్తువు,, అను నది గూఢాగ్గము.

గుణమాలిని. గురువర్యా! ఇంక నీకాస్త్రపాఠంబు లేల! అన్నియు ముగిసె.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆముగదయు నావలె మదనశరార్థయ్యె నేమొ? కానిచోఁ బాఠంబు లేల వదలుకొనుడు?

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ గుణమాలిని! మదనసేన కాస్త్రపాఠంబులు వదలుట యేల?

గుణమాలిని. ఓనిప్రోత్తమా! నీ యాదృష్టంబు ఫలోన్ముఖం బయ్యె. అది యా కారణమనం జనును.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని మాటలతీరు మదనసేన నాయుండుం బ్రయంపడియుండుననన్ధం బుసూచితంబు గావించెడిని. ఇంకను నమ్ముం జనడు. క్రమక్రమంబుగ మాటలవెంట దిన కలతెఱుంగు విస్వప్తంబుగ నెఱుంగుదునుగాక.

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ యంతదనుక నిగూఢార్థంబుగ మాటలాడితివి. కలిగినయన్ధంబు వెల్లడిసేయుము.

గుణమాలిని. పండితవర్యా! గూఢార్థంబు మఱిమియులేదు. భర్తృచారిక విశ్మయ గురుదక్షిణాప్రదానపరితోషితస్వాంతులం గావించ నపరిమితమణిగణపూర్ణం బులగుబంగరుపల్లెరంబుల దాసిగణముచే నెత్తించికొని భవత్పాదార్చనంబున కించుక తడసి వచ్చు. అన్ధంబెల్లరకుం బ్రయంబు. అదిపుణ్యఫలంబువలనం గాని ప్రాప్తింపడు. అదిమీకిపు డనంతంబుగఁ గలుగం బోయెడిని. కానఁ బ్రయాగ్ధంబుం బడయంబోయె దిరనియు మీయాదృష్టంబు ఫలోన్ముఖం బయ్యె ననియుఁ బల్కితిని. ఇంచేమియు గూఢార్థంబు గానంబడదే! శుండునుచో! మాపంటిమూఢాత్మల కెల్లెఱుకవచు?

గౌతముఁడు. వెలవెలబోవుమోముతో. ఆత్మగతమున,,

కట్ట! తా నోక్కటి దలంప దైవంబొకటి దలంచు నన్నమాట యథార్థం బయ్యె. ఏను రాజపుత్రప్రిణామ పరీరంభాదిసుఖంబులం గోరుచుండఁ దడియదర్శన పల్లవ వినోదంబునంతయు దుర్లభంబు గాబోయెడిని. హా! దైవంబు కడుఁ గ్రూర తరంబు. ఏమిసేయుడు!

అని తల వాంచుకొని యవారకుండె,,

గుణమాలిని. నవ్వుకొనుచు,,

ఓపండితోత్తమా! అచరిమితంబు లగుమణిగణంబులు మీకుఁబ్రాప్తింపఁబోయెడినని నేఁ జెప్పినవచనంబు చెవి పోక నపగతభేదండ్లనై కుప్రసాదాతిశయంబుఁ గాంచిన మొగంబుతోఁగనంబడవలసియుండ నట్లు గాక దీవతాభాషనం బనం దగిన వాఁడవువోరెఁ జూపట్టెద విది యేలకో? ప్రియశిష్య యగుమదనసేనం బాయ మనంబు రాకున్నది కాఁబోలు?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఇది యాప్రతిపదనముగ నభిక్షేపించినయది. రాజకులసంచారనిపుణ లిట్టిజుఁగంబుల నతిదతురలు గారె!

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలిసి! అందుకై కాదు! మఱియొం గొన్నికాస్త్రంబులు పఠనీయంబులు గల వని పఠింపకయ విద్యాపరివఱుమునుండి విరమించుకొనుట యేలకో యని విచారపడియెదను.

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా! మదనసేన మీతోననేకాస్త్రంబు లభ్యసించె. ఇంకనిప్రటి కియెలజవ్వని యభ్యసించం దగుకాస్త్రం; బొందు గల దది దానిమగనితో నభ్యసించంగలదుసూనె! అందు కేల మీర విచారంపడియెదరు?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

అ! ఈచేటిక యెట్లు మాట్లాడినను మరల్చుచున్నది. నామొగమువలన నేను భర్తృదారికయం దనురక్తుడనై యొందునర్థంబు రాఁబట్టెం గడంగెడిని. అనువు మెయిం దప్పించుకొనుచు మాటలాడంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసి! నీవక్రోక్తిచాతుర్యం బటుండనిమ్ము. ఇప్పుడేను రత్నంబుల కాశించితి నా

గుణమాలిని. మందస్థితంబుతో,,

ఓమహాత్మా! భర్తృదారికగుణరత్నంబులపైఁ గోరిక యిడినమీకుఁ గేవల రత్నంబులయ్యెం దాప నొడమునే!

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

అ! ఈచేటిక కుటిలవచనంబు లేమందును. నీనిని సమర్థించెద.

ప్రకాశముగ,,

ఓసి దాసీ ! దానివినయాదిగుణంబు లట్టితే !

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! అట్లగుటంతేనీకాదె మదనసేనయందుం *
బ్రహ్మంబుంచితిరి.

శేవభ్యంబునఁ గలకలము,,

గౌతముఁడు. ఓసీ గుణమాలిని ! ఆకోలాహలం చేమి ?

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! భర్తృదారిక మీకు గురుదక్షిణ సమర్పించుచుండగల్గినట్లుంబు లగుబంగరువల్లభరంబులు దానికలు గొనిరాఁ దూర్వస్వసములతో భవన్మందిరమున శేగుచెంచుచున్నది. ఆరాజపుత్రికం బలసికొని యే తెంచుగజఘటలయు గుఱ్ఱంబులయు ఘోరకారపీషితధ్వజంబులును భూమగగవిరావంబులును వర్షవరుల పావహానినాదంబులును బెఱసి యీమహాకలకలంబు వీరెంచెడిని. భర్తృదారిక సనుచెంచు వృత్తాంతం బెఱింగింప దొలఁత భవత్సన్నిధానంబున శే జనుచెంచినదాన.

గౌతముఁడు. త్వరతో,,

ఓసీ గుణమాలిని ! నీవు వైశంబ భర్తృదారికకడ కరిగి నన్నస్వప్నకరీరుం గా నెఱింగించి బలంగమము వాకిట నాపి ఒంటిమై రమ్మనుము.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఇది యీవిప్రుండు మదనసేనతో శేకతంబున మాటలాడ వారసి చేసినయనువు. కానిమ్ము. ఇ దెట్లగునో !

ప్రకాశముగ,,

గురువర్యా ! భవన్నియోగం బనుష్ఠించెద.

అని నిష్క్రంత యయ్యె.

గౌతముఁడు. కట్టా ! ఏమిసేయఁజాలడు. మదనతీముఖచంద్రదర్శనోత్సవంబు సతతిము నాకింక లభింపం బోదు. ఇప్పుడైత నీయిందివరేక్షణతో మాటలాడి యేకతంబున మానసం బెఱింగింతు నటన్ననో గుణమాలిని దాని నెదబ్రాయకుండుటంతేనీ యనువుపదం బోలదు. దేవుం డెట్లు సేయజున్నవాఁడో !

* సంతోషముంచితిరి. అనువదిచైకిదోచునట్లుము. స్నేహముంచితిరనునదిసూభాగము.

చం॥ మదవతి నాకడ న్నిలిచి మాటలు పెప్పఁ గడంగువేళ నా,
మది యెఱింగించెద న్నియతి మంచిఫలంబు నిగుడ్చె నేని న,
మృదధరణీధ్రాణితిలమండలి కక్కినవాడ నాదు పెం,
పొదవు నిలాతలంబున కుభోన్నతి యన్నది యియ్య దారయన్.

అట్లు గానినాఁడు,

చం॥ సుమతీరతాపదావళిభి కుష్కత్కణం బయి చచ్చుకంటె నా,
రమణిని గాఁగిటం బొదివి రాజనిభాననదేహసంగ సా,
భృముఁ ద్రుటి గాంచి భూరమణిల్పితదండన మేను వాసి ని,
స్వమముద మందుడు న్నికృతికాలితఁ బట్టెదఁ గామినిమణిన్.

గుణమాలినీధ్యతీయయై మదనసేన ప్రవేశించుచున్నది.

మదనసేన. ససంభ్రమముగ నరుగుచు,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! మనయాచార్యుం డింతయస్వస్థశరీరం దగుటకుం గతంబేమికో !

గుణమాలిని. భర్తృదాతా ! ఈయంబు * తన్మనోజవృత్తివిశేషైకేవద సీయంబైయున్నది.

మదనసేనయు గుణమాలినియు గౌతమునిసమీపమునకుం జనిరి.

మదనసేన. వినయంబుతో,,

ఆచార్యులపాదకమలముల కంటే వాసిని మదనసేన యభివాదనమునీయుచున్నది.

గౌతముఁడు. రాజపుత్రి ! బుద్ధిమతి వగుదువు గాఁత.

గుణమాలిని. ఇంచుక నవ్వుచు,,

బ్రాహ్మణవర్యులయాశీర్వాదంబు తథ్యంబు గావలయును.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! మీర లస్వస్థశరీరులరై యున్నారని వింటిని. నాజన కునికిం తెప్పింపసి నిదానదక్షు లగుభిషక్కితో మాణుల రప్పించెదను. ముదలయే ?

* మనస్సునం గలిగినవ్యాపారవిశేషంబున కొక్కటికే యెఱుంగందగినది. అనఁగా :—అతనిమనోవృత్తికే యది తెలియును అనిభావము. ఇది పైకిం దోచు నర్థము మనోజవృత్తి విశేషముఅనఁగా :—మన్మథావస్థావిశేషము. తదైకజేద్యము ; అనఁగా :—ఆది యొకటిగానే యెఱుంగునది. అనునీయంబు గూఢము.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈగోల నాకుంగలియుండువ్యాధిని నివర్తింపజేయు సిద్ధావధంబు తానయై యుండ నది యెఱుంగక యితరుల వెజ్జల రప్పించెద ననుచున్నది. ఇది దీనితో నేకతంబు సంపాదించు దగుచెరపు గాఁగలదు. ఈసంబంబున నీచేటిని వెడలనడిచితి నేని రాజపుత్రికి మదీయమనోరథంబుం దెలుపవచ్చు. దైవం బనుకూలంబై రాజసుత చేత నీమాట నెప్పించె.

ప్రకాశముగ,,

రాజపుత్రి ! వైశంబ యగదంకాకులఁ బిలిపించుట యొప్పు.

మదననేన. మహాత్మా ! అట్ల యొనరించెదను.

గుణమాలినిగాంచి,,

ప్రియసఖి ! నీ పతివేగంబునం జని యాచార్యులయస్వస్థశరీరత నాజనవనికీ విన్నవించి తత్ప్రేక్షితుల నగదంకాకులం దోడ్కొని రమ్ము.

గుణమాలిని. విననియట్లుండెను,,

మదననేన. ప్రియసఖి॥౨॥ ఆచార్యునికి వ్యాధి ప్రతికలము బెంపు వడయుచు న్నది. కడువలనట యగును. ఇంబులకుం బ్రతిక్రియ నేయం దడయుఁ జనదు. నిన్ను వేడుకొనియెదనే ! వైశంబ చని భిషజ్జులం దోడ్కొనిరమ్ము.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

భర్తృదారిక ఋజుహృదయ యగుటంజేసి కపటం బెఱుంగక నమ్మిం బనుచు చున్నది. ఏ నియ్యెడ వాని చనిన నీబ్రాహ్మణుం డీమానవేశ్వరునికన్యకయందతి క్రమంబుగావించుబోయెడిని. కాముకుల కెట్టియతిక్రమంబుఁ గావించుటకైనను మాన సంబుతెంపుఁగొనును. రాజపుత్రియొజ్ఞను జరుపకపోరాడు. ఇచ్చోటునిడిచి పోతి నేని యీనాతికింగట్టంబు గల్గకపోదు. ఏమైన నేమిసేయవచ్చు. పోకతీరదు. ఇదుమ రాకమానదు. అగుఁగాక ! నాశక్తికొలది తన్నివర్తనోచితశంవిధానంబువొనరించెద.

ప్రకాశముగ,,

భర్తృదారికా ! నీచేసినముదల యనుష్ఠింపక యుండంజనునా ! నేనేపాటిప్రూ యంబు సంపాదించినను నీకుం బరిచారికనేకదా ! పరిజనమునకు భర్తృదారికలయొజ్ఞ చురతిక్రమణీయం బని యెఱుంగనా !

మదనసేన. ఆనునముతో,,

ప్రియసఖి! యింతదశకు నీవు నామాటజరుపుట కొక్కిరియేనిం దడవు చేసిన దానవు గావు. ఇప్పు డివ్విధంబున నావచనం బఘ్నింప నింపులేనిదానవువోలేం బ్రవర్తించెదవు. ఇందుకుగతం బెఱుంగక యుమ్మలించుచున్నదానను. ఏనాడేని నీ యందుం బరిజనమునంబుఁబోలేం బ్రవర్తించియుండునటే! నాజీవితనిర్విశేష వనితలించియున్నదానను. నీవయితేని యాచార్యునికోగమాలంబుఁ గలతెఱంగున నెఱింగించి తగువారలం దోడైత్తువని పొమ్మంటిని. ఈయగ్ధంబు సేయం బ్రయంపడవు. ఇదేలకో! ప్రియసఖి! కరుణించి పోయిరమ్ము.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నేను పోయి వచ్చునంతలోనన యాయాచార్యునికి వేదనాకాంతి గలుగఁబోలు!

మదనసేన. శంకయించుచు,,

ప్రియసఖి! నీనుడివినవచనంబున కగ్ధంబు నిగూఢంబై యున్నది. వెఱ్ఱలు రాక యంతలోవ్యాధి యడంగుట యెట్లు?

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నానుడివినవచనంబులకు గూఢార్థం బేమియు లేదు. మాతండ్రికి నేనిది విన్నవించి వెండియు నియ్యెడకు వచ్చునంతలో వైద్యులు సనుడించి యితినివ్యాధికౌపం బడంపంగల రనియు నీకార్యము పిలువంబోయినదాన మరలి వచ్చునంతలో చక్కంబుడు ననియు నింతవైంబ ప్రవర్తించి పనియొనర్పంగల వారలం డెదరనియు నావచనంబులభావంబు.

గౌతముడు. సాసూయముగ. ఆత్మగతమున,,

ఈదాసీపుత్రి భర్తృదారిక సెప్పినవచనంబు సేయక విశంబించు చున్నది. ఇదియాయోటు విడిచిపోకయే యిట్టిముక్కడివచనంబులం బ్రోద్దువుచ్చువని తోఁచెడిని. దీనిండుముక కార్యంబు గాదు. కాలం బతిక్రాంతం బయ్యెడిని.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపుత్రి! నేను శిరోవేదనాపీడితుండ నంటి యున్నాఁడఁ గానమీయిరువురమాటలు వినుటకు సయితము కష్టపడుచున్నాఁడ. ఊర కుండుఁడు. నులి విండుకయేనిలే కుండిన నది సంభృతార్థులకుం గొంత యుచకాంతిఁ జేయు.

మదనసేన. త్వరతో,,

ప్రియసఖి ; ప్రియసఖి ! యాచార్యునికి జ్వరాగ్నిక్షణమున కధిక మగు చున్నది. వైద్యులు వచ్చునంతలో నే మగుశో ! ఓసి ! నాప్రాణంబులపై యాన. తక్షణమ నావశనం బనుష్ఠింపుము.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున. సంతసించుచు,,

ఈలంజ యింక నేమి నేయగలదు. పోవలసినట్లు విధి యయ్యె.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఋణాబుద్ధి యగునీభర్తృచారిక కింకను పీనికపటం బవగతంబు గాకయున్నది. నేను తనమాట సలఁపనికోపమున నొట్టువెట్టి చెప్పెను. ఇంక బోక తప్పదు. ఇప్పుడు నాతి విస్వప్నంబుగ నీయర్థంబుఁ దెచ్చుచుం జనియెద.

ప్రకాశముగ,,

నాకువచ్చునంతలో నేమికావలయునో యది యగును.

అజుచు నిష్కారితయయ్యె.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! ఇంతదనుకశోక్త నాఁడేని ఈగుణమాలిని మద్వచనంబు నకు మాటు వల్కియెఱుంగదు. ఇప్పుడట్లు నేయకుండుటకుం గతం బెద్దియో ! ఆ యర్థం బటుండనిండు.

ఓమహాత్మా ! మీ కిప్పు డిట్టిజ్వరాగ్ని దుర్భరంబై పెరుగుటకుం గారణంబే మెఱి ?

గౌతముఁడు. మందస్మితము నేయుచు,,

ఓకామినీమణి ! యిది యిట్లు పెరుగుటకుం గారణంబు వ్యాధితత్వం బెఱింగి చికిత్సనేయం గడంగుటకు లేకపోవుటయే !

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! నాతంద్రికడ మండువైద్యులకడుసామర్థ్యముగల వారు. వార లియ్యెడకు రాఁగాఁ గలగుణం బెఱింగి ప్రతికారంబు నేయుదురు. మీకు శరీరాశోగ్రంబు గలుగుట కెద్దియే నీఁబూనియున్న దానను.

గౌతముఁడు. మోమున వింత యగువలసముతో,,

ఒకలువకంటే ! ఈ వ్యాధితత్వంబు వైద్యు లెఱుంగునదిగాదు. దీనినిగుడు దుప్పటకు వాడు తగదు. నాశాశోగ్రంబు గల్గుట కెద్దియైన నిచ్చెద నని నీపాడినవల్కుల వత్సంబు గావించెదవేని నాకీజ్వరాగ్నియడంగు. కానిచో నంతకంతకు దుఃప్రాణాంతంబుం జెరిపించు.

మదనసేన. మహాత్మా! ఆడి తప్పిపోవుటయుఁ గలదే! పులపాలికాజనంబున
కిది తగునే! మీకు దేహాశాంగ్యంబు గల్గుట కేదియే నీ జన్మదానము. ఈవేదనం గుడు
దప్పటకు వైద్యులు వగ రని యానతిచ్చితిరి. మఱి యెవ్వధంబున నీజ్వరా ర్తి యడంగు?

గౌతముఁడు. ఓమదవతివతంసమా! నాకుం గలిగియుండువేదనకుం బ్రతిక్రియ
వినుము.

చం. కమలదళాక్షి నీదుబిగికాగిటఁ జేర్చి యుర్రోజవర్షిణో,
త్రమనవకుంఠమంబును నుదారత మై గలఱుంగ నొల్లికా,
మమునను మోవిపానకముఁ గ్రక్కున నానఁగ నిచ్చితేని నా,
సుమశరసంజ్వరా ర్తి యిది శోభనగాత్రి యడంగుఁ జెప్పెఱ్ఱ.

మదనసేన. వెఱుగుపడి. తలకాంచుకొని యూరకున్నది,,

గౌతముఁడు. ఓవరవర్షి నీతిలకమా! ఏల మోము నాంచుకొనియెడవు.

ఉ. దుర్భరతాపకారణముఁ దోయజనేత్రి వచింపఁ బూనునం,
దర్శముదాఁకఁ దత్తరిలి తన్వయి జేలకొ! యూరకుండె దా,
విర్భవదుత్కటార్తిఁ గని వేమరు బల్కినపల్కు కల్లయో,
నిర్భరమన్మథాప్రళిభి నిచ్చలు గ్రాగెడునున్ఱ గావుమీ.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఏమునవచ్చు! ఇట్టిసర్వవిద్యానిధు లయ్యు నీయాచార్యులు కామునిం
జయింపలేకయున్నారు. కామాంధులు కృత్యాకృత్యంబు లెఱుంగరమట నిక్కువం
బయ్యె.

ఉ కృతాకళంబధిక్షేపించుచు,,

ఇట్టివారి కిదియొకదోసమా పో!

కరమువిరక్తు లయినమహర్షులు సయితము కామినీమణుల రూపాతిశయములకు
మనసు గరంగి తత్పరతంత్రతం గైకొన్నవాట. ఇంతమాత్రాశన యీమహామతిని నిరాక
రింపం జనునా! నిత్యాగురువునందు భక్తిజ్ఞానంగిసం దడు క్తంబులగువర్ధంబులు స్ఫురిం
చక విరగ్ధంబులై చెడునని చెప్పుదురు. కాన నితనిం గుఱితునింజేయంజనదు. అనువు
మెయి ననువర్తించి యీదూర్వ్యవసానంబులన నివృత్తుండే నెడను.

ప్రకాశముగ,,

మహాత్మా ! మీర నిన్నిడినంబులకును కయియింకే తాసినియందు సుతావత్స
లతం బ్రకాశింపజేసి యిప్పుడిప్పుడి ననుచితంబు లయినవదనంబు లాడుటతగవా ?
సమప్తదర్శనంబులును మీతలన నేకజావించిని. శాతండ్రి నన్నింక నంతఃపురంబుం
బాసిరాజున దనిముదలయిడియె. మీతోవిద్య లభ్యసించినంద కుమిట గురుదక్షిణ
లొసంగి యనుజ్ఞ వడసి చనంజను దెంచియున్నదాన. శిష్యవాత్సల్యంబున నాతెచ్చివస్తు
వులం గైకొని నాకుం బోవ నాజ్ఞయొసంగుడు. ఆశ్రయంబులగుమణులును బంగారం
బును మాయయ్యమీకుం బంపియున్నాడు.

గౌతముడు, ఓమదవతీవతంసమా ! ఈమణులు నాకేల ? ఈబంగార మేల ?
అభినవరాగమనోహరం బగునీయధరవిద్రుమమణియ నా కివ్వంబు. నాకుఁ గాకలసినబం
గారము నీయెడలిబంగారమే ! ఇది యెఱుంగక నీజనకుండు పెరయిచి బంపిన నా
కవియేల ? ఓరసజ్జారాలా ! నాతో విద్యాభ్యాసంబు నల్పినదానవు ; సమస్తకళాకాశ
లంబున సరస్వతిం బోలెడుదానవు ; నీకంటెం గళాకాశలంబున నధికుండు మదన్యం
డులేడు.

చం. ముదము దొంగఁ జేడె యొకమాధుని గూడి యడలగుకంటె నా,
మదవతి పండితోత్తముని మానితరీతి వరింప నుత్తమం,
అది. యొకరత్నహారము నియత్యభియుక్తిని గోఁచిత నా,
పదపదుఁ జిక్కి ; కాంచెడిని భద్రము రత్నగుణజ్ఞులబంపై.

కాన నోమానిసీమణి ! యితరములయినతలంపులు మాని మానసీయత నన్నుం
జేవట్టుము, నీకుం దగినవరుండు పండితుండును రూపయావనసంపన్నుండును నగువాఁడు
నాకంటె శ్లాఘ్యతముండు లేడు.

చం. కమలముభీవతంసమా ! నికామరతి స్వనుఁ బెండ్లియాడి భ,
ద్రముగఁ గళావశీజలధిఁ బాఁటిననేరవు పార్థకంబు నే,
యము. పెరవానిఁ గోరి విభవోజ్జ్వలమారసభావవిజ్ఞతకా,
గ్రమము దొంగ బుద్ధిపెడి కాననతంద్రిక నేయఁ బోకుమా.

మదనసేన. మహాత్మా ! కన్యకాజనంబునకుం దగినవరుని సంపాదించుట తలి
దండ్రులకుని. ఇతరుల కందుం బ్రకర్తించుట తగదు. కొందఱు రాజకన్యకలు తామె
మగల వరితచిరి. సకల గురుజనశ్లాఘ్యులఁ బడయటంచేసి యచి యుక్తంబు లయ్యె.
అట్లుగానివాఁడు తాను పశులం గోరువారు పుట్టినయింటికిం తెట్ట గలిగించువారు
గాక పోలే !

శ్లో. * పితా రక్షతికామారే భర్తా రక్షతి యావనే,
రక్షంతి వాధికే పుత్రా న స్త్రీ స్వాతంత్ర్య మున్నతి.

అనుకున్నాను మీరు నాకుం దెచ్చినదియ. మఱియు.

శ్లో. † శ్రీష్ఠా భారతా పితా దైవ యశ్చ విద్యాం ప్రియచ్ఛతి,
అన్నదాతా భయత్రాతా పంచైతే పితర స్సత్పతాః.

అని యొందుటంబట్టి మిమ్మును గోరం దగదు. పితృసమానుల రగుమీరు నన్నీ
కాస్తమర్యాదాపేతం బగుపథంబునకుం బూన్పం జనదు.

గౌతముఁడు. ఓమందయానా! నీకుడివినవల్కులు యొ క్తంబుల. ఓండు వినుము.

గీ. జనకతుల్యుండ నగుటచే జాన నీదు! కష్టసుఖముల నారసి యిష్టముగను,
హితముఁ దెచ్చితి. దుఃఖింతు నెలమిఁజెప్పి! నట్టిచదువులు వ్యర్థంబులగునె
యనుచు.

ఓమతిమంతురాలా! నీ వలంకారకాస్త్రవిచక్షణురాలవు. విద్యాప్రదాత జనక
తుల్యుండ నుటకు భావం బెఱుంగజే.

గీ. రెండువస్తువులకు సమరీతి గవులు! నెప్ప; నఖిలాస్థిముల నది యొప్పఁ
బోదు.

జనకతుల్యత హితకాంక్ష సలుప నగున! టన్నజేకాని; కా దఖిలార్థ
సమత.

* కుమారి యియి యొండఁగాఁ దండ్రీరక్షించు. యావనమునందుఁ బతిరక్షిం
చు. వృద్ధురాలైనఁ బుత్రులు రక్షించెనరు. కాన స్త్రీకి స్వాతంత్ర్య మనునది లేదు.
ఇచటం గుమారి యై యొందునప్పుడు తండ్రీరక్షించుట యనునది; సముచితవరసంప్ర
దానంబుదనుక నని భావము. దీనఁ గన్యకకు వరసంపాదనము జనకుఁడు సేయఁనది
గాన నందుం బాలస్వతంత్రయై బ్రవర్తింపం జన దని తెలియపఱుచుచున్నది.

† శ్రీష్ఠభారతయు, తండ్రీయు, విద్యావేర్పినవాఁడును, అన్నమిడినవాఁడును,
భయంబువలనం నాచినవాఁడును, అనునీయైదుగురు దండ్రు లగుదురు. ఇందు గౌత
ముఁడు విద్యాప్రదాత గానఁ దిత యయ్యె. పితరు బెండ్లాడఁజనదు గాన నతనిని
బెండ్లాడందగ దని భావము.

ఈ యుద్ధంబు బిల్వణు నేలుకొన్న యామిసీపూర్ణతిలక వివరించియుండలేదా ! ఆకవి విద్యాగురు వయ్య నభిలగుణగణంబు లొప్పియుండు రసజ్ఞ కిభామణి యని యేకదా ! యారాజముభీమణి తానె కామించె. ఈ వల్లెల నేయవు.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! మీరు నుడువిన యుద్ధంబు సంగతాంబు యయ్య నా దరణియితం గాంచుబోడు. సకలధర్మతత్వవేది యగునర్జునుండు తనవలన నాట్యవిద్యా భ్యాసంబు సల్పినవిరాటదుహిత నుత్తరయనుదాని దానిజనసేజనకులు బెండ్లాడం బ్రాధిం చిన ను శిష్యయగుటంజేసి సుతానిర్విశేష యని యాదరించక పోయె. కాన విద్యాప్ర దాతకు జనకతుల్యత్వంబు నెప్పుటకుం బరిగయాదికార్యంబులండును నిషేధంబె భావం బగును.

గౌతముండు. నవ్వుచు,,

ఓసీచతురా ! నీనుడివినవచనంబులు నీకే విరోధము లయ్యె. ఎట్లంటివని ! ఆయుద్ధముం డుత్తర తనకు సుతానిర్విశేష యయినం దనకుమారుఁ డగునభిమన్యునికి సగ ర్భానిర్విశేష గాద !

శ్లో. * గురుపుత్ర స్రథా భ్రాతా పోష్యః పరమబాంధవః,

అనుప్రామాణికోక్తి యెరుంగకయ కాఁబోలు ! తనశిష్యును దనకుమారునికిఁ గట్టి పెట్టినవాఁడు. మహనీయులగుదైవపాయనాదిమునులును దాని కభ్యుపగమము సల్పిన; వారల ! ఇవి యారసి మాడ నతనికి విరాటగుహితం దాను బరిణయముచేసి కొనుటకుం బ్రయంబులేక వయో విశేషదులం దదనురూపుండై యుండుటంజేసి తన కుమారునికిం దగునని యెంచి తన కాకన్య యిష్టముగా దనుమాటకు బడుటగా శిష్య యగుటంజేసి తానిష్టపడ ననియె నంతియ కాని శిష్యును బరిణయముచేసికొనం గూడ దనికాదు ; నీవు కాస్త్రాధింబు నెఱింగినదానవు. ఆరసి చూడుము.

మదనసేన. మహాత్మా ! మీరు బుద్ధిచాతుర్యంబునందు గీష్మతినమానులరు ఏవచనం బుల కేకథల కేయాచారంబులకు వైన నభిమత్సాగ్ధానుయోగంబుఁ గల్పించు జాలినవారు. మీలో వివాదంబు సలుప నే నెంతటిదానను. విద్యాప్రదాత శిష్యుం గోరుటయు నది యియ్యకొనుటయు నియ్యెది యయ్యరుపురకులశిలయతో విభవంబులకుం గళంకంబయ్యును.

గౌతముండు. విదుషీరత్నమా ! నీ పభిలపురాణంబు లెఱింగినదానవు. నానుడు మంజోవునగ్గం బండు విస్వప్తంబు గాద ! మహనీయు లగువారల తాము గోరినసారం గనయనలం గూడుటయె సంప్రదాయాగతం బగునర్థం బని యెఱుకవడుచున్నది.

* గురువు తండ్రియైనట్లు గురువుకుఁడు భ్రాతయగు. అంతియగాదు పోష్యవర్గంబునను జేరినవాఁడు. పోరానిచుట్టము నగు.

చం. లలనల రూపయావనకళావిభవంబుల నొప్పువారలకొ,
గలయెడ గఁ గోర్కె యుప్పతిలఁ గా నిటు లాత్మల సంశయించిరే,
నలిలజనూతి చంద్రుఁడును సర్వసుపర్వకణాధిపతయొకొ,
గలయెరె కూతులొ గురునికామినితో మునినాథువత్తితోకొ.

మదనసేన. మహాత్మా! మీర లానతిచ్చినయర్థంబు విస్వప్రబం. * తేజస్వ
లగుటండేసి వారికార్యంబులు పాపావహంబులు గాకపోయెనని సమర్థించం జనును
గాని ప్రమాణంబు లని యంగీకరింపజనునా! తను నందులేని † నిషేధకాస్త్రంబులు
నిష్ప్రయోజనంబు లగు, మఱియు.

చం. ‡ అలఘుమహత్వపూజితలయాచరణంబులు సుప్రమాణతొ,
జెలఁగవు. వారివాక్యములు సూచె ప్రమాణతరంబు లౌను. ని,
స్తులఘనయోగవైభవులు దుర్గహ మై తగు కారణంబులే,
నలసుజనాధి సేయనిక్రియల్ రచియించిరి తొల్లి యిచ్చమై.

సీ. ధీ సృష్టికర్తకుఁ దొల్లిస్మృతివివాశము గల్గ భగవదాదిప్రయై బ్రాహ్మి నటవ,
మోమునఁ బొడసూపి కామినియ్యె నాతనికి వెండియు స్మృతిదప్పకుండ,
చందురుం డలగురుచంద్రాననను గూడెమమతయందు వ్యతిక్రమంబుగురుఁడు,
నలుపుటండేసి. యానన్మార్గవర్తికి దౌష్ఠ్యంతివంశంబు ధరణియందు.

ఇందుకుంబ్రమాణము. శ్రీభాగవతము.

శ్లో. * ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట మిశ్వరాణాంచ పాపానం,
తేజీయసాం సదోషాయ వహ్నే స్సర్వభుజో యథా.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. † నైత త్సమాచరే జ్ఞాతు మనపాపి హ్యనీశ్వరః,
వివశ్య త్యాచర నౌధ్యా ద్యథా రుదోద్ధిజం విషం.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. ‡ ఈశ్వరాణాం వచ స్సత్యం తతే వాచరితం క్వచిత్.

తేషాం యత్స్వపచో యుక్తం బుద్ధిమాం స్తత్తే దాచరేత్.

§ తొల్లి సరస్వతి భగవతత్సన్నిధానమున నుండి; బ్రహ్మ కదాటునవినప్తమై
పోయినస్మృతిని వెండియుఁ బుట్టించి యాస్మృతివిభింశము వెండియు గలుగకుండ
వాచద్యుపసంభవునిదండన యుండు మని యాభగవంతునిచే వాఙ్మూలతయై యట్లానర్చు.

గీ. విశ్రాంతి గల్గించి వెండియు విస్తరిల్లి,
జేయుటకె యిట్టిమతిఁ గల్గెఁ జేసె విధియు,
త్రిదశపతి కాయహల్యకు మది గలయుట,
జేదములయునుఁ జేప్పఁగా వినమె యెప్పుడు.

శంభుండు లోకహితార్థంబు విసము మెనవె నని యది దినం గడంగినం బెర
వారలు తనువు నిట్లుకొనం గలరె.

“ గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,

కట్టా ! తన్నుం గట్టఁ ద్రాల్చు తానె తెచ్చుకొన్నట్లు దీనికి నిఖిలవిద్యా విశే
షంబులం గలుపుట నాకె సంకిలు లయ్యె. ఉత్తరశోత్తరయుక్తివాదంబున దీనిం జయిం
పలేను. జయించితినిహో ! ఇది యావిధంబున నీయర్థంబునకు సమ్మతించుదు.

మఱియునిట్లుప్రశ్నోత్తరంబులసలుచున్న గుణమాలిని సమదెంచెనేనిగా
ర్థంబు నెడు. యితలో నీయింతిని బలాత్కరించి యుద్దిష్టంబునెఱవేర్చు కొనుటయురవు.
విద్యాప్రదాతయనుగౌరవంబుచేతనైన నాఘనోరథంబు సమకూర్చు సమమతింపకపోదు.
దీనిచరణంబులపైవ్రాలినేడుకొనుడుజేసి శృంఖలానిగళితయగుకరేణువుపగిడిగట్టువడు.

ప్రకాశముగ,

ఓవృథునితంబా ! బింబాధరా ! ఇందు కొడంబడుమా !

చం. కలికిరొ యిట్టిపల్కులను గాలము వుచ్చుట యేల యూరకే,
సలిలజబాణబాణదయసంతతవర్ష మసహ్యా మయ్యె నీ,
కులుకుమిటారి గల్పించుగొండలయండకుఁ జేర్చి కావు నీ,
ర్మలమతి నీవదంబులకు మానిని మ్రొక్కెద నాదరింపుమా.

ఇదియుఁ జంద్రుడు తారను బట్టినకథయు నతివిపులముగ నేనాధీకరించి
యుండు శ్రీబ్రహ్మవైవర్తమహాపురాణమునం దెలిసికొనవచ్చును.

బృహస్పతి యుచ్యునిభార్య యగుమమతయనుదాసిం బలాత్కరించి దానితోఁ
గూడ. తనసహోదరునిభార్యయం దిట్టివ్యతిక్రమంబునీయుటంబట్టి యితనిభార్యను
వతుండవహరించునట్లు సంధించినది. దేవగురువునకును మమతకును విశ్రాంతి డను
వాఁడు జనియించి సంతానార్థియై యజ్ఞ మొనరించినభరతునికి దేవతలచే నీలబడి
యతనికి వంశకరుండయ్యె. ఈకథ భాగవతనవమస్కంధమునఁ జూడవచ్చు.

అని నమస్కరించు చున్నాఁడు,,

మదనసేన, సంభ్రమంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఈతఁడు కామపికాచాభిధూతుండై కృత్యాకృత్యవివేకంబు మాని నాకుం
బ్రణమించుచున్నాఁడు. ఇంతటిపనికిం బూనినవాఁ డింక నెంతటి కార్యంబునకేని
యోహటించునా! ఇంక నియ్యోడం దడయుట యుక్తంబు గాదు. ఈయర్థం బెఱిం
గియేకాఁబోలు గుణమాలిని నాపనువునప్పుడు జంపు చేసినయది! దానిభావం బెఱుం
గకమందబుద్ధినై కఠినంబుగఁ బల్కి పంపితిని.

అని యనుకొనుచు గృహబహిర్ద్వారాభిముఖి యై త్వరితముగఁ బరిక్రమించు
చున్నది.

గౌతముఁడు. బ్రణమించిలేచి,,

ఆ! ఇది నాకు శిష్య యయ్యఁ బ్రణతుండ నైన న న్ననాదరించె. ప్రణా
మంబునకుం గడంగినవాడను పైకొనుటకుం గడంగితి నేని యభిమతార్థంబు ననుమారి
యొండఁజే! ఇదితోలుతం దోచక పోయె. ఏమిసేతు!" * విప్రాః పశ్చిమబుద్ధయః,,
అన్నలోకోక్తి నాయంద యన్వయించె. ఇప్పటికిని కార్యం చేయియుఁ జెడతేడు.
త్వరితగతి దానివెంట నంటియీయిల్లుదాఁటునంతలో నాపల్లవాధరంబట్టుకొని మనోర
థంబుఁ దీర్చుకొనియెద.

అని సత్వరముగఁ బరిక్రమించుచున్నాఁడు,,

మదనసేన, వెనుకకు మరలిచూచి. భయపడుచు,,

ఆ! ఈతఁడు నాచెతువెంటనంటి సరథసగతి నేలెంచెడిని. నన్నుం బలాత్క
రించి యశ్రేయంబు జరుపం బూనియున్నాఁడని తోచెడిని. నాకు రక్షణార్థంబుగ
నఱుచెంచి యొండుభటులఁ బిలుతునన్ననో వారలు కడుదవ్వుల నుండుటంబట్టి నాపి
లుపు వారికి విసంబడదు. ఈగృహబహిర్ద్వారంబుం గడంచునంతలో నే నితనిచేతం
బడక తప్పించు కొనలే నని తోచెడిని. శక్తి గలకొలదిఁ దప్పించుకొనఁ బ్రయత్న
పడవలయు. అనంతరము దైవాయత్తము.

అని తలంచుకొనుచు ద్రుతతరంబుగఁ బఱువిడుచున్నది,,

గౌతముఁడు. చరువునంతమచు,,

ఆ! ఇప్పుడు గదా! నానయనంబులసఫలంబులయ్యె. ఈమందగమనగడు
సంభ్రమంబున నడుగువిలాసం బుల్లంబునకుఁ గరము మోదావమాంబయ్యెడిని.

* బ్రాహ్మణులు ముందాలోచనలేనివారు.

వం. కులుకుఁగువంబులం బయిటకొంగు వెసం దిగజాఱఁ గట్టుకొం,
గలఘునికంబలింబయొగమందలికొంచుగుణానుష్కమై,
నెలకొన ముంగురు ల్సెదరి నెమ్మొగమెల్లకు గ్రమ్ముచుండ నీ,
యళికచ వోవునీటు సురతాంతరిలాసపులీలఁ గ్రాలెడికా.

ఓ బాలికామణీ! యిదే చేయలంతిం జిక్కితివి. అని పట్టుకొనం దరిపెను.
మదనసేన. భయంపడుచు,,

హా! ఇతనిచేతం జిక్కుకొంటి నే!

అని పరువుపొలుచున్నది,,

గౌతముఁడు. ఓ రాకేందులింబాననా! రావే రావే!! యని వైశంబ పట్టు
కొనం బోయె.

మదనసేన. దిగ్గరగ,,

ఓ యయ్య! సుతావత్సల! యీనిర్దయునిచేతం బడంబోవునన్ను సత్వరంబుగ
వచ్చి రక్షింపుము రక్షింపుము.

సంభ్రామంబుతో రాజును గంచుకీయుం బ్రకేకించిరి.

*, ఆయువ్యుతి! భయంపడకుము; భయంపడకుము, నిశ్చుంఘావ నిదె చను
దెంచుచున్నాఁడను.

మదనసేన. నిలువంబడి నిట్టూరుపువిడిచి. తులుము చక్క నొత్తుకొని.
చీర సవరించుకొని. ఆత్మగతమున,,

ఆ! దైవగతి నివ్వడు రక్షిత నైతిని. ఇంక స్వస్థది తనయ్యెదను.

గౌతముఁడు. భేదముతో. మదనసేన కనుపదమున నిలువంబడి. ఆత్మగతమున,,
కట్టా! వివేకపురిధి యీధూపతి నియ్యెడకు రప్పించె. వ్యర్థమనోరథుండునై చెడు
టయిగాక యార్ద్రావరాధంబుతోఁ బట్టువడినవాఁడనైతి. తోఁడు దండింపకపోఁడు.
ఇప్పుడేమిసేయంగలవాఁడ.

రాజు. ఆయువ్యుతి! నీకట్లు కాతరభావంబుం తెందం గారణం చేమి?

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడీతండొనరించినయవరాధంబు బహుత్పతితినేసి నాయయ్య యీ విప్రు నందుంగడుఁగ్రూరం బగునాగ్రహంబుం జెంది తలడునిమిషేమక పోఁడు. బ్రాహ్మణ హాసనంబున నైనపాపంబు దప్పక గలుగు ; అంతియ కాదు. ఇతండు నాకు విద్యా గురువు గానగుడుహత్యాదోషంబు సంభవించు. కాన నిప్పుడు భయ కారణం బన్యంబు వచించి యీతని రక్షించుటయ యురవు.

ప్రకాశముగ,,

అయ్య ! మఱిమియు లేదు. ఆచార్యుండస్వస్థశరీరండై యున్నాఁడని మీకడకు గుణమానిని నగదంకారులం బిలుచుకొనిరానంపి యది రాఁదడవగుటయుఁ దస్మాద్ద్రవతిపాలనంబు నేయఁ దలవాకిట కేటెంచుచుంటి. మతియందుం గల భ్రమంబున నేమి యొకబ్రహ్మరాక్షసుండు నాపైఁ బడవచ్చినట్లుండె. అసహాయుడైన యెన్నఁడు సన్నదానం గాను. కాన భయంపడినిన్నుం బిలిపితిని.

గౌతముడు. ఆ ! ఏమి దీనిచాతుర్యంబు ! జరిగినయర్థంబు క్షేమాఘోషేయంబుగ నన్యథాసమర్థితంబు గావించె. నే నపరాధంబుఁ జేసినవాడ నయ్య నన్ను బట్టి యీజన దని యెంచి యిట్లు చేసె. దైవవశంబున మృత్యుదంష్ట్రులవలనం దప్పించుకొంటిని. ఏను నీటానినీమణివచనానురూపముగఁ బల్కం జనును.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజ ! జయం బగుంగాత. ఏను గొన్నిదినంబులనుండి మన్యహంబును గాచి యప్పుడప్పుడు పొడసూపి జనుల భయపెట్టుచు వచ్చుచుండినయొకబ్రహ్మరాక్షసుని సుచ్చాటితునిఁ జేయ మర్మిత్రోపాసనంబు సల్పుచున్నవాడను. దాన నారాక్షసుం డిట్లు విడిచి పోవలసి నట్లయ్యె. తాఁబోవుకాలంబున నాయసుర యీ మదనసేన కగపడి భయంబుపుట్టించె. ఆబ్రహ్మరాక్షసుండును నిగృహీతుం డయిన వాఁడు. ఇది భయభ్రాంతి యై బిగ్గరగ నటుచుటండేసి దీనిం గావ నేనును ద్వరితగతిం బఱుతెంచుచున్నాఁడ.

రాజ. ఆశ్చర్యముగో, ఆత్మగతమున,,

ఆ ! జ్యోతిషికుండు నెప్పివవచనంబులకు నియ్యెడం జరుగుచుండు వృత్తాంతంబుసరిపోయినది. ఇది కర ముబ్బరంబైతోఁచెడిని. ఆవృద్ధబ్రాహ్మణుండనయము నా నేమంబ యాశాక్షించుచుండువాఁడు. నక్షత్రకాస్త్రపరిశీలనంబున రాఁబోవు నెడరఁ దెలిసి తాన సనుడెంచి నాకుం దెల్పినవాఁడు. ఇట్టిసంకటంబులందుఁ దొలఁతం దెలిపి

తత్ప్రీతివిధానంబు గావించఁ బనుచుటకేకద భూపతులు జ్యోతిషవిజ్ఞానిధుల నపరిమితధనంబు లొసంగి తమకడ నుంచుకొని పోషించెదడు. బ్రాహ్మణపోషణంబు నేయుచారల నారసిభగవంతుండు గాచుచుండుఁ గాదే! బ్రహ్మరత్నోభిరూత యగు నాముద్దులపట్టి నిట్టియనరునం గాంచినవాఁడు గౌరముఁడు సూతే! ఇతండుచేరువకుం బలుతెంచినకతంబున నారక్కసుండు నాకూతుం బాసి పోయెనోటు!

ప్రకాశముగ,,

ఓ పట్టి! దైవవశంబుచే బ్రహ్మరాక్షసునివలన విముక్తవయితివి. ఇప్పుడు నిన్ను వెండియుం బుట్టినదానవుగా ననుకొనియెదను. గుణమాలినిని నాకడ కంపితి నంటివి. అది నాయొద్దకు రాలేదు. ఆచేటి నానకాశమునకుం జేరునంతలో నేనాస్థాన మండపమును బాసి వేటొందుదూర్గంబునం జనుదెంచియుండుదుం గాఁబోలు?

మదనసేన. తండ్రీ! అట్లయిన మీర లియ్యెడ కిప్పుడు సనుదెంచుటకుం గతంచేమి?

రాజా. పుత్రి! వినుము. ఏను గొన్నినిమిషములకాలమునకు ముందు సభాస్థలంబున నుండునప్పుడు కాకేకుం డనమనయాస్థానజ్యోతిషకుండు త్వరితగమనంబునం జనుదెంచి నాయొచ్చునర్హ్యదికంబు నొప్పరికించి నన్నుం జూచి యిట్లనియె. ఓరాజా! నీముద్దులపట్టి మదనసేనకు తరక్షణంబున బ్రహ్మగ్రహభియోగంబుచే నెడకు దొడరంబోయెడిని. ఆయెడరునం గావ నీ వయ్యబలకడ కలుగం జను. జంపు నేయిం జనదు. నీపుత్రికజన్మపుత్రికం బరికించుచుండి గ్రహసంచారానురూపముగ సంప్రాప్తంబు గాంగల యాయెడరు నామానసంబున కదాటునం దోఁప నది నీకు దెల్పి తత్ప్రీతివిధానంబును గావించ నిది యతిత్వరితగతిం జనుదెంచినవాఁడ. అనిచెప్పఁగా నే నదరిపడి చామర్మగ్రాహిణీవలన నీ వియ్యెడకుం జనుదెంచియుండుట యెఱింగి ససంభ్రమముగ నిది పాదసంచారమునఁ బరువిడుచు నేతెంచితిని. దైవవశంబున నీవు సురక్షితవై యుండం గాంచితిని. ఓయమ్మ! నీ వియ్యెడ నుండి గురుదక్షిణ లన్నియు సమర్పింపం జాలవు. ఈకంచుకియే పరిచారికాసమాసీతంబు లైననానావిధరత్నంబులును ధనంబులును వస్తువాహనాలంకారాలులును వెవ్వెట నీవిద్యాగురునకు సమర్పించు. నీవు బ్రహ్మగ్రహభియోగజనితం బగుభయతిరేకంబునఁ గడు నలసటంజెంది యున్నావు. వైశంబ నాతోఁజనుదెంచియుండు పరిచారికాజనంబు గొల్వనీయింటి మొగపాళంబునకుం దేబడి యుండకరేణుకాసత్తమంబు నధిష్ఠించి నీతల్లికడకుం జనుము.

మదనసేన. తండ్రీ! ఆల్లే! అనిపరిక్రమించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడు జరిగినమదీయజనకసమావేశంబుం గనుంగొన నుణమాల్లిని కరము చతురతం

ప్రవేశించినవిధంబు మానసంబునకుం బోచుచున్నది.

ఆనాసఖి గుణమాలిని యాచార్యుండు నేయంబోయెడుదురతిక్రమంబుం దొలుతమాహించి, వైద్యులం బిలిపించు బంపు వడసి పోయినయాయునిద నన్నీ యెడలు పలనం దప్పింప నను వారసి కాకికునికడకుం జని యాతనిం గొని నాతండ్రి నిర్యోధకుం బంపెను. నాయనుజ్ఞ లేక నాయయ్య కీగౌతమునిదుర్వ్యవసాయం బెఱింగింప నిచ్చ గింపక యీపని యొనర్చినయది. దీన నే నీయాచార్యునిచేతం జిక్కు వడక తప్పించు కొనుటయును బ్రాహ్మణదండవజనితపాపంబు సంభవింపక పోవుటయు నయ్యె. నాని ద్యాగుని దురుద్యమంబు విన్న నాయయ్య కరము కినుకం జెంది యతని దండితునిం జేయకపోడు. ఇం నను వారసి నమయోచితకార్యంబు సలిపినగుణమాలినికి గుణమాలిని యన్న పేరు తగినయదియ. ఏ జని దాని నభినందించెదను.

అనితలంచుకొనుచు నిష్క్రాంతయయ్యె.

రాజు. గౌతమునింగాంచి,,

ఒకండితోత్రమా ! ఇంతకుం బూర్వమున నేనియ్యడకు వచ్చునప్పుడు రావే ! రావే ! యని యొకడు పిలిచినవిధంబు నాకుం గర్జగోచరం బయ్యె. అందు సంది యంబు నొందియున్నాడను. తత్ప్రకారం బెఱింగింపుము.

గౌతముండు. భయంపడుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈరాజు మాహావేశంబున మదనసేనను నేల బిలిచినమాటలు విన్నాడు. సంక యాకులుండై యడిగె. దీని నాబుద్ధివతురతచే వేటువిధంబుగ నమర్శించి యితనిమనః కాలువ్యంబుం బోనడంచెదను.

జైర్యంబుండుచుకొని ప్రకాశముగ,,

ఒరాజా ! రావే ! రావే ! యని నుడివినది యేన. అవి నేను దొల్లి రచించిన పురవర్ణనమును బోధించుసంస్కృతపద్యంబులొనివి. అవి యిప్పుడుస్మృతిపథంబునకు వచ్చిపునరుచ్చరితంబు లయ్యె.

రాజు. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు వర్ణనంబునం గరము సమర్థుడను. ఇతఁ డొనరించినపురవర్ణనంబు కడు రసావహంబై యుండకపోదు. వినవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓపండితోత్రమా ! మీరచించినపద్యంబు రసోత్తరంబై యుండు. కరుణించి వినిపింపుడు.

గౌతముఁడు. రాజా ! వినుము. ఈపద్యంబు భవత్పురవర్ణనంబు గావించుచు నానుడివినఁబడి.

శ్లో. * గేపేగేపే జంగమా పేమ వల్లీవల్ల్యాంవల్ల్యాం పార్యణః చంద్రబింబః,
లింబేలింబే కోకిలానాం విరావో, రావేరావే మన్మథః పంచబాణః.

రాజా. పరమామోదంబుతో,,

ఓకవివరా ! భవద్యచనసరణిం గలపారస్యం చేమని పొగడంగలను ?

గీ. ఇత్సరస పారసంపద లెలమిఁ గాంచి ; ముగుడతనమున నుండెడుమగువమిన్న,
ప్రణయలజ్జాకులాపాంగపజ్జివోరె । నల్లము హరించె నీపల్కు బరవు మీఱు.

పండితోత్రమా ! ఇంక మీకుబాలికా ధ్యాపనకార్యంబు లేదు. కాన మత్స్య బాస్థలంబున నుండుపండితులకుం బ్రముఖత్వంబుఁ దాల్చి యాసత్మాననాదులు వడయుచు నాకడకు దినదినము వచ్చుచుం బోవుచుండుడు. భవత్సల్లాపామృతధారల మే మామో దించుచుండంగలవారము. ఇప్పుడు నాకంచుకీ సమర్పింపఁబోవురత్నంబులంగైకొనుడు.

కంచుకీవలనికింజాచి,,

కంచుకీ ! మదనసేనవిద్యాగురుడక్షిణావస్తువుల మోచుకొని వచ్చినపరిచారికాజనంబుల నిర్మోడకుం దవుల నిలువంబడియుండువారిం దోడ్కొని వచ్చి తత్సమాప్తి తంబులగురతవంపుంబల్లెరంబుల నీపండితోత్రమనకర్పించి యితనిముదలఁగొని నాకడకు రమ్ము. నేను సభాస్థలంబున కేగి కాకికుని సన్మానింపవలయును. పోయెదను.

సంస్కృతశ్లోకమునకు సరి యయినవి నీసపాదములును, వానిభావముఁ దెలుపునట్టి గీతము నీక్రిందిపద్యమునం దుండు.

* నీ. ఇంటింటఁ గన్గొన హేమలతాతకు లందితరతి సంచరించుచుండు,

లతలత కొక్కలలతిపార్యణకారజేందుబింబము వొట్టుకుంద మునుద,

ప్రతిపార్యజేందుబింబంబునఁ గలకంఠకంఠనాదంబులు గడలుకొనును,

రావరావమునకు రతిపతి ధృతపంచబాణుండై మొనయుచు రాణఁ తెలఁగు.

గీ. ననఁగ బంగరుదీపల కెన యనంగఁ । బాణునెలవవ్వనపుకరవృంధ్రముఖుల,

కంఠనాదము కలకంఠకంఠభీము । మాడ్కిఁ గలిగించు నంగవోహృద మనుట.

కంచుకి, మహారాజ! ఇదె యుద్ధమతురంగంబులం బూన్చినరథం బాయ
తల్లె సారథిసమాసితం బగుచు వాకిలిముంగట నున్నదీ. మహారాజా సఖాస్థలంబు
నకు విచ్చేయ రథాశానాంబు నొసరింపుడు నేలికనియోగంబనుష్ఠింప నే జను
చున్నాడ.

రాజా. కంచుకీ! అగుగాక, రథంబుకడకుంజనియెద.

కంచుకి. జేవ! ఇటు! ఇటు!

రాజాను గంచుకియు నిష్క్రమింతులైరి,,

గౌతముడు, మహాదుఃఖంబునో,,

ఇక నేమి నేయంగలవాడను. ఇక్కన్యక నే నెంత యనువర్తించినను నా
జేడికొలువ కియ్యకొనక పోయె. సకలకాస్త్రప్రవీణుడ నగునన్న నొప్పరికించినది
గాన దీనివిద్యాభిజనసౌభాగ్యగర్వం బడంగనట్లు యాధుని నొక్కనిం బతి నేయ
వలయు. తదర్థ మను వారయించుండి యది గావించి నూడు దీర్చుకొనియెదను.
ఇప్పుడు కన్యకారత్నంబు చెయివారిపోయె. తక్కినరత్నంబులనైన నేల విడువ
వలయు. పోయి కైకొందుం గాక.

అని నిష్క్రమింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణంబునందుం

ప్రథమాంకము సాపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ రస్తు.

* రంగప్రవేశంబుచే నాయకునిచరితము ప్రత్యక్షముగఁ గాన్పించుచు ; సర్థ
ప్రకృతి పంతుకమునంజీరినబిందువును వ్యక్తము నేయుచు నానావిధము లగునవాంతర
ప్రయోజనములకును గథాసన్ని వేశములకును రసములకు నాశ్రయమై యుండునది
యంక మనంబడును. ఇది ప్రాయశము.

బిందువనఁగా :—అవాంతరభలములచే విచ్ఛిన్న మయినప్రధానభలంబు చెడ
కుండుటకుఁ గారణ మయినయొకయర్థప్రకృతి.

శ్రీ రస్తు.

కౌళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

ద్వితీయాంకము.

గుణమాలిని ధనమాలిని అనుచేటికలు ప్రవేశించిరి.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! నన్నుం గాంచినప్పు డెల్ల నత్యాదరంబుతో మాట
లాడుదానవు నే నేతెంచి యింతతడ వయ్యులుల్కరించుకొనక యున్నా వదేలనే!

గుణమాలిని. అనునయమునో,,

ప్రియసఖి ! కోపగించుకొనకుము. నితాంతచింతానంతానసమాకులస్వాంత నై
యున్నదానను. ఈకతంబున నీవు వచ్చుటయు నెఱుంగను. నాతప్పు మన్నింపుము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! యువచాకోర్పు లటుండనిమ్ము. నీవు నాకు వాగువ
చారంబు నల్పలే దని గాదు చెప్పినది! ఇట్టిచింతకుం గారగ మీ మని యడిగినదానను.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! నేఱుకారణం చే మున్నది ? మనభర్తృచారిక
మదననేన తాఁబట్టినకుం దేటికి మూడేకొల్లని సాధింపఁగడంగియున్నది. అదియే.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! మనభర్తృచారిక పట్టిన పట్టేమి ? యేల యిట్టి
వద్దుపట్టె ?

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! ఈమదనసేవకుం బరిణయయోగ్య మగుప్రాయంబు
సంప్రాప్తం బయిన దాదిగ మనరాజా సకలదేశములరాజకుమారులం బిలిపించి కూతుఁ
తో నీకుం బ్రియండగువానిని వరియింపు మన నానిదుషియు నొక్కొక్కని నొక్కొక్క
దుర్గిహమగుసమస్య యిచ్చి యోడించి యిట్లుండఱం దఱుమం గొట్టినయిది. తనకంటె
ఇద్దావిశేషసంపన్నునిఁ గాని వరియింపదట. అట్టివాఁడిందనుక దొరికినవాఁడు గాఁడు.
ఈయథంబునం బ్రవర్తించి రాజాను రాణియుఁ గడు నలయుచున్నవారు. వరునితో
సంగత యైనకూతుర బాడఁ గోరి త్వరాకులితహృదయులై వరసంపాదనమునం దనా
రతమాత్మవృత్తులు నెల్లించెదరు. ఇది యెట్లు పోయి యెట్లు వచ్చునో ! ఈయథంబు
నం. ప్రియసఖి ! నే నెంత నెప్పినను భర్తృచారిక పెడచెవిం దెట్లుచున్నది. ఇది
మంచి కగునో ! చెడుగున కగునో !

ధనమానిని. ప్రియసఖి ! స్త్రీల కిట్లు మిక్కుటముగ విద్యాభ్యాసము చేయిం
చుట యెప్పుటికిని యసాధ్యమహులు. గాకతోడు. మనరాజు మననసేవను సర్వ
విద్యలతోడఁగలఁగఁగలము. ఇతరుల గావించినవాఁడు, దాని నిట్టికన్న బహువిధమలసివచ్చెను.

గుణమానిని. ప్రియసఖి ! తొల్లిటిరాజకన్యక లేల్ల సహరిమితవిద్యావివక్షణ
త్వంబు గలవారలు. గాక ! వారివలన వారిశిక్షితులైనట్టి యిట్లుమలు వడవలసివచ్చెనా!
గాతముఁడు రాజపుత్రులతోఁ దనకంటె విద్యావివక్షణుండు లేఁడని గర్వించి పల్కా
నట. కాన వానికంటె బంధితునిఁ బరీక్షించి తెలిసికొని యట్టివానిన పెండ్లాడ
వలయు నని యున్నది. ఇది యిట్టివద్దు పట్టుటకు మూలం బదియ. స్త్రీలకల్పవిద్య
యగు నేని యసాధ్యమహులం గాని సత్సంప్రదాయబద్ధం బయిననిరవధికవిద్యావిశే
షంబు లిడుమలకు మూలంబు లగునే! మఱియు నట్టివారలు * సావిత్రి, ద్రౌపదీప్రము
ఖలవలె బతిసౌఖ్యప్రద లగుదురు.

సత్సరంబుగ వసుమానిని యనునొకచేటి ప్రసేకించి. తొమ్మిదవ చేయి యిడుకొని.

కట్టా ! కార్యంబుగతి యిట్లు లయ్యెఁగా! దీని ననన్ధంబు వాటిల్లక పోదు. ఈ
యర్థంబు ముగియుదనుక నుండి తనకుం దెల్పు మని చెప్పి నన్ను రాజకులంబున నునిచి
యార్చ్య గుణమానిని యింటికిం జనినయ్యది. త్వరితగతం జని జరిగినవృత్తాంతంబుదెల్పెదను.

అని పరిక్రమించుచున్నది.

గుణమానిని. ప్రియసఖిధనమానిని! రాజకులంబునం జరుగువృత్తాంతంబుం దెలిసే
కొని వచ్చి నాకుం దెల్పు మని నాయనజాతను వసుమానిని నయ్యెడ నిలిపవచ్చితిని.
ఈ దినము కరుణాధిపతికుమారుండు మనభర్తృచారికతో విద్యావివాదంబునేయ
నేతెంచుచున్నాడు. అతండు జయంబు వడసే రాజపుత్రుల జెట్టిపట్టం గలందో ? లేక
యోటువడి పరిభవంబున కొడిగట్టం గలందో ? యితండును విజయం దయ్యెనేని
యిప్పటిరాజకుమారులతో నింక నీమదనసేనం జయించఁగలవాఁడు లేఁ డనవలయు.
వృత్తం చేమయ్యతో వసుమానినివలన నెఱుంగ నగు.

ముంగుడు దృష్టుల నిగుడ్చి. కుతూహలంబుతో,,

అవసుమానినియు నిద వచ్చుచున్నది. ఓసీ ! ఆయుష్కృతి వసుమానిని! కరు
ణాధిపతికుమారుండు మనభర్తృచారిక యడిగినవ్రక్కల కత్తిరంబు లే మైనఁజెప్పెనా!

* పీఠుభర్తృకు సౌఖ్యముఁ గల్పించిన విధము గ్రంథాంతంబునఁ దెల్పబడు.

వసుమానిని. ఓయాశ్యా! ఉత్తర మన్నమాటయొక్క డిడి! గౌతమునికపటము నం బరాతిసంధానంబుననుడుఁ బరము కాళలముం గానిపిదచు మనభర్తృచారిక యొసంగు విషమనమవ్యలకు గీవృత్తి గాక మనుష్యమాత్రుం డుత్తరము సెప్పం బాలునే!

గుణమానిని. ఓసీ! ఏమే యీవింత! సకలకాస్త్రపారంగతుం డనియుఁ గవితా సారసర్వవ్యవేదియనియుఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచినయీకటాశాధి సేతకుమాడుండు నిట్లయ్యె నా! ఇతండు నితని వెయ్యండు కళాశంధ్రుండు నీయిరువురే మదనసేనకు విద్యా వివాదంబునం గలువంగలవార లని యెల్లరుం తెప్పకొన విని సంతసంబు నందుచున్నందు కితనిగతి యిట్లు లయ్యెగా! కళాశంధ్రుండు గొన్ని వాళ్లనుండి యున్నవో పెంతుక వడక యుండెడిని. ఇంక మదనసేనను బెండ్లాడంగలవాఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొన శక్యంబు గాకయున్నది.

వసుమానిని. ఓఆశ్యా! గౌతముండు దగ్గఱుండుదనుక నీరాజసుతకు జయింప వెవ్వరికి నలవి గాదు. అతఁడు చూయావి. కరము కుశలుఁడు కపటయంత్రులచేఁ బరుని బరాధూతునిం గావించుపామర్యంబు బతివేలంబుగఁ గడించి యున్నవాఁడు. రాజ పుత్రికివాని సేరిపి దానిచే నభిలవిద్యావంతులను మోసపుచ్చుచున్నవాఁడు.

గుణమానిని. ఓసీ! మనభర్తృచారిక తనయందుం గపటవృత్తిం జరించు చున్నాడని గౌతముని నిరాకరింపకయున్నది చూచితివా! ఇవ్విధంబునం బండితుల నెల్ల నిరాకరింపఁగా భర్తృచారిక తన్నే పెండ్లాడు నని యెంచి నుమా? యీగౌత ముం డిట్లు సేయుచున్నాఁడు. ఇది మదనసేన యెఱింగి యుండదా!

వసుమానిని. ఓ ఆశ్యా! అంతయు నెఱింగియు నెఱుంగనిదానివలెఁబలికడవు. నీప్రేమం బట్టిది. మనభర్తృచారిక; గౌతమునికి గురుదక్షిణ సమర్పింపఁబోయిన వాఁడతఁడు గావించినమహాత్మికమయిన సయితము గురుభక్తివిశేషంబున మనసనం దుంచుకొనక యింకని తఁడేమిసేయంగలఁ డని యొప్పుకొనించి యాభాత్యార్యముగ నతని యాండు నిర్వాణములగు వినుమభయభక్తులతోఁ బ్రవర్తించుచున్నది. అట్టిబుజా హృదయ తక్కిన యవగుణలేఖముల గణించునే!

గుణమానిని. ఓసీ! నీనుడివినది సరే! అనాఁడీగౌతముండు భర్తృచారికయందుం జేయంగడంగినమహాత్మికమంబు రాజానకుం డెలిపియుండిన నవ్వు దతండు దండితుండై యెప్పుటిశేని రావనగణునం బ్రవేశంబుఁ గాంచకపోవుం గదా! అక్రూలంబున ప్రీతిబుద్ధి సంజారం బగు బ్రాహ్మణాదండన పాపభీతిత్వంబు ప్రబలింపకతంబున మదనసేన సాయెడిరున

నండి తప్పింప మాత్రమే తలంపుగొని రాజున కత్యంతగౌరవ్యండును వృద్ధబ్రాహ్మణుండును కడియజేమకాంక్షియు నైయుండుకార్యంతిసుని బ్రాధించి యాతనిఁ గొని భూపతిని భర్తృచారికను గావం బునిచితిని. అప్పుడు నాకు బుద్ధి పెడతలఁ బట్టి యుండె. ఇప్పుడయినను రాజపుత్రికి గౌతమునికపటంబుఁ దెల్పిమర్పదు నన్ననో మదవతికిగలగురుభక్తివిశేషంబునామాటను చెవిం బొరనీదనియెంచుచు నూరకున్నదాన.

వసుమాలిని. ఓ ఆరాధ్య! ఇట్లునవరతము స్నేహదర్శంబున నాపరానిచింతా సంతానంబునం బొక్కుచుండునీకు నప్రతివిధేయం బైనజేటొకసంకటమును సంప్రాప్తం బయి యున్నది. అది యెద్ది యంటి నేని! వినుము. ఈదినమునఁ గరూకధేశాధీశుమాడుని మదనసేన తనతోననేకవిద్యల వివాదంబు నలిపి జయంబుఁ గాంచిన వానిండుదకు విషమసమస్యల నోడించెను. అది రాజెరింగి తనపుత్రికయంచుం గుపించుటై సమీపమున నుండిన గౌతమునిం గాంచి యిట్లనియె.

ఓ విప్రాశ్రమా! ఈ మదనసేన భవదుపదిష్టం బగువిద్యావిశేషంబున గర్వించి యఖిలరాజపుత్రులనవమానితులం జేసినయది. ఎతన్మూలకముగ రాజభక్తంబునకు నాపయివిరోధంబునయ్యె. ఇక దీనికిం దగినవయిన సరిపాదించుట నీ భరంబు. అందుకుం గావలసినధనసంపత్తింబులు మదీయాజ్ఞానుసారి వయి కోకాధికారులవలసం నైకొని యితరదేశం బులకరిగి యుర్రచైనవానిం దోడ్కొని రమ్ము. వాండు బ్రాహ్మణుం డయియొండె శ్రీతియుం డయియొండె నుండ నగును. అని ముదల చేసె. అది విని గౌతముండు కడుసంతసంబున తొని పీడ్కొని పోయినవాడు. గౌతముండు రాజపుత్రి కెగుసేయందలంచి యున్నాఁ డని నీవు భయంపడుచుండినదానికిం దగినట్టులు విధియుం బ్రవర్తించుచున్నయది.

గుణమాలిని. వెలవెలబోవుమొగంబుతో,,

హా నైవహా! యివిధంబున నా! యొనరించితిని. ఓ వసుమాలినీ! నాకు హృదయాశేగం బుత్కటంబై కిరోవేదనాదిబాధలం గలిగించుచున్నది. అప్రతివిధేయం బగు కార్యంబున నేల యిట్టిచింత యని యనుకొనినను మానసంబు నివర్తింపకయి యుత్తలం పడుచుండెడిని. బాల్యంబుండొట్టి సహవాసంబు రదియించుచు వచ్చిన కారణంబున నెచ్చెలి కభద్రం దే మగునో యని చింతంగూరుచున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి గుణమాలిని! ఎందుకే యిట్లుమృలించెదవు! గౌతముండు తోడైవచ్చువాఁ డతనికిం బెం గడు సమర్థుడై యుండఁడటే!

సుణమాచరి, పిమ్మి ప్రియసఖి ! భూరాజోమన లేనిచో నైవ పరికరవత్ ! కాళి
పుత్రితుండయే దమకంబుం గొనియెడనన్ బాండవ చానికిం భనకంబు మలంతిక దెచ్చి
మూర్ఛనమే ! ఇంతమాత్ర మెఱుంగవో అతడు కడు మాయాది భర్తృచారిక తన్ను
నిరాకరించిన దమనూదు మనలబున మరియగొని తమరడవాయు. యూరొజపుత్రి
లేనిది నైవ గర్వభంగంబు సేయవలయు నని యాయాభావనగూడనికలతోఁ జెప్ప
కొనుచున్నాడు.

ధనమాచరి, ప్రియసఖి ! గౌతముఁ డెవ్వనిఁ దోడ్చెచ్చినను మనభర్తృచారిక
పరిక్షింపుకఁ పరిణయము జేసికొనదు గదా ! పరిక్షనమయంబున నెట్టివాఁడైనదియు
బయల్పడికపోదు.

సుణమాచరి, పిమ్మి ! అతఁడు తాఁ జేయనికృతిఁ బయల్పడసిండు. మూఁడు
నింబండితుం జని యనిపించు. ఎట్టివాడిలేని మతిభ్రామరంబు గల్పించు. నికృతికల్పనం
బున మయాకంబరహరించారులతోఁ రులదూగువాఁడు గాని సోమాన్యంబు గాఁడు.

ధనమాచరి, ప్రియసఖి ! యేలఁగి యెట్లు లేనపోనిదింతలు గల్పించుకొని మఱిం
నెదవత్ ? వాడు నొసట, బ్రాసినవాఁడు నేడు తుడుకుఁజోడు.

శ్లో. † హరికాపి హరేకాపి బ్రహ్మసాపి సుతై రివ,
లలాటలిఖితా రేఖా తపిమాన్యు నకక్కరే.

అని పీఠికలులు వక్కాణించి యుండలేక ? యిదింతమామము. జరుగ
వలసికది జరుగకపోదు. ప్రోవం బోవుచుం బ్రియసఖి పనుట నిష్కం జూడ వచ్చి
తిని, యింటికిం జనవలయు.

సుణమాచరి, ప్రియసఖి ధనమాచరి ! నుందిది ! అట్లయినవత్తుము.

మమమాచరిం గాంధీ,

పిమ్మి మమమాచరి ! ఇప్పు డేమియు భూటలాక్షులకు మనం బొట్టకు నేను
గొంతవత్తు విజయధ్వంజన పరిధివంబుని యామనోబాధమలక యుపదించెను. నీవు
వృత్తాచార్యులంబును సూర్యోదయః నీ నీయగతివందకాంతియొ విని కం బుంబున
చోటఁ గౌతవజ్వలంతి క్షామయి ప్రాంతిం బడ నెద.

† హరియంబు హరేజింక బ్రహ్మయంబు సుతై రివ తానెట్టివాఁడ
మదమమాచరి.

అని యందఱు నిష్క్రమింతులైరి.

ప్రవేశకము.

గౌతముడు. ప్రవేశించి.

అ! మదనసేనకు మగని సంపాదింపు మని రాజు నుడివిననుడువు నెంతసంత
సంబునంగైకొంటినో! అంతసంతాపంబు వడుచున్నాడను. ఎంతకష్టము సంభవించి
నను దాని కోర్పుకొని మఱియుం గొన్ని దేశంబులు సంచిరించియైన మదనసేనకు గర్వం
బడంగ నేనుద్దేశించినవానిం దెచ్చి పెండ్లిసేయవలయునని వద్దు వట్టితివే! కట్టా!
వాయభివృంబు నెఱవేలుట యెట్లో! అభినవమన్మథనమానం బగురూపంబు గలిగి
కరము మూఢాత్ముండై యుండెడువాఁడు గదా మదీయాభిప్రాయంబు తుదముట్టించు
వాఁడను. అట్టివాఁడు దొరకుట కడు దుర్లభంబై యున్నది. పెక్కుదేశంబులు
దిరిగి యురవైనవాఁడు సేతురమి మరలి మధుమంతపురసమీపకాంతారంబుం జేరి
యున్నాడ. ఇక నెయ్యడ వెదకుదు. ఉద్దిష్టకార్యంబనుకూలతావిరహంబున నా
యాసుప్రద మయినకారణంబుచే మనంబునం గలయుల్లాసంబు దక్క. ఏవనులయందు
నితికర్తవ్యకాజ్ఞానంబు స్ఫురింపకయున్నది. నేఁ దలంచియుండువాఁడు బ్రహ్మక్షత్ర
వంశములలోనివాఁడు గాక నీవకులజాతుండైననుతోడ్కొని పోయి యుత్తమవంశ
జుం డనిబొంకియైన గార్వము ముగింపవలయు. నాతోఁ జనుడెంచియుండు సారథి
జయసేనుడు బహుదినములుగా కోర్పుకొనకయుండి దేశాటనశ్రమంబున కోర్వక తుద
కెట్టివానిసేని రాజున కల్లుండని తోడ్కొనిపోయినం జాలు నని తలంచి నాతో నో
యార్య గౌతముడా! రాజపుత్రికి వరుని సంపాదించుటయందు నీ కిఁకఁ బ్రతికూ
లాభిప్రాయము గలవాఁడఁ గాను. నీవు నన్నెట్లు పొమ్మన్నను నా కిష్టమే! ఎట్టివాని
నైనం దోడ్కొని వైశంబ యూరికిం బోయి చేరుట నాకుం బ్రతుంబు. ఏవనిజరిపి
నను తీసికొనమాధానంబు నెప్పవలసినవాడవు నీవయ్యెయున్నాడవు. అని నుడివి
కిథిలప్రయత్నంబై యుండెడిని. ఇక నాసేయవని కడ్డంకియు నుండదు. అయిన
నేమి సేతు. రూపవంతుండును లేఁబ్రాయముగలవాఁడును దొరకైనచో వానిని సువేష
లంకృతునిం గావించి వండితుం డని చెప్పి నికృతిమెయి నాబుద్ధిచాతుర్యంబున రాజును

* ప్రవేశక మనఁగా :—పూర్వాంకంబునందు కేషించియుండునవియు నుత్త
రాంకంబునందు సూచితముజేయఁదగినవియు నయి యొప్పుచుండుకథాంశంబులం దెలు
పునది. విష్కంభప్రవేశకములచే సూచ్యాంశంబు సూచిత మొనరించి యంకంబులందు
జ్యోత్యమను వస్తువును సందర్శితము సేయుదురు. ప్రవేశకము నీచపాత్రప్రయోజితమయి
యుండు.

రాజపుత్రిని భ్రమించువంటేని వానికి మదననేన గంఠమునూపున ట్లొనర్తు. జరగవలసిన కార్యంబుగతి యిట్టిదే ! ఇట్లైనం గాని దానిగర్వం బడంగదు. ఇవ్వు డిక్టాంతారం బున ననేకతరుషండమండితంబగుదానియందుం బ్రవేశించి దూరదేశప్రయాణాయా నంబు వాయం గొంతనే పుండి నురభిమనుమరాజవిరాజితం బగువనరాజం గాంచుచు ; రథరథ్యంబులనేటిసీటం గడిగి పచ్చనిపచ్చిక కడుపార మేపి జయనేనుడు రథంబు నకు రథ్యంబులం బూన్చి తోటకొనివచ్చునంతదనుక గాలంబుఁ గడపెదను.

దూరమునకు దృష్టులు నిగుడించి,,

అదిగో యింతకుం జెంతల మనుష్యులు మెలంగువిధంబు జూపట్టెడు. వారి వారయ్యెదను.

పరిక్రమించుచున్నాడు,,

ఇరువురు కిరాతకుమారులు ప్రవేశించిరి.

ఒకఁడు. లంబభుజాఁడా ! మనయొడమందు పోతరాజావతుం పోలేరికిని జాతరసేయం గడంగినవాఁడు. ఆ దేవరరాతికిం బందిరి పెట్ట గట్టిగూచంబులనఱికి తెండని ముదలయిడియె. కానఁ దలుచుగ నుర వైసపెట్టు లండునిరవులకుం జని చెట్టులు నఱికి తెత్తము. గొడ్డలి మున్నగుకొఱముట్టులు గొనిరమ్ము. పోదము.

లంబభుజాఁడు,, ఓరీ కుటిలభుజాఁడా ! పోవచ్చునుగాని సేనడిగినకత యొకింత సెప్పము. మాయయ్య యిప్పు డున్నట్టుండి యీజాతర పెట్టుకొన్నాడఁ దేలా !

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ సేనెఱుంగవా ! కడచినరేయి పెందలకడ నొకగడ్డసెప్పు మెఱుకలపాని మనచమచకు వచ్చినయిది. ఆపెం గూరుచుండెట్లెట్టి కొల్లాపురమ్ముకుం బండేరంబిడి యాపెను మాపిల్లవానికిరాఁబోవుబాగెంబు సెప్పు మని యడుగఁగా నా యెఱుకత తనయులవేలపులకు మ్రొక్కులిడి నీతలిదండ్రులతో నిట్లనియె. ఓ యెఱుక యొడయఁడా ఓ యొడయనిపడఁతీ ! మీకొమరుం దీనాడేలు తేని కల్లుండు గాఁ బోయెడి. వానిబాగెంబు సెప్పం దరంబు గాదు. అనియెను.

లంబభుజాఁడు. సంతసముతో,,

ఓరీ అల్లాడ నగుదు నన్నఁ గూఁతురిమగడనగుదు ననియేకదా ! తెలివిడి. కుటిలభుజాఁడు ఓరీ కూఁతురిమగడవుగాక మఱి మేనల్లుండ వగుదువా !

లంబభుజాఁడు. కాకుండుతో చంక లెగరవేయుచు,,

ఓరీ రాజకూఁతుడుబాగుండు నందురు. మనకొదమగాడదవలె నుండదటరా !

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ మనయాండంగు లప్పుడెప్పుడు పాలపూస లమ్ముకొన రావ నగరునకుం జని పరపుడంపుంబడంతులు పిలచుకొని పోఁగా రాచగఱిత లండునోటు

లకుం జనుట గలదు. మనగాజాతానలకంబెం దళితళలాడు పెక్కువన్నెలగుటువురాలు
వొడిగినసామ్యులు వారు వెట్టుకొందురట. వారికన్నులు జింకపిల్లలకన్నులవలెఁ గడు
సొంపై యుండునట. ఆకన్నులతోఁ బెదరి పెదరి చూతు రట. వారినడుము కంది
రీగకుంబోలెఁ గడు నన్ననై యుండు నట. వారియొడలిచాయ వచ్చి పసుపుపొడితోఁ
దులదూఁగుచుండు నట. పిండితోఁ జేసిపెట్టిన బొమ్మలే యవవచ్చు నట.

లంబభుజాఁడు. ఆ ! అంత యందకలైలా యా పడంతులు. వారేనా నాకుం
బెండ్లాలు గాఁబోయెడివారు.

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ యందలు గారు. అం దొక్కతయే నీకుఁ బెండ్లామగునది.

లంబభుజాఁడు. ఇనీ ! ఒక్కతె నాకెందుకు ! మనచనువలో నెవ్వఁడైన నిరు
వురకు మువ్వరకుందక్కువగఁబెండ్లిసేసికొనినవాఁడు గలఁడె ? ఒక్కతెను జేసికొనుట
గారవంబునకుం గొఱంత కాదా !

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ ! ఒక్కతెకు మగఁడ వైన నంతకుం వైనజూచుకొనవచ్చును.
దానికి వైమాటలు గదా నీవు నెవ్వనది. ఇప్పుడు మావములు నజుకుటకుం బోదము రా !

లంబభుజాఁడు. అట్లు కానిమ్ము,,

అని గొడ్డలిమొదలగు కొఱముట్టులు గైకొని.

ఓరీ యింకబోదము రమ్ము.

పరిక్రమించుచున్నారట.

గౌతముఁడు. ఇయ్యెడ నెఱుకలు దిరుగుచున్నట్లు దోఁచెడి. వీరలొందువను
పయ నమీచమున నుండం బోలును. కొంతదూరము నని వారిం జాతము.

పరిక్రమించి. లంబభుజానింగాంచి. ఆశ్చర్యంబభినయించి,,

కౌర ! ఇట్టియొత్తమలక్షణవంతుం దగుమహాపురుషుని నింతదనుకఁ గాంచినది
లేదు. ఏమి వీనిగాంభీర్యము ! వీనినగుమొగం బున్నతభూమియుగళోభితంబు నతివిశా
లలోచనద్యయికోభానిక్రాజితంబు నీషచ్చరితకుటిలసీలకుంతలావృతనిటలతటఫలకామ
నోహరంబును నయి సౌందర్యలక్ష్మినివాసం బగుకమలంబు నాఁ బోలుపొరుచున్న
యది. కర్ణంబులు దోస్తంభుడోలాచుమానంబులై యొప్పెడిని. భుజార్థంబులు జాను
భాగపర్యంత ప్రలంబంబులై యతిమనోహరంబులై పోల్చెడి. ఉరంబు కడు పెడందయై
యానందంబుం గూర్చెడిని. ఈలక్షణంబులును దేజంబును గమంగొన నితండు బలవ
త్కారణంబున నీయెఱుకలలోఁ జేరినవాఁ డనియు రాజకుమారుండొండె బ్రాహ్మ
ణకుమారుండొండె నిట్లు కిరాతులతోఁ గలసికొనియున్నాఁ డనియు విస్మయం బయ్యె
డిని. ఇట్టియాకారంబుండియు నా శేమియు నుపయోగము లేదు. మూఁధుండు నై
యుండవలెఁ గా ! వీఁడట్టివాఁడు నయ్యెనేని నాకోరిక వండినయదియ. ప్రాయ

శంఖుగ నిట్టిచాతు మాధులై యుండెడు. ఇంచుక తదపి యాచిన నీనియోగ్యతయా
జెల్లడి యగును.

అనినిజవంబుచున్నాఁడు,,

లంబభుజాఁడు. ఓరీ కుటిలభుజాఁడా ! నే నీచెట్టున కక్కద. నీ నాచెట్టున
కమ్మము.

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ ! అనుఁగాక. నీవు చైళంబ యొక్క యూరచైనకొమ్మల
నణుకుము.

లంబభుజాఁడు. ఓరీ ! యిది నటికదను జూడుము నాదెబ్బ !

అని చెట్టెక్కి యాచెట్టుకొమ్మ మార్ధ్వంబునం గూఱచుండి దాని యథోభాగం
బును నటికి దానితో నిలవయింబడి లేచి మరలమరల నట్లేగావించుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో,,

ఆ ! నే నెట్టివానిని సంపాదించు దలంచి యుంటివా యిట్టిమాధుండె యతి
సుందరవిగ్రహుండు నా కనుకూలం బయినవిధిచేతఁ గాన్పించుబడియె. చెట్టుకొమ్మ
కొనకెక్కి దానిమొదట నణుకువాఁడెట్టిమాధాత్ముం డనవచ్చు. ఇట్టివానిని సంపా
దించు నే ననేక దేశకంబులు దిరిగి తిరిగి కుదకు మధుమంతనగరసమీపమునన గనిచెట్టితిని.
కాలంబనుకూలించిన నేకార్థంబేని తనకుఁ దాన యనుకూల మగును. నీవిసమీపము
నకుం జని వృత్తాంతమా విచారితము.

దగ్గఱకుంజని,,

ఓరీ యెఱుకా యిటు రమ్మ.

లంబభుజాఁడు. మరలియించి. భయంబుతో,,

అయ్యలూ ! ఏదో యొకదయ్యము నమ్మించినం బిలుచుచున్నది. ఓరీ కుటిల
భుజాఁడా ! మన మియ్యెడ నుండం జనదు. నీవు నాతోఁ బరుదొడుచురమ్మ.

అనిపరువిడుచున్నాఁడు,,

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ వీఁడు తానివినోలె నున్నాఁడు ! దయ్యము గాఁడు.
మనమెన్నఁడును జూచినవేంబు గాదు గాన బ్రాచి యిని తోఁచుచున్నది.

గౌతముఁడు. నవ్వుచు. ఆత్మగతమున,,

నా నాగతిక కేమలంబు గాంచి యిట్టివేషము ధరించినవారిని జూడనియార
దొడ్డులుగాన నీకు నమ్మఁ దిక్కాదం బని యనుకొని దగ్గఱకు రా భయంబునొంటిపడు.
నేను వీరితో నుభాషించినదో నీ సుకలయంబు వీరికి నివర్తించు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరీ ! నేనుదయ్యమనుగాను. మనుష్యుండను. భయంపడకుడు. దగ్గఱకుగండు.

లంబభుజుడు. ఓరీ ! దగ్గఱకు బోకుము పోకుము. మోసపుచ్చి నిన్నుఁ దినబోయెడిని. మానినీ యైన నిన్నాట్లు రానిపాండిత్యదేల యియ్యెడకు వచ్చె. ఓరీ మానినీయైన పీడియెడ కేల యే తెంచెనో యడుగుము. మనల నేల పిలుచుచున్నాఁడో తెలిసికొనుము.

గౌతముడు. ఓరీ ! మీలో నొక్కరునితో నక్కరయుండి వచ్చితిని.

లంబభుజుడు. ఆ ! తెలిసికొంటివా ! పీడు మనలో నొక్కరుని బట్టితినఁ బోయెడిని. పీడు దయ్యమనుట నిక్కవంబు. ఓరీ అక్కడ నుండివేని యాదయ్య మువాతం బడం బోయెడవునుమా ! వేగముగ రమ్ము. ఈమడవులలో మానినులం దుదురా ఈచెట్లనడుమ దయ్యంబు లున్నవి యని విందును. తవకుం జిక్కక పోవుద మని తలంచి యనువు మెయి నీపాటుఁ బన్నినయిది. తప్పక పట్టుకొని తినును. వేగి రంబ రమ్ము. నేఁ బోవుచున్నాడను.

అని కిలకిలారవంబులు నేయుచుం బరువిడెను.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

ఛౌర ! పీడెంతమాధుండు ? పీడేమి నెప్పిన నొప్పుకొనడు. ఏమి నేయు చును. నేను దగ్గఱకు బోవం బోవ పీడు బెగ్గడిలి పరువిడుచుండం బోయెడిని. వీని నెట్లు పట్టుకొననగును ?

చింత నభినయించి,,

జయనేనుండు నాకు రథంబుఁ దోలుకొనివచ్చినవాడు సమదంచెనేని వీని నిర్బంధపఱిచి పట్టుకొనును. ఇతరప్రకారంబునం గాదు, అతం డింతకుం తెంతల నేటి నీట గుఱ్ఱంబులం గడగఁ దడసినవాడు. నేనును కానవలక్ష్మివిలోకనోత్కంఠచే నింత దూరము వనుదెంచితిని ఇంక నరఁడు రాలేదు.

జయనేనుండు. రథంబుతోఁ బ్రవేశించి,,

ఆర్య ! గౌతమ ! ఇది వచ్చినాడ. నాకేదని ముదల గలదే !

గౌతముడు. కరముచే నవపారణముఁ గావించుకొని.

పీఠజిన ! నీరథవోదన సామర్థ్యంబు మెలయించుచుం బని యీపాదమూపు కిరాతకుమాడు నతి నుందరాకాదుఁ బట్టిరథంబున బెట్టుకొని రమ్ము. ఇంతకు సమీప మునన యీరఁడు వసించుచువనుట యెఱుంగబోలును. అందు పీడు సారఁ బోసక రథంబునందంబుగ నడపి యనువు మెయి వీనిం బట్టితెమ్ము.

జయసేనుడు, ఆర్థ! గౌరవ! యట్ల కానిమ్ము.

రథమును లంబభుజానికడకుం ధోలుచున్నాడు.

లంబభుజాడు. చూచి నెవ్వెఱవడుచు,,

ఆ! ఇ దేమి! ఎన్నడును గాంచినది గావే! కట్టా! ఇది నాకడకే వచ్చు చున్నది. వేగముగఁ బరుగెత్తి విడారంబుం జొరవలయు.

జయసేనుడు, అనేకవిధము లగురథవర్తలఁ జూపుచు లంబభుజానిం బోసక యలయించి పట్టుకొనెను.

కుటిలభుజాడు కనుగొని.

ఆ! వీనిం బట్టుకొన్నాడేక నన్నుంబట్టుకొనును. వీనిచేతికింజెక్కక పరువిడ దను. అని నిష్కర్షింతుండయ్యెను.

లంబభుజాడు. ఏడుచుచు,,

ఓయయ్య! నన్ను వదలిపెట్టుము. నీపాదముల కిద మొక్కెద.

అనిచేతులు మొగుడ్చుచున్నాడు.

జయసేనుడు. ఓరీ! నీపాదంబుల కేమెల్లరము మొక్కవలసినకాలము వచ్చి యుండఁగా నీవు మాపాదంబుల కేల మొక్కెదవు?

లంబభుజాడు. దీనత్వంబుతో,,

పామీ! నన్నేమియు నిడుములు పెట్టఁబోకుము. నేను మీబానిసను పామీ!

జయసేనుడు. ఓరీ! యీతని నింకదనుక దయ్యం బని యంటివి గాదా!

లంబభుజాడు. దేవరా! అంటినయ్యా! ఎఱుక లేక చెప్పినయాయెఱుకను మన్నింపుము.

జయసేనుడు. ఓరీ! నా చెప్పినచోప్పునం బ్రవర్తించెదవేని నిన్ను దండిం పను. లేనిచో దండింపకపోను.

లంబభుజాడు. ఓ యయ్య నీమాటకు జవదాటను. నీ నెప్పినపను తెల్లం జేసెద. మాముక్తకడకుం దోడుకొని పోయెదవా?

జయసేనుడు. ఓరీ! ఆమాట యనం బోకుము. ఇంక నమ్మయులేదు. అబ్బ యులేదు. వారలం బాసి నీవు నగరంబునకు రావలసియున్నది! ఇంక నింటిమాట యనఁబోయెదవు సుమా!

లంబభుజాడు. కోకముగో,,

అయ్యలూ! మాముక్తుడు జూడ నీనా!

ఏడుచుచున్నాడు,,

జయసేనుడు. కళాహస్తుడై,,

ఓరీ నీవెఱంగుత్తి యేడ్చెదవని యాకళచే గొట్టుదును. నోరు మాసికొనుము.

లంబభుజుడు. అయ్యలూ ! ఏడవనయ్యా ! కొట్టవలదయ్యా !

అని రెండుచేతుల నోరు మాసికొని వెక్కుచున్నాడు.

గౌతముడు. సాఁదీ! వీడు కరము భయంపడినవాడు. ఇంక వెఱపింపకుము.

జయసేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! గానుగరోకట నలపక చెఱుకా ! పాల్గిమ్మనిన నిచ్చునా ! సామంతున వీడు సాధ్యుం డగునే ! ఇప్పుడు చూడు మేదేనిఁజెప్పనా !

లంబభుజునింగాంచి,,

ఓరీ ! కిరాత యాతనికి మ్రొక్కుము.

లంబభుజుడు. కాళ్లు గౌతమువలనికిఁ జూపి జయసేనుని గాంచుచు నిలా శలంబునం బడియె.

జయసేనుడు. ఓరీ మాధ ! మ్రొక్కువేయవలసినదిధ మిదియేనా ఏమి ? నీవు ఒడలెఱుంగక యున్నాడవు.

లంబభుజుడు. భయసంభ్రమంబులతో,,

దేవరా ! యేను మ్రొక్కు వేసి యెఱుంగ. నాకు మీరు మ్రొక్కి చూపుడు. అట్లు గావించెదను.

జయసేనుడు. అశీకకోపముతో,,

ఓరి నీకావరం బెంత యనవచ్చురా !

లంబభుజుడు. దేవరా ! కోపము నేయవద్దు. తెలియక యడిగితిని. ఎంతటి వారికైనఁ జెప్పనిది యెట్లు తెలియును.

గౌతముడు. ఓరీ ! యెఱుక ! నీవు శేఁజెప్పినచొప్పున నుంటివేని నీకుం గొప్ప మేలు పనుకూరం బోయెడిని.

లంబభుజుడు. సామీ యట్లే వినియెదను. నాగాడిదెకుఁ గాలు విఠిగియున్నది. అది కుదురునా.

జయసేనుడు. కన్నులెఱ్ఱజేసికొని,,

ఓరీ యింకను గాడిదెను దలంచుచున్నావు. మాధ ! ఆ మాట నీనోట నెఱవచ్చెనేని నిన్ను పెడతొక్కలు విఠిచికట్టి కొట్టెదను ముని !

లంబభుజుడు, దైన్యంబుతో,

అయ్య ! యిది కొదమగా నున్ననాటంగోరే దాని శీన పంచితిని. దాని శక్తు విడుతును. దానికి నిన్న కాలు విడిగినది, కట్టుకట్టి వచ్చినవాడను.

జయనీనుడు, ఓరీ మూర్ఖ ! యింక నీ కావించార మక్కరలేదు.

లంబభుజుడు, అనురాగ ! అయ్య ! నాగాడిదల నీవు గాచెదవా ! అట్లైన నే నాకలంపు మానుకొనియెద.

జయనీనుడు, ఓరీ బుద్ధిహీనుడా ! నీ కింక గాడిదలవిచార మక్కరలే దను మాటకు నే నానినిగాయుడు ననియెటరా యగ్గము ! వినుము. అది యగ్గము గాదు.

నీ కింక గాడిదలఁ గాయవలసిన కష్టము లేదు. అది యెచ్చటినుండి తొలఁగి నది యనుచున్నాడను.

లంబభుజుడు, ఓయయ్య ! గాడిదలఁ గాయక యూర కుండిన నాకింట మా యెమ్మ మాడు పెట్టలే ! మాటికిఁ ద్రోవ యేమి ?

జయనీనుడు, ఓరీ మండుడా ! నీవు నగరంబునకు రాఁబోయెదవు. నీకు నీ కల్లియుఁ దండ్రియు నిం కేలా ! అయ్యోద నీ కన్నమునకుఁ గొఱంతా ! అన్నము పెట్టుకాదు లేరా !

లంబభుజుడు, అయ్యో ! ఆక్కడ నా కొకయమ్మ యున్నచో ! ఆయమ్మ గాడిదలఁ గాయకయే మాడు పెట్టుచా !

జయనీనుడు, కళం జూపుచు,

ఓరీ ని న్నింక చిట్టు గొట్టెదను. ఇంకఁ గాడిదె యనుమాట యెత్తఁ బోయె దవు నుమా !

లంబభుజుడు, అయ్యలూ ! లేదయ్యో లేదయ్యో !

అని నోరు మాసికొనుచున్నాడు.

గౌరముడు, ఓరీ కిరార నీకట్టుకొనియండుపుట్టము వీడ్చివేయము.

లంబభుజుడు, అయ్యో బట్టలు సయితో మాడఁ దెలుకుకొంటారా ! నేను దిన మొలతో నింటి కెట్లు పోదు, పోయిన మాదనుచుపోనివాడు నన్ను చూయుచుతినుమా ! నాబట్టలు మాత్రము వీడ్చుకొనకుడు.

జయశేనుడు. ఓరీ ! బాబ్బ ! నీ దుర్బగమ్మ తైనపుట్టములు మేము సంగ్రహించుకొనిపోవుటకు గాదు నీబట్టలు వీడువునున్నది ! మఱి మహర్షుంబు లగుజీలుగు చలువలు నీకుం గట్టుటకు !

లంబభుజుడు. ఓయ్యయ్య ! నాబట్టలకంటె నవి నాజెముగలవో ! బద్దెలు పెద్దవిగా నుండునా ! వీనికంటె మఱింత దిశగరిగానుండునోటు !

జయశేనుడు. ఓరీ ! మూర్ఖ ! ఈ త్తమవస్త్రము లనగా నిట్టివియే యని యనుకొంటివో. తొల్లింటిపుట్టములు వీడువును. మఱియు నీ యజుత వ్రేలాడుపాలతూసల దండలును దీని వేయుము.

లంబభుజుడు. సశోకముగ,,

ఈ దండలు మామువ్వు గట్టిన వయ్య ! ఇంటికిం బోతి నేని నాతల్లి మెడ దండ లెక్కడ నని యడిగిన నేమి చెప్పదును ? అపని వల దయ్య !

జయశేనుడు. ఓరీ ! అన్య మణిగణఖచితంబు లగునాభరణంబులు చాల్చుకొనవలసినయిదృష్టంబు సమీపించియుండ నింక నీపాలతూసల వేడ్చెద వేమిరా ! ఓరీ నీకు బుద్ధితేచా !

లంబభుజుడు. సామీ ! కోపగించుకొనవలదు. మీ కివి గావలయునా ! కావలసియున్నచాయంట నున్నవి యెల్ల మీ కిప్పించెదను. నన్ను మాగుడిసెకుం బోనిండు.

గౌతముడు. పారథీ ! వీడు కడు మూర్ఖుడు. మనమాట వినడు. వీనిం బట్టి యీ చెట్టునకుం గట్టి యొడలిలోలు వ్రేలం గొట్టుము. అట్లయిన వీడు తనవారల ప్రస్తావంబు మానును. ఘనయిష్టేనుసారంబుగఁ బ్రవర్తించు.

లంబభుజుడు. అయ్యలూ ! మీరు సెప్పినట్టు లందెదనయ్య ! నన్నుం గొట్టవద్దు.

జయశేనుడు. ఓరీ ! ఆ ట్లయిన రహస్యస్థలంబునకు బోదము రమ్ము. అయ్యెడకుంజని యీపుట్టంబులు వీడివి మంచివి గట్టుకొని యీపాలతూసలకు బదులుగా రత్నహారములు చాల్చికొని రాఁ గలవు.

లంబభుజుడు. ఓయ్యయ్య ! మీ రేమిచేసిన నేమి ? మీనేతలకు మాటునేత గలరా ! అని దీనాననుండై జయశేనునితో నిష్క్రమించి ; వస్త్రాభరణభూషణుండై ప్రవేశించి,,

జయశేనునితో,,

ఓయ్య! ఇవి నా ప్రాతఃపుట్టంబులు ప్రాతఃసామ్యులు. ఇవి పడిలపడిచి పెండియు నాగూడెమునకుం బోవునప్పుడు నా కిమ్ము.

అని ప్రాతఃపుట్టంబులును పాలపూసలును సారథిచేత కేగడంగుచున్నాడు. జయసేనుడు. ఓరీ మూఢ! అని యిటుండనిమ్ము.

లంబభుజుడు. వస్త్రాగ్రులలపయింబెట్టి.

అయ్య! నా కిప్పుడు కై నేతఁచేసితిరిగదా! పోలేరి కిట్లుకై నేయఁగాఁ గోడి పుంజులను గొఱియలను బలి యిచ్చుటగలదు. అట్లు నాకుం బలివెట్టెదరా!

జయసేనుడు. ఇక మీ డివిధంబునన ప్రల్లదంబు లాడుచుండు. మీ మాట లాడకుండం జేయనగును. ఓరీ యింక నీవు నోయ దెలియితి నని నీపడఁబోవుపాట్లు జూడుము.

లంబభుజుడు. దేవరా! నోయదెలవకయున్నఁ గూడు గుడుచుట యెట్లు? కుడువనేని బ్రతుకంగలనా!

జయసేనుడు. ఓరీ కుడిలబుద్ధి! మాటలు నిలుపు మండిని గాని నోయదెలవ వలదన లేదు.

లంబభుజుడు. దేవరా! అట్లయిన సరే! వాయుబుగోడు. ఇక మాటలాడను.

అని చేతులతో నోయ మాపికోనుచున్నాడు.

గౌతముడు. సాగధీ! మీ డాకారంబున నతిమనోహరందై యుండెడిని. కాన రాజపుత్రి మీనిం బరిణయంబు చేసికొనం గడంగు. రాజా మీనికేం బ్రణామము చేసినప్పుడుగాని రాజపుత్రి నమస్కరించినప్పుడుగాని వారల నాకీర్త్యడింపకున్న మన కపటంబు బయల్పడి కార్యంబు పెడును. ఇందు కొక్కయనువుఁ బన్నవలయును. ఇరువదేడునక్షత్రములపేర్లు మీనికేం జెప్పి యిది మీచేత నానమయింబునం జెప్పించి తదనుసారముగ సమర్థించుకొనియెదను.

అని యశ్విన్యాదినక్షత్రవాసుములు పెప్పి యని పెప్పు మనుచున్నాడు.

లంబభుజుడు. నోయ మాపికోని యవారకుండెను.

గౌతముడు. ఆమూయతో.

కప్తము కప్తము! మీడు కడు మూర్ఖుడు. మాటలాడవల దన్నందు కిప్పు దూరకుండెడిని. ఓరీ మూఢ! నోయ రెఱువుము.

లంబభుజుడు, నోరు తెలుచుచున్నాడు.

గౌతముడు, వెడనవ్వునవ్వుచు,

ఓరీ నోరు తెలువఁ గాదు ; నానుడివినపలకులు నుడువు మనుచున్నాను.

ఆశ్విన్యాదిసామము లిటుపదియేఁడును జెప్పించెను.

ఓరీ ! యిది రాజు నీకు మొక్కివేయునపుడు సెప్పుము. రాజపుత్రిక వచ్చి ననుస్కరించునపుడు “త్రిపీడాపరిహారోస్తు” అని యాశీర్వదింపుము.

జయనీనునిం జూచి,,

సారథీ ! పురోవవనసీమము జేరి మఱియు వీనిని దిద్దవచ్చును. వీని రథాఽ రూఢునిం జేయుము.

జయనీనుడు, ఆర్య గౌతమ ! అగుఁగాక.

లంబభుజునింజూచి,,

ఓరీ ! యీరథంబుపై కెక్కుము.

లంబభుజుడు, కడువేగముగ రథముకొన కెక్కెను.

జయనీనుడు, నవ్వుచు,,

ఆ ! ఏమి వీనిమూర్ఖత !

రోషముఁదెచ్చుకొని,,

ఓరీ ! అక్కడనా ! కూరుచుండవలసినది.

లంబభుజుడు, భయం బభినయించుచు,,

దేవరా ! నీవు పై కెక్కుమన్న నెక్కితిని.

రోషగించుకొనుచున్నా వ దేమి ? ఎక్కడ నుండు మనియెదనో ! అక్కడనుండెదను.

జయనీనుడు, ఓరీ ! యదుగునఁ గూరుచుండుము.

లంబభుజుడు, దేవరా ! అట్లయి !

అని రథంబుదిగి దానియడుగునం గూరుచున్నాడు.

గౌతముడు, నవ్వుచు,,

సారథీ ! యీయనాగరికుని సముచితస్థలంబునం గూరుచుండం బెట్టుము.

జయనీనుడు, అట్లుగావించుచున్నాడు.

గౌతముడు. సారథీ ! యిదే నేనును రథం బెక్కడను

అని రథాకోహణం బభినయించి,,

సారథీ ! ఇక శత్రుదనంబును మండగమనంబునం బోనిమ్ము. నగరంబునకుం జేరునంతలో రాజాకడకు రాజపుత్రికడను గార్వంబు ముగియనంతదనుకఁ బ్రవర్తించి వలసిన విధంబు గఱపెడను. ఇదె దినకరబింబంబు తరమగిరి సామతటీవిలంబుమానందై గగనలక్ష్మీకరగళితం బయినలీలారవిందంబుగతిం దోచుచున్నది.

చం. మరువిధమర్హిలాసనుషమం జెలవొందెడుమగ్ధుఁ డౌసుధా,
కరుణిఁ గాంతివిర్భరతఁ గల్లఁగఁ జేయఁ గడంగి సంధ్య యా,
ద్ధురతరరాగయై పెలుచఁ దోచెడుతారకలక్ష్మితోఁ బతిం,
వర యగుకాంతరీతిని విభావిత యయ్యె నతిస్ఫుటంబుగఁ.

జయనేనుడు. రథవేగమునిరూపించుచు,,

ఆర్య ! గౌతమ ! మహాజవంబు లగునశ్వవరంబులం బూన్పిన దగుటంజేసి వైశంబ పురసమీపంబునకు రథంబు వచ్చి చేరినయిది.

గౌతముడు. సారథీ ! అట్లయినఁ బురోపవనసీమకు రథంబుం బోనిమ్ము. అయ్యెడ కరదంబు పేరుఁడు నీవు దిగి మాన్పు తీనికడకుం బోయి మదాగమనంబుం దెల్పి యాకుమేయవైదుషీభూషితుం డగువయండు దొరకినవాఁ డాతని నెదుర్కొన రాజకుసవి యాభూషణి నాచెప్పిపంపినరీతిం దెల్పవలయు.

జయనేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! అగుఁగాక,,

అని రథగమనంబు నిరూపింపుడు నందఱు నిష్క్రాంతి లయిరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణంబునందు

ద్వితీయాంశము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మజేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

తృతీయాంకము.

అంతః పుధమునందు దేవీసహితుండై రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.

రాజు. దేవీ! మనమదనసేనకు విద్యాధికుం దైనవరుని సంపాదించ గౌరముడు దేశాంతరంబునకుం జని యున్నాడు. బహుకాలం బయ్యు నింతదనుక రాక యుండెడిని. అట్టివిద్యాధికుండు లభించిన మరలి రాక యుండునే! ఇంతదనుక దొరకి యుండఁ దనితోఁచెడిని. ఈ చతురుదధిశేలావలయితం బగుభూమండలంబునం గల బ్రహ్మక్షాత్రంబులందు నీ మదనసేనకంటె నధికుడు లేకయున్నాడా! ఏమి యీ యాశ్చర్యము!

దేవి. ప్రాగవాహి! మదనసేనకుం దగువరుని సంపాదించవలయు నన్నవ్యసనంబై మీమానసంబున నెలకొని యున్నది. దీనిచే ననుకలము వ్యాకులపడుచు నన్నము నిద్రయు ననాదరించి యుండెదరు. విధి దాని కనుమోలుఁ దగునేని తగువరుండు లభించు. కాఁడేని మన కట్టివానిని సంపాదించుం దరంబు గాదు. పురుషుండు చా నుద్దేశించినవనిఁ జేయంగడంగుటయ తాఁ జేయఁ దగినవని. నఫలంబు నేయుటకు దైవంబ న్వతంత్రంబు. మన మిట్లు చింతించియు నుపయోగంబు లేదు. గాన భగవంతునిపై భారంబు మోపి తదీయధ్యానంబు నేయుచుండఁజనుము.

రాజు. ప్రాగవల్లభా! ఏమి నెప్పెదవు! సంపూర్ణయౌవన లగురాశిండు ముఖులు రసభావాభిజ్ఞ లగువారు ఘగలపొందు వదలునినాఁడు వారియిడుమలు దుర్విభావ్యంబులయి కాఠియ పెట్టుచుండు. ఎట్లనిన!

శం. మనమున నుపృతిల్లఁ గలమాననిశ్శోక్తులం లీయమానతం,
గనఁ దమబోటిజన్మములు కాంతులకాఁగికుల స్పృశించుటల్,
మునకొని చూచి దుఃఖమున మున్దుచు డెందము రాయి చేపికొం,
చనుగతమారవేదనల నన్యహముం దపియింతు రాత్మలకొ.

ప్రతీహరి. ప్రవేశించి,,

మహారాజ! గౌరవుఁజేసికుం దగుపారధిపుత్రుండు జనుసేనుండు ద్వారంబు కడ నిలువంబడి లోనం బ్రవేశించ నేలికయానతిం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. ముదల జుయినం దోడ్కొనివచ్చెద.

రాజా, సర్వరంబుగ,,

ప్రతిహారి! తడవల ! చైత్రంబ ప్రవేశ పెట్టుము.

ప్రతిహారి, మహారాజ ! ప్రసాదంబ.

అని నిష్క్రమించె.

రాజా, దేవీ ! జయనేనుండు రాగలండు, యవని కాంకరితవై యుండుము.

దేవి, నిష్క్రమించుచున్నది.

ప్రతిహారితో జయనేనుండు ప్రవేశించె.

ప్రతిహారి, సూతపుత్ర! ఆరె భూపతి పశ్చిమసంధ్యో పాసనంబునలిపి భవత్సమా
నోశమునకుంబ్రతిక్షించుచున్నవాడు. దగ్గఱకుంబొమ్ము. అని నిష్క్రమించె.

జయనేనుండు, రాజా సమీపమునకుంజని,,

మహారాజ ! విద్యజ్ఞామార్తలభంబునంజేసి వర్ణింతువు గాత.

రాజా ! సంతసంబుతో,,

భద్రముఖ! నీ విట్టివచనంబు వల్కుటంజేసి నా కళివృద్ధి నిక్కంబ, భవద్వచన
సుధాధార వామనంబునం గలసంతాపం బార్చె. ఆమహులుండ నామాత లభించెగా!

జయనేనుండు, మహారాజ ! మన మిన్నిదినంబులదక్షుక బడినయిదుమలు నేటికి
ముఖరూపంబు లయ్యె. నీ వొనరించిన పున్నియంబులవంట పండినయిది, ఇప్పుడు నీకు
లభించియుండెదామాత మానవశరీరంబుం బాలించినసరస్వతియే యనవచ్చు, ఆమహా
పండితునెదుట మనగౌరముండు సయితము మాటలాడ నోవడు. పెరవార లెంతటి
వారు ? బహుదేశములు దిరిగి మేము మానవలోకబృహస్పతిని సంపాదించితిమి,
ఆతనిం దోడైచ్చి యస్మన్నగరబహిరద్యానసీమకు విడియించి వృత్తాంతంబుం దెల్పు
గౌరముండు నన్నంపినవాడు, ఇప్పుడ యతని నెదుర్కొని వట్టిఱంబునకుం దోడ్చొని
రావలయు.

శేషభ్యంబునం గలకలంబు.

రాజా, ఆలకించి,,

సూతపుత్ర ! మననగరువాకిటం బోలె నున్నది, ఇంతకలకలంజేల ?

జయనేనుండు, మహారాజ ! నేను గౌరవుశ్రేష్ఠుండనై యతిశేఖంబున రాజ
రథ్యయందుం జనుచుండుచుండ మంత్రిత్రుండు భవదీయంబు లనురాతకార్యంబులు
సూచిరాత్రియగుట నింటి కడుగుచుండువాడు నా కెదురుపడి న న్నడిగి వృత్తాంతంబుం
దెలిసికొని నన్ను విడిచివుచ్చి యింటికిం బోక మరలి యేతిక పండితవయ్య నెదుర్కొన

బోవుటకుం దగురీతి నియోగిజనంబులచేత సకలసేనాసముదయంబులను రథాశ్వగజసాచారంబును గణికాజనసంతానంబులను రప్పించి నీకు వృత్తం బెఱుకబడునంతలోఁ బాదులను రప్పించుం బ్రయత్నించుచున్నవాఁడం. ఇప్పుటి కందఱును జేరి యుండం జను. ఆకలకలరవంబ వీలెంచుచున్నయది.

రాజు. కరమయమోదంబుతో,,

అట్లయిన మనమును ద్వరితగతి నరిగి గౌతమానీతుం డగుపండితుని బహుకరింతము.

అనిలేచి,,

ఎవ్వతె యక్కడ ?

చేటిక ప్రకేశించి,,

మహారాజ ! యిదె బానిస నాజ్ఞాపింపుడు.

రాజు. ఓసీ మేము జామాతం దోడ్కొని వచ్చునంతలో సగ రంతయు మంగళాలంకారాలంకృతము గావింపవలయు. సర్వాంతుఃపురసుందరీనికరంబులు సమస్తాభరణంబులంకరించుకొని పరిణయకార్యంబులు నేయుచుండనగు. మదనకీసయు సర్వాభరణభూషితురాలై కన్యకాంతుఃపురంబునం బ్రతీక్షించుచుండం జనును. మీర లెల్లను దేవ్యాజ్ఞాసారిణులరై పరిణయకార్యంబులు దీక్షుడు. ఈవృత్తంబు జేచితోఁ జెప్పి యెవ్వరి నెవ్వరి నేయేపనుల నియంత్రం జేయునో వారు వారు తత్తత్కార్యంబులు నేయుడు.

చేటి. మహారాజాజ్ఞానుసారిణులమై ప్రవర్తించెదము.

అని నిష్క్రమింక యయ్యె.

రాజు. సూతపుత్ర ! మనగౌతముండు మెచ్చితెచ్చినవాఁ డెంతో మహాత్ముం డైయుండకపోడు. అట్టివానికడకుం బాదపాదలమై యేగుట లగ్నగదా !

గయ నేనుడు. మహారాజ ! భవదభిమతం బెట్లో యక్షేప్రవర్తించుము.

రాజు. అట్లయినం బోదము రమ్ము.

అని పరిక్రమించుచున్నాడు.

మంత్రి. ప్రకేశించి,,

మహారాజ ! అభిమతజానుశ్చనంక్రాప్తచేత సతుల మోదంబుం గాంచుము. ఏను జయనేదినవలన గౌతమసహానితుం డయినజామాత యుపవనంబుననున్నాఁ డని విని యతండ్రియ్యెడం దడయాట యంత్రంబు గా డని యెంచి నీతోఁ గదలిపోవుటకుఁ దడవగు నని సకలపారవృద్ధులను సేనాసముదయంబులను జేర్చుకొని జామాత విడిచి

యందువోటికిం జని యాతని మత్తదంతిసమాహూధునిం జేసికొని తోడైచ్చినవాఁడను. జాతాతయ నేడుగుం దిగి యిది గౌతమసహితుండై వచ్చుచున్న భాఁడు. తత్సమావేశమహోత్సవములుం బనుభవించ నభాభవనంబునకువిచ్చేయుము.

రాజా. సంతసంబుతో,,

మంత్రి! నీవంటిమంత్రిమకలండును గౌతమునివంటిపురోహితుండును భాగ్య విశేషంబునఁ గాని లభించదు.

మంత్రి. మహారాజ! అతిరూపగుణోపేతుం డగుజాతాత దొరకుటంజేసి నీ భాగ్యంబు సకలజన్మాభునీయం బయ్యె. వైశంబ జాతాతయ రాఁగలండు. సభాభవ సంబునకువిచ్చేయవలయు.

రాజా. మంత్రి! అట్లయగుంగాక.

అని మంత్రితోఁబరిక్రమించుచున్నాడు.

లంబభుజుండును గౌతముండును బ్రవేశించిరి.

గౌతముండు. లంబభుజునిం గాంచి,

మహాభాగ! ఇటురమ్ము.

లంబభుజుండు. పరిక్రమించుచున్నాడు.

రాజా. లంబభుజునిం గాంచి. మహాశ్చర్యంబుతో. ఆత్మగతమున,,

శ్రీ. చంద్రుఁడోఁబయ్యెము నవసారసమక్రమమానభావముం,

జెందిన సేత్రయుగ్మమును క్రిరమణీయ మురస్థంబుంబునిం,

దిందిరవారసీలయచి దేరెడుముంగుటలుం బ్రలంబ మా,

నందపుబాహుయుగ్మము మహాపురుషుం దీతఁ డందుఁ బెల్చెడికా.

గౌతముండు. మహారాజ! నీహంతుకుం దగినమగని సంపాదించినాఁడ. ఇమ్ము హానియునిపొందీర్చి మనశ్శాద్భవము. మాతోఁ బ్రీతినియొడుట నోని దైతీదిన మన యోగంబులేదు. సకలవిద్యానివత్సలుండు. ఇతనివిద్యాపరిక్రమము వాఁకెగాక యితరులకుం దెలియదు. విప్రకులకలకవయో రాశిశూన్యముండు. శామినిస్త్రిసనిర్వంధం బునలన నీవిధుద్ధావస్థుండు భవశ్రేష్ఠకాపాణిగ్రహణంబున కొదంబడి భవద్యంశంబు ననుగ్రహింప విచ్చేసినానను వాఁడు.

రాజు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! యామహాత్మునియతిగభీర మగునాకారంబు సకల సుజనశ్లాఘ్యశేమవీచితేషభూషితునిగఁ జెల్పుచున్నది. నీవు సయితము మెచ్చుకొను నట్లుండ నింక నితనియొగ్యతావిశేషం బడుగవలయునా ! ఈసాధువరిత్రునిపాదపం కజములరణంబు సోకి నావిల్లు పవిత్రంబయ్యె. ఏ ననుగృహీతుండ నైతి.

అనిలంబభుజానికి నమస్కరించెను.

గౌతముడు. లంబభుజునిం గాంచి,,

ఓమహాత్మా ! యీభూకాంతుండె మీకు శ్వశురుండు గాఁబోయెడిని. ప్రణ తుండయినయితని నాశీర్వదింపుము.

లంబభుజుడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీపాటుండు నాకుం దొలుతఁ గఱపినది మఱచితిని. అది యిప్పుడు రాజు నమస్కరింపఁ గాఁ జెప్పవలసినదిసూత !

అనితలంచుకొనుచునూరకుండెను.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీమాధుండు తొలుతనే గఱపి ; రాజుప్రణతుండైనం జెప్పుమన్న దానిని మఱచిపోయినాడు. అది యితనికి స్మృతి కందంజేయవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహాత్మా ! అశ్వపతికులంబునం జనించినవాఁ డీరాజు ?

లంబభుజుడు. స్మరణంబునకుండెచ్చుకొని,,

ఔనా ! సరే !

తలపంకించి,,

అశ్వని. పునర్వసు. రేవతి. కృత్తిక ;

అని చెప్పి యూరకుండెను.

రాజు. భీమంబడుచు. గౌతమునిముఖంబుఁగాంచి,,

ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! యామహానీయుండు నాల్గునక్షత్రములనామములు మా త్రము నుడువుటకును, అవియొక గ్రహంబు దప్పి యాండుటకును భావము స్ఫురింపక యున్నది. ఇది విశదీకరింపం గోరెదను.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! వీని శే నశ్విన్యాదిక్రమంబుగ నిడువదేడునక్షత్రములనామములు రాజు నెడుటం బ్రథమదర్శనంబు గలుగునప్పుడు నెప్పు మంటిని. తక్రమానుగుణముగఁ

బద్ధములు రచించి రాజునకు మనస్సమాధానముఁ గల్పింప నగు నని యుంటిని ! ఈ వైధేయుఁడు నానుడివిసక్రమము మఱి యిట్లు సెప్పినవాఁడు. అయినను ఏ గ్రేమి యు లేదు. నాబుద్ధిబలమున నుమర్చించెదను. ఇది యామాధునియందుం గరము గౌరవము గలుగుటకుఁ గారణము గాఁగలదు.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజా ! యీపండితాగ్రేసరునిభావము మాఁబోటివారలమానసంబులకు నయితము నిలుకడమిఁద గాని యెఱుంగ ననువుపడను. అట్లుండ నితరు లెంతటివారు. ఈవిద్యవృత్తివచనంబులభావము సాధారణులెఱుంగక దూషింతు. ఇతఁడు కరము మితభాషి. ఇప్పుడు అశ్వని. పునర్వసు. రేవతి. కృత్తిక. అని యాకాశపుంగవుండు సెప్పినందుకు భావము ; నకలవిద్యాపరిశ్రమంబు గలవాఁడ నగుటంజేసి నా కింత నేవటి కెఱుకపడెను.

అతనిభావంబుఁ దెల్పెదను వినుము.

శ్లో. * అశ్వనీ భవతు తే తు మందురా మందిరే భవతు తే పునర్వసు,

రేవతీపతికనిష్ఠనేవయా కృత్తికారనయవిక్రమా భవాత్.

అని యీకవి ని స్సాక్షిర్వదించినవాఁడు

రాజా. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఇట్టియతిగభీరహృదయులభావం బెఱుంగ మే మేపాటివారము. ఈమహా త్ముండు పురుషమూర్తిఁ దాలిదినసరస్వతియే యన నొప్పును. ఇట్టిమహామతినిఁ బఠిం గాఁ బడయుఁ గలనామాఁతురగు మదనసేనభాగ్యం బేమందు. అలంతు లగు నెలంతల కీమహా నీయునిం జెట్టిపట్టం గలుగునే ! ఇన్నివాల్లు మన మనురూపజామాతృసంపాదనార్థంబు వడినకవ్వంబు లెల్లనీవిద్యద్రక్షులాభంబుచే నుభయూహంబు లయ్యె.

గౌతముఁడు. ఓమహీపతి ! ఇంకం బరిణయమునకు జాగు నేయిం దగదు. మనమదనసేనయు నితనిం బరీక్షింపవలసియున్నది. ఈసభాభవనంబున నందఱును గూఠమండి విడువీరత్నంబుచేఁ బరీక్షితునిఁ జేసి యనంతరకార్యంబునకుం గడంగుదము.

* తే మండురాతు = నీగుఱ్ఱపుఁదాగా, అశ్వనీ = తీర్తమాశ్వములచే నొప్పు నది, భవతు=అగుఁగాత. అనఁగా నీసేనాంగంబులు కడితీ తెంపుఁ జెందుచుండఁ దగు ననుట, తే మందిరేతు = నీగృహమునందు, పునః=మఱియు మఱియు, వసు=భవనము, భవతు = కలుగుఁగాత. రేవతీపతికనిష్ఠ = రేవతీదేవికిభర్త యగుబలరామునియొక్క తమ్ముఁ డగుకృష్ణుని, నేవయా = బరితర్య చేత, భవాత్=విభు, కృత్తికారనయవిక్రమః= కార్తికేయ డగుస్కందుని పరాక్రమమువంటిపరాక్రమము గలవాఁడ వగుదువుగాత.

రాజు. ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా ! నీమాట కడ్డు గలదా.

లంబభుజానితో,,

ఓమహాత్మా ! ఈరత్నపీఠం బలంకరింపుము.

లంబభుజుడు. ఉన్నతానంబునంగూరుచుండెను.

రాజు. ప్రతీహరీ ! నీవు కన్యకాంతఃపురంబునకుం జని మదనసేనకు ; స్వయం
వరసముచిత్రాలంకారముతో మండుదాని నీయవనికాభ్యంతరంబునకుఁ దోడ్పాని రమ్ము.

ప్రతీహరీ. మహారాజ యట్లయి.

అని నిష్క్రమింపఁ జొచ్చెను.

రాజు. ఓగౌతమా ! బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఈయభినవసరస్వతీవిగ్రహంబుతో
నొకంత సంలాపము సేయుటకేని మాబోంట్లకు యోగ్యత లేదు. ఇట్టిమహానీయుని
సంపాదించిననీకు నే నేమి ప్రత్యుపకారంబు సేయంగలవాడను. నాయందుఁ గరు
ణించి వాసేయునర్హులం బంగీకరించి నన్నుం గృతార్థుని జేయుము.

అని మంత్రియందిచ్చుమణిగణపతిపూర్ణంబు లగుబంగరుపల్లెరంబు లండుకొని
గౌతమునిపొదములందు రత్నంబులుగ్రుమ్మరించుచున్నాడు.

లంబభుజుడు. నలువలరకులుసూచుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈశాలువునఁ గోడలపైన నీవన్నెలగీత లేమిటివో !

స్మరణమభినయించి,,

చిత్తరువు లని చెప్పుదురు గూఢ ! చిత్తరువునందు రామాయణపుంగతలు
వ్రాయించియుండును అని విందు. అచెక్కడనున్నవో !

నిరూపించిచూచి. చింతించుచు,,

మనవశపలోఁ గైతగాండ్రు కతలు నెప్పునప్పుడు వీర్వునికో పదితల బున్నవని
రామాయణకథలందు వినియున్నాడను. వానిపేరు నెప్పురాకున్నది.

సంతసంబుతో,,

ఆ ! తెలిసెనుతెలిసెను ! అయినను బాపనయ్య నడిగెద.

ప్రకాశముగ,,

ఓబాపనయ్యా ! నీఁడేనా రాఫణుడు !

తక్కినవారందఱును సంకయామలత్వంబుం గానిపించిరి.

రాజు. ఆత్మగతమున,,

ఈమహాత్ముని సర్వవిద్యాధికునిగ గౌరవముండు నుడివె. ఇతండు దురూహంబుగ పచియించినవాడు. ఇప్పుడు రావణుఁ డనవలసినశబ్దమును రాభణుఁడని పట్కొచుండెడిని. ఇందు మానసంబు సంరేచకతులంబై యున్నయది, గౌరముని నడిగి తెలిసికొనంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓగౌరమా ! లౌకికప్రయోగసిద్ధంబు రావణశబ్దంబు గాని రాభణశబ్దంబు గాదు. ఈమతిమంతుండు రాభణుఁ డని యుత్పరించుట కుపపత్తి యేదియో యెఱుంగను. ఇది తెలియం బల్కుము.

గౌరముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీవైధేయని నోటు దెజవకుండు మని చెప్పియున్నందు కది మఱచి సభాభవనిలోకనసంతోషుఁడై ప్రహృదయించె. తాము వాడుకొనుభిమున రాభణుఁ డని వక్కాణించె. దీనిని చతురముగ సమర్థింపకపోతి నేని కడు సంకటము వాటిల్లు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహీపతి ! యితం డనేకవ్యాకరణంబులు నడిచి యున్నవాడు. పబలకు భేదంబు లేనట్లు పభలకును భేదంబు లేదు. మఱియు నామక్రమంబునకు భంగము లేక యుండవలెనని యీచండితో న్నమునిభావము.

స్తో. * కుంభకర్ణే భకారోఽభిభకారోఽస్తి విభిషణే.

అగ్రజశ్చ స్వయం రాజా రాభణో న చ రావణః.

ఇది యీతనిభావము.

మంత్రిప్రముఖులు. ఈయగ్ధంబు సమంజసంబు నతిచిత్రింబునైయున్నది. ఇది చినమహాముదంబు గల్గినయది.

రాజ. ఆశ్చర్యపడుచు,,

* పులస్త్యమునికుమారులు మువ్వరు. అందు రెండవవాఁడగుకుంభకర్ణునిపేర భకారమున్నది. మూడవవాఁడగువిభిషణునిపేరను భకారమున్నది. అట్లుండ, అట్టి భకారము ; రాక్షసకులక్రేష్టుఁడును ప్రభువునగు పులస్త్యమునిమొదటికుమారునిపేర లేకపోవుట క్రమభంగ మగును గాన రాభణుఁడని చెప్పట తగును. రావణుడని చెప్పట సరిగాదు. పబలకభేద ముండును గాన పభలకు నభేదమే, వకారముండుటచే దోచునగ్ధము భకారముండినను దోచును. అనిభావము.

ఏమి యీమహాత్మునిజ్ఞానము ! ఇది యెఱుంగ మావంటివారి కిండుకయేని యందరాకున్నది. అలోక సాధారణం బీతనిపొందిత్యము. ఇతఁడు సెప్పినయర్థంబు లోకవిరుద్ధంబయ్యె సెల్లరు మెచ్చుకొనం దగియున్నది.

భేదముతో,,

ఆ ! మదనసేన యితడనుక రాలేదు. వైశంబ పరిణయమహోత్సవంబు నిర్వర్తించి కన్నులపండువుగాఁ జూడవలయు నని నామానసంబు త్వరాకులంబై యున్నది.

సేవధ్యంబున మంచీరధ్వని వినంబడుటయుఁ బ్రతీహరి ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! మదనసేన యవనికాభ్యంతరంబున శేతించియున్నది. మన్మథంబునం బండితోత్తమునికి నమ స్కారం బెఱింగింపు మన్నది.

గౌతముఁడు. చేయిచాటునకు లంబభుజానిం బిలిచి,,

ఓరి ! రాజపుత్రి నమస్కరించుచున్నది. త్రిపీడాపరిహారోస్తు, అని యాకీర్త్య దింపుము.

లంబభుజుఁడు. త్వరపడుచు,,

త్రిపీడాస్తు,, అనిచెప్పెను.

పిల్లవారు నెవ్వెఱుపడిరి.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్ట ! యీమాధాత్ముండు త్రిపీడాపరిహారోస్తు అని చెప్పుమన్నం ద్రిపీడాస్తు అని యెను. దీనిశేమి నేయంగలను. ఇప్పు డిది సమర్థింపక పోయినం గార్యంబు నెదు. నాయభీష్టంబు నెఱవేఱదు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపుత్రి ! మదనసేనా ! ఈవిద్యాస్వయంవరపతి నుడివిన త్రిపీడాస్తు అనుచానికి భావం బెఱుంగవు గాఁబోలు ! కాననే సంశయాకులవై యూరకుండెదవు. ఈ మహితచారిశ్రునివచనములయందలిగభీరభావంబు నింతకుం గొంతప్రవేశంబుఁ గాంచి యుండునాకుం గాక యితరుల కెఱుంగ శక్యంబు గాదు. త్రిపీడాస్తు అనుదానిభావంబు వివరించెదిను వినుము.

శ్లో. * ఆననే బాలపీడాచ శయనే పరిపీడతః,
భోజనే బంధుపీడాచ త్రిపీడాస్తు నదా తవ.

అని యీవిద్యానిధి నిన్నా శీర్షడించినవాఁడు.

ఇతనివచనంబులభావంబు వివరించునంతదనుక మనంబునకు సమాధానంబు చూప
ట్టను. నీ వేమేని యితనిం బరీక్షింపం దలంచితినని వైశంబ యడుగుము.

పుష్పమాలాహస్తయై గుణమాలిని ప్రవేశించి,,

ఆర్య ! గౌతమ ! భర్తృచారిక యీమహాత్మునియందుం గలవైదుషీవిశేషం
బునకుం గర మామోదించి మన్మథుంబున నిట్లు విన్నవించుచున్నది. శిష్యునగునా
యందుం గలవాత్సల్యవిశేషంబున మిఁక కడు పరిశ్రమంబుం బడి యిట్టిసరస్వతీస్వయా
పుని సంపాదించి తెచ్చి యిచ్చినందుకుం బ్రత్యుపకృతి యేమి నేయంగలను ? ఇదె
నీకంజలి యొనరించెదను. బృహస్పతితో పమానుడగునీమహాకవి నుడివినవచనంబులకె
మాబోటివార లగ్ధంబుఁ దెలిసికొనఁ జాలక యుండఁగా నితనిం బరీక్షించుట యన్న
మాట లేటివి! ఇదె సర్వజనాభినందనీయముగ నీవిద్యానిధిని పరియించెదను. ఈపుష్ప
మాలిక ముద్రియసభీకరంబువలన నికనియంసంబున నిడియెద.

* ఓకాంతాతిలకమా ! నీకుం గుమాయలు గలిగి నీవు సుఖాననంబునఁ గూరు
చుండునప్పుడు ఆశిశువులు నీచయిం బడి యాడుకొనుచు నిన్ను నలయింతురుగాక.
అనఁగా నిట్టియలయిక ప్రాశస్తీయము గానఁ దత్కారణ మగుపుత్రసంపద కలుగుఁగాక
యనిభావము. మఱియు నీ వింటివనులు దీర్చుకొని శయనంబుకడకుం జేరునప్పుడు
నీభర్త కడుఁ దమకమున వక్షేకవిధరతిబంధములకు నిన్నుం దార్చి యలయించి నఖిదం
తక్షతాదుల నతిసుకుమార మగునీదేహమునకు శ్రమ గలిగించి “సురతమ్మదితా బాల
పనితా తనిమ్మా శోభంతే” యన్నట్లుమాడఁ జూడ నానందము జనించు తెఱంగు
వోపింపఁ జేయ నది పీడనమయ్యె సుఖప్రదంబు గాన నాయితీశయము నీ కగుం గాత.
అనఁగా నీభర్తకును నీకును నిరవద్యయావనం బుండి యాసుఖం బడుభవించుచుండ
నగు నని భావము. బంధుగులకోడ భోజనము నేయట యుక్తమము గాన నట్టిసమ
యంబున వారల సమకూర్చికొని పోవుటవలన ననుశ్రమము నీకుం గలుగుఁగాక అథఁగా
“ఎప్పుడు సంపద గలిగిన నప్పుడు బంధుగులు వత్తురు” అన్నట్లు బంధుసమావేశమువకు
సంపద కారణ మగుటంబట్టి నిరతిశయసంపద నీ కుండం దగు నని భావము. ఈమాఁడు
బాధలు నీ కెల్లప్పుడు నుండ నగు ననియాశీర్వదించుచున్నాఁడు.

ఉ. ఈమహితాత్ముడైదుషి య దేరికి నైన నెఱుంగ శక్యమే,
భూమిని వాణి యీపురుషభూషణమై జనియించె జావె యీ,
శ్రీమహితాత్ముపాదసరసీరుహయుగ్మముఁ గొల్వ నాకు నా,
శ్రీమహితాత్మియుండు గృపచేసినవాఁ డధికప్రియంబునకా.

అని లంబభుజునియంసంబునం బుష్పమాలిక యిడెను. నేపథ్యంబునం దూర్య
వాద్యధ్వనములును మంగళాశీర్వాదవిరావంబులు వినంబడియె.

రాజా. సంతసంబుతో,,

ఎన్నిదినంబులుగానో యిమ్మహోత్సవంబుఁ గనుంగొనం గోరి యుండిని.
ఈదినము నాకోరికి సఫలం బయ్యె.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

నావంతంబు నీడేరె. నన్ను పరియింపు మన్నమాటఁ ద్రోచిపుచ్చినయీరావ
కన్నియ గాడిదలమేపువానితో నేమిసుఖంబుఁగాంచం బోయెడినో చూతము.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహారాజ. ఇఁక నగ్ని సాక్షి కముగఁ బాణిగ్రహణంబు జరిపింపంజనును.
తదర్థంబు వైశంబ ప్రవర్తించు దను. చరిణయమండపమునకు నీవధూవరులం దోడ్చొని
పోవలయు. ఎల్లవారు నామహోత్సవంబుం గనుంగొన నయ్యెడకు రండు.

లంబభుజునితో,,

ఓమహాత్మా ! పరిణయ వేదికకడకేగుదము. లెమ్ము.

ఎల్లవార లాననంబులు విడిచి లేచిరి.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈబావనయ్య నాతో రాజాకూతురు గాడిదకొదమవలె నందము గాసుండు
నన్నాఁడు. అవ్వీధంబునం గానంబడెడు. నామూపుపై నొకలంజ వేసిపోయినయిది
య రాజాకూతు లేము ? ఇట్లైన నిది నాకెందుకు ?

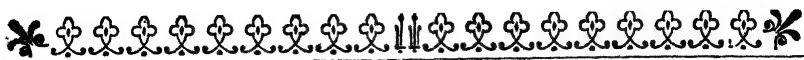
అందఱునిష్క్రమింతురైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రథరణంబునందుఁ

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

చతుర్థాంకము.

వీణావాహిని యై గుణమాలిని ప్రవేశించి. చింతయభినయించుచు,,

అక్కటా ! మనభర్తృచారికను గౌతముడు వచ్చించె నని తోచుచున్నది. సర్వవిద్యావిదత్తుణు లగు జేశాధీశకుమారుల రప్పించి విద్యాగర్వంబువలన వారి నవమానితులఁ జేసినందుకుఁఫలము చేసేత సమకూరినయది గాఁబోలు ? ఈలంబభుజాఁడు గడు ననాగరికుండు. వీఁడు వచ్చించునవి యెల్ల గ్రామ్యాత్ములు. గౌతముడు తనకుఁ గల విద్యానైపుణ్యంబున వాఁడువచ్చించిన యనాగరికోత్తులనతివతురముగ నమర్శించిచెప్పి మదనసేవకును రాజునకునుమతిభ్రమంబుఁ గల్పించి రాజపుత్రి తన్ను వరింపక యొప్పురికించె ననుచూడు తిర్పుకొన్నాఁ డనితోఁచెడిని ! పండితవర్యుండు గాన నపండితులతో మాటలాడఁడని కపటంబు సర్పి యుండఁబోలు. వీఁడు పండితుం డగునేని పాండిత్యప్రకటనసమయంబునం దన కీడుగానివారలతోఁ బలుకక యుండు నంతి యశాని తనకుం గావలసినపనులకుం బరిచారకజనంబును బనుపవైన నోరు దెలువకయుండువా. ఈమండుండు పురుషాత్మతి గలరాతిబొమ్మవిధంబున నూరకయ యుండెడిని. అదియునుంగాక.

ఉ. వీరభటాళిఁ గన్గొనిన వేమఱు లోఁ బెగడొంది కాంచు శృం,
గారవతీవతంసములు గన్పడఁ గా వెఱి గంది చూచు భూ,
చారునిమ్రాల భీతిలుచుఁ దా నిలుచు న్వెఱబొమ్మమాడ్కి నీ,
ధీరహీతుండు గన్పడెడి దీనతతో వనచారికైవడికా.

నగరవాసం బెఱుంగనిపండితుండై యుండఁబోలు నని యనుకొనవచ్చునన్ననో ? యట్టిపండితుం డయ్యెనేని గావ్యనాటకాలంకారంబు లెఱింగి శ్రుతవస్తుసం దర్శనంబున నామోదంబుం జెందువాఁడై యుండవలదా ? ఏమియుం గానఁబడదే ! సర్వవిధముల నారసీమాడ గౌతముడు మదనసేన తనకు వశగత గానినూడు మనంబున నుంచుకొని రాజపుత్రికఁ గరము మూఢాత్మునిం దెచ్చి మగనిం గావించినవాఁడని నిర్ణయింపం జను. నిర్ణయించితినిపో ! యిప్పు డేమి నేయింగలదానను. కార్యంబతిక్రమించినయది.

ఎనుటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఏలకో ! భర్తృచారిక కడ నుండఁబనిచినధనమాలిని సత్సరముగఁ జనుడెంచుచున్నయది.

సత్వర యై ధనమానిని ప్రశశించి,,

ప్రియసఖి ! నుగమానిని ! నీవు మనభర్తృచారిక శ్రేణి కాగృహంబున సంగీతోపకరణంబులునిది భర్తృచారికా ప్రాణనాథు నయ్యెడకుం దోడైచ్చి వృత్తంబు నిశేధింప సన్నజ్ఞాతవైనదానవు ; వైశంబ జరుపవలసినయిక్కార్యంబునందు దురంతచింతానమా క్రాంత స్వాంతవయినదానవువోలే సత్కాలస్థంబునం బ్రవర్తించుచున్నదాన వదేలా?

నుగమానిని. ప్రియసఖి ! యిం దే జింతించి చేయంగల దే మున్నది ? ఎవ్వరికింగాని పుట్టినప్పుడు బ్రహ్మ నొసట వ్రాసినవ్రాతం దప్పించం దరంబగునీ. అది యిట్లుండవిన్ను. నీ ఓప్పు డింతత్వరతో వచ్చుటకుం గతంబేమి ?

ధనమానిని. ప్రియసఖి ! అట్లడుగుచున్నా వదేమే? మనభర్తృచారిక యనుభవించు సత్కంఠార్తి యెఱుంగనిదానవువోలే నుడివెదవు ! ఇప్పు డాయొప్పులకుప్పకుంగల వంకాక పీఠమెయిం బెరిగి యింతింతనరాని యిడుమల కాకమలనయినం బొల్పఱుచుచున్నది. వినుము.

వం. విటవనాతోద్యతప్రణానిర్భరదుర్భరదీనభావ యై,
యరుదుగఁ జండభాసుని నవాల్లినియు స్మృగలాంధను న్నమా,
దరమున నాకుముద్వతియుఁ దద్దయుఁ గోరుచునుండుచాడ్పునక,
దరుణియు నాథుశ్రేణిఁ గృతత్వర తేమఱుఁ దత్తలిల్లడిక.

అట్లు ధృతోత్కంఠయై యాకలకంఠి పడుచుండుపాట్లు వినుము.

వం. సొలయుఁ బరుండు లేచు మఱి స్రుక్కును నెక్కినుదైన్యసంగతిక,
బొలయును ద్రెల్లు లేచు వగవుంగొను నెవ్వెఱిపోవు నొంటిమైఁ,
బలుకును గోపగించుకొను బాష్పమురాలుచు నూరకుండు న,
గ్గల మగుతాపభారమునఁ గ్రాగు బయల్గను మూర్ఛఁ గైకొనుక.

ఈయర్థంబు నీకెఱింగించి యాద్విష్టకార్యంబు వైశంబ సాధించుటకు ని న్నంప నేగుదెందితి.

నుగమానిని. ప్రియసఖి! ధనమానిని! నూతనీళ్లు వెల్లువఁ బోవు నని తహత హాపడుచందంబున నున్నది. మనభర్తృచారిక యిట్లు సంభ్రమించుట యేలనే! ఆకలిఁ గొన్ననాడు రెండుచేతులం గుడువఁ గడంగుననే! రాజాను రాణియుఁ బరిణయ కార్యంబుకుదముట్టఁగా నీదంపతులం తేర్పం ద్వరపడుచు మందిమహిమార్తంబు విచార

రించుచుఁ గార్తాంతికులవలన నీరాత్రి పముచితం బని యెఱింగి యెల్లవిం గూఁతుం గేరిమందిరపూ విష్టులం జేయం గడంగి తదుచితకార్యంబులనెఱవేర్చ మనకు ముదల యిడియున్నవారు. మనమును తుభవేళ సంప్రాప్తం బగునంతలోఁ బనుల నన్నిటిని ; బూర్వమున నిర్వర్తించు దగు వానిని నిర్వర్తించుచుండెదము. ఇది దినమనీ యిస్తం గతుం డగుడు భర్తృదారిక క్రీడా సౌధంబునం దనవాయకునితోఁ గలయంబోయెడిని. ఇంతలో నిట్టిదుర్విషహావరహవేదనా యావపకీకృత యగుట కర మాశ్చర్యకరంబై తోచుచున్నది. ఎందు నతిప్రపద్యము కష్టసంపాదకం బగును సుమా! ఈమదనసే నకుం గలిగియుండుమదనజ్వరాద్రిం దలఁచి చూడ నీరాజపుత్రికకు మనోరథలాభం బున నడ్డంకి లేక యుండనగునే యని మానసరబు చింతాకులత్వంబు నందెడిని. ఇందు కేమి నేయంజాలుదును ?

భనమాలిని. ప్రియసఖి! నీవ్యభావం బెల్లప్పుడు నెల్లయధంబులందు నష్టానశం కందగిలి వగలం బొగులుచుండుట మే మెఱింగినదే! లేనిపోనిపం దేహంబులు గల్పించు కొని యుత్తలంపడియెదవు. మదనసేన దనకుం దగిన ప్రాణనాయకుఁ డుచుంబుం డగుడు సుచికలంబునుండి యందుల వచ్చికులూరుచుండినయాయంజనయాన యిప్పుడు త్కంతియ గుటయరుదా! ఆదియెనుంగాక యామదనసేనమగనియావరేభావిలాపం బులు మానేనులన్న వారలమానంబులఁ గొల్లబుచ్చకపోవునే !

ఉ. ఆనళినారిచింబరమ కాశ్రయ మానగుమోముగోము నా,
జానువళం బిసీనఘనచారుసువృత్తము లైనచాహువులే,
సానుమదింద్రశృంగసమపారమవలోన్నత మంబయిగృముతా,
మానశరామఁగిడ్పలుచుసుందరరూపము వాసఁ గొల్పదే.

వినుము. మఱియొక.

ఉ. ఆనవమోహనుం గనిన దాదిగ నీపుట భేదనంబులో,
మానవతీమణిలో మదనమార్గవృష్టికేఁ బిక్కి మ్రక్కి న,
స్మానితరీతిఁ బైకొన మవంబున నుచ్చికులూరుచుండు ను,
మానవమన్మథుం గలయ నానజనింపనిచాన లే దిటకా.

అట్టిమాతరమునీయరూపకశావిశేషంబుల తొప్పుమగనిం బడసి కత్తమాగమ నుఖంబునకు మదన సేన శ్వరపడుట యొకచింతసేయం బైనయర్థమై! పర్యవశాతూర పర్యవ్వేదిని గదా యీమదనవతీనుడి !

గుఱూలిని. ప్రియసఖి! నీనుడివినబెల్ల నత్వంబులే!

గీ. కనకకుసుమంబునకురూచగరిమయన్నభ్రమరపాళికిమధువానఁబాలుపడునె,
యానన్యకాపాదభరితమాకుసుమమందఁజుట్టిసుఖమబ్బురతి గల్గువానమించు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! నీవుడివినవశనంబులవలన నసమానరూపవైభవోపేతుం
డయ్యు భర్తృదారికాకాంతుండు లజ్జావతుల కాతికళాచాతుర్యంబు తెలింగి వారల
సేలుకొనంకాలనియవాగరికుండై యున్నవాఁ డనునథంబు దోచెడిని. అట్లుండినను.

గీ. సర్వవిధవిద్యలం దతివతుర గాన | మదనసేనయ తనవాధు మదనసదృశు,
రతికళామానవాకురీగకులయందు|వానిఁ దాఁ దిద్ది యేల్పొన వలఁతి సుమ్ము.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! నీ చెప్పినచొప్పు నొప్పిదం బైనదియ. అయినను మదీ
యమానసంబు శంకాశంకాకులత్వంబుం బాయక యున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! “అతిస్నేహఃపాపకంకి” అని యుండలేదా! మదన
సేనయం దీ వతిప్రియం బునిదినదానపు గాన నీమానసం బాయతివయం దట్లు చింతం
గూరుచున్నయది.

కం. ఎవ్వరి కెవ్వరు ప్రియులొ! యవ్వారలు వారలందు వనిక మకుభముల్,
నివ్వటిలునో యటంచుకొ! నెవ్వగలం బొగలుచుండ్రు నిరతప్రీతికొ.

ఇది లౌకికవ్యవహారసిద్ధంబు, ఇదియును గాక.

ఉ. ఇష్టజనంబు గవ్వపడ నెయ్యది దోషక చింతఁ గూరుటల్,
నవ్వవివేకు లౌచ్రజలన న్ననుచుండుదు రాత్యు; లన్ని సం,
తుష్టికరంబు గాదు; తమనోయమువారు మహోర్తి గుండఁ గా,
నిష్ఠముఁ గూర్చుగా గడఁగి యింపుఁ జనింపఁగఁజేయు టొప్పుగుకొ.

గాన మనము మదనసేన కిష్టసఖీజనం బగుటంజేసి యిది వేగిరపడుకార్యంబున
ననురూపప్రపత్తనంబునకుం గడంగుట మనకుం గత్తవ్యంబు. ఉద్యుక్తకార్యంబునకుం
ద్యురపడుము.

గుణమాలిని. నిట్టూరుపుచిది,

ప్రియసఖి! నీ వెంతబోధించినను నామనంబు సమాధానపడకున్నయది. ఏమి
సేయ నగును? నిరతికయాకావంబున నానందశిఖరి సమాదూఢమనోలె నాచేయవల
సిన యీబావలయందు మదీయప్రయత్నంబునంగాని కరవరణాదులు బ్రవర్తింపకయూ
న్నవి. చిత్తంబును గరుణాయత్తంబై యుత్తలంపడియొడిసి. ఇందుకుం గతంబు స్ఫురిం

పక యున్నది. ఓసి! ఎట్లున్నది దీయక! దేవీవియోగం బనుష్ఠింపఁ జనునుగాదె!
కాన నేను భర్తృచారిక కేరీమంజురంబునకుం జని యావీణియ నయ్యెడ నునిచి మదన
నేనమగని నందుం బ్రవేశపెట్టి భర్తృచారిక నాశనితోఁ జేర్చెదను. వైశంబ పశులం
గావించెదను. భర్తృచారిక యొంటి నుండఁ జోలదు. చానికడకుఁ బొమ్ము ఇత
కేరీగృహంబునకుం జని మరలి వచ్చెదను.

అనినిష్క్రమింపఁబడి.

ప్రవేశము.

అంతం గామయమానావస్థ యై మదనసేన ప్రవేశించె.

మదనసేన. కలకటా! ఏమి నేయంగలదానను!

ఉ. నిద్దుర రాదు కంటికిని నిన్నటినుండి కరంబు దీర్చుమై?
ప్రొద్దును బోదు నెచ్చెలులపొందు మనంబునకుం బ్రయోజనము గా,
దద్దియుఁ దోచు చాత్మ కిపు దిక్షుకరాసన పాయకాళుముల్,
తద్దయు నేచపాఁగె నిరకఁ చాళిగఁ జాల వియోగ నేదనల్.

ఏలకో దురంతం బగుకంఠుసంతాపంబు త్రుటికొక్కవిశేషంబుతోఁ బయిం
బయి నెచ్చుచు వచ్చుచున్నది. ఎవ్వారలకేని యంతవేగిరంబ యిట్టిదురవస్థావిశే
షంబు సంప్రాప్తం బగునే! ఇప్పు డిట్టియనర్థంబు గల్గుటకుం గారణం చేయెకో!
ఏమిది! మఱియొక కారణంబుఁ జింతింపవలెనా! ఎట్టి ధీర లయిన సారసవదనామణు
లను మదీయప్రియతమనిరూపరేఖావిలాసంబులకుం జంద్రకాంతమణిస్థలులు చంద్ర
కిరణంబులకుం బోలె గరంగి లతాంతాయుధవిశాంతసంతాపంబులం బరవశలు గాక
యందురే! ఔరా! అనుకుమారాకాదనిచక్కఁడనం చే మని పొగడం గలదానను.

ఉ. మదనుఁడు కాంబరీమహిను మానవదేహముఁ దార్చిపోల్పెనో,
విదితగతి న్యవంతుఁ డుడువిక్రమై భవ మానఁ జావ న,
మృదయన భూజనంబు ననుమానము మానఁ గఁ గాన వచ్చెనో,
కద! యిటుగానిచోఁ బడయఁ గల్గునె యిట్టిసురూపవంశజుల్.

మఱియును, బరిణయమండపంబున సారూపసారధిర్యాణుని యాభిషేకవికళిత
పత్రలక్ష్మీమనోహరం. వైయోష్మనగు మొగ్గులుం గాంచిన చాదిగ వింతుమందు
సుత్కంఠాద్రిం దన్మణాత్మ్యంబుం జెంది జెందం బన్యకంబుం దలంపఁ యున్నది. ఆ
సాధాగ్య మీ మని వర్ణింపననును?

చం. ఆభిషేకముగ్ధపంకజము నానృ. సెలంగలఁ గ్రమ్ముతేంటు నా,
 ముఖగతఁ గాంచుమునిగుడులు నుండర మై శరనింగులంబున,
 స్మిభ మయి యొప్పునెయ్యెగము నిండి పయింబయి గ్రమ్ముచుండునా,
 యభిషేకమహూర్తిసౌబ గతులు గల్లుటకు న్నలం బగుకొ.

తలంచుచూడ సంకురితదరహాసభాసురంబై యరుజాధండభకోభావిభ్రాజితం
 బగుచు నతిసీలకుంచితకుంతలకులకోమలత్వంబుతో రామణీశుకంబునకు నెలవు నా
 నొప్పునలని ముఖాంబుజంబు నాయెదుటఁ బొడనూపు నట్లున్నది.

నైలత్వంబుతో. వియోగవేదనాసహ్యత నభినయించుచు,,

ఇంతదశకు నహంబు గానఁ దహతహ యించుక యడఁగియుండె. ఓర్వం
 జాలియుంటిని. ఇప్పుడు గాళరాత్రివోలె రాత్రియు సంప్రాప్తం బయ్యెడిని. ఇంకం
 బడంబోవునిడుమలు కడుదుస్సహంబులై కాఱియంటెట్టక పోవు.

కన్నులనుండివెడలుబాష్పంబులతో,,

ఉ. కట్టా! మారుండు గ్రూరుడై పెలంబ న న్దారంపఁగా పాఁగె. నిం,
 కట్టో! తోడ్పడె రేవెలం గితని ; కీయిక్కట్టు లెట్లోర్దుఁ జూ,
 పట్ట న్నుట్టడి వేసి మాఱుఁ దొడఁగె న్నల్మూలు నీకోవలె,
 జాట్టుం బయ్యెర గ్రమ్మి ప్రాణముల నాకుప్రక్రియకొ దీపెడికొ.

అని మూర్ఛపోవుచున్నది.

ధనమానిని. ప్రవేశించి. మదనసేనం గాంచి. ఉరంబునఁ గరం బినుకొని,

కట్టా! యీభర్తృచారిక యెట్టిచాదుగదకావిపాకం బనుభవించెడిని!

త్యరితగమనంబున మదనసేన యుండువోటికిం జని,,

ప్రియసఖి! భర్తృచారికా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము!

నిరూపించి చూచి,,

కట్టా! ప్రియసఖికి మూర్ఛ కరము గాఢంబై వాటిల్లెడిని. ఏమి నేయుడును!
 ఇంతతడ వయ్యుం దెలివిఁ దెచ్చుకొన వలవడకయున్నది. చంద్రాతప, మలయ
 మాదుత, కోకిలావాహనమఖంబు లెల్ల రాత్రియగుకళంబునం గంతునికె దొడ్పడి
 దురంతం బగుసంతాపంబుం గల్పించుచున్నది. సుగమాలిని ననుదించి ప్రాణనాథుని
 కడకుం దోడ్కొని పోవునంతలో నీకాంతాతలకం బగవీరము లగువగలం బొగలు
 నని తోచెడిని. ఈకష్టంబుం గనుంగొనుచు నెట్లోర్దు! అహ! మారుండు కడుం

గ్రూరండు. సుతుమారం బగుకులకుమారీజనంబునం దప్రియంబు గావించుటయే వాని పని. త్రిపు కాంతకునంతటివానిపొరుషం బద్ధంబు గావించినత్రిభువనమోహనంబు లగు నాతనియై ప్రబులకు నీశరీరమనుమకోమలి యెట్లాత్తు? విధి యేమి సేయ నున్నాడో! ఒక్కయడగున నిట్టిదురవస్థ సంభవించుట కరముదింక్యంబై యున్నాడది. ఏమి సేయం గలదు. పభీజనకల్పనీయం బగువిరహ తాపోపశమనంబు సంపాదించు శీలోప చారంబులు గొన్ని సర్పెదము. ఇంతదనుక నే మనకు పాధ్యము.

అని నాట్యంబున శీలోపచారవిధులు సజపుచున్నది.

మదనసేన. ఇంచుకయాశ్వాసంబుం జేసి,,

ఆ ! ఈమందభాగ్యకు సకలసౌభాగ్యభాగ్యనవాపతాదం జగు మనోహరు నితోఁ గలయనుభుంబు గల్గెం బోను ! కాదేని వలవంత యింత దురంతంబై కాంతుని సమావేశంబగునంతలో ని ట్లేంతయుం గాఢియై పెట్టెం బూనుకొనునే ! మదీయంబు లగులూపద్యాదులు కావనంబునం గాయు వెన్నెలవలెఁ గాఢోయెడినో ! మత్కుల దేవతలయనుగ్రహంబు నాకుం గలిగినం గాని యాభాగ్యం బుట్టుననుట యెక్కడిమాట!

నిట్టూరుపునిగుడ్చుచు,,

1. ఈ. ఎప్పటి కాత్మనాథు నిక సేల్కొనఁ గల్గునో మోద మారఁగా,
నెప్పటి కల్లు వాసరసు నింపునఁగొఁగిటఁ జేర్చు సౌఖ్యమిం,
కప్పటి కానోకో రతుల నెక్కటి యై పగకానిఁ గూడ నిం,
కప్పటి కానోకో దయితునిం పగువాలెర నొక్క సొక్కఁ గఁ.

ధనమాలిని. ఆత్మగతమున,,

సహజలజ్జాఽభూషణం బగుకులకుమారీజనంబు సయితము కీలం బున్మాటితంబు నేసి యిన్నిధిం బ్రలపించునట్లు లోనరించెడిని. ఈయనంగునవర్థకారిత్వంబు నేమని చెప్పంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి ! ఇంత వంతపడియెడ నేల ? త్వరిగతిం జని నీప్రియత మునిందోడైచ్చి శరీరమంబున విడియించి యాలస్యంబు మాని నీకుం చెల్పు నుగమా లినింబనిచి వచ్చిన్సదానను. అదియు నట్లప్రవృత్తించు. ఇంచుక నే పూరడిలియెందుము.

మదనసేన. తిరిగిచూచి. లజ్జపడుచు. ఆత్మగతమున,,

అక్కటా ! ఏమోమోహచరవశమైననీగుమాలి యంత్రుంఁతాత్తికున్మత్తకంతంబుగఁ బల్కితిని. ఇంతకంటె వదినయంబు గలదే ! కులకుమారీజనంబున శిది తగ నే ! ఏమి

యిట్టిచిత్రభృముంబు ? ప్రియసఖి యేలెంచినయొక్కం తెలుంగక యిట్లు గావించితిని.
మించిన కార్యంబునకు వగచి యేమి నేఱుం గలదానను ?

అనియూరకుండెను.

ధనమానిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా ! నన్ను నీవు నీరెండవహృదయం బని
యెంచి యుండెడుదానవు. ప్రియజనసంవిభక్తం బగుదుఃఖి వేగంబు సహ్యావేదనం బై
యుండుంగనుక నాకుం దెప్పి యించుక యాప్యాయిత వడయుము

మదననేన. కరుణతో,,

ప్రియసఖి ! నీకు గోష్ఠంబు నేయునర్థంచేసి నాకుం గలదె! వేయిమాట లేల
చెప్పెదను వినుము.

వం. విలయకృతానులలం గడు వృద్ధి వహించి వియోగతాప మా,
కులపడఁ జేయ నా కిప్పు డకుంతిత మై తమకుంబు మీఱుటకొ,
గలయును గల్పకోటిశతకాలముగాఁ గనుపట్టసాగె నె,
చ్చలియును రాదు వేగం బతి జీరగ నేగిన దేమి నేయుదుకొ.

గుణమానిని. ప్రవేశించి. వితర్కించుచు,,

కట్టా ! కళోరచరితం బగుదైవంబు మదననేన కెట్టిదుఃఖంబుం గల్పించె ? హా
దైవమా ! యేమియు నెఱుంగనిగోల నెట్టియిడుములు వడం జేయ సమకట్టితివిరా !
ఇందు నీ కగులాభం చేబుయో యెఱుంగ ! సకలవిద్యా సారసర్వస్వం బెఱింగి యప
రథారతి యనం బోలు నీలీలావతి కొక్కఁడ్రుక్కడిమానినీం దెచ్చి పూరితివి. ఈ
పనిచాలాండు నీదుఃఖదాన నై పుణ్యంబుం బొపితివి. ఇంకేమి నేఱుంగలవు ?

స్మరణ మభినయించి,,

జౌరా ! ఏ మనవచ్చు నామానవునిమాధత్వంబు ? నే నావనచారిం దోడై
చ్చిఁబంద్రకాలంబుండుం బ్రణేకపట్టనప్పుడు,

ఉ. కేళిగృహంబుం గాంచి బలు కేకలు చేయుచు మొక్క నొక్కమై,
చాళిని గీలుబొమ్మలను భూమిను లరిచును బల్కరించుచుకొ,
నాదిడివోలె దాను వలవంతల జూపెను హంగతూలికా,
లాలితకల్ప మొక్కను బుణ్ణయమునీతిని మోరటిల్లుచుకొ.

వీడు నాగరికజనంబుల గననియోధాత్ముం డని విన్నవ్తం బయ్యె. అంతియ
గాదు ! కడుదుర్మగులతో మెలంగుచుండినవాఁ డనియు నెఱుకపడుచున్నది.

కా. కీలంబోమ్మలఁ జూచి గాడిదల సాంగించుప్రకారంబునం,
వోలం బూనె వితానమాలికలయందుం దాను బన్నుండె ను,
త్తాల్కికరకేతుసంతకుల సందర్శించి లంఘించితా,
లీలం దన్నవచిత్రవస్త్రముల మూలం దార్చి ఖండించుచుకా.

కట్టా ! ఏమి నేయును. భర్తృదారిక లోకంబున పాటిలేని విద్యావిశేష
విచక్షణునిం గోర నందుకుం బ్రతిగ లోకంబున పాటి లేనిపరమమాధుండు సంప్రా
ప్తం డయ్యె. ఈవృత్తం బెఱింగె నేని యామదనసేన యిప్పుడు ప్రాణంబులు వాయు.
కాన నెఱింగింపం జనను. తా నానిమాధక్యంబు నెఱింగె నేని యప్పుటి కేవిధంబున
నైన దిద్దుకొనును. ఈపంకజేక్షణ సర్వకార్యంబుల నతివిచక్షణ గాదె ?

ఎనుటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఇదె కన్యాంకశాపురంబున విరహోపచారంబులు వడయుచు భర్తృదారిక యు
న్నది. దగ్గఱిలి దీనితో దీనిమగనిని గేల్గృహంబున విడియించితి నని చెప్పెదను.

అనిచరిత్రమింది,,

భర్తృదారికా ! నీవల్లభునిం గేల్గృహంబున విడియించి యిదె వచ్చితి. భవ
దాగమనమునకుం బ్రతీక్షించుచున్నవాడు. ఆలస్యం బగు నేని యతనిగతు లెట్లగునో?
లెమ్ము. పోదము రమ్ము.

మదనసేన. నిట్టూరుపునిగుడ్చుచు. లేచి,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! ఏలకో యెఱుంగ ! పాతాళంబునం బడినదానం
బోలె నేమియు నెఱుంగక యున్నదానను. ఏమి నేతు ?

గుణమాలిని. ఆత్మకతమున,,

ఓనీ! దైవంబు నిన్నుఁ దాతాళంబునన ద్రోచినయది. ఇంకంకేయనదేమున్నదికి
ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! మోహంధకారం బట్లు గ్రుచ్చి నిన్నుం గాఢియనెట్టుచున్నది.
ఇంక నదియు నివృత్తం బగును.

మనదసేన. లేచి నిలవంబడి. కలదు నవలోకించుచు,,

ప్రియసఖి! గుణమాలిని! శారదచంద్రికాపూరపూరితం బగునీభవనాంతరాళంబు గంగాప్రవాహనహస్తసంప్లావితంబు వోలె బొడనూ పెడిని. చూడుము.

గీ. అమృతపాగరపూరవిభ్రమముగ్రక్తునిందుమండలమిలజ్యోతిష్పనింపఁదొడఁగ పాండురద్వీపవరవాసభవ్యగరిమ! గాంచుచున్నది వోలె లోకంబు సెలఁగె.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

కట్టా! ఇట్టియుదారకవితాచాతురీవిభూషిత యగుమానవలోకభారతి కొక్క యెడ్డెడు సంప్రాప్తుండయ్యెగా! ఇట్టియనమయాపఘటనయందు విధి కేమి ఫలంబో? ఎఱుంగను.

మదనసేన. ప్రియసఖి! మద్విరచితం బగుచంద్రవర్ణనంబు నీమానసంబునకుం బోలినట్లు గనంబడదు. కాదేని పూర్వపుండ్రెఱంగున నావచనార్థంబునం గలగుజాగుణం బులనుడువవా!

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా! నీకుం గలయుత్కంఠావిశేషంబుం గాంచి నాహృదయంబు సుగుణదుర్గణవివేకకూన్యం బయి యాకులపడుచున్నయిది. కాన నీవచనంబునం గలయుద్ధంబును నిరూపింప నమర్థము గాక యుండెడను. ఆయర్థం బటుండనిమ్ము. అంగనాజనానుష్ఠేయం బగుచంద్రోదయార్ఘ్యదానంబు నిర్వర్తించి కేళీగృహంబునకుం బోగడంగుము.

ధనమాలినిం గాంచి,,

ప్రియసఖి! భర్తృదారికకుం జందనోదకంబు లంది యిమ్ము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి భర్తృదారికా! ఇదె వికచకలారపరిమళసురభిళంబు లగు చందనోదకంబులు నిండియుండుకనకభృంగారంబు! దీనిం గైకొని కుముదబాంధ పున కర్ష్యంబిడుము.

అని భృంగారం బందియిచ్చుచున్నది.

మదనసేన. భృంగారంబుగైకొని. ఆర్ఘ్యం బిడంబోయి. శిథిలితాంగులియై బంగరుగిండిని యిలాతలంబునం బడవేసి. ఉల్కిపడి,,

ఏమీ యిది? ఈగిండినిసయితము పట్టుకొనం జాలక యున్నదాన. శిథిలి తాంగులిపై పడవేసితిని.

గుణమాలిని. చింతపడుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇదియ రాఁగలఁజనర్థంబునకు సూచకంబు.

ధనమానిని, ప్రియసఖి భర్తృదారికా! ఎంతయు నస్వస్థకరీరవై యుండెదవు. ఆగింది పోయినం బోఁగాక. ఇది యావజ్జీవకరకం బందుకొని తదంతర్జ్వలంబుల జల జలైరి కర్ణశృంగ బొసంగుము.

అనివజ్జీవకరకంబందియిచ్చెను.

మదనసేన, అందుకొని, చంద్రునింగంచి,,

చం, నిరతము పాధుసంతతులు నెమ్మిఁ గ్రియ ల్రచియించి మించఁ గా,
సరసిజబాంధవుం గలని సమ్మదముం గలిగించుచుండు వీ,
మరుడుగ దేవత ల్పితరు లాదటఁ దృప్తి పఁపించుగా సుధా,
కరనికరంబు నల్లెదవు గైకొను మోక్ష మత్కృతార్హముల్.

అని చంద్రుని కర్ణశృంగ బిడి వజ్జీవకరకంబు ధనమానినిచేరి కందిచ్చినిలిచెను,,

గుణమానిని, ప్రియసఖి! యింకం గదలము. ప్రాణనాథునికడకుం బోదువు గాక.

మదనసేన, అడు గెల్లిపెట్టి. దక్షిణాక్షిస్పందనమఁ జాపి. ఆత్మగతమున దుఃఖంబుతో,,

ఆ ! రైవం బిడి యొకటి యుపక్షిప్తంబుఁ గావించె. కట్టా ! ఇది మహానర్థ సూచకము.

అని కూడుచుండెను.

గుణమానిని, ఆత్మగతమున. చింతాకులత్వంబుతో,,

సర్వంబు ననర్థానురూపంబై ప్రవర్తిలైడిని. స్త్రీల కుద్దిష్టకార్యోత్కర్శగప్రవర్తన మున దక్షిణాక్షిస్పందనంబు కామితార్థనిర్దివిఘటన సూచకంబు. మఱియు ననతిపాత్యా నర్థసంప్రాప్తికిం గారణంబు నగును. దీనికి మూఁధుఁ డగునాథుండు సంప్రాప్తండై యుండుటతో మఱియు నేమియిడును రాఁబోయెడినో ! ఏదియైన నేమి నేయిం జాఖుదును.

ధనమానిని. ప్రియసఖి ! దక్షిణాక్షిస్పందనంబు గూడనిది యని యుపవిష్టప యితివో ! ఇట్టివి యెల్ల ఫలియించుట కాకతాళియ మని యెఱుంగుము.

కం. అనువాచికంబు స్వప్నం । బును గ్రహచరితంబు శకునపుంజము లిది యె,
 బ్లను యాద్యచ్చికముగ ఫలమునుగల్పించు ననెదొల్లిమునియంగిరసుండుకొ.

కానఁ బ్రాజ్ఞ వసునీ విందుకు భయంపడం జనునీ ! లేమ్ము. నాథునిచెంగటికిం
 బోదము రమ్ము. ఇఁక నొకత్రుటి యే నాలసించితివని,

కం. అభినవశరీరమమృదు । సుభగం బగునీదుమేను సుందరి దవన,
 న్నిభమదనబాణిభికిం । బ్రభచెడి దుస్సహపురిదుమపాలై డిందుకొ.

త్వరితతరంబుగం జన కున్న నీయనర్థంబు గలుగక పోదు. కానఁ దడయక వెడ
 బటయ కరం బుర వనియెదను.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ప్రియసఖీ! ధనమాలినివచనంబులు సంగతార్థంబుల
 యనం జనును. ఇటఁ దడసి చేయంగలకార్య మేమి ? రా నున్నది రాకమానదు.
 లేమ్ము.

మదనసేన. లేచెను. మువ్వయను బరిక్రమించిరి.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ! ప్రియసఖీ ! ఇదె నీశేళికాగారంబుఁ దఱియం
 జొచ్చితిమి. చంద్రకాంతశిలానిర్మితంబగు నీయువవనవర్తికృతకగిరివలనం బొడమి
 నిర్మితి భవదీయంబగు శేళికాదుందిరద్యోహకంతంబున నిడిగో ! ప్రవహించుచున్నది.
 ఇం దుద్యానతరువాతీ సంచారసంక్రాంతం బగుపుష్పాడి వోవునట్లు పొదంబులు గడఁగి
 కొని లోనం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునఁ బదంబులు గడగొని. ఆలకించి,,

ఓసి ! ప్రియసఖీ ! ఇ దేమి ? ఇయ్యెడ నాగం బొక్కటి బుసలుకొట్టుచున్నది
 యుంబోలె భీతిప్రదం బగుధ్వని యొకటి విసంబడియెడిని.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఆయెద్దెడు గుణునెట్లుచుండు వికృతధ్వని యిది. భర్తృదారిక యెన్నఁడు
 నిట్టి సులివు విన్నదిగాదు గాన భయంపడియెడిని. ఇందుకు భయంపడినం దీరగా !

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖీ ! రాత్రివేళ యగుటంజేసి యెన్నియో భూతంబులు వికృతధ్వన
 ములు నీయుచు నయ్యెయెడల మెలంగుచుండు. అందుల కీవు భయంపడవలసినది
 లేదు. మెల్లన సౌపానంబు లెక్కి శేళిగృహంబుం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునం జొచ్చుచున్నది.

గుణమాలినీ, ధనమాలినులు. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా! ఏము కన్యకాంతః
పురంబునందు భవదీయం బగునన్ మణిహారంబును గూరుచున్నయెడ నునిచి మఱచి
లేచి వచ్చినారము. ఏనోడె నిదియొండెనానోటు మఱచితిమి. ఇదె పోయి యశ్వే
షించి తెచ్చెదము. దానినే కద! నీవు నీదయితునుఁగఁగలకాలంకారంబు గావించి
యాసాంపుఁ జూచి యానందింపం దలంపుఁ గొనియున్నదానవు.

మదనసేన ఆత్మగతమున,,

ఈ చతురః నమ్మం గాంతునంతికంబునకుం జేర్చి తాము వెడలి పో నగునము
యంబు గాన నీవ్యాజంబుఁ గల్పించుకొనిరి. వీరల నిష్ఠ డిర్యోడ నిలుపుకొనం జనదు.

అని యానకొని యూరకున్నది.

గుణమాలినీ ధనమాలినులు నిష్క్రాంతిలైరి

మదనసేన చంద్రకాలాంతరంబుం బ్రవేశించి. ఆలకించి. సభయముగ,,

తొల్లంటి భయావహం బగు బలితంపునులివు వెండియొం బొడముచున్నది.
మానసంబునకుఁ గరంబు భయం బర్యోడిని.

అంతటం గలయ నవలొకించి,,

ఇం దెం దేని యేనత్వంబేనిఁ గానంబడదు. ఇచటఁ దడయ దైర్యంబు పాల
కున్నది. ప్రాణనాథునిచెంగటికిం జనియెద.

అని త్వరితతరంబుగఁ జనుచు. నిలువంబడి,,

మదీయం బగుశయనమందిరంబునన యీనులివు వొడమునట్లు తోఁతెంచెడిని.
పరిక్షించెదను.

అని శయనాగారంబులోనికిం జనంబోయి. భయపడి. వెనుకంజయిడి,,

కట్టా! వాప్రాణనాథుండె యిట్లు గుఱు వెట్టుచున్నవాఁడు. ఈయధం బలినిచిత్రంబ.
ఈయత్తమపురుషలక్షణోపేతం బగునతిమానుషరూపపాకోదారం బైనవిగ్రహసౌప్త
వంబెక్కడ? కరము దుర్భగుల మండందగునీగుఱు వెట్టునవలక్షణగుణం బెక్కడ? ఇతని
కిది చందరునికిం గళంకంబువోలెఁ గానంబడియెడిని. నవనం త్యేకత్రసర్వగుణాః,,
అని పెద్దలు నుడువయొండలేదా! ఇనియు గాథనిద్రయు దూరప్రయాణాయాసంబు
వలనను గలుగుట గలదు. బహుదూరదేశమునుండి వనుదెంచుటంజేసియు నిన్నిదినం
బులు పరిణయమంగళ కా ర్యాతిపాతంబున నిగరగూర నయితిగామింజేసియ నధిక
పరిక్రాంతిం జెంది యీయతిసుకుమారాకారం డిట్లు లండెడిఁ గాఁబోలు! నమీప
మునకుం జని మేల్కొలిపెదను.

అనిపరిక్రమించుచున్నది.

శయనంబున మోకాగులు కడుపులోనికి ముడుచుకొని పరుండినలంబభుజుండు ప్రవేశించెను.

లంబభుజుండు నిద్రించుచు గుఱువెట్టుచున్నాడు,

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఆ ! నాప్రాణనాశకుండు పాదంబులు ముడుచుకొని బళ్ళిమాగ్ధంబు బూర్వ కాయంబునం బ్రవేశింప బరుండుటం జూడ నితఁడు కడు ననాగరితుండని నోచు చున్నది. ఇది కరము జుగుఘ్నపహం బయ్యెను నేవగించుకొనం జనను. తొల్లి ఋశ్యశృంగాది మహాత్ములు నిట్లున్నవారల యని యితిహాసంబులు వల్కతే ! గాఢ నిద్రఁ గూరువారల మేల్కొలుపం గూడదండ్రు. ఇంచుకనేపు వీణాగానంబు నేయి మేల్కొనకపోడు.

అని వీణె వాయించి,,

కట్టా ! యితఁ డింతకు మేల్కొనఁడు. మోహతాపంబు దేహంబును దహించుచున్నది. ఇతనిమోమున మోమిడి ముద్దిడుకొనియెదను.

అని ముద్దిడుకొనుచున్నది.

లంబభుజుండు. ఇనీ ! తొలఁగించి యొందుచోటఁ గట్టుమురా ! మొగంబు పయిజతికిలంబడుచున్నది.

అని చేతులం బట్టి త్రోసివేసెను.

మదనసేన కట్టా ! యితనివచనంబులు పశుపాలకులపలుకులం బోలి యున్నవి. ఇట్లుగుటకుఁ గఠం బేమొకో ! పరికించిచూతము. ఇతఁడు కలవరించి నోటు దెలుచుకొని పరుండి యొండెడిని మృగమదభున సార్వప్రముఖపరిమళేసువాసితం బగువీడిను ముమిపెడఁగాక, అంతట నైనను మేల్కొనఁడా !

అని తమ్మల మాతనినోట నుమిపెను,,

లంబభుజుండు. తమ్మలమును తుపక్కున నుమిసి,,

ఓరీ ! యీపెంటిగాడిద పెంటికలు వేయుచున్నది. పెంటకట్టునకుం దీయి కోరి పోలిగో !

అని కూయుచురేచెను,,

మదనసేన. ఆశ్చర్యపడుచు. కొంతతడవునెవ్వఁబడినిలిచి. సకోకముగ,,

కట్ట యీకిందు గాడిదలం గాయంచుండుమాధునుఘ్నండుని తెలిసె. హస్త
వమా! నన్నీ విధంబుననా! వంచించితివి. సర్వవిద్యాపారంగతుం డగువానిం బతిక గాఁ
బడఁజుం గోరినందుకు నాగర్వం బడంగ గాడిదలమేపువానిం దెచ్చి కూరిదితివే!
ఇంక నాజన్మమేల! హా! అయ్యో! హా! కల్లీ! మీరు నాకై కరము ప్రయాసపడి
యభిలరాజవక్రవిరోధంబును సంపాదించుకొని మనంబుల మనముద్దులపట్టి మదనసేన
సదృశవరసమాగమ సుఖంబున నానందింపం గాంచి సూక్తిసీత మని తలంపుం గొని
యొంటిరి. ఆమనోరథంబు వమ్మయ్యె. ఆనమానవైదుషీ భూషితులగురాజకుమారుల
ననాదరించి తుదకు మదనసేన యొకమాధునిం గాడిదలమేపువానింజేపట్టె నన్న
యాడిక వీనులం బడిన మీర లెట్టివగలం బొగలం బోయెదకో! అది వినువంకదనుక
నాజన్మం బుండవలెనా! ఆ! దైవమా! కరము కఠోరుండవై యొంతవని యొనరించి
తివి. ఇంకనైన నీయనాథ; నశరణ; నతిదీన; నదృష్టవిరహీత; ననుకంపనీయా; నను
గ్రహించి మరణం చిచ్చియైనఁగావుము.

అని మూర్ఛపోయి యిలవయిం బడి కొంతకదవున కొడలుదెలిసి,,

అయ్యయో! నాప్రియసఖులు నన్నుఁ బాసి పోయిరి. ఈమూర్ఛ యైన
నింకంగొంతకాల ముండక నివర్తించినయది. ఇంక మరణంబు గాని శరణంబు లేదు.
అదియు నీమందభాగ్యుకు లభం బగుట యరుదు. రజ్జువిశ్కాశిలంబులం బ్రాణంబులు
వాయుడునన్న నాత్మహత్య యొనరించుకొనువారల కంధతామిశ్రంబు లనులోకం
బులు సతతవాస్తవ్యంబు లందురు గాదె! ఇంకనేమి నేయుదును? ఏగతిఁ బ్రవర్తిం
తును? ఎవ్వనిం జీరుదును? ఎవ్వరితోఁ బుట్టుదును? ఎవ్వరితోఁ జెప్పకొందును? ఏ
వది గతి? ఇట్టియపరిమితైశ్వర్యసంపన్నం బగుజన్మంబు వడసి యాడుపుట్టువై పుట్టి
యాపరిమితవైదుషీవిశేషంబున నందఱ మెప్పించి మించిననా కిదియా ప్రయోజనం
బయ్యె! ఇట్టి దౌర్భాగ్యకాలినినేఁ దలవారఁగా నెట్లు ప్రియసఖులమొగంబులు
గాంతు. కన్యకాంతఃపురంబు నెడలునప్పుడు నా కైనదుర్నిమిత్తంబు లిట్లుగుటకు
సూచకంబైగదా పొడమె. ఇది యెఱింగియె కాఁబోలు గుణమాలిని నాకుంబ్రాణనిర్వి
శేష యగుసఖి యాత్మాహంబుమాని యనుపదము చింతం గూరుచుండినయది. అది
యెఱుంగకయ ప్రవర్తించుచుంటి.

విచారంబుతో,,-

బోరా! యే నెంతయవిమృశ్యకారిణిని. లోకంబునం బ్రాయశఃకంబుగ నెల్లవా
రును స్వప్నంబున నైనరణరణకంబున నసంభావితార్థంబులు వచించుటయుఁ గలదు.
అట్లుండం బోలదా! కొంతదనుక జూరకీ చూచినను. గాని నిక్కంబు దెలియదు.

అని సమీపమునకుం జరుచున్నది,,

లంబభుజుడు.

శయనంబున మోకరించుకొని కూరుచుండి. రాజపుత్రంజూచి. బెదరుచు.

ఆత్మగతంబున,,

అయ్యలూ ! ఏమి యిడుచు గల్గె ?

ప్రకాశముగ,,

అసాదు ! బలుటక్కురిదయ్యమురా యిది ! ఓరి ! పోలిగాఁదూ ! ఓరి ! మారిగాఁదూ ! ఈదయ్యమును మన మెప్పుడుగాని నూచియుండలేదురో ! ఓరన్నా ! యిది మిణుపురుంబురుపులదయ్యమురా ! ఓరి బాలిగాఁదూ ! యిది యెంటుం దశతళ లాడుమిణుపురుంబురుపుల నతికించుకొనివచ్చినదిరో.

నలువలంకులు సూచుచు,, ముందుఁ దాఁ గొనితెచ్చిపెట్టుకొన్నచిత్రవస్త్రం బులు శయనంబున నయ్యెయ్యెడల నుండువానిని బ్రోచుకేసి దగ్గఱ నుంచుకొని. రాజ పుత్రంజూచి,,

ఓసి దయ్యమా ! బలునోయ్యారంబునోఁ బయింబడం గడంగెదవే ! ఓసి ! యిదమాడు. ఈబట్ట లన్నియుం గట్టి యొకపెట్టున నీమోరఁ బడలం ! గొట్టెదను. చూడునాయేట ?

అని బట్టలు దిండుగాఁ జాట్టుకొనుచున్నాఁడు,,

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! మనంబున కొకతీరున నాశ్వాసంబుఁ గల్పించుకొంటిని. అదియు నివృత్తం బయ్యె. ఈతనిపలుకలవలన నితఁడు దయ్యాలతోడను గాడిదలతోడను వసించు వనచారి యగుమోటుమానిసి యని నిర్ధారితం బయ్యెను. ఆ ! యింకనేమి నేయంగలదానను.

చింత నభినయించుచు,,

ఇతండు దూరదేశప్రయాణాయాసపరిశ్రాంతుడై గాఢనిద్రావరణకంబు వీడ క తాఁ జూచినవస్తువుల నిప్పుడు తడవుచున్నాఁ డని యుం దలంపవచ్చు. ఏదియును వీనిం జేయి వట్టుకొనిగాని యడిగి తెలిసికొనం పోలడు. వీడు లేచి యాదనిభావం గడంగెడిని.

అని సరసకుం జేరుచున్నది.

లంబభుజుడు. బెదురుచూపులం జూచుచు,,

ఓటక్కరిబూనీ! మోసమున దగ్గఱకుం జేరి పట్టుకొనం. బోయెదవో! నీజిత్తు
లే నెఱుంగవా! ఈయెఱుక యలంతిగ నీకు దొరకు ననుకొంటివో!

అని శయ్యుతలంబు దిగి బట్టలదీండును చేతం బట్టుకొని తిరిగితిరిగి చూచుచు
నొడుగువాటునకు జనుచున్నాఁడు.

మదనసేన సశోకముగ. ఆత్మగతమున,,

ఇది యితనికి నిద్రావేగజనితం బయినరణరణకంబు గాదు. స్వాభావికంబు
వీనిమాటలవలన వీర డెఱుక యని తెలిసె. అక్కటా! యీమదనసేనజన్మంబు ఎంతటి
దీనదశావిశేషవిదూషితం బయ్యె! అత్యుత్తము లగురాజస శ్రమలవంశంబునం జనించి
యొకకిరాతునికిం గొంగు వేసు వలసివచ్చెదా! చాలుంజాలు! మదనసేనజన్మం
బును దాని జననీజనకులవంశంబును గడలేరినయదియ. ఇట్టి యతిసీచకులునికిం గంతంబు
నూపవలసి వచ్చినచుడియ్యుర్వగళాయంబు కతోర మగుదావపహ్నియందుం గ్రావక
కుద్ధిం బొరయదు. ఇప్పుడు ప్రియసఖులు సమీపమున నుండి పెరుసాదం చేర్చిన
నందుం దుమికి యీహృదయతాపంబు వాపికొనంగలకు. నావధివైపరీత్యంబు వారల
దవ్వులకుం గొంపోయె. ఏమి సేయుదును? ఎల్లి యెవ్వరి మొగంబు గాని యెట్లుగాంతును,

వితర్కంబుతో,,

ఇతనియనవద్దం బగురూపంబుంగన ను త్తమవంశసంజాతుండనియెఱింగించుచు
న్నది. సత్తమము లగుజాతిరత్నంబులు కృత్రిమరత్నంబులతోఁ గలసికొని యుండుట
యుం గలదు. ఆ క్షేపేతువుననే నితఁడు కిరాతులతోఁ జేరియుండు నొకో! ఇది
యారయంజనును. ఈ త్తమవంశజాతుం డయ్యెనేని మజ్జనకతులంబు దోషస్వదంబు
గాక యుండుఁగా! కాదేని నావలన నీరాజవంశంబు యశోవిదూరం బయ్యె నని
యనుకొనం జనును.

అని వెండియు నాలంబభుజానిసరసకుం జేరం బోయెను.

లంబభుజాఁడు. చూచి. భయంపడుచు. వెనుకంజయిడుచు,,

ఇవీ! యీదశ్యము నన్నుం దినం బూనియున్నది. వదలకుఁబోలు? ఏమి
సేయుదును? కానీ! దగ్గఱకు రానిచ్చి యీబట్టలదీండుతోఁ గొట్టెద. ఈదశ్యమును
చునదభ్యవశం దవ్వుల నెప్పుడుగాని కనుగొన్నది లేదు. మఱి యశేకవిధంబు లగు
దశ్యంబులప్పుడప్పుడు గానంబడుచున్నవి. ఇది వదలి పోక వెంబడించుటం జూచిన
నలంతిగం బోనిపెనుమాయలది యని తోఁచెడిది.

అనివస్త్రములమూట చేతికత్తుకొనుచున్నాఁడు.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు కరము మాఁడుం డనుటయందు సందియం బొకింతయు లేదు. నయచ ననంబుల సమ్మతిం గైకొనిగాని చెంగటి కేగం జనదు. వాస్తవాధ్యంబు దెల్పి నన్ను దయ్య మనుకొనియుండునితనిభ్రమంబు వాపెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏను దయ్యమను గాను భయంపడవలదు. ఇదియుం జనుపగాదు. ఉద్యానవనంబునందలి కేళీగృహము నామేన నివి మగరాలసౌమ్మలు. మిలుపురుం బురువులు గావు.

లంబభుజుఁడు. సస్మరణముగ,,

ఔనాను! బాపనయ్య నన్నుం దోడ్తెచ్చెఁగా! అది మఱచితిని. ఇది రాచనగ రనితెలిసికొంటిని. అట్లయిన నీ దెవ్వతవు?

మదనసేన. ఓసత్తమా! నేను రాజపుత్రిని.

లంబభుజుఁడు. ఇనీ! యింతకుముందు నీవంటిరాజపుత్రికలు బెక్కండ్రు నన్నుంబలసికొని కాళ్లు వట్టి యీడిచియుం జేతులు వట్టి నలిపియు మొగము వట్టి ప్రే లాడియు నిట్లు పలుదెలుగుల నన్నుం గాఢముపెట్టి తుదకుఁదాళంజాలక నే విఱుగనడ చిన నిదె పడియున్నవారు. కనుంగొనుము. వారు నాతో మాటాడక పోయిరి. నీవు మాటలాడెదవు.

అని భగ్గుము నేయంబడియుండుకీలంబొమ్మలఁ జూపుచున్నాఁడు.

మదనసేన. కనుంగొని,, ఆత్మగతమున,,

ఔరా! యితఁడు రాఁగానే యితనికిం బరివర్య నేయంబనిచినకీలంబొమ్మలు తన్నుం బలసికొన నితఁడు జంతువుంబొమ్మ లని యెఱుంగక వానిం గలఱుఁ గమకిం చియుండు. కాననే యివి యను వెఱింగి నడవం దెలియమిచేత నితనిఁ గాఢియపెట్టి యితనిచేఁ గొట్టువడి యిలవయుం బడియున్నవి.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! యివి జంతువుంబొమ్మలు. రాజపుత్రికలు గారు.

లంబభుజుఁడు. సరి! సరి! ఈవిధాననే యొక్కొక రొక్కొక్కటి సెప్పచుండు దురు కాఁబోలు! తొలక నే వచ్చినప్పు డొకలంకె పూలుగ్రుచ్చినత్రాటి నొకదాని

నాయురక బడత్రేయ నదియ రాజామాత రనుకొంటిని. ఆబాపనయ్య నాకుం
తెప్పనప్పుడు రాజామాతయ బలితంపుకంపుగలిగి మెత్తనైయుండునని నాకుం తెప్పె.
అంతనది గాకపోయె. నీవు మాత్రము రాజామాతయర వని నమ్ము గారణ మేమి?

మదనశేన. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు నెప్పనట్టి బాపనయ్య ఎప్పుడో! క్రమంబుగ నెఱుంగవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏమ రాజపుత్రిక ననుటకు నాకుం గలసౌందర్యాద్విగుణంబు
లట్లుండ సకలవిద్యలయందును సామర్థ్యము సంపాదించి యున్నదాన ననుటయుం
చార్యునియగు.

లంబభుజుఁడు. సోత్పాసముగ,,

ఓసీ! ఎల్ల చదువు లెఱుంగుదు ననుచున్నావుగదా! గడ యెక్కి దొమ్మరియా
టయాడఁగలవా! ఎగిచి యెగిచి పులఁగులం బట్టం బోదువా! కొండలపేటల కెక్కి
మెండుగఁ తెఱలు గొట్టి తేనియులు పట్టంగలవా! ఈత్రపేల్ల చీలిచి గంప ల్లంగలవా!
గాడిదెలకు మేపుకొని రాఁగలవా!

మదనశేన. ఆత్మగతమున,

దొర! యిదియా విద్యలు? ఆరణ్యపు లగునెఱుకల కుఱవైనవి యీవిద్యలు!

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నీకుడివనవి నాగరికు లభ్యసించునవి గావు.

లంబభుజుఁడు. ఆ! ఆలాగా! ఆనాగరికవిద్య లెట్లుండునో చూపెదవా.

మదనశేన. సత్తమా! అట్లే తెలిపెదను. ఆనాగరికవిద్యలలో నుత్తమంబు
గానము. అందు వీణావాదనంబు కడుమనోజ్ఞము, అదివినుము.

వీణియం గైకొని స్వరసంయోజనము నేయం దంత్రులు సవరించుచున్నది.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈనాలిమాలినదేల యీసన్నంత్రవానిం ద్రైపలేక యిడుచు గుడుచు చున్నది.
ఇదియ కాబోలు నాగరికవిద్య యన్నది. ఇది యే నెఱుంగనా!

ప్రకాశముగ,,

ఓసి యీవిద్య నాకును దెలిసినదే! అది యిట్లుండనిమ్ము.

అని చేతులుపాచెను,,

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఎల్లవిద్యలెరింగియు నెడైనంతోలెఁ దోచుదొడ్డండేమి యిరండు? కాదని
వినెనాయించుపామర్థ్యం బుండునే! అది గలదని సంతసంబ యగు. చూతము.

వీటియ నందిచ్చుచున్నది,,

లంబభుజుఁడు. కైకొని. క్రిందంబెట్టుకొని,,

ఇనీ! యితలేలిక యగుదీని త్రాళ్లు దెంచుట యొకకష్టపడిచేయందగుననియా!
ఇదె చూడుము. ఈపని యెవఁడు సేయం జాలఁడు.

అని వీణెంతలెలు తెగదీసి,,

ఓసి చూచితివా! నే నొకచిటికత్రేయునంతలోఁ జేసినాఁడను. ఈపనిక
కాఁబోలు! నీవుకష్టములు పడుచుంటివి.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

అ! ఏమి వీనిమార్గము? ఈమాధుని కింక నేమి నెప్పేగాఁ దెలియంగలదు.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నీ వభ్యసించినవిద్య కరము గొనియాడందగినదియ. మీవిద్యలతో
మానాగరికవిద్యలు సరిపోవు!

లంబభుజుఁడు. ఓసి! యిది యిట్లుండనిమ్ము. రాజపుత్ర నాకుంబెండ్లామయ్యె
నని బాపనయ్య యనియెనే! నీవేనా యాపెండ్లామవు?

మదనసేన. బొను. నేనె నీప్రాణవల్లభును.

లంబభుజుఁడు. భయంపడుచు. వెనుకంజయిడుచు,,

ఓసి! తెలిసె! తెలిసె! నాప్రాణంబులకు నీ వేలిక నంటివి గనుక నీవు దయ్యి
మనే! నాప్రాణంబులు గొన వచ్చియున్నదానవు? నిక్కము. ఇదె చూడుము, నేను
నీకుంజిక్కుదునా!

అని చంద్రకాలోర్వభాగంబున కక్కికూరుచుండెను,,

మదనసేన, చింతాపలత్వంబుఁ గాన్పించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇతనిమూఢభావంబుం గనిన నీక నే మేను వాయుట ల గ్గనితోఁచుచున్నది.
ఇతనియందేరింబుం జూచిన మించినయనురాగంబుచే నట్లుసేయ మనంబురారు. ఇతనిని
శక్తికొలది దిద్ది చూచిన యనంతరముగాని యెది సేయుటకును నిశ్చయింపం జనదు.
అనువుమెయి నితని నామాటకు వశంపడుండై ప్రవర్తించునట్లు చేసికొనందగును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నేను దయ్యమను గాను. నీ పెండ్లామనే! నీయిచ్చానుగుణముగనే
మనముప్రవర్తింతుము. దిగి రమ్ము.

లంబభుజుఁడు. భయపడుచు దిగివచ్చి. వీఁపుమీఁది పుట్టముఁ దీసికొని
మరలియాపి,,

ఆ బావనయ్యయు నతనికి బండిఁదోలుకొనివచ్చినవాఁడును నన్ను గుఱిపుంజులు
కుతోఁ గొట్టిన దెబ్బలదద్దులు గాంచితివా! నాకొరినకొరిక దెల్పం గూడ దని వారు
నన్నుంగొట్టిరి. అట్లుండ నే నెట్లు నెప్పుడున?

మదనసేన. లంబభుజునివీఁపునదద్దులు గనుంగొని దుఃఖించుచు,,

అ! కడు నిద్రయులై వార లీకుసుమసుకుమారాకారు నిట్లు గొట్టిరి. జౌరా! మను
జానిశేముండియు బుద్ధి వికలంబయ్యెనేని యేయవయోగంబు నుండదు గదా! కట్టా
యాయుత్తముఁ దిట్టికతోరప్రహారంబుల కర్హుండె?

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! గతించిన కార్యంబునకుం. జింతింపనేల! నానరసకుం జేరితివి గాన నీక
వారలవలనిభయంబు మానుము. నీయిష్టంబు నుడువుము. అవశ్యముగ నెఱిగిల్పదను.

లంబభుజుఁడు ఓసి యట్లయేని నాచేతఁ జేయిజేసి పతిని గావించెదవా!

అని చేయి చాచెను,,

మదనసేన. ఓసత్తమా! అట్లు యగుఁ గాక.

అనియతనిచాచియుండుకరంబుఁ గాంచి. ఆశ్చర్యంబుతో, ఆత్మగతమున,,

చం. హలకులికాదిచిహ్నయుత మై యరుణాంబుజరాగలీలకా,
జలయుచు సర్వభూతలము వాగ్ధిపరీతము నేలఁజాలును,
జ్వల పుగుభాగ్యరేఖయును సర్వమహిపతిమాననీయ మా,
లలితకవిత్వ వైఖరి నెలంగునుకీర్తి గరంబు దల్పెడికా.

కాన నీయు త్తముండు త్తమకులసంజాతుండనుటయందు సందియంబులేదు.

అని యతనిహస్తంబునందు హస్తంబిడి,,

ఓస త్తమా! నీయభీష్టంబు నెఱవేఱుతునుబల్కుము.

లంబభుజాఁడు. ఓసి! నేను మాచనుపకుం బోయి మాయమ్మం జూడవలె!

మఱియు నా కొకగాడిదెకొదమ గలదు. దానికిం గాలు విఱిగియున్నది.
అది వదిరినదా లేదా తెలిసికొనవలయు.

మదనసేన. ఓస త్తమా! మీచనుప యెయ్యెడ నున్నది! మీయమ్మ పేరేమి?
మీయయ్య యెవ్వఁడు? వచింపుము. వారలకడకుం దోడ్కొనిపోయెదను.

లంబభుజాఁడు. ఓసి మాయయ్య యెఱుకలతేఁడు; వికటఫాలం దనవాఁడు.
మాయమ్మ నెలచాల యనునది. ఈ యూరికిం తెంగట నుండునడవిలో మాచను ప
యున్నది.

మదనసేన. ఓస త్తమా! నీవు వారలకుం బుట్టినవట్టివా!

లంబభుజాఁడు. ఓసి! కాను.

మదనసేన. కడుసంతసంబుతో ఆత్మగతమున,

నే నితఁ డుత్తమవంశసంభూతుండై యుండనోపు నని తలంచినతలంపును పరమా
ర్థంబగునేమో? ఎఱుకలకుం బుట్టినవాడఁ గా నని యితఁడు వల్కుటచేఁ బావక
జ్వాలాదూయమాన మగుచుండు పాదపము జలభరితం బగుజలదంబునుఱుమునం బోలె
నంతసిలుచున్న దానను. కలతెఱం గెఱుంగం జనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓస త్తమా! కా నంటివే! అచ్చటి కీవు కిరాతులతోఁ గలసినవాడవే గదా!
ఎవ్వనికిం జనించితివి? ఎట్లు బోయిలలోఁ గలసితివి?

లంబభుజాఁడు. ఓసీ! అవి యెల్ల నామనంబునకుం దోచవు. ఇండు మా పాఁగె
పువారలొండోరు లాడుకొనినది యేను విన్నాఁడ. అది యిప్పుడు బుద్ధికిం దోచెను.
చెప్పెదను దెలిసికొనఁగలవా!

మదనసేన. ఓస త్తమా ! తెల్పము.

లంబభుజాఁడు. ఓసీ! వినుము. ఒకనాఁడు మాయమ్మకడ కొకయెఱుకత వచ్చి
నమ్మం జూపుచు వీఁడు మిగూడెమును జేరిననాటినుండి మిలగ్గెగ్గు రెట్లున్నఁ? యని
యడిగిన మాయమ్మ యిట్లనియె. ఓసింగీ! ఈ ప్రేలంజేతులాఁడు మాలో గలసినదాదిగ
మాచతువ యన్నిటం గడు పెంపు వడయుచున్నది. మాతోడుకులు లెక్కకెక్కువ
యయ్యె. లేహారమునం గూడినసామ్మ పెలువనైనది. వీఁడు గాయుచుండుగాడిదె
లన్ననో తండతండంబులై మెండుకొనుచుండెడిని. ఇంతకంటె మనకుం గావలసిన
దేమి? వీఁడిందుఁ గాలిడినవేళ యెట్టిదో కాని యొకమురుసలిగోడ యైనం జచ్చినది
గాదు. అట్లుండ మా కేమి తక్కువ? అనఁగా నాకొరవంజి యొసెలబాలా వీఁడు
కడలేనిసిరిగలగొప్పవంగడంపుంబిడ్డం దని యెంచు బోలు? వీఁడుండినచోటు రెల్ల
నిట్లు లుండునుచో! మోకాకులదనుక ప్రేలుకాడుచేతులు గలవాఁడుండుచోటుల సిరి
కరంబు పెంపు వడయుచుండు. మఱియు నొక వినుమానము గల దది వినుము. ఏకొ
కవిలాసికిం బోయి యుండి యయ్యెడ నాప్రోలి మన్ననిమంతిరికుమరుం దెఱుకల
లోగలసినవాఁడని విని యతనిరూపుంగలరెఱుంగునం దెలిసికొని వచ్చినదాన. ఆవిన్న
వానియందం దెల్ల నీఫిన్నవానియం దున్నయది. ఇతం దామంతిరికొమరుండై యుం
డంబోలునుమీ ! అనఁగా మాయమ్మ యేగుపైవ రెఱుంగును రనఁగా నాయెఱుకల
పాని మాయమ్మతోనోసెలబాలా! ఆకొమరుండు మివిదారమునం జేరుకొన్నవాఁ
డని యాయావిలాతులవార లాడుకొనుమాటలు వే వినియున్నదానను. కావశుడివితిని.
అని చెప్పి తనయిత్తుంజనియె.

మదనసేన. కడుసంతసంబునో, ఆత్మగతమున,

ఒకఘనానీయవంశంబునం బుట్టినవాఁడితని కిట్టిసురూపనంపద గలుగుట యెట్లు?
నాకర్థం బభ్యుదయోదర్శంబయ్యె. నా పామర్థ్యంబున నితని నభిలషిద్వాపారం
గతునిం గావించి యితనితో సుఖించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్రమా! ఒకబాపనయ్య నిన్నుం గొట్టించె నంటికి! ఆపాటుని నీ వెఱుంగుదువా!

లంబభుజుడు. ఓసి! యెఱుంగదును. వాడె న నీనగరంబునకుం దోడ్తెచ్చినవాడు. ఒకనాడు వేకువ బాపనయ్యలు గొందఱు నిప్పురగలంబెట్టి యేమేమో గొణుగుచు నెయిబోసిరి గదా! అందఱుక నాయొద్దనయుండి వాడు దనయింటికిం జనియె. ఇదెమరలి వచ్చెదనని పోయినవాఁ డింతదఱుక మొగముఁ జూపుక యుండెడిని.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

నావిద్యాచార్యుండు గౌతముడె తనయభీష్టంబు నెఱవేఱనికారణమున నాయందుం గోపగించి విద్యాధికునిం బెండ్లాడెద నన్ననామనోరథంబునకుం బ్రతిగా విద్యాగంధకూఠ్యుని నొక్కని నెడ్డెఱువనిసినిం దెచ్చి నాకుం బఱిచేసి నన్ను దుఃఖ పెట్టవలయు నని తలంచి తనమనోగతి కనుగుణం దగునితని నప్పేషించి తోడ్తెచ్చి నాకుం బఱిచేసె. ఇట్లొనర్చి తనసూడు దీర్చుకొనియె. ఇంక నితని నెద్యధినైన విద్యాభూషితునిఁ జేసితి నేని మన్మనోరథంబు సిద్ధపఱుట. ఇప్పు డితనికిం గ్రమంబుగ విద్యలుగఱపుటకుం దగుసమయంబు గాదు. దేవతానుగ్రహంబునన యితని కిశ్యాది లభింపజేయఁ దగును. బహుదినములనుండి నాయుపాసించుచుండిన కాలిమంత్రంబును మదీయకులగురుప్రసాదా పాదితంబగుదాని నితనికుపదేశించి యింతకాలంబు నాయొనర్చిన పునశ్చరణఫలంబు నొసంగిన నితఁడు కాలికానుగ్రహపాత్రుండై యభిలవిద్యా పారంగతుండగును. చేయందగుకార్యంబిదియ. నికృతిమెయి నిది సేయంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్రమా! ఇంక మీచనుపకుం బోదము. ఇదె యీబంగరుగిండిలో నుండుజలంబుల బాదంబులు గడిగికొనుము.

అని యయ్యెదనుండుబంగరుగిండి యందిచ్చుచున్నది.

లంబభుజుడు. ఓసి! యూరికిఁ బోవుటకు ముందు గాఢులు గడిగికొనవలయునా?

మదనసేన. ఔను! మఱియు నాచమనము సేయవలయును.

లంబభుజుడు. స్మరణ మభినయించి,,

ఓసి! ఆచమనమును తొల్లి యొప్పడో నే జేయుచుండినట్లు తలంపునకు వచ్చుచున్నది. పుడిసిటం బోసికొని నీకులు త్రాగుట గదా! అది. అది నేయనవ్వడు గొణుగు కొనవలసినవి చుట్టు లేవోకొన్ని గలవు సుమా! నా కవి మఱచిపోయె.

మదనసేన, ఆత్మగతమున సంతసించుచు,,

ఇతఁ డుపనయనాదిసం స్కారంబులును వడసి యేదేని యొకమహన్నిగ్రహంబున వికలచిత్తం డయ్యెనని విస్పృహం బయ్యెడిని.

ప్రకాశముగ,,

ఓస త్తమా! ఆగొణుగుకొనవలసినపల్కుల నే నుడివెదను. పాదంబులు గడిగి కొని పుడిసిట నీకులు పట్టుకొనము.

అని యిదిని త్కాళితచరణునిం గావించి సమంత్రకంబుగఁ దీర్థోదకంబుల నావ మింపం జేసెను.

లంబభుజాఁడు. ఓసి! యిది కొంతకాలమునకు ముందు మావారు నేయించినదే! ఇంకఁ బయన మయ్యెదము లెమ్ము.

మదనసేన, ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఏను జింతించినది సిక్కువంబయ్యె! ఇతం డుపనయనాదిసం స్కారంబులంబడయనివాఁ డగునేని యాచమించి యిది మావారు పూర్వము నేయించినదే యనియనఁడు. మే లయ్యెను.

ప్రకాశముగ,,

ఓస త్తమా! ఇదె పయన మగుదము. మఱియు నావల్కాక్కటి వినుము.

లంబభుజాఁడు. ఓసి! నీవు మంచిదానవు. నీమాటలు నాకు బాగున్నవి. విని యెదను. ఏమి నెప్పెదవు?

అని చెవి యొగ్గుచున్నాఁడు.

మదనసేన, ఆత్మగతమున,,

ఓ భగవతీ! నాపెనిమిటి కిపుడు భవన్మంత్రం బువదేశింపవలసినది విధియయ్యె. దీన నగుపాపంబు నా కేమాత్రము దగులుకొనకుండం జనును.

అసీ కాళీ కంజలీ యొనర్చి. కాళికామంత్రంబు లంబభజానిచేవిలో నడువు చున్నది.

లంబభజాఁడు. కాళికామంత్రంబు విని. మదనసేనం జూచి,,

ఓప్రాణవల్లభా! నీవలన నేను మహాఽఘనముద్రంబుం దాఁటితిని. తండ కఠిరగ్రహసరణంబున సంధతమనంబువోలె నామోహంబు; నివృత్తం బయినయది. ఏత న్మంత్రశ్రవణప్రభావంబునంజేసి మదీశుం బగుపూర్వవృత్తంబు; విస్మృతంబయియుండు నది వెండియు స్మృతినమారూఢం బయ్యె. ఓ సుందరీతిలకమా! గౌతమునికపటంబున నైన మహాసంకటంబువలన నీవు కరము దుఃఖించెదవు. ఆ వంక మానుము.

ఏను కరుణాశదకాధీశుని మహామాత్యుం డగు మిత్రమాధవుని కుమారుండను. కళాచంద్రుం డనువాఁడను. యా క్రవశుస్సన మదీయజనకునిచే నుపసీతుండనై వేదశి రుండనునిప్రవశ్యానికడ ననుస్తాప్తంబులును వేదంబులును వేదాంగంబులును బురాణం బులు నభ్యసించుచుంటిని. ఏదేవతామగ్రహంబువలననో నిఖిలకాస్తాగ్ధంబులు నీత రుల కవదితములగునవిసాకల్యముగ మదీయబుద్ధికి నిరూఢప్రక్రియ విస్మరితంబు లగు చుండె. మఱియు సకలరసికజనశృంగారలలితపదరచనావమత్కరసారం బయ యొప్పు కవితయు నుద్భవిల్లె ఆభూసురుం డుపన్యసించు కాస్తాగ్ధంబులకును మదీయ బుద్ధికేం దోచునాయార్థంబులకును భేదంబు వొడనూపుచు వచ్చుటంజేసి సంకయాకు లుండనై తిద్దిచారంబులండు నాతనితో వివాదంబు నల వలసి యట్లుగావించుచుంటి. అందు నాకుం దోచినయవియోప్రమాణసహంబు లగుచువచ్చె. ఇట్లు జరుగుచుండ నొక నాఁడు వేనడిగినప్రశ్నముల కుత్తరం బొసంగంకాలక కడుఁ గుపితుండై యాభూసుర వరుండు గనఁజు నన్నుం గాంచి ఓరీ! నీ వలంతిగఁ జరివినవాఁడ వయ్య వలంతివి వోలె నన్నాక్షేపించెదవు! గురుతిరహ్మరసావంబునం జేసి నీవు నీకుఁ గలసర్వ కళాకాలకర్మరం బడఁగి కడు మూఢమానవుండనై వర్తింతువుగాత. అనిశపియించి వెండియుం గినుకఁ బూని యోగీ నీ పరిమితైశ్వర్యసంపన్నుండ ననియు నాగరికుండ ననియు రసజ్ఞశిఖామణి ననియుం గరము గర్వించి యతరుల సరకుసేయవు. ఇట్టి యహంకారం బడంగ నీదిసంతుండొట్టి నీచవృత్తు లగుకీరాతులతో సహవాసంబును ఆ యనాగరికజనంబు నయిత మపహసంపం దగుబుద్ధిదౌర్బల్యంబును గలిగి యతినీచవృ త్తియై మెలంగుచుండుదువుగాత. అనియుం డిట్టిననేను విశ్రకాపంబునకుభయంబడి యతనికివందనంబు లాచరించి వేడుకొనఁగాఁ బ్రసన్నుండై యాతండు నాయుండుఁ గర మనుతక్షించుచురి జేయునది లేక సమాధిని నెలకొని దవ్యజ్ఞానంబునంగొంచి యోగీ

వత్స కళాచంద్ర ! నీకు నే కొసంగినశాపంబు నిరతిశయాభ్యుదయంబునకు మూలంబగు. భారతీనమాన యగునరనాథసూతిం జేపట్టి మహాభాగ్యంబనుభవించు బోయెదవు. ఆ రాజతమాజవలన నీకుఁ గాళికామంత్రంబు సంప్రపాప్తంబగు. ఆమంత్రప్రభావంబునజేసి శాపవోషంబు నివృత్తంబై పూర్వస్మృతిం జెందెదవు. అప్పుడు నీకపరిమేయ వైదుషీనిశేషంబు గల్గి గోయెడిని. నీవు మూఢత్వంబున నుండునప్పుడు భవదీయంబగు పూర్వస్థితి యెఱుకపడక యుండును గాన నీచక్రస్థిలంబున నేయ నేవగించుకొనక యుండంగలవు అని నుడిగిననేను. శాపోపహతుండనై స్మృతిచెడి వికటాపాండను నెఱుకలఁగినిచనుపంజీరితిని. తన్ములకముగ నెట్లమహారాజకుమారులకు నందరాని భవదీయపాణిగ్రహణమంగలంబుం గంటిని. భవగుక్తం బగుకాళికామంత్రంబును బునశ్చరణంబు చేసి సకలకవికులతిలక సంప్రవనీయంబగువైదుష్యంబు సంపాదించి నీమనోరథంబును బూర్ణము గావించెదను. ఏమ గాళికాలయంబునకుఁ జనియెద.

మదననేన, మహాముదంబుతో, బాప్సంబుల విడుచుచు,,

ప్రాణనాథ! నీరూపరేఖావిలాసవిశేషంబులు గాంచిన దాడిగ నిన్న మహాకుల ప్రమాతుండ వని తలంచుకొని యుండెదను.

ఇప్పుడు భవద్వచనసమధారలవలన నామానసతాపం బుపశాంతిం బెంచిననుడి. మహానందగిరిశిఖరనమారూఢ నైతిని. నేను నాకంటె రసజ్ఞుఁ డగుసర్వవిద్యావీచక్షుఁ ఁని బరిణయంబు చేసికొనం దలంచి మునేకరాజపుత్రుల పద్యావినాదంబునకుఁ గప్పించి యోడించుచుండునప్పుడు నాసఖీజనంబు; లితిరదేశాగతులవలన మదననేనవిద్యావిశేషంబునకును రూపరేఖాతిశయంబులకుం దగినవాఁడు కళాచంద్రుండు గాని యితియఁడు గాఁ డనునాడువులు విని వచ్చి నా కప్పడప్పుడు సెప్పించుచువారు. నాకును నిన్నుం గమంగొన నాన జనియించియుండె. నాకులదేవతలయనుగ్రహంబున నాకునీవు లభించితివి. ఇక నిన్నుం బాసియొకనిమిషంబేని యోర్వం జాల ఏఁ జేసి యుండుమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు నీ కొసంగెదను. అది నిర్దేశితముగఁ జేయంబడినది గాన ననంతఫలప్రదంబై యొసంగునది; యిప్పుడు సహేతుకత్వప్రతీతి వోడముకతంబునఁ గడువైశంబు ఫలంబుం గూచుచు. దీనంజేసి నీవు దేవిదయావిశేషంబు పడసి నన్నానందవారిధిం దేల్పంగలవు.

అని తనమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు చారవోసెను.

మహాకాళి. ప్రవేశించి. కళాచంద్రునిం గాంచి,,

ఓవత్స! కళాచంద్ర నీప్రియురాలగుమదననేన బహుకాలమునుండి నన్నుం గొలుచుచు సర్వవిద్యాధికుఁ డగువతిఁ బడయం గోరి భక్తి సూపుచున్నది. ఇక్కన్య యంతకుంబూర్వ మనుభవించుచుండిన మహాదుఃఖంబుం గాంచి కరుణాయుత్తచిత్తనై

దీని మనోరథంబు సంపాదించు దలంపుఁ గొని మదీయమంత్రపురశ్చర్యా ఫలంబును ఫలనిర పేక్షావృత్తింశీసినదగుటచేత దేవతానుగ్రహంబుం గడువైశంబ గలిగించుదాని నీరాజపుత్రి నీ కొంసంగుడు నీకు నే నాత్మశ్శరీరించితిని. ఏమ భవమపానీతమంత్రదే వతనగుకాళిని. నీకుం గోరినవరంబులీఁ జనుదెంచితి. మదనుగ్రంహంబున సర్వవిద్యలం నీ కవగతంబు లగు.

మదనసేనయుఁ గళాచక్రంబును. ఆశ్చర్యపడుచు. సర్వాలింగితభూత లంబుగఁ బ్రణమిల్లిరి.

కళాచక్రంబు॥ భక్తిప్రశ్రయంబులతో నంజలిబంధంబుఁ గావించుకొని,,

* శ్యామలూదండకము.

* శ్యామలూదండకము అనఁ గామాతంగీ దేవతను వర్ణించుదండకము అనియర్థము. శ్యామలూదేవతయే మాతంగీదేవత. మంత్రరత్నాకరగ్రంథమున బాలాలఘుశ్యా మలూమంత్రకథనతరంగమందు.

శ్లో. న్యాసా నేపావిధా స్సృత్యా మాతంగీ మాసనే స్మరేత్,
సురార్ణవాంతరీపస్థ రత్నమందిరమద్యగే.

ధ్యానం. మాణిక్యభరణాన్వితాం స్మృతముఖీం నీలోత్పలాభాంబరాం,
రమ్యలక్ష్మకలిప్తపాదకమలాం శేత్రత్రయోల్లాసినీం,
వీణావాదనతత్పరాం సురసతాం కీరచ్ఛదశ్యామలాం,
మాతంగీం శశిశేఖరా మనుభజే త్రాంబూలపూర్ణాననాం.
అక్షం జపే స్మరూతోక్తైః జాహుయా దయంతం కుభైః,
మాతంగీప్రోదితే పీతే లఘుశ్యామం ప్రపూజయేత్.

అనుచోటఁ జిలుకతెక్కులరంగువంటి దేహచ్ఛాయగలుగుటంబట్టి శ్యామల యనియు నాయగ్రామే శ్యామ యనుపదము దెచ్చుచున్న దనియు నేర్పడుటయే గాక మాతంగీప్రోదితమయినపీతంబున శ్యామలనుబూజించునగు ననుటచే మాతంగీశ్యామలల కేకత్వము సువ్యక్త మయ్యెడి. మఱియుఁ శ్లో. వాణీ కుకప్రియా కేంతా విద్యహే మినకేతనః॥ కామేశ్వరీ ధీమహీతి తన్నశ్యామ ప్రచోదియాత్ ॥ అను మాతంగీగా యత్రాయందు శ్యామలూపదమునే మాతంగీపదమునకుం బర్యాయముగఁ బ్రయోగించి యుండుటవలనను దానిమీఁదట శ్లో. ఏహోతాకు మాతంగీగాయత్రీ సర్వసిద్ధిదా,, అనుశ్లోకమున శ్యామాకుటిత మగుదానిని మాతంగీగాయత్రీ యని చెప్పటచేతను మాతంగీయు శ్యామలయు నొక్కతెయే యని సిద్ధించుచున్నది.

స్తోత్రము.

1. మాణిక్యవనా ముపలాలయంతీం మదాలసాం మంజులవాగ్విలాసాం,
మహేంద్రనీలగృతికోమలాంగీం మాతంగకన్యా మబలాం స్మృతామ్.
2. చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే కుచోన్నతే కుంకుమరాగశోభే,
పుండ్రదేతు పాశాంకుశపుష్పబాణహస్తే నమస్తే జగదేకమాతః.
3. మాతా మరకతశ్యామా మాతంగీ మధుశాలినీ,
మర్యాత్కటాక్షం కల్యాణీ కదంబవనవాసినీ.

1. మాణిక్యవనాం=మణులు పెక్కినవీటియను, ముపలాలయంతీం=చాయించునదియు, మదాలసాం=యావనమదముచే సొక్కుచుండునదియు, మంజులవాగ్విలాసాం=మనోజ్ఞుడుగువాగ్విలసిల్లదియు, మహేంద్రనీలగృతికోమలాంగీం=ఇంద్రనీలమణులకాంతివంటికాంతిచేసెంద మ్రొయ్యిప్పునంగులుగలఁయు, నైన; మాతంగకన్యాం=మతంగమునికన్యకను, మనపా=మానసంబున, స్మృతామ్=చింతించెదను.

మతంగకన్యమునేరవత్సంస్త్రీమాతంగి, యని శబ్దార్థకల్పతరువునఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాన మతంగుఁడనుమునికిం గూఁతురని యెఱుంగునది. మతంగశబ్దమే మాతంగ అనియగును. కాన మాతంగుఁడనఁగా మతంగుఁడే. అతని కన్యయని యర్థము.

మాతంగి మతంగమునికన్యక యగుటకును ఈమెయే కన్యమల యగుటకును బ్రమాణము.

సౌభాగ్యలక్ష్మీకల్పమునందు, స్కందేశ్వరసంవాదమున డశమపటలమునందు,, శ్లో. ఛందో మద్భువ తథా ప్రోక్తం దేవతా శ్యామలాంభికా! అంగివ్యాసం కరన్యాసం కుర్యాత్తారత్రయేణకు! జననీంజగతాం ధ్యాయే నృతంగమునికన్యకాం,, అని

2. చతుర్భుజే =బాలుగుభుజములగలదావా! చంద్రకళావతంసే=చంద్రరేఖను శిరోభూషణముగఁ దాల్చియుండుదావా! కుచోన్నతే =గొప్పచిగువుగుబ్బలుగలదావా! కుంకుమరాగశోభే=కాఢీరంపురక్తకాంతిచే నెఱుపుమీసినదావా! పుం, ప్రదేతు, పాశాం, కుశ, పుష్ప, బాణ, హస్తే=తెల్లదామర, టెఱుకు, పాశము, ఆంకుశము, పుష్పపుష్ప, బాణములు హస్తముల ధరించుకొన్నదావా! జగదేకమాతః=జగములకు, మొదటితల్లి! లేవీకు, నమః=నమస్కారము.

3. మరకతశ్యామా=మరకతమణివలె నల్లనిదియొ, మధుశాలినీ=మధురారాక్షాత్తి యొ, కదంబవనవాసినీ=కదంబుచెట్ల వుడలియొగు పనించునదియొ, కల్యాణీ=సుంకశ. తెఱుగునదియొ, నై; మాతా=తల్లియొప్పు, మాతంగీ = మాతంగి, కటాక్షంబు ర్యాత్=కటాక్షముంచు గాత.

4. జయ మాతంగనయే జయ నీలోత్పలద్యుతే,
జయ సంగీతరసితే జయ లీలాళుకప్రియే.

గండరిము.

1. జయజనని 2. సుధాసముద్రాంతగుద్యన్మణిద్వీపసంరూఢచిల్వాటపీమగ్యకల్ప
ద్రుమాకల్పకాదంబకాంతారవాసప్రియే 3. కృత్తివాసఃప్రియే 4. సాదరాధ్యసంగీత
సంభావనాసంభ్రమాలోలనీపసగబద్ధచూళీసవాధుత్రికే 5. సానుమక్తుత్రికే. శేరి
భూతశీతాంతురేఖా చయూఖావలీనద్ధసుస్నిద్ధనీలాలకక్రేణిశృంగారితే 7 లోకసంభా

4 మాతంగనయే=మాతంగునికూతురా! జయ=చిలసిల్లుము. నీలోత్పలద్యు
తే=నల్లకలువలవంటి కాంతిగలదానా! జయ=వర్ధిల్లుము. సంగీతరసితే=గానరస మెరింగి
నదానా! జయ=ఎసగుము. లీలాళుకప్రియే=క్రీడాళుకమునందుఁ బ్రియముగలదానా!
జయ=జయమునొందుము.

1. జనని=ఓతల్లీ! జయ=జయంబు నొందుదువు గాత ఈజయ అనుపదము పీతి
శక్త్యా వసంతేనచానందితే, యను సంబోధనముదశక ననువర్తించుకొనఁదగినది

2. సుధా . . . ప్రియే:—సుధాసముద్రాంతగుద్యన్మణిద్వీప=అమృతసముద్రము
నడుమఁ బొడమెడమణిద్వీపమునందు, సంరూఢ=మొలచిన, చిల్వాటపీ=చిల్వ కాసనపు,
మగ్య=నడుమనుండెడు, కల్పద్రుమ=కల్పకవృక్షములు, ఆకల్ప=అలంకారము గాఁగల,
కాదంబకాంతార=కదంబవనమున, వాస=వసించుటకు, ప్రియే=ప్రియముగలదానా!
జయ. ఇట్లేమొందటను.

3 కృత్తివాసః ప్రియే=శివునికింబ్రియురాలా!

4. సాద. . త్రికే:—సాదర = ఆదరముతో, ఆరబ్ధ = ఉపక్రమించబడిన,
సంగీత=గానమును, సంభావనా=శ్లాఘించుటవలన, లోల=కదలునట్టి, నీపసక్=కదంబ
పుష్పమాలికచే, ఆబద్ధ=చుట్టబడిన, చూళీ=కీల్లుడతో, సనాధ=మోడిన, త్రికే=నితంబో
పరిదేశముగలదానా!

5. సానుమక్తుత్రికే=పర్యతమునకుఁగూతురైనదానా!

6 శేఖ...రితే:—శేఖరీభూత = శిరోభూషణమై యుండు, శీతాంతురేఖా=
చంద్రరేఖయొక్క, చయూఖావలీ=కాంతిపుంజముచే, నద్ధ=పాత్ర ప్రములయిన, సుస్నిద్ధ=
క్షరమును సుప్రమోదన, నీలాలకక్రేణి = నల్లనిముంగుళులగుంపులచే, శృంగారితే=అలంక
రింపబడినదానా!

7. లోకసంభావితే=జనులచేతఁగొని యాడబడినదానా!

నితే 8. కామలీలాధనుస్సన్నిభభూలతాపుష్పసందేహకృచ్ఛాదుగోగోచనాసాపకతే
 శీలలామాభిరామే 9. సురామే 10. రమే 11 ప్రోల్లసద్వాళికామాక్తికతేజికాచంద్రి
 కాగుండలోద్భాసిగండస్థలన్యస్తకస్తూరికాపత్రరేఖాసముదృశితసారభ్యసంభాగితభృం
 గాంగనాగీతసాంద్రిభవన్మంత్రతంత్రస్వరే 12 భాస్వరే 13. వల్లకీవాదసప్రక్రియాలోల
 తాళీదళాబద్ధతాటంకభూషావిశేషాన్వితే 14 సిద్ధసమ్మానితే 15. దివ్యహాలామదో

8. కామ . . . రామే :—కామలీలాధనుస్సన్నిభభూలతాపుష్పసందేహకృ
 త్=మన్మథునియొక్కలీలాచాపమునకుసమానము లగుకమబొను లనతీవెలకుం బొడ
 మిగుల్పుష్పమో నునుసందేహమునుగలిగించునట్టి, చారుగోగోచనాపకతే శీలలామ =
 ముందరిమనుగోగోచనాపకతయునకుంచబడినపిలాసంపునొసటిబొట్టుచే, అభిరామే =
 మనోజ్ఞురాలా!

9 సురామే=ఉత్తమురాలెనకాంతా !

10. రమే=లే

11. ప్రోల్ల . . . స్వరే :—ప్రోల్ల సద్వాళికామాక్తికతేజికాచంద్రికామండల=
 కరముకునుగు లొలుకు బావిలీల ముత్తియంబులగుంపులత్వేన్నికాంతులచేబోలుచు, గండ
 స్థల=చెక్కిరులయందు, న్యస్త=నాయకుబడిన, కస్తూరికాపత్రరేఖా=కస్తూరిచే న్రాయకు
 బడినమకరికాపత్రములనుండి సముదృశిత=పొడమిన, సారభ్య=పరిమళమునకు, సంభాగి
 త=త్వరపడునట్టి, భృంగాంగనా=ఆడుతు మ్మెదల, గీత=గానముచే, సాంద్రిభవత్=
 అధికమగుచున్న, మంత్రతంత్రస్వరే=మంత్రవిశేషయొక్క స్వరముగలదానా !

12. భాస్వరే=ప్రకాశమానురాలా !

13. వల్ల . . . నితే :—వల్లకీవాదసప్రక్రియాలోల = వీణవాయింపుతెరింగునం
 గదలనట్టిదియు, తాళీదళాబద్ధ = తాటాకుచేతయంబడినదియునగు, తాటంకభూషా
 విశేష=కమ్మలనుసామ్మతో, అన్వితే=కూడినదానా !

14. సిద్ధసమ్మానితే=సిద్ధులచే సమ్మానింపబడినదానా !

15. దివ్య . . . త్వరే :—దివ్య=దేవతాయోగ్యమగు, హాలా=మదిరవలనఁ
 గలిగిన, మద=మత్తుచే బొడమెడు, ఉద్వల = మేరమీరిన, హేలా=విలాసములచే,
 లసత్=వెలంగునట్టి, చతుః=కన్నులయొక్క, ఆందోళనక్రి=కూరుకుపాటుతోఁగలసిన
 తిరుగుడుపడుపొంపుచే, సమాక్షిప్త=చెదరిన, కర్ణైకనీలో త్వరే=ఒంటి తెరిమిది వల్ల
 కలవగలదానా ! మదిరామదమున ఘూర్జిత మునులోచనపుంగాంతిచేత నొకచెవిమీది
 కలువపూతేరుకాంతి యాక్షిప్తమగు చున్నదని భావము.

దేవలహరిసవ్యతురాంధోనశ్రీసమాక్షి ప్రకల్ప కనీలోత్పతే 16. పూరితాఽశేష
లోకాభివాంఛాఞరే 17. స్వేదబిందూల్లసత్ఫలవాణ్యనిస్యందకంహాసందేహస్య
స్వాసికామాక్షితే 18. సర్వమంత్రాత్మితే 19. కుండమందస్మితోదారవక్త్రస్ఫురత్పుగ
కర్పూరతాంబూలఖండోత్కరే 20. శ్రీకరే 21. కుండపుష్పగృహిత్స్నిగ్ధ దంతాదళీ
నిర్మలాఽలోల కల్లోలసమేళన స్మేరశోణాధరే 22. చారుపీణాధరే. 23. సులలితనవ

16. పూరి . . . . . ఞరే :— పూరిత = సమగ్రముగానీచడిన, అశేషలోక
వాంఛాఞరే = ఎల్లజనులకోరికలపంటలు గలదానా !

17. స్వేద . . . . . క్షితే :— స్వేదబిందు = చిలుచెమట బొట్లతో, ఉల్లసత్ =
ఒప్పుమిగులు. ఫాల = నోసటి, లావణ్యనివ్యంద = లావణ్యపుంజాలల, సంహాసం = గుంపు
లనియెడు, సందేహకృత్ = సందియమును గలిగించునట్టి, చారు = మనోహరమగు, నాసికా
మాక్షితే = ముక్కుముత్తెయిముగలదానా ! ముక్కుముత్తెయిము చిలుచెమటబొట్లతో
గరగి బాటుఫాలలావణ్యబిందుసంహామాయాదియున్నదియని భావము.

18. సర్వమంత్రాఽత్మితే = సమస్తమంత్రమయారాలా !

19. కుండ . . . . . త్కరే :— కుండమందస్మితోదార = మొల్లలకాంతింగొల్ల
లాడుచిలునగవు దేటుంటేనీ కరము మనోహరంబైయెప్పు, పక్తి = మొగమున,
స్ఫురత్ = అమరునట్టి, పూగకర్పూరతాంబూలఖండ = పోకపగులయు కర్పూరఖండం
బులయు తమలంపుమడుపులయు, ఉత్కరే = తెగంగలదానా !

20. శ్రీకరే = సంపత్కరురాలా !

21. కుండ . . . . . ణాధరే :— కుండపుష్పగృహిత్స్నిగ్ధ = మొల్లమొగ్గల యాకా
రముతో ననుపుమీటు, దంతాదళీ = పూవరుసల, నిర్మలాలోలకల్లోల = నిర్దంపువన్నెం
బెన్నుమిగులుచుండగ కాంతితరంగంబులయొక్క, సమేళన = చేరికగల, స్మేర =
చిలునగవుతోనొప్పు, శోణాధరే = ఎఱ్ఱని పెదవిగలదానా ! మొల్లమొగ్గలవంటిపలు
వరుస యించుకవెలికించెలియునట్లు లలఁతిలేనగవు నవ్వుగానా నగవుయొక్క
కాంతులు కొంచెముచలించుచు నెఱ్ఱనిమోవిపయి నొలయుచున్నవి యని భావము.

22. చారుపీణాధరే = మనోహర మగు పీఠియను దాల్చియుండుదానా !

23. సుల . . . . . ధరే :— సులలితనవయావనారంభ = కశ మనోజ్ఞమగునభినవతారు
త్యారంభమనియెడు, చంద్రోదయ = చంద్రోదయముచేత, ఉద్వేల = మేరమీటు,
లావణ్యదుగ్ధావ = లావణ్యమనియెడికాలమున్నటినుండి ఆవిర్భవత్ = పొడమునట్టి,
కంబు = శంఖమునకుంగల, బిభృక్ = విలాసములను, హృత్ = అవహరించెడు, కంఠరే =

యావనారంభచంద్రోదయోద్వేగలవావగ్యదుగ్ధాద్విహృతశ్చంద్రబింబోకమృత్యుశ్చంద్రో
 రే 24. మంథరే 25. బంధురచ్ఛన్నవీరాదిభూషానముశ్శోకమానవద్యాంశోభే
 26. శుభే 27. రత్నకేయూరరత్నచ్ఛటాపల్లవప్రోల్లసత్ప్రకాశితే 28. యోగిభిః
 పూజితే 29. విశ్వదిజ్ఞుండలవ్యాప్తమాణిక్యలేజస్సుస్ఫురత్కంకణాలంకృతే 30. సాధుభిః
 స్సత్కృతే 31. వాసరారంభవేళానముజ్జ్వంభమాజారనిద్రప్రతిచ్ఛన్నపాణిద్వయే
 32. సంతోషోద్వేగద్యయే 33. దివ్యరత్నోర్మికాదీధితిస్తోమసంధ్యాయమానాంగుళీ పల్లవో

కంకముగలదానా ! కంకము ; పారెవారెకుదోచునభినవతాగుణోద్వేగము ము
 చంద్రోదయమువలన నీమెయొక్కలావగ్య మనియెడిసుధానముద్ర ముప్పొంగెగా
 నందుం బొడమెడు శంఖమో యడునట్లు వెలుంగుచున్నదని భావము.

24 మంథరే=యావనమదమున నలస యయినదానా !

25. బంధు . . . శోభే :—బంధురచ్ఛన్నవీరాదిభూషానసాంపుష్కగుణాన్కనంగ
 విక్లమేదిలగుసామ్ములచే, సముశ్శోకమాన=కడుఁ బ్రకాశించు, అనవద్య = దోషము
 లేని, అంగశోభే=ఆవయవములకాంతిగలదానా !

26 శుభే=మంగళమయురాలా !

27. రత్న . . . . .రాజితే :—రత్నకేయూరరత్నచ్ఛటా = రత్ననంపు బాహు
 పుగులమెఱుంగుల గుము లను, పల్లవ=చిగుళ్లచే, ప్రోల్లసత్=కడుసాంపు సంపాదించు,
 దోర్లతా=బాహులతలచేత, రాజితే=ప్రకాశించుదానా ! బాహువు లనుటవెలకుఁ
 గేయూరమణికాంతిరేఖలు పల్లవములభాతిం దోచుచున్నవని భావము.

28 యోగిభిః పూజితే=యోగినిష్ఠులచేత వర్జింపబడుదానా !

29 విశ్వ . . . . .కృతే :—విశ్వదిజ్ఞుండల = సమస్త తుగుడికానమాహము
 నందున, వ్యాప్త=కలయించబడిన, మాణిక్యలేజ=మణులలేజంబుచే, స్సురత్=వెలుంగు
 నట్టి, కంకణ=చేతికడియములచే, అలంకృతే=అలంకరింపబడినదానా !

30. సాధుభిః=సాధువులచే, సత్కృతే=పూజింపబడినదానా !

31 వాస . . . . .ద్యయే :—వాసరారంభవేళా = దినోదయకాలమునందు,
 సముజ్జ్వంభమాణ = వికసించునట్టి, అరవింద = ఎఱ్ఱతామరపువ్వులతో, ప్రతిచ్ఛన్న=
 స్థాటియగు, పాణిద్వయే=చేదోయిగలదానా !

32. సంతోషోద్వేగద్యయే=ఎల్లప్పుడువానిర్భవించుచుండునెలత్రాయముగలదానా !

33 దివ్య . . . . .రత్నోర్మికాదీధితిస్తోమ=దేవతార్చనము లగుమణుల
 చేక్కిన ముద్దులుంగరపుఁ గారతిపుంజముచే, సంధ్యాయమాన=సంజయితోచేడు, ఆరంగుళీ

ద్యస్త్యభేందుప్రభామండలే 84. ప్రోల్లసత్కుండలే 85. తారకారాజనీకాళహారా
వరిస్త్రీరచాదస్త్రసాధోగభారానమన్మథ్యవల్లీ వరిచ్చేదవిధీసముల్లాససందర్శితాకార
సౌందర్యరత్నాకరే 86. క్రికరే 87. హేమకుంభోపమాత్తుంగవక్షోజభారావనశ్రేణి 88.
త్రిలోకావనశ్రేణి 89. లసద్వ్యత్తగంభీర నాభీసరితీరత్రైవాలశంకాకరశ్యామనోమావళి
వల్లవ = చిగుళ్లకొచ్చెనచేతిత్రేకులవలన, ఉద్యత్ = పొడమునట్టి, నభేందు ప్రభా
మండలే = సఖచంద్రఫలిభాపుంజముగలదానా! ముద్దుటుంగరమునంజెక్కంబడియుండు
రత్నములకాంతులు వర్ణనయెఱుగినత్రేకులు సంధ్యారాగములవలెఁదోచు సంసఖకాంతి
మండలముచంద్రోదయమయినట్టులొప్పుచున్నదని భావము

84. ప్రోల్లసత్కుండలే = కడునొప్పిదంబుగల కుండలములుగలదానా!

85. తార... కరే:—తారకారాజనీకాళ = నక్షత్రములవరుసతోసరిపోలు,
హారావరి = ముత్తయింపుసరులగుములయొక్క, స్త్రీర = వికాసముచేత, చారు = మనో
హరముగ, స్త్రసాధోగ = గుబ్బలనిబ్బరముననైన, భార = వ్రేలుచేత, ఆనమత్ =
ఇంచుకవంగిన, మధ్యవల్లీ = కాదుదీవియ యందలి, వరిచ్చేద = కడుపుమీఁదిముడుతల
విభాగములయొక్క, సముల్లాస = నిక్కుచేత, సందర్శిత = కాన్పించబడిన, సౌందర్య =
సౌందర్యమనియెడి, రత్నాకరే = సముద్రముగలదానా! నక్షత్రవజ్జీవమానమగు
ముత్యాలపేరులుబాల్చికొనియుండుటంబట్టి సౌపుమీఱుచున్నది గుబ్బలు. అట్టి
గుబ్బలనిబ్బరంపుత్రేకున వలిఘంటాఱుచు నించుక వంగునట్టికాదుదీవియను నిక్కించు
కొననవచ్చుడు కడుపుమీఁదిముడుతలు వెలువడుచున్నవి. ఆముడుతలు సౌందర్యసముద్ర
మునకు తరంగములు. అట్టియా తరంగములు గాన వచ్చుటంజేసి సౌందర్యరత్నాకరము
పొంగివచ్చునట్లున్నదని భావము.

86. క్రికరే = సంపత్కారిణి!

87. హేమ.. నశ్రేణి:—హేమకుంభోపమ=బంగరుకుండలకెనయి, ఉత్తుం
గ=పొడవుమీఁదిన, వక్షోజభార = కుచభారముచే, అవనశ్రేణి=కొంచెమువంగినదానా!

88. త్రిలోకావనశ్రేణి = మూల్లోకములకారిచే నేందింపబడుదానా!

89. లస... పణే:—లసద్వ్యత్తగంభీర = పొలుపుమిగిలబటువైలోతుగలది
యగు, నాభీ = పొక్కిలియనెడి, సరిత్ = ప్రాదముయొక్క, తీర = గట్టున మొలిచిన,
త్రైవాల = తీరగ్రాంచయొయను, శంకాకర = సందియముంగలిగించు, శ్యామ =
నల్లని, తోమావళి = నాటి, భూషణే = ఆలంకారముగాఁగలదానా! అందముమీఁది
గురుద్రవయ్యలోతుగలిగియుండుపొక్కిలియే ప్రాదము. నాటి దానిగట్టున నుండునాఁ
చుతీయియనలే శ్లోపుచున్నది యని భావము.

భూవనే 40. మంజునంభావనే 41 చారుకింజల్ పీఠాశ్రయార్థే సతానంజలీలాధుశ్చ
శ్చింజినీదంబరే 42 దివ్య రత్నాంబరే 43 పద్మరాగశ్చైవ శ్చైవ భావ్యరక్త్రోజీ
శోభాజితస్య భూభృతలే 44 చంద్రికాశితలే 45. వికసితనవకింకుకాఽతామ్రది
వ్యాంకుకవృన్నచారుతశోభాపరాభూతకిందూరశోభామహాసేంద్ర మాతంగహస్తా
ర్గలే 46. శ్యామలే 47. శోమలస్మిగ్ధసీలాత్మలాపాదితానంజరూషీరకంకాకన్దా

40. మంజునంభావనే = మనోజ్ఞముగమాటలాడుదావా.

41. చారు..బరే:—చారుకింజల్ = మనోహరముగ శక్తినిచూపి, కదీమూత్ర= మొలమాలిచేత, నిష్ఫర్ణి = లేదను పెట్టులుడినదగు, అనంజలీలాధుశ్చింజినీ = మన్మథునిలీలాచారుణముయొక్క, దంబరే = అడంబరముగలదావా? కదీకటంబునం చాలించియుండురకనాదామయొక్క మలిపు మన్మథునిలీలాధమధుఁధానమును మోచి యున్నదని భావము

42. దివ్యరత్నాంబరే = దేవతాస్వమగురతనంపుపలచకాలిన్వదావా?

43. పద్మ...త్రలే:—పద్మరాగ = పద్మరాగమణులచే, ఉల్లసత్ = ప్రకాశించెడు, మేఖలా = ఎనిమిది పేటలుగల మొలమాలిచే, భావ్యర = ఆదమమోటు, రక్త్రోజీ = సతంబముల, శోభా = ఒప్పెడముచే, శిర = కీడ్చుచుండున, స్వభూభృత్రలే = బంగరుకొండని త్రములగలదావా! పద్మరాగమణుల పెక్కినయెనిమిది పేటల మొలమాలిగునైనధరించియుండు నితంబులంబములు బంగరుకొండని త్రములవోలెంగా స్పించుచున్నవని భావము.

• 44. చంద్రికాశితలే = వెన్నెలవలెఁ గన్నులకుఁ జల్లినదావా!

45. వికసితనవకింకుక = వికసించిన శ్రోత్రమోడుగువలె, తామ్ర = అంతటి తెలుపుమోటు, దివ్యాంకుక = ఉత్తమముగు పలువచే, ఘన్న = ఆవృతములయన, చారుతశోభా = అందపుండోదలమొలుంగులచే, పరాభూత = అవమానితవలెడిన, కిందూర శోభామహాసేంద్రమాతంగహస్తార్గలే = కిందూరమలరచుటంజలీయోజువుగలయొకటి యాత్రాజనకుండిలుగుచుండునైరావతపుండోడముగలదావా! ఆవృతమికింపినమోడుగువలెవలె శోభ్యుపైని దివ్యవస్త్రముచే నావృతములగుటకీ శోదలు కిందూరములందియుండు; నింజ్రానిమాతంగముయొక్క యర్ధకవలనంటి తొండములకు చీరై యున్నవియని భావము.

46. శ్యామలే:—తెలుక పెక్కులదగువలెదేహచ్ఛాయగలదావా!

47. శోమలస్మిగ్ధ:—శోమలస్మిగ్ధ = అందంపుచుండువుగుల, సీలాత్మలు = స్వల్పకలవలచే, అపాదిత = కలిగించుచుడిన, అనంజరూషీరకంకాకర = మన్మథుని అంబుల

జంఘాలలే 48. చారులీలాగలే 49. నమ్రదిక్పాలసీమనినీకుంతకస్మిగ్ధనీలప్రభా
పుంజనుబాతమాత్యంకుకాశంకపారంగభయోగరింభన్నభేదాజ్యలే 50 ప్రోజ్యలే.
51 దేవ దేవేశ, దైత్యేశ, యక్షేశ, భూతేశ, వాగీశ, కోదేశ, వాయుగ్నికోటీరమా
ణీకృతపంఖ్యుబాహుతపోద్దామలాక్షరసామన్యలక్ష్మిగృహీతాంఘ్రిపద్మద్వయే. 52. అ
ద్వయే 53 సునందిన నవరత్న పీఠస్థితే 54. సుస్థితే 55 శంఖపద్మద్వయోపాక్రితే
పాదులొయన సందియంబుగలిగించెడు, ఉద్దామ=గొప్పవియగు, జంఘాలలే=తీరియల
వంటి పిక్కలు గలదానా ! జంఘాలతీకలు మన్మథుని కందంపునల్లకలవలచే జేయం
బదిన తూటీరములో యన్నట్టు లన్నవియని భావము,

48. చారులీలాగలే=మనోజ్ఞమగులీలాగమనంబుగలదానా !

49 నమ్ర...జ్యలే :—నమ్రదిక్పాలసీమంతినీ = నమస్కరించునట్టి దిక్పాల
కాంతలయొక్క, కుంతకే=ముంగురులయొక్క, స్మిగ్ధ=మృదుమీఱిన, నీలప్రభా=నల్లని
కాంతుల, పుంజ=గుంపులవలన, సంకాతకలిగిన, దూర్వాంకురాశంక=గణికపోచ
లనియెడు సందియము వొందిన, పారంగ = (చందరునిలోనుండు) జంకయొక్క, సరి
యోగ=మాడికచేత, రింభత్=బిచ్చమిగులు, నభేందు=నఖచంద్రునిచే, ఉజ్యలే=ప్రకా
శించుదానా ! దిక్పాలకామితులు ప్రణామమునీయినవచ్చుదు వారలకుంతలముల కాంతి
పుంజము దేవచరణంబులపైఁబర్యఁగా నదిగాంచి లీలా పారంగము పచ్చనిగరికపోచ
లని శంకించి చరణముల నాకుటకురాఁగా నా పారంగము చంద్రునిలోని పారంగమనియు
నదిరాఁగాదానితోఁగదలివచ్చినచందరునిని బోలెనఖంబులావృచున్నవనియు భావము.

50. ప్రోజ్యలే=కడునందమగుకాంతిగలదానా !

51. దేవ.....ద్వయే :—దేవ = దేవతలయొ, దేవేశ = దేవతలయొ, దైత్యేశ=దైత్యనాథులయొ, యక్షేశ=యక్షనాథులయొ, భూతేశ=భూతపతులయొ, వాగీశ=వరస్థులీనాథునియొ, కోదేశ = మూలకధిపత్తులయినవారలయొ, వాయు=చూడుతునియొ, అగ్ని=అగ్ని దేవునియొ, కోటీర=కోటిలములందలి, మాణిక్య=మణులచే, సరిభృష్ట=బిర్రయొడిచిదియై, బాహుతపోద్దామ = కేసటియొందవలెమిండునట్టి, లాక్షరస=లక్కుకయొక్క, అదుగ్యలక్ష్మి=ఎలుపులెల్లిదంబున, గృహీత=కమ్ముకొనబడిన, ఆంఘ్రిపద్మద్వయే=అడుగుందమ్ములదోయిగలదానా !

52 అద్వయే=పాటిలేనిదానా !

53. సునందిననవరత్న పీఠస్థితే=అందమగునవరత్న పీఠాననంబుననుండియుదానా !

54. సుస్థితే=దక్కనిదానా !

55. శంఖపద్మద్వయోపాక్రితే=శంఖనిధిపద్మనిధులజంటచే నాశ్రయింపబడిన

56. ఆశ్రితే 57. దేవిదుర్గావటతేత్రపాలైయ్యతే 58. మత్తహతంగకత్యానమాహాన్యతే
59. ధైరవీసంవృతే 60. దేవివామాదిభిఃసంక్రతే 61. లక్ష్మీకృత్త్యవృతానీవతే
62. ధైరవీ సంవృతే 63. పంచభాజేన రత్యావ సంభావితే. 64. క్షీతకత్యా వసంతేనచా
నందితే 65. భక్తిభాజాం పరంక్రేయనే కల్పనే 66. ఛందపా మోజనే భ్రాజనే 67. యోగి

56. ఆశ్రితే=భక్తులారాశ్రయించియుండుదానా!

57. దేవిదుర్గావటతేత్రపాలై=దుర్గాదేవితో, వటవృక్షముతో, తేత్రపాల
కులతో, యుతే=మాడినదానా!

58. మత్తహతంగకత్యానమాహాన్యతే=యావనమదమునం బొదలుమతంగముని
కన్యకలగుంపులు బలసికొని యుండుదానా!

59. అష్టభిఃధైరవైః = ఎనమండ్రు ధైరవులచే, వృత్తే = పరికల్పించబడిన
దానా!

అష్టత్తుడు, కపాలుడు, భీషణుడు, దమరుభాస్కరుడు, రవిభక్షకుడు, కాలుఁ
డు, చండుడు, మహామంథానుడు, అనువారు ధైరవు లెనమండ్రుగురు.

60. దేవివామాదిభిః=వామాదేవిప్రముఖులచే, సంక్రతే=ఆశ్రయించబడినదానా!

61. లక్ష్మీకృత్త్య . . . . . విలే=లక్ష్మీకృత్త్య = లక్ష్మీప్రముఖులగు, శక్త్యవృత్త=
ఎనమండ్రుగురుకత్తులచేత=ఆనీవితే = నేవించబడుచుండుదానా! లక్ష్మీ, చాముండి,
బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కామరి, వైష్ణవి, వారాహి, మాహేంద్రి అనువారు ఎనమం
ద్రుగురు శక్తులు.

62. ధైరవీసంవృతే=ధైరవీదేవతలచే జాట్టుకొనబడినదానా,

63. పంచభాజేన=మన్మథునిచేతను, రత్యావ=రతీదేవిచేతను, సంభావితే=గౌర
వించబడినదానా!

64. క్షీతకత్యా = ఇష్టపడినకత్తిగలవాడనీ, వసంతేనచ=వసంతునిచేత, ఆనం
దితే=సంతసింపబడినదానా!

65. భక్తిభాజాం=భక్తిగలవారలకు, పరం=మిగుల, క్రేయనే = మోహకొఱకు,
కల్పనే=పలంకించుకొనెదవు.

66. ఛందపాం=వేదముల, జీజనే=ప్రకాశమునకు, భ్రాజనే=ప్రకాశించెదవు.

67. యోగినాం=శిష్యులయొక్క, మాననే=మాననముండు, భ్యాజనే=భ్యాసించి
పంపియొదవు.

వాంఛానన ధ్యాననే 68. గీతవిద్యానుయోగావిత్వప్రేనకృష్ణేన సంపూజ్యనే 68. శ్వ
హృద్యేనగ ద్యేనబద్యేనవిద్యాధరైర్దీప్యతే, 70. యక్షగంధర్వసిద్ధాంగనామండలైర్మందితే
71. సర్వసౌభాగ్యవాంఛావతీభి ర్వధూభి స్సురాణాం సమరాధ్యనే 72. సర్వవిద్యా
విశేషాన్వితంచాటుగాధాసముచ్చారణాకంఠ ముల్లాలసద్వర్ణరే ఖాన్వితం శోమలంకా
మలోదారపక్షద్వయం తుండకోభాతిదూరీభవత్కింకుభం కుకంబాలయంతీమివక్రీ
డనే 73 పాణిపద్మద్వయేనావరణాత్ కులగుణం స్ఫాటికం జ్ఞానసారాత్మకం పుస్త

68. గీతవిద్యానుయోగావిత్వప్రేన=గానవిద్యానుబంధమునం దనివచ్చెదని, కృ
ష్ణేన=కృష్ణునిచేత, సంపూజ్యనే=బాగుగఁ బూజింపబడియెదవు.

69. విద్యాధరైః = విద్యాధరులచేత, విశ్వహృద్యేన=ప్రపంచమునకు మనోజ్ఞ
మగు, గద్యేన=గద్యముచేతను, పద్యేన=పద్యముచేతను, గీయనే=గానము నేయఁబడి
యెదవు.

70 యక్షగంధర్వ సిద్ధాంగనామండలైః=కుక్షులయు గంధర్వులయు సిద్ధుల
యు ముగుడలగుంపులచే, మండితే = ఆరింకరింపబడినదానా !

71. సర్వసౌభాగ్య వాంఛావతీభిః=సర్వవిధ సౌభాగ్యంబుంగోరెడు, సురాణాం
వధూభిః=దేవకామినులచే, సమరాధ్యనే=పూజింపబడియెదవు,

72. సర్వవిద్యావిశేషాన్వితం=ఎల్లవిద్యా విశేషములతోఁగూడినదియు, చాటు
గాధాసముచ్చారణాకంఠం = చమత్కారపద్యములుచ్చరించుకంఠంబుగలదియు, ఉల్లాల
సద్వర్ణరేఖాన్వితం=విశేషించినమంచురంగులు దేలురేఖలతోఁజొప్ప నదియు, శోమ
లం=అందమయినదియు, క్యామలోదారపక్షద్వయం = క్యామలపక్షముగలగొప్ప తె
క్కలజంటగలదియు, తుండకోభాతిదూరీభవత్=ముక్కుయొక్క మొఱుంగునకు దూ
రంబగుచున్న, కింకుభం=మోదుగు మొగ్గలనిగు గలదియు నగు, కుకం=చిలుకను, లాల
యంతీమివ=బుజ్జగించు నదివోలె, క్రీడనే=హరించెదవు.

73. అపరేణ=మఱియొక, పాణిపద్మద్వయేన=కేలుందప్పిదోయిట, స్ఫాటికం=
స్ఫటికమణి నిర్మితమయిన, అక్షమాలగుణం=జపమాలికపరమును, జ్ఞానసారాత్మకం=
జ్ఞానసారమయినను, పుస్తకం=పుస్తకమును, విభ్రతీ=తాల్పుచున్నదిగా, యేన=ఎవని
చే, సంచింత్యనే = చక్కగఁజింతింపబడియెదవో ! తస్య=అట్లుధ్యానము నేయఁవాని
యొక్క, వక్త్రాంతరాత్=వదనమునుండి, గద్యపద్యాత్మికా=గద్యపద్యస్వరూపిణియ
గు, భారతీ=సరస్వతి, నిస్సరేత్=చెడలును. వీణియ నొకతేలను కుకంబు నొకతేలను
మఱియొకతేలుందోయిట స్ఫటికాక్షమాలయుఁ బుస్తకంబును దాల్చియుండునట్లు భా
వించినవాఁడు మహాకవియగు నని భావము,

కం చిద్రథితీయేన కుంభింశ్చ సే తస్య వక్త్రాంతరా ద్ద్యవక్త్యాత్మకాభారతీస్సర 74. త్య
వవాత్వంసనాథాఽకృతిర్భవ్య సేసాపి లక్ష్మీసమాప్తైః కుక్రిదతే. 75. కింసిద్ధ్యధ్యు
క్త్యామలంకోమలం చాదుద్రావమాదాన్వికం ధ్యాతాత 76 ప్రస్థలీలాసకోవాదిధి
77. ప్రస్థ కేళీవనం నందనం 78 తస్య భద్రాసనం భూతలం 79 తస్యగీర్దేవతాకింకరీ. 80
తస్యవాచాకరీఽస్త్రియం. 81. సర్వశంక్రాంత్యే 82. సర్వమంత్రాంత్యే 83. సర్వ
ముద్రాంత్యే 84. సర్వకక్త్యాంత్యే 85. సర్వవర్ణాంత్యే 86. సర్వరూపే 87. జగన్మాతృకే

74 త్వం=నీవు, యేనవా=ఎవ్వరిచేసేని, సనాథాకృతిః=పెనుమిటితోఁ
గూడినయా కారముగలవానవు నా, భావ్యనే=చింతించుబడియెదనో! సాపి=అట్లుధ్యానిం
చువాఁడు, లక్ష్మీసమాప్తైః=జేనవలక్ష్మీదేవీజనముతో, క్రిదతే=క్రిడించును. పెను
మిటితోఁగూడిన యాదేని భావించినవాఁడు విష్ణువదనిని బొందుననిభావము.

75. క్యామలం=దిలకవంటి పచ్చపన్నెగలదియొ, కోమలం=మనోహరమును,
చారుద్రద్రావమాదాన్వికం=మనోహరుడగు చందమామను తనోభూషణముగఁదాల్చి
నదియానగు, వపుః=ఆకారమును, ధ్యాతాతః=ధ్యానమొనరించువానికి, కింసిద్ధ్యత్=
ఎది-సిద్ధింపను.

76. తస్య=అట్లుధ్యానించెనువానికి, వారిధిః=నముద్రము, లీలాసరః=క్రీడా సర
స్సును.

77. తస్య=అతనికి, నందనం=నందనవనము, కేళీవనం = క్రీడోద్యానమ
నును.

78. తస్య=అతనికి, భూతలం=భూస్థలి, భద్రాసనం=భద్రపీఠమగును.

79. తస్య=అతనికి, గీర్దేవతా=సరస్వతి, కింకరీ=దాసురాలగును.

80 తస్య=అతనికి, క్రిః=లక్ష్మీ, స్వయం=తానె, వాచాకరీ=పలుకుబంటు
గును.

81. సర్వశంక్రాంత్యే=సకలశంక్రాంతస్వరూపిణీ !

82 సర్వమంత్రాంత్యే=సకలమంత్రస్వరూపిణీ !

83 సర్వముద్రాంత్యే=సకలముద్రాస్వరూపిణీ !

84. సర్వకక్త్యాంత్యే=సమస్తకక్తీస్వరూపిణీ !

85. సర్వవర్ణాంత్యే=సమస్తవర్ణస్వరూపిణీ !

86 సర్వరూపే=సకలస్వరూపిణీ !

87. జగన్మాతృకే=లోకములకుండల్లియగువాణా !

88. పాపగన్ధర్వశ్చ 89. పాపాహం 90. పాపాహం 91. పాపాహం 92. పాపా
అని స్తుతించి భక్త్యవనతుండై నిజవంబడియెను.

కాలి. కడుసంతసంబుతో,,

వత్స కళావంధ్ర ! నీయైనన్నిసంప్రసంబున కరుణామోదంబుం బెందితిని.
భవదీయ కవితారసవిశేషంబునకు మానసంబున నలరి మహాకవి యనుచిరుదనామం
బొసంగితిని. మదనగ్రహంబున నిట్టివిశేషంబు నీ కచ్చినిందుకు నిదర్శకంబుగ నీ విది
సుత కాలిదాసుండనుకామంబు వహింపుము. నీవు కావ్యనాటకాలంకారాదుల సద్ధ
రింప భూమియందవలించినభారతిజేవివి గాని పామాన్యమకవ్యమాత్రుండవు గావు.
ధారావతి యగుభోజభూపతి భవదీయకవితాపారసర్వస్వం బెఱింగి యపరిమితధనంబు
బొసంగుచు నిన్నుం గారించు. మఱియు భవదీయసుకవితాచాతురికి మెచ్చి
పెక్కండ్రు దేశాధిపతు లగణితంబు లగుధనసంపదంబులు సమర్పింపంగలరు. కాన
రిచ్చిచాటుండవై రాజ్యతంత్రంబు నొప్పరికించి యిప్పుడు కలికాలానవృత్తం బయ్యయున్న
రైవ్యాగధావ సద్ధరింపుము. మరేవితా యద్య ప్తి రాజ్యేన కిం,, అన్నట్లు సుకః తావి
వ్యర్తితజీవనోపాయంబుకన్న వ్యసంశయ్యతికి బాసటయై యుండుట సుఖావహంబు
గాదు నీ పండులకు నియ్యకొనకుము. నీవు బాతిప్రతుండవై విగ్నతానీయంబు లగు
పెక్కులు కార్యంబులు జరుగుచోయెడవు ఇంకను నీయూపేక్షితం బెక్కు? నీవడిగిన
వెల్ల నొసంగం గడంగియున్న బాసడు. మదనగ్రహంబు వడసినవానికి సర్వంబు సిద్ధించు.

కాలిదాసుడు. ఓరాక్షకజనవి ! ఇంతకంటె నాకుం గావలసిన దే మున్నది?
అయిన నొక్కటి యడిగెద.

వం. అనుకల మీవు నన్ను సదయాత్మికం జూచుచు వైరిసంఘములో,
పరుపడి చేయునెట్లలను భవ్యగతిం దొలగించి కాచుచుకా,
నిను నుది నెంచునప్పు డతినిర్భరసత్కరుణాత్మమూర్తివై,
కనఁబడుచు న్నను స్తనరకాంతనతాంఘ్రినిఁ జేయుచుండుమీ !

88. పాపగన్ధర్వశ్చ సప్రసంప్రసంబునోత్పత్తికిం గారణరూపమగు ప్రకృతిస్వరూపిణీ

89. మాంజనన్ను, పాపాహకావుము.

90. ,, ,,

91. ,, ,,

92. పాపాహకావుము.

కాళి. వత్స ! కాళిదాసు పీఠార్థనంబు నంగీకరించితిని. భవదభీష్టార్థంబు ననుకూర్చ నప్పు డప్పుడు నీకుం గన్పడుచుండును. భ క్తజనాపేక్షితప్రదానంబుకన్న నాకుం బ్రతుంబు లేదు. సుఖంబున నుండుము.

అని యంతర్హిత యగునట్లు నిష్క్రాంత యయ్యె.

మదన సేవ. కరమునంతసేంచుచు.

ప్రాణనాథ ! ఈదేవికి నీయందుఁ గలకరుణాతిరేకంబు కడు సంప్రవసీయంబు. ఇట్టి నిన్నుం బరిగాఁ బడసినవాఁడౌద్యుంబై పోగడిశానం దగి యున్నది.

వం. ఆభినవమన్మథుం డనుచు నంగన లెల్లఁడు మౌఘ్యరూపముకా,
విభవమువల్లం బయినవిక్రంతియుం దగునాభిభాత్యముకా,
సుభగతిమీఱువైరుషియు శుద్ధయోవిభవంబు నింద్రన,
న్నిభ మగునంపద ల్వలయునిన్ను నలంకల కాని పొందఁగకా.

ఏమ కాలోలిపుట్టువునం జేసినపున్నియం బెట్టిదియో ! ఇట్టిసుకవికులావతం సంబుం జేపట్టఁ గలిగితిని. మఱియు నీవు సరస్వతీనవావతాకుండ వసుటకు నందియంబు లేడు. కాశీని మంత్రోపదేశమాత్రంబునన దేవి పాక్షాత్కరించి వరంబు లొనంగు నే ! అదియునుం గాక యిట్టిర సాస్వదం బగుసుకుమారార్థపదబంధురం బయినవచనరతవాచాకురి మనుష్యమాత్రుల కుండునే !

వం. అరుణకర్పరసారవికచాంబుజమండనికామన్గళ,
ద్యురమకరందపిండరూరచైఖరిచారుషదావళిమనో,
హర మయి యొప్పనీకవిత నాన విసంగ సుధాల్లింగిదికరో,
వరుసగఁ బైఁబయిం బరవి వచ్చునిధంబునఁ దోఁచె నాత్మకుకా.

ప్రాణనాథ ! చిరకాలసంప్రార్థితం బగుచున్న మన్మథోరథంబు నాయర్పించు చుండిన కులదేవతయొగ్రహంబున నిప్పుడు ఫలియించె.

కాళిదాసుండు. మహాహర్షంబుతో.

ఓచందలలోవనాతిలకమా ! వినుము.

వం. సురగరుడోరగప్రముఖోభవనాత్ర లకందరానియా,
నిరుపమరూపంపదల నివృణ్ణిలంగలనిన్ను మన్ననకా,
నరభవనాంబుజాలయజ నర్మలిఁ తెండిలియైతి నింక న,
చ్చయ వసుజన్మభవ్యఫలసిద్ధి లభించెను నాకు నెచ్చెటి.

సేవధ్యంబునవై తాళికుండు.

చం. చెలువపుదీవి యామదననీనకు బెండిలియై మహోన్నతికొ,
 జెలగుచు గాళికావరముచేత మహాకవి వైతి వింక నీ,
 కులము పవిత్ర మయ్యె సతికోరికి యు న్నలియించె నిప్పు డీ,
 జలజసఖుండు దోచుతటి చక్షునఁ డగ్గఱ మేలుకోఁ గడ !

బెండియు నేపథ్యంబున యొండువైతాళికుండు,,

చం. అమలిన మైననీయకము దంతటఁ బర్వఁగఁ జూచి వెల్లనై,
 యనుకలము స్వకించు చిపు డంబుజవైరియుఁ గ్రుంకుచున్నవార,
 డమరపహావతంససుషమాపహరన్నతగాత్రఁ గూడునం,
 భ్రమి మిపు డొప్పదయ్య ! ఖరభానునిఁ గొల్వఁ గ మేలుకోగడ !

కాళిదాసుండు. ఓప్రాణేశ్వరీ ! దేవీసాక్షాత్కారాదిభవరంపరలఁ గాలంబు
 గడచుట యెఱుంగమైతిమి. ఇప్పుడు వేకువ యయ్యె ! ఏను కాపోపహతుండనైయుం
 డునప్పుడు కర్మానుష్ఠానంబు నేయక మానుకొన్నందుకుం బ్రాయశ్చిత్తంబు చేసికొని
 విశుద్ధి బొరయవలసియున్నది. ఈనగరోపకంఠంబునం గలపుణ్యనదికిం జని యుష
 స్సాన్నినంబు నల్పి ప్రాచితంబుచేసికొని సూర్యోపస్థానాదులు దీర్చి వైశంబ వచ్చెద.
 మద్విరహంబున నీవు భిన్నతం బెందకుము.

మదననీన. కాళిదాసునిం గౌఁగిలించుకొని,,

చం నిను నెడబాసి యొక్కత్రుటి నీరజసాయకమార్గకాళికొ,
 మనమున నోర్వఁ జాల నింక మానవలోకసుధామయూఖ ని,
 న్నకుఁగొనకుంటిసేనిఁ ద్రుటికాలము గల్పశతంబు గా నగుకొ,
 ఘనశుభకీర్తి రమ్ము వెన కాల్యసుకృత్యము దీర్చి యాసతోకొ.

మఱియునిప్పుడు,,

చం. నిను నెడఁబాటుఁ బోవఁ గడు నిర్భర మైనవియోగవేదనకొ,
 మనము మహాంధకారమున మగ్నతఁ బెందినరీతిఁ గాంచ మ,
 త్రమ విడ గ్రాఁగ పాగె నొకకష్టము దుర్భర మైన దివ్యజే,
 మునుకొని కల్లఁ బోవు నని మునస్సు దోచుచునున్న చాత్మకుకొ.

అదియునుం గాక మన్మాననం బనిష్టేశంకి యై యుత్తలంపడియెడిని. కాన నీ
 వొంటి నేగకుము. ఈభవనంబునకుం గావలియుండురక్షకభటవర్ధంబును వెరువెంటఁ
 దోడ్కొని పొమ్ము. వేగ రమ్ము. నాయండుం గదలు యంచి యుదుబుద్ధముగ్ధనరసిజ
 శోభామనోహరం బగునీనగుమొగంబు వైశంబ వెండియుం గానిపింపుము.

కాలిదాసుడు. ప్రాణవల్లభా! నా కెవ్వరును దోడు రావలయు నన్నది లేదు. ఆయినను నీమనస్సమాధానంబుకొఱకు వారలం దోడ్కొని పోయెదకు. కాన మద్గతం బగుచింతచే నితాంతసమాకులస్వాంతవై యుండకుము. ఓభీతి! నీవొంటి నుండంగలవే!

మదనసేన. ప్రాణనాథ! ఒంటి యన నేల! వేకువ యయ్యె. ఇప్పుడ నాప్రియ సఖులు నుగమాలినిధనమాలినుగు రారా! అందుకుం జింతింపవలదు.

కాలిదాసుడు. ప్రాణవల్లభా అట్లయిన సరే! ఏ వోయి వచ్చెద.

అనినిష్క్రమింతుం డయ్యె.

మదనసేన. కొన్ని యడుగులు వెనువెంటం జని. వైవలనికి దృష్టులు నిగుడించి,

అ! ఏమి యిది! ఇప్పుడు మాండవయామంబు ప్రవృత్తం బగుచున్న దని తార కలం గాంచినం దెలిసె. వైతాళికులు వేకువ యయ్యె నని పల్కరి, నాప్రాణనాథుని నన్ను నెడదాప నెవ్వడేని క్రూరుం డిట్టినికృతిం గావించెనో!

శంకారంకంబులకో,

వేకువ యయ్యెనేని దీపములకాంతి తగ్గదా! అట్లు గానంబడదే: దూరలోచన నేయకయ వతిం బంపితిని. మానసంబు కర మలయుచున్నది. ఏమి నేయుదు! మాన సంబంధం దేయేని యొక మాప్రియంబు గల్గింబోయెనునని తోచెడిని.

ఎచటికి దృష్టు నిగుడించి భయసంభ్రమంబులకో,

నావిద్యాగురు వనమయంబున గౌతముండు మఱియొక్కరునితో నియ్యెడికుం జనుదెంచుచున్నవాడు. కట్టా! ఇతండు నావయిఁ బ్రేమం బుంచి తొలఁత నక్ర మంబు నేయం బూనినవాడు. ఇప్పుడు ఇదేని యహితంబునే గుటుకే వనదెంచు చున్నాడని తోచెడిని. కాదని యిప్పు డియ్యెడ కేల ననుదెంచు. నే నియ్యెడ నుండుట యుచితంబుగాదు. దవ్యలకుంజనియెద. భవనరక్షకభటవర్గంబును లేదు. ఆర్యపుత్రునితో జనియె. ఆహ! యొకనిమిషంబులోనన దురతిపాత్యం బగునెట్టి యిడుమ సంభవించినయిది!

అని వెనుకంజ యిడుచుఁద్రవ్యరితతరంబుగఁ జనుచున్నది,

యవనభటసహితుండై గౌతముండు ప్రవేశించె.

గౌతముండు. ఓమదనసేనా! పోకుము పోకుము. ఇంకఁ దప్పించుకొన నీకుం దరంబుఁగాను. ఇది నిశ్శిధనమయంబు. నీ నీకేరీగృహంబునం బ్రవేశించుటకు ముంద నిగూఢాతి నేనీకేరీమండరంబుం జొచ్చియుండి యిందు జరిగినవృత్తాంతంబు సూచుచు

నీనాయకుని నిన్ను నెడతాపి నిన్ను పహరింపం గడంగి వైతాళికులవలె నుడివి నికృతి మెయి నాతని వెలువఱచితిని. ఈవీరభటుని నాకుం గావలి దెచ్చుకొని మండిరబహి స్థలంబున నిలిపి నీవతి వెలికిం జననప్పుడంతరంబుఁ గల్పించుకొని వచ్చినయీతనితోఁ జేరుకొని నిన్ను పహరింప నిదె సనుదెంచివాడ. నీ విఁక ఋజుభావంబునం గదలి సద్దు నే ఈక నాగొనితెచ్చియుండునరదంబు నెక్కి నాయుంటికిం జనుదెంచితి వేని మేలగును. అట్లు నేయి వేని ని స్త్రీయవసుండు కరకలితఖడ్గధారాఖండితగాత్రం గావంపంబోయెడిని.

మదననేన. భయశోకంబులతో, ఆత్మగతమున,,

కట్టా! నామానసంబునఁ దోచినశుభంబు సత్యంబయ్యె. అనతిపాత్యం బయిన యిడుమ వొడిమినయిది. ఏమి నేయంగలదానను. ఇంచాలస్యం బొనర్చితి నేని యితఁడు నన్నుం బట్టుకొనుట నిక్కువంబు. అట్లు గాక యితనివచనం బనుష్ఠింపం బూనినదానంబోలె నటించితి నేని త్రోవ నెవ్వరేని యు నడ్డపడరా!

అని చింతించుచుండె,,

గౌతముఁడు. ఓసీ రాజపుత్ర! యింకం జింతం గూరుటవలన నుపయోగంబు లేదు. వెడలుము వెడలుము.

మదననేన. శోకంబుతో,,

ఓశునాథరక్షకా! ఆత్రితవాత్సల్యజలధీ! గజేంద్రవరదా! ద్రౌపదీమానసాల! రుక్మిణీనాథ! నీకంటె నాకు దిక్కెప్పురున్నారు! ఈదీనను గావ నీవు నావ్రక్కన యున్నాడ వని నమ్మియున్నదానను.

అని చంక్రచు వెడలుచున్నది.

గౌతముఁడు. ఓసుందరీతిలకమా! నాశుభిష్టంబు నెఱవేర్చెద నంటి నేని నిన్ను నేన రక్షించెదను. ఇంతటిపనికి గజేంద్రరక్షకునిం దడవ నేల! ఓసి కామినీమణి! నీయి ష్టంబుం దెల్పెదనేని యింద నీతోఁ గేళివిహారం బనుభవించి నిన్ను వదలి చనియెదను.

మదననేన. భయంపడుచు! ఆత్మగతమున,,

కట్టా! నా కియ్యెడ నుండక చనుటయి యిప్పటికి మేలు!

అని త్వరితగతిం జనుచున్నది.

గౌతముఁడు. ఓకాంతామణి! నేను తుద కొకమఱి నీతో సుఖంపం గోరితిని. నీ విపుడు నాకు సంతతము ప్రియంబు నేయం గడంగెదవు. నాకు నీవంటియభీష్టప్రదు రాలు గలదా! మంచిది పొమ్ము. రథం బారోహింపుము.

మదననేన. అడుగులతడబడ రథముకడకుఁ ద్వరితగతిం బోవుచు నిష్క్రమిం
తయ్యె.

గౌతముఁడు. వెనువెంటఁజనుచు,,

ఓరీ యవన! నావచనంబున నీనుందరి రథాదూఢ యయ్యె. ఏను నిద రథం
బాలోహించెదను. నీ వతివేగంబున నరదం బెక్కి రథ్యంబుల నడుపుము.

యవనభటుఁడు. ఓబావనయ్యా! అట్ల యొనర్చెద.

గౌతముఁడు. సంకసంబుతో,,

ఉ. అంబుజపాణి నాకును స్వహస్తధనం బయి పొల్చె నివ్వడే,

బింబఫలాధరిం గొనుచు భీతిల కయ్యెడ కైనఁ బోయి యీ,

యంబుజవేణిఁ గూడుచు సుఖాంబుధిఁ దేలుదు. మధ్యమార్గమం,

దం బరివంధి యడ్డమయి లోచకయాండిన మేలె యయ్యెడిన్.

అని యిరువురతో నిష్క్రమింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము

పంచమాంకము.

వీర్యగుత్తుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.

వీర్యగుత్తుడు. ఔర! మదనసేనకుం గలసౌందర్యంబు లోకంబున నుండువు
పువ్వుబోడుల కెవ్వారలకేని యుండ దని యనుకొనియెదను.

ఉ. ఆవనజాతీ ముద్దుమొగ మక్షిపభంబునఁ దోచుటాదిగా,
భావిత మైనకీతకరపార్వణబింబము నింపు గాదు. నా,
భావము దానిచంచలతరాంచలలోచనము ల్లనంగ ని,
చ్చానిధిఁ గాంచ దుత్పలనిస్సర్వవిలాసము లాత్మ మెచ్చఁగఁ.
మఱియును.

ఉ. దానిబొమ ల్లనుంగొనిన దర్పకచాప మ దెందుకాను పో,
దానికురు ల్పయోదములతండముల న్నిరసేంపఁ జాలు న,
ద్దానియొడల్ కతోరకిభితప్తనువర్ణమనోజ్ఞరేఖయే,
దానికి నీడుగారు పెరతామరసాయితనేత్ర లిద్దరక.

అదియునుంగాక ;

చం. రతి సౌందర్యవిలాససంపదల నారాజీవప్రతాపీ భా,
రతి విద్యానివయంబులందు సుషమారంభంబున స్థూడ శ్రీ,
సతి యైశ్వర్యకలావిశేషమున నాచంద్రాస్య తా నాశచీ,
సతి యా దానిని జూడకున్న నిక నాజన్మం బధన్యం బగుక.

ఇనీ ! ఏమిది ! ఏను దానితో విద్యావివాదంబున నోడినాడను. మఱియు న
య్యిండువదన పెరవానిం బెండిలియైయ్యె. ఏ నీవిధి నందరానిపండ్ల కజ్జిసాచుచు
న్నాడ. ఇక నాకాకన్యారత్నము లభించుననుట ఎక్కడిమాట. కార్తాంతికుండను
విప్రుండు ధనలోభంబున నాకుం బ్రయవచనంబులు పెప్పి యానిశీధినియందు నన్నుల
యింపం జేసెడినో ! జూనియందుం గలయొక్కంతార్తివిశేషంబునజేసి యాబావనయ్య
సెప్పినవచనంబుల నమ్మి యాచిమ్ముచీకటులం బడి కడు నలయుచుఁ గరగలిగెం బయిన

రతనంబు నన్నేపించుచాడున పీఠులవెంట బెడకుచున్నాడను. ఆకన్యకారత్నం బియ్యెడ దొరకునాయని మదికి వెవ్వెఱయుఁ బొడమక యున్నది. విధి యనుకూలం బగు నేని యభిమతార్థంబు నన్యదీప్తమునండి యైనను గొనితెచ్చి కాకతాళియంబుగతిం జేర్చకపోదు. ఇట్లులేకదా ! తొలుత నీరాజపుత్రితో విద్యావివాదంబు సేయఁ గోరి యాయూరికిం జనుదెంచి పురబాహ్యోపవనంబున విడిసియుండి మదనసేనానందర్చనం బున నిశ్చ వొడమి యున్నవాడ నగుటంజేసి యుత్కంఠితం బయినచిత్తంబునకు నిం చుక వివోదంబు గల్పించుకొన నొంటరినై యా యారామసీమం జెలువారుచాతురత రునికరంబుల నిరీక్షించుచు నందుఁ గడుదన్యలకుం జనిననాకు చెలికలైతతో నయ్యెడకు యద్యచ్ఛాసమాగతి యయినయారామజీయకనిధిదర్శనంబు నయనంబులకలిమికి ఫలంబుగ సమకూరినయిది. ఇవ్వుహోత్సవంబు లభించినధంబున మఱియు నిట్టివి జన్మఫలంబులు సంప్రాప్తంబులు గలుగఁబోలును. ప్రాయీకంబుగఁ బ్రాప్త్యులుపట్టులు కల్లులు గావు. ఎందఱోరాజకుమారు లీరాజపుత్రికం గోరి వచ్చినవారలు దానినో వివాదం బున నోటువడి యవమానంబున కోర్చి తమపురంబులకుం జనిరి. ఎవ్వధి నైన నీమదన సేనం దోడ్కొనిగాని మదీయపురంబుతోవం బట్టం జన దని యీవిడువనిట్లుదల నా కుం గలుగుటయుఁ దదనుగుణముగ నీనక్షత్రక్రాస్త్రీవేది సెప్పటయుఁజూడ నభిమతా ర్థసిద్ధి గావచ్చు ననియుం దోచుచున్నది.

సచారథికంబగురథంబున నారూఢులై గౌతముఁడును మదనసేనయుంబ్రవేశిం చిరి.

గౌతముఁడు. ఓ ప్రాణవల్లభా ! ఏల నీపీఠారదంబున నొకవంక సంకుచితాం గివై నిలువఁబడి యుండెదవు ? వేడ్కమెయి నాయంకతలంబునం గూరుచుండుము.

వం. సరసిజపాణి నీలిగువుఁజమ్మల న న్నమరాగపూరభా,
సురగతిఁ జేర్చి వైకొనవె సుందరి నీనునుమోవిపానకం,
బడుచుగఁ గ్రోలకున్న నిఁక నంగము నిల్వదు మన్మథాగ్నిని,
ర్థరతరక్షిలల స్థగిలి భస్మముగాఁగల దాదరింపుమా.
మదనసేన. హోకంబునో,,

గురువరా ! ఈబుద్ధి మీ కుండం జనను. ఏను మీకు సుతాసమానను. శిష్యును. మఱియు మీయింట దాస్యంబు సేయంగలకొకరిని. అట్టికార్యంబుల నియోగించి న న్నుంబావనతరపదవీరిచ్చుతం గాకయుండునట్లు సేయుఁడు. ఇట్టి తుచ్ఛసఖంబులు మీసాలపైతేనియ లని మీర లెఱుంగరా ! దయ యొంది నన్ను విడిచివుచ్చుఁడు.

వీర్యగుప్తుఁడు. చెవియొగ్గి విని,,

అ! ఈనిశీధనమయింబున నెవ్వడొ తనకుం గూర్చునిదాని జోకచాన నపహరించి, దానిం బలాత్కరించుచుం గూడం దలంచి తనవాభిసాయంబు పెప్ప నాబాల సేయునది లేక శోకభాగోద్వేలలీలాపకలంబుగం బ్రతిష్ఠించుచున్నది. ఇదె కన్యకాంతఃపురోపవనసీమం జెల్లవారు సంకటరథ్యులుండు వీరలు మాటలాడెదరు. వీరలెవరో! ఆరయిదము.

స్మృతినభినయించి,,

ఏవ్వో యన శేల! గౌతముం డీరాకన్నియవిద్యాగురు వతండు ముదనసేన యందమరక్తుండని యందు. వీరలవచనసందర్భంబు గౌతమముదనసేన లని యెఱింగించుచున్నది. ముదనసేనయె యయ్యెనేని నాతపంబు పండె. బాగుగ నాలకించి నేయంగల కార్యంబునకుం గడంగెదను.

అని గౌతమాదుల కభిముఖంబుగ నడుచుచున్నాడు.

గౌతముడు, ఓసుందరీతిలకమా! ఈమాట లెల్ల మానుము.

కం, ఓమదనసేన విమమా! రామామణి వీవు నాకరస్థ వయితి వో,

భామిని బహుకాలముగా నే మది తహతహ పడంగి నీ వెఱుగివోకో.

వీర్యగుప్తుడు. సంతసంబుతో,,

ఏజంతించినయగ్ధంబు నిర్ధారితం బయ్యె. వీడు గౌతముడె! ముదనసేన నపహరించుకొనిపోవుట నిక్కంబు. వీనిం బట్టి బంధించి ఈనారీత్యంబుం గొందును.

నిరూపించిచూచి,,

ఇదె ఏతదధిష్ఠితిం బగునరదంబు నానమీపనమాగతం బయినయది. శబ్దం బుప్పతిల్లిన నిం దిరువురకుం గార్యహాని యగును. కానఁ గోలాహలంబు గలుగవీకయ తొలత పారథి; దునిమి గౌతమునిం బట్టి బంధింపవలయు. గౌతముడును పారథి యుం దమలో కంటై యున్నారు. వీరల కెఱుకపడక రథం బెక్కిన నాయుద్ధిష్టకార్యంబు సాధించుకొనట సుకరము.

అని నాట్యంబున రథంబెక్కి గడచే పారథి నడచుచున్నాడు,,

యవహుడు, అయ్యయో వచ్చితినిగదా! ఏ భూమిపయిం బడుచున్నాడె.

అని పగ్గంబుల వదలి. ప్రహరవేదన నభినయించుచుఁ గరచరణఃపక్షేపములతో

నిష్కా) యడయ్యె.

ముదనసేన, సంతసంబుతో,,

నావేడుకొనిన దీనాలాపంబు లాలకించి యాపాంచాలీమానరక్షకుండు వీరల
నిరసేంప నేతంచెవో.

సకరుణముగ,,

ఓదయానిధీ ! యీ బ్రహ్మబంధువును బ్రాణంబులు దీయకుము.

వీర్యగుప్తుడు, ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఓకనకాంగీ ! నీ కింతవిప్రియంబు గావించినవాడె డయ్యును నీనిం జంపవల
దంటివి. నీదయారసంబునకు మెచ్చుకొంటిని. నీకొకవరంబీదలంచినాడె. ఇట్టిసుగుణ
వంపత్తిగలనీయండు నీగుర్భగుం డిట్లు కట్టిడియై ప్రవర్తించెం గాన నీనిం బట్టి
శిక్షించెదను.

అని కుప్పించి గౌతమునిపిగం బట్టి ధనుర్జ్యగుణంబుచేఁ బెడతెక్కలు
విడిచికట్టి,,

ఓగౌతమా ! పూర్వము నే నీరాజకన్యకతో విద్యానివాదంబు నేయంగడంగి
నప్పుడు నికృతిమెయి నన్నవమానించి నాకుం బాణిగృహీత గావలసివడినిం దప్పించి
తివిగదా ! ఇప్పు డేమి నేయంగలవో చూచెన. ఇది వాగ్వివాదంబు గాదు. వీర్య
సారవివాదంబు. నీ విందుం జేయంగలవని యేమె ? ఇందు నిన్ను వధించవలయు
నన్నది భావ్యం బయ్యును బ్రాహ్మణుండ పని యీవనజాతీ కనికరించి యట్లు
గావంపకు మని ప్రార్థించియందు కఠంబున నాదారుణవ్యవసాంబువలన నివృత్తుండ
నైతి. ఇది నిన్ను బంధించితి. ఇంక నీకు విమోక్షణంబెప్పుటికో !

అనిగుడ్డలుముచున్నాడు.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! ఏజీసిననికృతికిం జేనేత ఫలం బబ్బినయిది. అట్టి కాళికానుగ్రహ
పాత్రుని కళత్రంబును దొంగిలి తెచ్చుట యూరక పోవునే ! నీనికి నే నేమియుం
బ్రతివచనం బొసంగఁజాల.

అనియూరకున్నాడు,,

వీర్యగుప్తుడు. మదనసేనంగాంచి,,

ఉ. చంచలనేత్రి నీవికవసారసప్రతికాలలోలనే,

త్రాంచలలీలఁ గాంచ మది నాన జనించినవాడె నుగ్రురీ,

కుంచితసీలముగ్ధగుభ కుంతలసంకతిసుందరంబుగా,

సంచితరీతిఁ గాంచు భవదాన్యసకౌరుహ మెత్తి యాసతోక.

మదనశేన. సాతంకంబుగ, ఆత్మగతమున,

వీడు నన్ను రక్షింపం జరచెంచె నని యుకొన్నందుకుఁ ద్రోసి వేయం గూడని శక్రు వర్యు. గౌతముఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగాన మదీయధనుర్విద్యాకుశలతాదిగుణంబు లకు భయంపడుచునతిక్రమింపం జాలక యుండినవాఁడు. ఇతఁడు నాకు భయంపడు వాఁడు గాఁడు. ఏమిసేయుదు.

ఆశ్వాసంబుతో,

నామనస్సున కొకసమాధానంబు గలదు : వీఁడు శ్రమక్షత్రియుండు గాన నల్ప బుద్ధియై కుత్సితంపుంబనులకుం జొరఁడు. గంభీరుడై ప్రవర్తించు. ఎవ్విధివైన నితనివలనఁ దప్పించుకొనవచ్చు నని తోచెడిని. ఇప్పటికి సమయోచితముగ బొంకియైననితఁడు నన్నుఁ దాఁకకుండంజేసికొనియెద. మానభంకుంబు గాఁబోవుకాలంబున దానం దప్పించు కొనుటకు బొంకులాడుట దోహదహంబు గా దని ప్రామాణికవచనంబు గలదు. మఱియు నితఁడు నావచనంబులు వినకపోఁడు. ఎట్లనిన !

కం. వనజాక్షులయం దాసలు! గనినట్టియు దారశీలఘను లగుమగ లా,
వనజాక్షులవచనంబుల! కును జవదాటరు తదీయకుతుక ప్రియులై.

మఱియు,,

కం. రసభావజ్ఞులు మదిలో! నసదృశ మగుప్రీతి యున్న నంగనలమనః,
ప్రసవంబులు సౌరభగతు! లొసంగక తహతహలుగూర రుత్కంఠితులై.

ప్రకాశముగ,,

వీర్యధుర్య! నన్నుం జౌర్యమున నవహరించి తోడ్కొనిచనుచున్నయీవి ప్రునిశిక్షించితివి. ఇక నేను నీధనమును గాని యితరునిసొత్తు గాను. నూతిసీట్ల వెల్లవఁ బోననుభయంబుం గూర నావశ్యకంబు లేదు నూవె. ఉత్తమవంశసంజాతు లగుభూ నాథులు తారు పెప్పినమాట మరల్చరు. కాన నిప్పుడు నాయుండు సంతసించి కొరిన వరం బొసంగెద నన్నవచనంబు యథార్థంబు గా నావేడిననుగ్ధం బంగీకరింపుఁడు. అది యొద్ది యుంటిలేని. తడవులంబట్టి యే నొక్కప్రతంబు సేయం బూనుకొనియున్న దానను. అది యొకవత్సరమునకు సమాప్తిం జెందు. అంతదనుక నాయుండు మీర లువ్వి కులూరం జనదు. ఇది నాకు మీరు కరుణించి యీడదగువరంబు. ఇది యొసంగిన ప్రత సమాప్త్యంతరము భవదభీష్టాంబు నెఱవేలుచుకొనంజను.

వీర్యగుప్తుఁడు. సంతసంబుతో,,

ఓ సుందరీవశంసమా! అట్లయినంగాత. రాజకన్యకం దోడైచ్చినాఁడ ననుయ
శంబ నాకుఁ జాలును.

కం. ఇంటికిని లక్ష్మియై నా! కంటికి దా నమృతవర్తికయుఁ బోలెను నె,
న్నింట ముదంబునఁదేలఁ గఁగంటికి ఫల మనుచు, నిన్నుఁ గనుఁగొనుచుండుకొ.

ఓసుందరీ ! ఏను మదీయం బగుకరుాశదేశమునకు రథముదోలుచున్నాడను.

అని యరదముఁ దోలుకొనుచు నిష్క్రాంతుండయ్యెను.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

పంచమాంకమునమాప్తము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ రాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

షష్ఠాంకము.

గుణమాలినియు ధనమాలినియు సంభ్రమంబుతోఁ బ్రవేశించిరి.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ధనమాలిని ! ఏమే యీ వింత ! సునభర్తృచారిక యగును దనసేనగృహంబున నిశీధనమయంబునందు వైతాళికులు నిద్రమేల్కొలుపు నట్లున్నది. గాఢనిద్రాభియోగహతమతులై యిండుక మేల్కొంది యావైతాళికులు తఱి యెఱుంగక యిట్లు గావించిరి గాఁబోలు ? పూర్వదినంబునం బరిణయకార్యవ్యాప్తుకులై యుండుటంజేసి యిట్లు జరిగియుండవచ్చును. ఎట్లయినను మనము వైశంబ రాజపుత్రికదళం జనవలసినవారము గాదే ! భర్తృచారిక యస్త్రబాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించుచుండు. మనకును గతయామినియందు నిదురలేమింజేసి వేకువ యయ్యు నిశీధ మని తోచుచున్నదియో ! ఎందుకుఁగాని వైశంబ చనవలయు.

అని ద్రుతతరంబుగఁ జనుచున్నాడు.

ధనమాలిని. శ్రమం బభినయించుచు,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! మన మెంతవరువెత్తిన నుద్యానమునందలిభర్తృచారిక యుండుకేళీగృహపుమార్గంబు ముగియకున్నది. మనము భర్తృచారికను బాసి యింటికిం జనినకార్యం బుచితంబు గాదు. ఇప్పుడ యింటం దలవాల్పితిమి. అప్పుడ లేచి పరుగెత్తవలసివచ్చె.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! యిట్లు వచ్చునని యెవ్వతెకుఁ దెలియునే !

ముంగుకు దృష్టులు నిగుడించి. భయంపడుచు నిలిచి,,

ఓసి ! అదె కనుంగొనుము. యమభటుండువోలే సతిధియంకరాకారం దెవ్వఁడో మరణవేదనకుం బాల్పడి యూర్పులు విడుచుచు గాఁసేతుల నిలకుం దాచుచుం బొరలుచున్నాఁడు. సమీపమునకుం జన భయం బగుచున్నది. ఈనంకటరథ్యయందుఁ బోయినంగాని వైశంబ భర్తృచారికకేళీగృహంబునకుం జేరలేము. ఏమిసేయనగును ?

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! భయంపడినం దీటునా ! భర్తృచారిక మనరాక కెంత తహతహపడుచుండునో ! ఏమైనను గానిమ్ము. పోదము రమ్ము ! భర్తృచారికకేళీగృహంబుం బాసిపోవుటంజేసి మన మపరాధల మయి యున్నారము. అయ్యెడ నేదేని యొక యప్రియంబు జరిగిన మనకు మాట రాదటే !

గుణమాలిని. ఓసి ! నీ వేమిచెప్పినను నామనంబునకు ధైర్యంబు గల్గలేదు.

అని మెల్లన నడుగులిడుచు ముందు కొడలువంచి నిరూపించి చూచి.

ఓసి ! వీడు మనభర్తృదారికయం దుత్కంఠితుండై యుండుగౌతమునిసహచరుండు గిరిసాధుం డనుయవనవీరుండు. రథ్యాప్రదీపశిఖాప్రకాశంబువలన బాగుగఁ జెలియఁబడియెడిని. వీనిం గాంచి యీనగరంబునం గలకాంచనాంగు లెల్ల భయంపడుచుండిరి. వీడుసచ్చుట సంతోషవహం బయ్యె వీఁ డియ్యోడఁ గతోరప్రహారంబున నిలకుం దెల్లియుండుటంబట్టి గౌతముఁడు నికృతిమెయి భర్తృదారిక కహీతంబుఁ గావించి మధ్యమార్గంబునఁ దననేస్తకానిం గోలుపోయి సంకటపడి యున్నవాఁ డను సర్థంబు దోఁచుచున్నది. దీన మనభర్తృదారిక కేడియో యిడును సంప్రప్తం బయ్యె ననుట నిర్ధారితం బయ్యె. వైశంబ పోయి ప్రియసఖిం జూతము రమ్ము.

అని త్వరితరంబుగఁ బరిక్రమించుచున్నాడు.

గుణమాలిని. పురోభాగంబునకు దృష్టులు వఱపి. నెవ్వెఱవడుచు. త్వరతో,,

ఓసి చూడవే ! మనకలంచునంబు వివృతంబు లగునుద్యానద్యారకవాటంబుల చేత నిర్ధారితం బగుచున్నది.,

ధనమాలిని. ఓసి యంతయు గాదు. కేళీమందిరక్షకభటు లెవ్వరును గనంబడరు. దానికవాటంబులును దెఱవంబడియున్నవి. మఱియు నీమందిరంబు విజనం బయిన విధంబునం దోఁచెడిని. ఏమే ! యీకష్టము !

ఉరంబునమోఁగుకొనుచు.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! నీనుడువుపల్కులు వినినంతన నాయంగంబులు విశ్లేఢంబు లయినయట్లు కార్యాక్షమంబు లైప్రసరింపకున్నవి. ఏమిసేయంగలనే !

ధనమాలిని. ఎట్లున్నను బోయి చూడవలయుఁగాదా ! ఇంటం బ్రవేశించిచూతమురా ! ఇరువురును మందిరాభ్యంతరంబుం బ్రవేశించుచున్నారు.

గుణమాలిని. కలయనవలొకించి,,

అయ్యయో ! మనభర్తృదారిక గనంబడవే ! కట్టా ! మదనసేనకు; సర్వవిద్యా వికారదకు; కారదాదేవీసహనకు; సకలైశ్వర్యసంపన్నురాలికి; మనప్రియసఖి కిట్టిగతియొ పట్టెను?

ఆకాశము లుక్తముచేసి,,

ఓప్రియసఖీ భర్తృదారికా ! ఓప్రియసఖీ మదనసేనా ! ఓప్రియసఖీ యభినవ
మానవలోకకారదా ! ఆ ! ఎంతపిలిచినను బలకవేమె ?

సశోకముగ,,

ఓసీ ! నే నిం కేమి నేయంగలనే ! హాప్రియసఖి ! ని నే కలిసుండు గాతీయం
పెట్టెనో ! ఏత్రారకన్యూనిచేతం జిక్కుకొంటివో ! అక్కటా ! నీ వగతి వట్టితివో ! ఆహా
నీవే యిడుమలు వడియెదవో ! ఎవ్విధంబునం బెగ్గిలెదవో ! ఏరీతి నోహ్మకొంచువో !
ఎవ్వరినెవ్వరింజీరెదవో ! ఏమని విలపించెదవో ! ప్రియసఖి ! నీవెవ్విత్రూరదకావిశేషం
బనుభవించెదవో ! ప్రియసఖి ! భర్తృదారికా ! ఏము నీకుం గప్పము పంప్రాప్తమగుకాల
మునకు నిర్మృణల మై యెడబాసిపోతిమిగడే ! ఓముగుదా ! మమ్ముఁ బ్రియసఖు లనినమ్మి
యూంటివే ! ఏము కలివాత్మల మై యిట్టిసమయంబున లేకపోతిమిగడే ! నీతండ్రి ని
న్నొకదినముననైనఁ జూడక యుండలేడే ! ఎల్లియుదయంబున నెవ్వరి మొగంబుం గాం
చం బోను. దేవి మమ్ముం గాంచి మదనసేవసుఖం బడిగెనేని యే మని శుశువంగలవార
మే ! ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి జగం బంతయు తేల్లారణ్యం బయ్యెనే ! ప్రియసఖి ! ని
న్నిట్లు లచింతిలోపనత మయిన యిడుమకుం బాలుచేసి యాగుణమాలిని భూమియం
దిక జీవింపవలయునా ! ఓదైవమా ! కుటిల ! యాతపస్వినికి మూఢునిం బతింగాఁజేసిన
కొఱంత యట్లుండ నివృద్ధు మొదటికే మోసము దెచ్చితివి. హా ! యీ కాలరాత్రి నాకు
వేగంబోదునుమా ! వేగినదిపో ! నేనెవ్వరి మొగం బెట్లు గాంతు. ఓగుణమాలినీ ! నీకు
భర్తృదారిక ప్రాణనిర్విశేష యనియందురే ! ఈమాట కల్ల యయ్యెఁగదా ! నీవు నాని
పోయినను బ్రాణంబులు వోకున్నయవి.

ప్రియసఖి ! మదనసేనా !

హా ! యిం కేలనే గుణమాలిని బ్రతుకవలె ! హా ! నీనాయకునిగతి యెట్లయ్యెనోగదే !

అని మూర్ఛపోయి యిలపయింబడియె

భటుండుప్రవేశించి,,

ఓసీ భనమాలిని ! మనభర్తృదారిక యగుమదనసేనదయితుండైవకళాపండ్రుండం
తనప్రాణదయితేకుం బెప్పు మని నా కాజ్ఞాపించి పంపినయర్థంబు విని యది రాజపుత్రి
కకుం బెప్పుము,

ఉ. ముద్దులగుమ్మ నిన్ను గడు మోహముచే నడబాయలేక నేఁ,
దద్దయుఁ గుండు చు న్నడికిఁ దక్షిణ వచ్చితిఁ దీర్థమాడ నీ,
ప్రాద్దును దీర్ఘమై యెసఁగె పొత్తిలో వెండియు పత్తు నన్ననో,
కొద్దిగ రేయి యుండు నని లోమలి నిల్చితిఁ చాన మాడఁగఁ.

కం. మానిని నే లే ననుచుకొ,

మానసమున ముదముఁ దక్కి మనికిరము పడం,

బూసుకొనఁ బోకుమి యను,

మానింపుకు వేగ వచ్చి మన్నింతుఁ జెలీ. అని.

ధనమానిని. సఖి ! సఖి ! యూరటంజెంగుము. మనమనననేనకు భర్త యయి నవాఁడు కళాచంద్రుడఁట. అతఁడు నదీస్నానార్థంబు నని ప్రాద్దు గల దని యాయ్యెడన తడిసి యుండుకుం దనప్రాణదయిత యుత్తలంపడకుండఁ బ్రణయసందేశంబుం బంపి యున్నవాఁడు. దీనివలనం గళాచంద్రుండు మాధవేషమున వచ్చి తనరూపంబు బయల్పఱిచి కైలాళికులవచనంబుల మోసపోయి తనప్రాణవల్లభ యింట నున్న దని యాసందేశ మంపినయర్థంబు సుస్పష్టం బయ్యె అట్టికళాచంద్రునిం బతిఁ గాఁ బడసి యానుకుమా రాకారునితో సాఖ్యంబుఁ గూరుటకు లేక యీరాజపుత్రిక యెంత దీనదశం జెందిన యది. కట్టా ! యీతపస్విని కెట్టిచెట్ట యుట్టిపడెనే !

గుణమాలిని. ఆత్మపంబుఁగల్పించుకొని.

సఖి! మనప్రియసఖికిం గళాచంద్రుండు బలియయ్యెనన్నది నిన్ననిశ్చటి దరిలేని దుఃఖసాగరంబున మానసంబు మునుంగువన్నె ! ఆకళాచంద్రుండు కడుసమర్థుం డని యుఁ గరూణ భేదాధీశునిమంత్రికుమారుం డనియు విందును. మనము వైశంబ వని మద నశేష యయ్యెడం గానంబడినివృత్తాంతంబు సతనికి నిశేధితము.

అని ధనమాలినితో లేచి. భటునింజూచి,,

అర్జు ! కళాచంద్రుండుండుచోటికి మమ్ముం గ్రక్కునఁ దోడ్కొని పొమ్ము. రాజకన్యకావృత్తాంతం బతని కెఱింగింపవలయు.

భటుండు. ఓసి గుణమాలిని ధనమాలినలార ! రండుపోద మతని కడకు !

అనివారలం దోడ్కొని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

ప్రవేశకము.

కళాచంద్రుండు ప్రవేశించి. శోకంబుతో,

ఉ. మానవతీమణిం దలంచి మానస ముక్కుటదుఃఖసాగరా,
మానఃసూత్ర పూరమున నోలి మునుంగుచున్న దక్కటా,
యాననినాయతాక్షి కుటిలాలకలాలితమందహాసల,
క్షీణపకాంత మామృగము మేలిమితో నింక జాడ గల్గునే !

ఇది యింక నీమందభాగ్యుని కందరానిదియి యనితలంచెదను. నియతముగ నియతి
యాకళాచంద్రునిం గప్పచులువైట్టం బూసుకొని యున్నాఁడు.

ఉ. శోకుచునుంటి నేం దొలుతఁ గోమలగాత్రను బెండ్లియాటవం,
గూరిచి నామనోరథము గూఢముగా విధి యిప్పు డేదైటఁ,
ఘోరవియోగతాప భర గుంఫితవేదన పాలుచేసె. న,
స్మిరహీ నేయి నీనియతి తేమి యొనర్చితినో విరోధముల్.

హా ! దైవంబు తనకుంగలకష్టదాననైపుణ్యంబు నాయందుం గాన్పించినవాఁడు.

ఉ. అనవమోహనాంగిఁ గనినంతన గాఁగిటఁ జేర్చ లేకనే,
మాననిమూఢభావమున మాన్పడియుంటి నొకంతకాల మా,
మానిని నాకు మూఢదశ మానిచి యేల్కొనఁ బూననంతలో,
చానను నన్ను బాపె విధి సహ్యమె యేరికి నైన నీవ్యధల్.

ఇంక నీకళాచంద్రుని శీలోకయాత్ర యెవ్వధిఁ జరుగఁ బోవునో !

ఉ. కంటికి నిద్ర రాదు నృపకన్యకఁ బాసిననాటినుండి నా,
యింటికి బోవఁ గా హృదయ మెల్ల నిధంబుల సమృతించుడు,
త్కంటకితత్సముం గనుచుఁ గాయము దాపముఁ దాళలేదు న,
న్నంటరిఁ జేసెనే విధి పయోదుహలోపనఁ బాపి ప్రేల్చిడిక.

ఇంక నీకళాచంద్రుండు భూతలంబునకు భారభూతుండు గాని మానితతీవుండు
గాఁడు.

ఉ. పాపపునాభంబు లిపుడు ప్రాప్తఫలంబును గోలుపోయె నం,
తాపవీర మై తనువు దగ్ధతఁ గాంచుచు మన్న దింతియున్,
జేపడుబాడ లేవ్వెయ్యను జిత్తమున న్నస్యకియింప నేమొకో,

ఆశ్వాసంబుఁజేసికొని ,,

శ్రీపతిసద్గయామహిమచేత కుభంబులై కల్లు నన్నియున్.

మదననేనప్రియసఖులు గుణమాలినియు ధనమాలినియు నాకడకుం జనుడెంచి రాజకన్యక గానంబడ దని నాకుండెలిపిన దాదిగ.

కం. పాతాళగుహను బడిన | ట్లాతతగాధాంధతమన మలమినరీతికొ,

భూతోపహతము మాడ్కికొ | చేతోగతి స్రుక్కెఁగరము చింతాకుల మై.

ఏను నేయంగలకార్యంబు దోచక మదననేన జననీజనకులం జూడ నొల్లక నా తలిదండ్రులకడకుం బోనిచ్చగింపక యచ్చపలాక్షీమణిని దలంచుచు ననేకదేశంబులు దిరిగి ధారానగరంబుఁ జేరితిని ఈనగరాధిపతి భోజండు కనికులంబుల కవ్వారిగ ధనంబు లొసంగుచున్నవాఁడు. ఇతినిసభాస్థలంబునకుం జేరితి నేని సర్వకాలము కనివరులతో విద్యావినోదంబునం గాలయాచనము నేయుచుండివచ్చు. అట్లయినం బ్రియా విరహానిక్లబం బగుమానసంబునకు వ్యాపారాంతరప్రవణతాబలంబునం గొంత యాప్యాయిత గల్గంతోలు.

ఎదుటికి దృష్టులు నిగుడించి. ఆశ్చర్యపడుచు,,

జొరా ! యీయెదుటం బొడసూపు బాలికావతంసంబు పురహరనయనాన్ని దగ్ధండగుమన్మథునికిం గల్పించినసంజీవనాపధివిశేషనవాంకురంబునాఁ దోఁతెంచుచున్నాది. జొరా యీకుందరదనయందం బేమందును ?

చం. నను పవడంపు దీవియయనుంగుని గారపుఁగావితాచి,

కుందనపుఁజొకాటపుంగొమరు తక్కులకాటుమెఱుంగమేను శో,

ధనవసీలసీరజనిభం బగునాల్లమదోయి యొప్పు నీ,

యమపమరూప బాలిక భవాంబుధి కిందిర నాఁగఁ బొల్పడికొ.

ఈనితంబవతీకులాభరణంబుం గాంచినంతన నిది నాకన్నుల కమృతవర్షికియొం బోలె నకులానందంబు సమకూరుచుచున్నది.

మఱియును.

ఉ. చానకు బాసీ దుఃఖభరసాగరమందు ముకుండుచుండునా,

మానస మీసుమాస్రనసమానబయ్యెందిర బాలికామణికొ,

జానుపడింగ నాత్మకును సంతరణం బనియెంచి మించి యీ,

మానవతీలలామపయి మక్కువఁ జొక్కుచునున్న దెంతయున్.

ఈకాంచనాంగి తనయాడుబాలికామణులం గూడి తాళపత్రాదిలేఖనోపకరణ
హస్త యై చనుచుండుటం గాంచిన నీపంచాననమధ్య విద్యాభ్యాసంబు నెఱుఁప విద్యా
కాల కరుగుట నువ్వత్తం బయ్యెడిని. ఈచక్కరబొమ్మ యిట్లేగుదెంచుటయు మించి
న రాగవిశేషంబుం బురికొల్పుచున్నయది.

కం. ఈలలన తాళపత్రముఁ | గేలం ధరియించి రాఁగఁ గేదఁగిబాకుం,
లేలఁ దనమగని దనుచుం బాలిచి చనుదెంచురతివిధానం దోచెక.

స్మృతినభినయించి,,

కొన్నిదినంబులకు ముందు సాయంసమయాకర్తవ్యం బగుభువనేశ్వరీచరణసరిన
నమస్కరణంబునకుం జరుచున్ననానానపథంబునం దగిలినబాలారత్నం బిదియ
కాబోలు! అప్పుడేను కార్యాంతరాసక్తుండనై యతిత్సరితగతి నరుగుచున్నవాడ
నగుటంజేసియు నాకనకాంగి బాలక్రీడాపరాయణ యై యుండుటంజేసియు బాగుగ
నిరూపింపనయితిగాకయుండె. ఈలనామణియు నాకు సమ్ముఖముగ నేతెంచు
చున్నయది. బాల్యంబున నుండుటంజేసి యంతగ లజ్జాగతి యెఱుంగనిది గాన నపంకు
చిత్తునస్క యయి నావచనంబులకుం బ్రతిపదనంబులొసంగును. కులకుమారికా జనో
చితంబు గానిరథ్యావర్యటనంబు నేయుకతంబున నిది వేశ్యాకన్యకయై యుండం
బోలు, దీనితో సలపించి దీనిసరసవచనా మృతంబుం గ్రోలి విరహాదవదహనాయ
త్తందై యుత్తలంపడుచిత్తంబున కోకించుక తనివిఁ గల్పించుకొనియెదంగాక.

అనియుపసర్పించుచున్నాడు,,

వేశ్యాకన్యకయు సఖులును బ్రవేశించిరి.

సఖులు. ప్రియసఖి యిదె చూడ! మొకసర్వావయవసుందరుండు మూర్తిందా
లితినమస్కృతుండునాఁ బోలుచువాడు కరం బగురాగంబుతో నిన్నుం గాంచుచు
నీరామణీశుకమున కెద మెచ్చుకొనుచు మందహాససుందరం బయినవదనారవిందం
బుతో నీచెంకటి తేగుదెంచుచున్నవాడ. ఇతని గృతిరమణీయాకృతిం జూడుము.
మనకుం గరము గౌరవ్యుండు. కన మన మొకితెత్తెపు నిలువంబడి యామహాభాగుని
వచనంబులు విని సబహుమానంబుగ వీడ్కొని పోవుదము. ఇతండు కొన్నిదినంబులకు
ముందు నీబాల క్రీడావిశేషంబుం గాంచి కర మరుగుగ వర్ణించియుండు సరసకవికా
విశేషవిధూషితుండు. ఇట్టి మహానీయులయొక్కహంబునకుం బాత్రంబ వయితివేని
శ్రేయంబులెల్ల సమకూరు.

వేశ్యాకన్యక గాలిదాసునిం గాంచి విస్మయంపడుచు నిలుచుండె.

కాళిదాసుఁడు. కాంచనమాలకు దగ్గఱి,,

* శ్లో. కా త్వం చారే,,

వేశ్యాకన్య. వివయంబుతో,,

† శ్లో. కాంచనమాలా !

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

హౌర ! యిది దీనికిందగినపేరు. దీని నిరవద్యం బగు సౌందర్యంబునకు శోభావహంబుగ విద్యయు నుండుట బంగారమున కామోదం బుండుటయి.

ప్రకాశముగ,,

‡ శ్లో. కన్యాః పుత్రీ !

కాంచనమాల. ప్రణయంబుతో,,

§ శ్లో. కంచుకవత్సాః,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

కంచుకవతి భోజభూపతిరాణి యగులీలాదేవికిం బ్రధానసైరంధ్రీపదంబున నుండునది యనియు ననమానరూపగుణగోపేత యనియు విని యున్నాడ. దీనివిన యిదివేకాదులు దానియాత్మకాత యనుటకుం దార్కాణ యయియున్నది.

ప్రకాశముగ,,

¶ శ్లో. కిం తే హస్తే,,

కాంచనమాల ముఖవికాసంబుతో,,

§ శ్లో. తానీపత్రం,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

హౌర ! దీనిప్రత్యుక్తిమాధుర్యంబు కర మభినందనీయంబై యుప్పుచున్నది.

ప్రకాశముగ,,

* టీ. చారే = ఓపడుచా ! త్వం = నీవు, కా = ఎవ్వరెవ్వ ?

† టీ. కాంచనమాలా = కాంచనమాలయనుదానము.

‡ టీ. కన్యాః = ఎవ్వరెవ్వ, పుత్రీ = కూతురవు.

§ టీ. కంచుకవత్సాః = కంచుకవతియనుదానికూతురను.

¶ టీ. తే = నీయొక్క, హస్తే = చేతియందుండునది, కిం = ఏమి ?

§ టీ. తానీపత్రం = నాచేతగుండునది తాటాకు.

* శ్లో. కా వా రే ఖా.

కాంచనమాల మండహాసంబుతో,,

† శ్లో. కా ఖా గా ఘా.

కాలిదాసుండు, క్లాషించుచు,,

బోర! ఆతివిస్మయనీయం బగునీబాలభావంబై యిట్లు విలోభనీయంబై యుండి
దీని యభినవతారుణ్యవిలాసం చింతకంటె సెంతో మహోహరంబై యుండదా !

ఉ. బంగారుతీవెనుండు నవపల్లవ ముద్భవమాట చిత్త మా,
సంగతనోచి యై యదియ సారసుధారస మొల్కుటబ్బురం,
ఋం గలింపకున్న యింక బుష్పసముద్గమకాల మయ్యెనే,
నిం గలుగంగఁ జోవుభలనిర్వృతి యెట్టిదో తోచ దాత్మకుక.

అని కాంచనమాలం గాంచి నవ్వుచు,,

ఓకులుకులాడీ ! యివ్వు డీవు.

ఉం. కులుకుండు క్రపుగుబ్బవన్నఁగవతోఁ గ్రామింతుమైఁదీగతో,
నలఘుశ్రోణిభరాలసం బగుకర్ణంబందంపుయానంబుతో,
లలితోదారవిలాసలాలసకళాలలిత్యపైచిత్రితో,
విలసన్నుత్పవయోవిలాస వగుచుకే వేడ్కల్ దగం జే యుమీ !

కాంచనమాల. స్మితముఁ గావించుచు. ఆత్మగతమున,,

* టీ. రేఖా=గీత, కావా=ఏమి ? ఈగీతయేమియనిప్రశ్న.

† టీ. కాఖాగాఘా : =కాఖాగాఘాలు.

ఈకాంచనమాల నవనీలనీరజాభంబు లగుచాలుంగన్నలును ఎలుపుమీఱులే
మోవియుఁగలది యని కవి వర్ణించుటవలనను ఇదిసుందరుం డగుపురుషునిం గాంచి
విస్మయంపడుటవలనను ఇట్టిగుణములాలిర్పవించుతారుణ్యప్రాదుర్భావ పూర్వకాలికం
బయినపదిసంపత్సరములప్రాణము గలది యని నిర్ణయింపవలసియున్నది. అప్పటికి
కాఖాగాఘాలు పఠించుచుండుట వయస్సునకుం దగినదిగా దనవచ్చు. మఱియుం గవి
యడిగినశ్లోకసమస్త్యలకుశ్లోకయాపముగా నుత్తర మొండుగుటంజేసి విద్యాకవిత్వవిశ్మయ
యనియుం దెలియుచున్నది. కాన నిచట కాఖాగాఘా అని విశేషికారముతోఁ బల్కి
నందుకు నక్షరసామాన్యతాప్రతీతియే భావ్యము. సామాన్యమును విశేషముచేత బల్కుట
య్యద్యోయ్యదట విదిత మగుచున్నది. భక్తమందాదండ్రు అనుదోట వృక్షవిశేషమును
తెప్పటకు సామాన్యమగుకల్పవృక్ష మని తాత్పర్యము గదా !

ఈసుందరాకారునిపలుకులవలన మానసంబు లజ్జాకులితం బగుచున్నది.

ఈతనియెడల నుండ నోప, చెలికత్తెలచురుగున కరిగెదను.

అని సఖులమాటునకుఁ జనుట నభినయించుచు నిష్క్రమింతుర్యై.

సఖులు, ఒండొరులతో,

ఏమే యీచిత్రము? ఈకవిచంద్రుండు మనసభి కభినవయావనాగమంబు గలిగిన నెట్లుండనోయని యాశేషంబుం గనుంగొనం దలంచుచుఁ దదవతూపంబు లగువచనంబులు వల్కు నవి ముగిసినచోడైన మనప్రియసభి సమారూఢయావన యగుచు రతీ దేవివిధంబునం బాలుపారుచున్నయది. ఇట్టిమాహాస్త్వంబు గలవాఁడు కళాచంద్రుండయని విందుము. ఆతండె యయ్యెనేని మనకాంచనమలభాగ్యంబు పండినయిదియ.

నేపథ్యంబువలనికింజాచి,,

ఓసి ! ప్రియసభి ! కాంచనమాలా ! ఏలనే యిట్లు సిగ్గుపడియెదవు ? ఎప్పటి కైన నీట్లు గావలసినదానవేగదా ! అమృతహాతిశయం బివ్వడ సమకూరి యమృతహాతుడు పాభినంద నీయం బగుటకు మహాముదంబు నందుచు నిట్టిమేలు సమకూరిచినయీమాహాకవికిం గృతజ్ఞతాసంసూచనం బొనర్చకీమామాటునకుం జనుట పాడియే. అట్లు పోవం జనదు. ఇతనివీడ్కొని యైనఁ జనవలయుఁ గాదే ! కవికడకు రమ్ము.

అని చేతులు వట్టి తిగుచుచున్నారు.

అభినవయావనముతో లజ్జావనతానయై కాంచనమాల ప్రవేశించి,,

ఓసి సఖులార యేమతిశయంబుం గాంచిమీరలిట్లు న న్నగడుపెట్టం గడంగితిరి ?

సఖులు, ఓసి ప్రియ సభి!నీమైఁదీఁగె నేమతిశయంబు వొడమాపినది యెఱుంగవా?

కాంచనమాల, తన్నుం గలయం గాంచుకొని, ఆత్మగతమున,,

ఈ చిత్ర మిదేమి నాశ్రవణసీమలకుం జనె నేత్రపద్మముల్,

గాత్రము వీడనాగెడిని కాంతునిపై మదిఁగోర్మిగల్గె నే,

మాత్రము గానరాదు గదె మధ్యము నూఁగుగ నాదు దోచెడికా,

మాత్రన భార మయ్యెఁ గటిమండలి సిగ్గును నిగ్గుదేరెడికా.

ఇట్టియభినవతాదృశ్యకళావిశేషంబు వొడముటకు ఫలంబుగా,,

చం. సుభగవయోవిలాసుఁ డతితో భనగాత్రుం డుజారకాంతి య్నా,

యభినవమన్మథుండు నను నాదర మారఁగఁ తెట్టపట్టి నా,

యభిమతస్థిఁ గూరిచి సుఖాంబుధినిచికలందుఁ దేల్పునే,
కుభగతి నాభవంబును వికుద్ధతఁ జెంది కృతార్థతం దగఁ.

సఖులు, ఒండొరులతో,,

ఓసి ! యీకవికులకుంజరుండె కొన్నిదినములకు ముందు మనసభి డాగిలిమాఁత
లాడంగడంగి యందు కనువుపడకపోవుటంజీసి భేదంబుంగొన నాసాంపు వర్ణించి
చెవుల పండువు సల్పినవాఁడు. ఈరసికవరునకు గాంచనమాల ననురాగనిబంధనంబు
గావించుజను.

కళాచంద్రునిగాంచి,,

ఓసరసకులావతంసమా ! నీవు కొన్నిదినంబులకుముందుఁ గార్యాంతరవ్యాప్తుకుం
డవు వోలెఁ ద్వరితగతి శిశ్యవాటికం జనుచుంటివి. అప్పుడు మాప్రియవయస్య తన
యాడుబాలికామణులు డాగిలిమాఁత లాడుచుండుటకు సంతసంపడుచుఁ దాను
నాయటలాడం గోర్కి వొడిమి వారలం దరిసిన నద్దానిం దనుతోఁ జేర్చుకొనక
తమతెగనుండి వెలువడిచినం గాంచనమాలయుఁ గడు భిన్నయై యేడుచుచుం దనతల్లికిం
జెప్పఁగా నదియందుకుం గతంబు విచారించి తనూజాత యాత్మీయాసదృశాభిరూప్య
ద్యోతకంబులగుపవనంబులు కొన్ని ముగుదరినంబునంజీసి వానిభావంబెఱుంగక పల్లిన
నందు కలరుచు న క్లేడుచుచున్నదానిం బలుమాటు ముద్దుగొనుచు నవ్రుచుండఁగా
నందుకు మఱికొందఱు సవయస్య లబ్ధురంపడుచు నయ్యెడకుం దత్కాలనమాగతుండ
పగునిమ్మం గాంచి నీరూపగాంభీర్యాదుల కలరుచు నీతో మాటలాడం గోరి ప్రియ
వయస్యవృత్తంబు వెపంబు గావించుకొని నీకుందరిసి నిన్నుం జీరి యోహయ్య ! యీ
యబ్బురంబుంగాంచితివా ! యీబాలిక యేడువనేడువ దీనితల్లి నవ్రుచు ముద్దుకొను
చున్నది. ఇదియేమి ? యని యడిగిరి. అందు కీవిట్లంటివి.

* స్తో. న మాతం శక్యంతు నయనయుగ మాళికరతలై,

తనుజ్యోత్నా సేయంవిఘటయతి గాఢాంధరమనం,

సవయస్యలు తామాడుడాగిలిమాఁతలాటలకు రానినికారణంబున భిన్నులై
తన బాలిక తనతల్లితో వారలు తన్ను వారియాటలలోఁ జేర్చుకొనమికిం గారణములు
వచించుచు నేడుచున్నది.

టీ. * పుత్రివదనము. హేజనని = ఓతల్లి ! మే = నాయొక్క, నయన
యుగం = కన్నుదోయి, ఆళికరతలై = తెలికల్లెనా పుతలములచేత, మాతం = చరి

సఖీనా మావహాతిం విరచయతి సౌరభ్యం మితి తాం,

రుదంతీం తస్మాత్ హసితపదనా చుంబతి ముహూః.

మితియొనరుట్టకు, నకశ్యం = సాధ్యముగాదు. ఓహమ్మా! నాకన్నులు చెలికత్తి
యలచేరలకొలతకు మీతియొందుటచేతఁ గన్నులు మూయుచుకొనువాది తెగలోఁ
జేర్చుకొన రని యనుచున్నది. కొందఱు దాఁచుకొనునప్పుడు వారిని వెదకి పట్టవలసి
నవారిని మఱికొందఱు కన్నులు మూయుచు దాఁగవలసినవాడు దాగినవెంటనే
కన్నులు తెఱచిఁబడుచుటయుఁ గరతలములచేతనే కన్నులు మూయవలయునన్నదియు
లొకక్రీడావిశేషపరాయణమనునీర్థము. కన్నులువూర్చముగ మూయనిచో దాగి
కొనువారు కనఁబడుదురు. మూసియుంబ్రయోజనముండదు. దీనికన్నులుచేరల కెక్కు
వయై యున్నవి కానఁ గన్నులు మూయునది తామూయననుచున్నది. సేయంతను
జ్యోత్స్నాని = శరీరచ్ఛాయాచంద్రిక, గాఢాంధకమసం = దట్టమగునంధ కార
మును, విఘటయతి = చెదరఁగొట్టుచున్నది. ఇతరులకుం చెలియింబడకుండ నంధ
కారావృత మగుస్థలమున దాఁగి నీని వెన్నెలవంటిశరీరకాంతి యాచోటియంభకారం
బును రూపుమాపి యందఱకు నన్నుం చెలియునట్లు నేయుచున్నది. కాన దాఁగికొను
పాదు వైశంబ పట్టుకడుదానిని జేర్చుజన దిని తమతెగకవమానము రాకుండఁ గాఁది
కొనుటకుం గడంగి తన్నుం జేర్చుకొనుటకు సమ్మతించదు. అని యనుచున్నది. కడు
దవ్రులకుం జని దాఁగికొనవచ్చునే యన్నచోః—సౌరభ్యం = దేహమునంగలవరి
మళము, సఖీనాం = చెలికత్తెలకు, ఆవహాతిం=పిలుపును, విరచయతి=చేయుచున్నది.
పద్మినియగుకాంతకు దేహమందు దివ్యపరిమళ ముండునుగాన నీబాలికయు నాకాతి
లోఁ జేరినదియగుటంజేసి యట్టిసౌరభము శరీరమం దున్నది. ఇది పోయినమార్గమున
సౌరభము గ్రమ్ముకొనుకారణముచేత దానిని నిరూపించి సఖు ల్లకమమునం బట్టు
కొందురు. ఎంతదవ్రుల కఱిగినను మార్గమున మూగిన సౌరభము కాంచనమాల యీ
వైపునకుం జనియె, రుదంతు పట్టుకొనుండు అని తెలుపుచున్నది కానను దాఁగికొను
వారలను తమతెగలోఁ జేర్చుకొనకు అని జననిచోఁ తెచ్చుచున్నది. ఇతి = అని,
రుదంతీంతాం=పిడుచుచుండునదానిని, తస్మాత్=దానితల్లి, హసితపదనా=నవ్వుజేటు
మూముగలదై, ముహూః=సారకు, చుంబతి=ముద్దిడుకొనుచున్నది. తాను స్త్రీరత్న
మగుటంజేసి తనకన్నులు చేరలకెక్కువయై యుంట కడు సౌందర్యవతి యగుటకుం
దార్కాణ యని యెఱుంగక ముగుద యగుటంజేసి యిది యాటలాదుటకు లేక
పోయిన యని భేదపడుచున్నదే యేమి దీని మూగ్యమని తల్లి జానిని దానియొక్కొక
కన్నునకు ముద్దిడుకొనుచున్నది. ఇట్లే తక్కినతెండు మూసొందునని.

అని వచించి యాద్యైష్ట్యకార్యంబు సాధింపం బోతిని. అది విని యాకాంక్షనమాల తల్లి కడు సంతసించుచు నిట్టిరసికమలావతంసంబునను రాగంబు వడసినం గదా యా కాంక్షనమాలరూపరేఖాదులు సాగ్ధంబు లగును ఇతనియొక్క మాధుర్యంబు కరం బరుదై తోచుచున్నాది. ఇంతదనుక నీయతివిలోభనీయాకృతికిం దగినవాఁడు రసికవతం సుండువలయుండగునా ! యని చింతం గూరుచుండునాకు మానసంబునం గలిగియుండు నాకులభావం విప్పుడు నివర్తించినాది. ఇట్టిసరసాగ్రేసరులు తమకు మాపాదాశ్యాది గుణంబులఁ దద్దయు నుద్ది యగుముద్దుగుమ్మలయందు ననురాగపూరితాంతరంగులు గాక పోరు తిండినిమ్మిచ్చింత దీని కభినవయావనంబు సంప్రాప్తం బయినయంతరము గదా నలుపవలయు. అందు కింకను రెండు మూఁడు వత్సరంబులు గడవవలసియున్నవి. ఆకాలమునకుం జూచుకొందము. అని యిట్లు పెప్పళింపుచుం దనకూతు నూరడించె. ఓకవిమలావతంసమా భవదనుగ్రహంబున నాయతిశయము సయితమిప్పుడ సమకూరిన యిది. దానికి ఫలంబుగ మాప్రియసఖియం దనురాగంబుం గైకొని కంచుకవతిప్రార్థనం బంగీకరించి తదీయమందిరంబును భవదీయపాదకమలరజః పరిపూతంబు గావింపుము.

కాళిదాసుఁడు, ఓకాంతాతిలకంబులార! మీపలుకులవలనకరంబు సంతసం బందితిని. అనాఁడు భువనేశ్వరీపాదపంధవాభిరక్తి వైశంబ చనుచున్నవాడం గాన బాగుగ నిరూపింప ననువుపడకపోయె. ఆబాలికావతంసంబై యిది యని నిర్ధారణ సేయించాలక సంకయాక్రాంతమానసుండనై యుంటిని. రూపరేఖావిలాసంబులం బర స్పరసమానభావంబునం బరగుబాలికామణు లెందఱో యుండురుగదా! ఆబాలికావతం సంబై యిది యగుటవలన నాకుం బరమామోదంబు సమకూరె. దీనితల్లి కంచుకవతి దీని ముద్దుగొనుచున్ననాతియేనా ! దానివినయాదిగుణంబులకుం గడుసంతసించినాడ.

ంబునం గలకలంబు గల్గెగా,

కాంక్షనమాలపలుకు తిరిగిచూచి. భయసంభ్రమంబులతో,

ఓసి ప్రియసఖి కాంక్షనమాలా ! అదె కనుంగొనుము; భోజనపాలుని ప్యాట కుండు కమలాలయాదేవీసహోదరుఁడు తురగారూఢుండై సమీపమున నుండు పురజనం బులఁ బ్రహరించుచు మనయాండుకడ శేలించుచున్నవాఁడు. ఇతఁడు కరము కతో దుండె. రాజవల్లభుండు నగుటంజేసి తాఁ జేసినపనులకుం బడుతాసేత యుండ దని గర్హ్యంబుం గొనియుండువాఁడు. మఱియం గామవశిక్యకుండై సుందరీసందోహంబునం దక్రమం బాచరించుచున్నాఁ డని విందుము. వీఁడు మనకాంక్షనమాలం గాంచెనేని సంతతితస్యాంతుండై యువినయంబునకుం గడంగక పోవడు. ఏమి సేయం జనును అక్కటా! యానుస్తరంపు దుఃఖనముద్రంబునుండి ప్రియసఖి నెట్లు రక్షింపం జనును. ఏమి సేయవలయు ?

కురగాధిరూఢుండై రాజస్థాలకుండు ప్రళయచుచున్నాఁడు.

రాజస్థాలకుండు. ఆత్మగతిమున.

కౌర! ఏమి యీచిత్రము! ఒకనిమిషకాలమునకు ముం దీవీశ్యాకన్యక నా కెచురయ్యె. అప్పుడు బాల్యంబు వీడకయుండినయీ యాండజయాన యిట్లు లొక్క యాడుగునన యభినవయావనోద్భవసుభగ యగుట కర మబ్బురందై యున్నది. ఆరయ దీనియావనాగమ మస్యిగ్భరింబు ఈపుండరీకాక్షీకైకైవంబునన యుండినదానికీ సూచుచుండునప్పుడే,,

చం. ఈరమున నుబ్బుమీతలఁ గుచఁచుగ్మము కన్నుల దీప్తభావముకొ,
సరగున నెచ్చెఁ. గన్బొమ్మన పారెకు వక్రము లయ్యె. నంతకుకొ,
గరము వచోః లాసమున గన్నడ వక్రము లొచు. మధ్యముకొ,
బరమతనత్వముం గొనియె. భారము లయ్యె నితంబచింబముల్.

అదియునుం గాక యీరమణీశిశోమణికి యావనవిశేషోద్భవంబువలన నొగకంబు లం గలిగిన గుణవినిమ యంబు కరము క్లాఘనీయం బైనయది బాల్యంబువీడుచుండ నేక వదంబునన తొరుగ్భంబు గూడుచుండునప్పుడే.

ఉ. తమభావంబు గట్టితటంబు దొరగం దాఁ గైకొనె న్నాట లో,
చనముల్ పాదవిమక్తచంచలఁతుల్ క్లాఘించు చంగీకరిం,
చెను వక్షంబు నుగోజకుట్టలయుగక్రిమ్యశం బూనె యా,
వన మీశాంతకుభాంగకంబులగుణప్రవాతంబు నే మార్చగకొ.

ఇది లీలాదేవిసైరంధ్రి యగుకంచుఁ పతిభూతురు కాంచనమాల. దీని బహు దినంబులగ రాజకులంబునం దనవారితో మెలఁగుచుండువానిం గాంచుచు దీని రామ టీశుకంబున కడుదంఁగుచు దీనివయావనాగమనం ప్రాప్తి గోరుచుంటిని. మదీయ భాగ్యబలంబునన కాఁబోలు నిది యిట్టిరమణీయావస్థం గాంచినయది. బహుకాలం బునకు నామనోరథంబు నీడేరె. దీని నాయుఁటికిం దోడ్పొనిపోయెద. ఈనగరం బున నానీయఁగడంగిన పశుల కడ్డముపూట్ట తెవ్వనికైనం దరం బగునే! ఏ నశ్వం బుం దిగి దీని నక్కడూఢం గాఁచుకొని నోడ్పొని వనియెద ఇ ట్లయిన నితరులు నశ్చం దటాయంపం జనుచుచిరేని వాప్రియరాలు వారికి హస్తగత గాకయిండు నట్లు గాచుకొన నగును ఇది సామాన్యాకన్యక యగుటకేనీ యిట్లు నేయుట యంత గా నవరాధంబుగఁ బరిణమింపదు. వైశమ మనోరథంబు నెఱవేర్చుకొననగు.

తురగంబుదిగ్గి, కాంచనమాలగల్గి యశ్యంబుపైఁ గూరుచుండఁబెట్టెను.

సఖులు, హాహాకారంబులు సేయుచు చేచాటుచేసికొని,,

ఓనీ! మనముద్దుచిల్క బావురుంబిలిపాతం బడియెనే! యింక నేమిసేయం గలవారము. ఈత్రూరకయ్యనివలన విడిపించునినాఁ డీముద్దుగుమ్మ యొడలు విడుచు. ఇందు జంపుసేయం జనదు. ఎగ్గు వాటిల్లు. కాన వైశంబ చని మనయేలిక సాని లీలా జేవి కీమద్భుతంబు విన్నవించితిమేని యాజేవి కుతూహలపడి కాంచనమాలను గాంచం దనకడకు రప్పించుకొనును. ఆ ట్లయిన నీ త్రూరునినికోధంబు మనసభికిం బాయు. ఓం డుపాయం బిందువయోగింపను. ఇందు మనలోఁ గొందఱు సని విన్నవించం జనును.

అనుకొనుచు సఖులలోఁ గొందఱు నిష్క్రాంతైరి.

కాంచనమాల, విన్నవైనమాముతో, కంపంబును భయంబును పెనంగొన, వాఁడి మిగులుచూపులఁ గాళిదాసునిం జూచి,,

ఉ. రాతిరి వోవు లేవకడ రాఁగలఁ ధైర్యముఁ డుద్భవించుబో,
నూతనకాంతి తమ్మిసిరి నూల్కొనినవృక్ష సూర్య యంచు నీ,
భాతిని పంకజోదరనిబద్ధము పట్పడి యాసఁ గాంచ నం,
భూతమదంబు హస్తీ యొకపూనికి నట్టిని సంహరించేడిక.

కాళిదాసుండు. ఆత్మగతమున,,

ఈయింతి తానుడిఁనపద్యంబువలనఁ దాను దన కిష్టంఁడైన ప్రియునిసమాగమం బునకుం గుతూహలపడుచుండఁ గా దన యిష్టార్థంబునకు విరోధంబుగ నీకష్టనిచేతం బడ వలసివచ్చె నన్యయో యేమిసేతు ననుభావంబు నాకు సూచితము గావించినయది. ఈదుర్వృత్తునిమదం బడంచి యీనాతి నీసంకటమువలన విముక్తం జేయ నగును.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపాలక !

* శ్లో. చతురం తురగం పరినర్తయతః పథి పౌరజనా న్పరిమర్దయతః,
సహి తే భుజవీర్యభవో విభవో భగినీభగభాగ్యభవో విభవః.

* టీ. పథి = మార్గమునందు, పౌరజనా = అడ్డముగావచ్చినపురజనులను, పరిమర్దయతః = ప్రహరించుచు, తురగం = గుఱ్ఱమును, చతురం = చాతుర్యమునో, పరినర్తయతః = ఆస్కరించుచు, భారితకము, పల్లితము మొదలగునశ్శధాగావిశేషంబులతో నడిపించుచు, తే = ఇట్లు ప్రవర్తించుచుండునీకు, విభవః = ఇట్టివైభవము, భుజవీర్య భవః = బాహువీర్యముచేత సంపాదించిన విభవము, సహి = కాదు. మఱి :— భగినీ భగభాగ్యభవః = నీతోడఁబుట్టినదానిభగముచేసినభాగ్యమువలననైన, విభవః = వైభవము. నీ విట్లు మాగ్ధమున కడ్డముపచ్చినవారిం బ్రహరించుచు గుఱ్ఱపుష్కారిసేయ వైభవము నీకు నీ బాహువీర్యమువలన నైనది గాదు. మఱి నీతోడఁబుట్టినదానియం దనురక్తంఁడై యుండుభోజనియంతుం గలవాఁడై గృహిణీవము. అనిభావము.

రాజ స్వామకుడు. నెవ్వరిపోయి, కాళిదాసుని గాంచుచు. ఆత్మగతమున,
కట్టా! వీడు నన్ను నిపుణులుగ నుపాలంబించినవాడు. వీడు నన్నధిక్షే
పించుట విని రథ్యాజనులు స్మరములు లయ నన్ను గాంచుచు నేగుచున్నారు. ఇంత
కంటె నవమానం చేమి గలదు. వీనికి మాతోడ్పడితేనేని యింతకంటె మిక్కుటముగ
బరిభవంబు గల్గుట నిక్కంబు. కాన వీనితో మాడలాడం జనదు. మఱియు నీతఁ
డీయూర నుండునేని నావంటిగర్వితులగర్వం బడంచుచుండు. వీని నేవిధివైనను దుద
ముట్టించుట యుక్తమంబు. ఆ ట్లయినం గాని నాగడంగినకార్యంబు నిరర్థంతరంబుగ
జరగదు. ఏవిధి వీనింజంపింతును.

చింత నభినయించుచు సోల్లాసముగ,,

ఆ! చింతితార్థంబు నెఱవేలుచుకొనుటకుఁ ద్రోవ దొరికినయది. ఇట్లుగనేని
వీడు బ్రహ్మరక్షోహతుండై వచ్చు. ఇదియ కర్తవ్యంబు.

హస్తసంజ్ఞచే భటునిం బిలిచెను.

భటుండు ప్రవేశించి,,

ఆర్య! యే మాజ్ఞ యిడెదరు?

రాజ స్వామకుడు. భటునికర్ణంబునం గొన్నియర్థంబులు వచించి,,

ఓరి! వైశంబు నని కార్యం బనకూలంపం జేయుము.

భటుడు. అత్య! మీయానతిం జరిపెదను. ముదలఁ గొనుచున్నాడను.

అని నిష్క్రమింతుండయ్యె.

స్వామకుడు. ఎదుటికి దృష్టులనిగుడ్చి.

ఇదె లీలావతీపరిచారికలు గొందఱు త్వరితగతిం జనుదెంచుచున్నారు. ఏలకో!

చింతం గూరుచుండెను,,

లీలావతీపరిచారికలు ప్రవేశించి. ఒండొరులతో,,

ఓసి యిదేనఁజే మనకంచుకవతికూతురు కాంచనమాల!

ఏమే యీచిత్రము! ఈనాటియందయంబున మనము సూచినప్పుడు బాల్యం
బున నుండినయది. ఇప్పు డిట్టితారుణ్యంబు నొందుట కరము చిత్రంబు గాదె! దీనిం
గాంచుచుండినప్పుడెల్ల కమలాలయాదేవీనహోదయం డీతండు శృంగారపవళత్వంబుం
జెందుచుండువాడు. వీడు దీనియాపనాగమమానకుం బ్రతీక్షించుచుండినయర్థంబు
రాజకులంబునం గలపరిచారికాజనంబునకెల్ల నువిదితంబు. ఇదియుఁ దగునమయంబున
నితనిచేతికిం దొరికె. లీలావతీసం దేశంబుం జెప్పితిమేని యీనాతిని విడువం జాలక
యుత్తలంపడు. ఎట్లైనను జెప్పక తప్పనే!

సమీపమునకుండెరి,,

ఆర్య దేవి యగులీలావతి తనప్రధానసైరంద్రిక కూతునకుం గాంచనమాలకు నసమయంబున వింతగ నభినవయావనంబు గలిగె నని విని యాకనకాంగిం గాంచం దలంచి దానిం దోడ్కొని రమ్మని మ మ్మిందఱ నంపియున్నది. దేవీనియోగం బనుష్ఠింపం జనున.

స్థాలకుడు, చింతతో ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! చేయలంతిం దొరికినబంగారము చేయిజాతిపోవున ట్లున్నది. ఏమి సేయనగును. దేవియానతి దురతిక్రమణీయము. తదీయపరిచారికాజనంబునకుం దదా జ్ఞాప్రతిపాలనంబు నప్రతిక్షేప్య మగు.

అనిచింతించుచూరకుండె,,

కాంచనమాల, ఆత్మగతమున,,

ఇదియ వీనిచేతినుండి తప్పించుకొనుటకుం దగునమయము.

గుఱ్ఱమునుండి దిగ్గతుణికి లీలావతీపరిచారికాజనంబుతోఁ గలిసికొనియె.

నియోగిజనులు కొందఱు ప్రవేశించిరి.

నియోగులు. ఈ రాజస్థాలకుండు మనకుం జెప్పిపంపినరహస్యంబు నెఱవ మన మియ్యోడ కేగుదెంచియున్నారము గాదా ! వీడిపాపం దెవ్వనియందు జేయం దలం చినవాడో ?

కాళిదాసునింగాంచి,,

ఎవ్వనియందని విచారింపజేల ! యీమనోహరాంగునియంద యని నిర్ణయింపం జను. వీడు రూపవంతులం జూచి యోర్వంజాలనివాడు. ఈతేజోవంతునెదుట గాఢాంధతమనంబు సూర్యునెదుటం బోలె రాజస్థాలకృతం బగునికృతి యడంగక పోవునా ! అయిన నతఁడునేయాకపటంబు కడు దుస్తరంబు. ఎ ట్లయ్యెడినో ! మన కుం జేసినయాజ్ఞ యనుష్ఠింపక తీరరు గదా !

కాళిదాసునిందరిసి,,

కవివరా ! వందనము ! ఈధారానగరంబున భోజభూషాండు తననగరంబున నుండువారిం గడుసమర్థులశిల్పివరులం గొని సకలజనయనమనోహరంబుగ నొకభవ నంబు వినోదార్థంబుగ నిర్మించి దానం గ్రొత్తగ నీయూరికిం జనుదెంచినవారలం గని పిలిచికొనిపోయి యాతిభ్యంబునేయ మమ్ము నియోగించియున్నాడు. మేమును బ్రతిసంధ్యము సంచరించుచు సాధువులం గనిపెట్టి తోడ్కొనిచని వారలకు విం దొనర్చుచుండుము. నీవు కవికుల వరుండవు. నిన్నుం బూజించితిమేని యీధారా పతి యొనరించినపని సార్థకం బగును. మాప్రార్థనం బంగీకరించి మావెనువెంట రమ్ము.

కాంచనమాలయు సఖియలును ఆత్మగతంబున,,

కట్టా! ఈ నియోగిజనులు రాజస్వాలకునిగుర్లు యంబునకు లోనై యామనోహరాంగుని బ్రహ్మరాక్షసునికి భక్ష్యంబు గావించు గడంగి యుండెదరు. వీరలు సెప్పిన భవనంబు ప్రాంతరథ్యంబు దున్నది. ఆది నిర్మించిన దాదిగ నశేతులు పాంథులేమట పాటున నాయంటం బరుండి దానిం గాచియుండుబ్రహ్మరాక్షసునిచేత భక్షింపంబడి మడిసి రని యిది యాయూర నెల్లరకుం దెల్లం బయినయది. భూతాధిపతిం జైన యామందిరంబునకుం గొనిచని యాకవిచంద్రునిం జంపంబోయెదరు. ఏమి నేయవచ్చు? ఈమన్మథోపమునికిం గలిగినదు ప్రరంపుటిడుమ నెట్లు తొలంగింపవచ్చు. కట్టా! యిట్టి యాపదకుం బాల్పటిచి విధాత యాతనియం దకార్యంబు నేయం గడంగె. దైవమా నీకతోరచరితంబు నేవనంజాలుదును. నీనేయంగడంగినపనులకుం బ్రతివిధానంబు లేక యున్నది. ఓయనాధరక్ష కా! శ్రీయశతీ! నీవ యాకవిం గావంగలవాడవు.

కాలిదాసుండు. ఓయధిక్యతులార! మీప్రాధ్నితాన్ధం బనుష్ఠింప నే సిద్ధపడి యున్నవాడ. పోదము రండు. ఆభవనం బనల్పశిల్పనైపుణసీమం బని విందు. దానిం జూడఁగోరిక నాకును గలదు.

కాంచనమాల, ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఏమి నేయరు? ఈకవివతుండు నియోగిజనులప్రార్థనకు సమ్మతించిన వాడు. ఈజగన్మంగళరూపనిర్మాణనిమేషంబుం గాంచనివాడు నే నీయొడలు దొరంగుట నిక్కంబు. ఈతని కేదేని యిడుమ దొడరిన నాప్రాణంబులుండవు. ఈ యభినవమోహనాకారునితో నయ్యెడకుం బోఁ జన.దని వచింతు నన్ననో ఈరాజస్వాలకునికిం గోపంబు గల్గు నని తోఁచుచున్నది. ఇండుఁ జేయంగలకార్యం విదియని నాడెందంబునకుం దోఁచదు. ఈసుకుమారాకాయనిం గూడనినాఁడు నాకాయంబు దురంతవేదనానికాయంజై యడంగుట నిక్కంబ.

శీలావతీపరిచారికలు. ఓసి! గాంచనమాల! దేవి నిశ్చుం గాంచ ద్వరపడి యెడిని. పోదము రమ్ము.

అని దానిం దోడ్కొని చనిరి.

కాలిదాసుండు ఆత్మగతమున,,

కాంచనమాల దైవవశమున నీయవిసీతునిచేరితుండి విముక్త యయ్యె. శీలావతీ దేవికడకుం దోడ్కొనిపోఁబడియెడిని. కానం దదాజ్ఞానుసారిణి యై కంచుకవతి యాత్మరమాజాతయాభీష్టాంబు నెఱవేర్చకపోదు. క్రమక్రమముగ నిది నాకు లభించు. ఇప్పుడు ప్రియావరహవిక్లంబం బయినమానసంబున నీకాంచనమాలం గాంచి యిండుక యాశ్వాసంబుండెంద నగు నని తలంఛుకొనుచుండ విధి యాకాంచనాంగినయిత

మెడబాపుచున్నది. ఇప్పుడు ప్రతికూలపువర్తనంబున నుండువిధి యనుకూలప్రవర్తనంబు నకుం గడంగక పోదు. ఈనియోగిజనులు పిలుచుభవనంబునకుం జని యందు జరుగు కార్యంబులచే గొంతప్రాద్దువుచెప్పదను.

కాంచనమాలసఖిజులు. ఓసి మనప్రియసఖి ! యీకవివల్లభునియందు దనురాగంబుం జెందినయదియ. ఇతని కేదేని యాప్రియంబు గల్గిన తీవితమునుసంయతము పరిత్యజించుం గడంగు. ఇప్పు డీకవిపరునికిం గలిగినవాడయిన నితనికి రహస్యాంబు విన్నవించినచోఁ దప్పించుకొనం గలఁడు లేనిచో బ్రహ్మరాక్షసునివాతం బడును. ఘనలో నెవ్వతె యైనం గణనుసరించుకొని యాభవనంబుదనుకంజని యయ్యెడ నేవియుండి తఱి దొరకైన నితనికికపటంబు విన్నవించవలయు. ఇందు కీమధురవచనయ సరి.

రాజ స్యాలకుఁడు. ఆత్మగతమున,

పోని మ్మికాంచనమాల ; రాజకులంబుననగుండునది ; నాకుం దొరకకపోవునే ! ఇప్పుడు నాసేయంబూనినకపటంబునం గవిని పిలుకుమార్చి మానసంబునకు నున్వస్థతం గలిగించుకొనియెద. తదుచితసంవిధానంబు జరుపబోయెద.

అనినిష్క్రాంతంతుండయ్యె.

కాళిదాసుఁడు.

పం. ప్రియను దలంచి మానసము పెక్కుతెఱంగులఁ గుండసాగె నా,
నియతికి నాత్మలో నిపును నెమ్మి యొకించుక యేని గల్గె చా,
శ్రయ మొకతైన లేక మది సంతతదుఃఖము వాయుకున్న దిం,
తయ వనజాయతాక్షునికృతం బడలం బనిలేదు దీనికిఁ.

కం. వనజాక్షునిదయ గల్గిన । ఘనతరఃఖాంబునిధిని గాల్వయుఁబోలేక,
జనులు దరింతురు నా కరఁడనఘుఁడు శరణంబు గాక యశ్వుఁడు గలఁడే.

ఇప్పుడు రాజనియోగిజనంబులతోఁ జని చిత్రసీమం బహుపేరం బరగుభవనోత్తమంబుం గనుంగొనుచు రాత్రి పుచ్చెదను.

అని నియోగిజనంబులతో నిష్క్రాంతంతుండయ్యె.

కాంచనమాలసఖులు. ఈమధురవచన కవివెంట నరుగుంగాక. మనమందఱమును గృహంబులకుం బోవుదము.

అని యందఱు నిష్క్రాంతైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

షష్ఠాంకము ముగిసెను.

శ్రీ రస్తు.

కీ॥

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము.

సప్తమాంకము.

భోజభూపతియు లీలాదేవియుం బ్రవేశించుచున్నాడు.

భోజాడు. దేవి ! నీ విష్ణుడు వింత యైనలేనగవుతోఁ గనుపట్టుచున్నావు. దీనిం గాంచ నీముఖపారసంబువలన నేఁ గ్రోలం దగుశ్రవణామృతం బొందు గల దని తోచుచున్నది. అట్టి జేదేని యుండిన పినులకు విం దొనర్చుము.

లీలాదేవి. స్మితము గావించుచు,,

ఆర్యపుత్ర ! భవదీక్షుం బగువదనారవిందంబు మందహాససుందరంబై యొప్పునది యొప్పు డీపత్నంశయాకులం బగుచుండుటం గాంచిన మీరు న న్నే దే నొకయగ్గం బడు గం దలంచినట్లు సూచితం బగుచున్నది.

భోజాడు. దేవి ! నీతర్కం బుపపన్నంబ. కొన్నిదినంబులనుండి యొకవింత కాంత నానయనపథంబునం దగులుచున్నది. అది మనపైరంధ్రీ) యగుకంచుకవతిహూతురు కాంచనమాల యని యూహింపం దగియున్నను దానిహూతురు శైశవంబునన యుండునది గాన నాసంభావన యసంభావితంబై కనంబడుచున్నది. ఆకాంత యెవ్వ తెయో యని సంశయించుచున్నవాడ.

లీలావతి. లేనగవుతో,,

ఆర్యపుత్ర ! ఆవింతకాంత యెవ్వతె యని మీ రనుకొంటిరి.

భోజాడు. దేవి ! అది కాంచనమాలయే యని నిర్ణయించుకొనియుండెదను. కాంచనమాల యయ్యెనేని యిప్పుడ తరుణియై చూపట్టం గతంబు లేదు. కాన సంశయించెదను.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీయొసరించిననిశ్చయంబు యథార్థంబ.

భోజాడు. వైచిత్ర్యంబుతో,,

దేవి ! యేమి యిది ! అది కాంచనమాలయేనా ! ఆ క్షేప దాని కభినవయావ నాగమం బకాలంబున నెట్లయ్యె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఒకమహాకవివలన నది లభించినయిది.

భోజాడు. ఆశ్చర్యంబుతో,,

దేవీ! యిది కడు చిత్రమై యొప్పుచున్నది. అట్టిమహాత్ముం డగుకవివరం
దేవ్యుండో! అకాలంబుననయ్యావనాగముము గలుగునట్లు వచించిన యామహితాత్ముని
వాక్సిద్ధి నేమందును! ఈవృత్తంబును పాకల్యముగఁ జెల్పుము.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర! విన్నవించు వినుండు.

అని రాజాచెవిలోఁ జెప్పెను.

భోజాండు. దేవీ! నీచెప్పినకవి కాలిదాసుండై యుండనోపు! కానివాడితని
వదనంబుల నర్థంబును వర్తించుట యెక్కడిది? అట్టి వాక్సిద్ధి యాతనికే గలదనియే
సెఱుంగుదును.

ఇతనిం గాంధం గోరి బహుదినములుగ నేఁ బ్రయత్నించుచున్నవాడే.
ఇట్లుండ నేను నామంత్రి యగునాగ్యబుద్ధిపాగుండు నొకవాఁడు వేషాంతరధారలమై
నగరపరీక్షార్థంబు పర్యవీధిక నగుచు నం దొకటాంసాపణముదగ్గఱ నన్యూని నిలువం
బడి పలలము బేరమాడుచుండుటం గాంచి ఆ! మననారమందు నిట్టియధర్మము జరుగు
చున్నదిగదా! యని యచ్చేరువందుచు నతనివృత్తం బారయం గోరి యాతనిం తీరి
నే ని ట్లంటిని.

* శ్లో. భిక్షో మాంసనిషేధగం కి ముచితం,,

అని యడుగఁగా నతఁ డి ట్లనియె.

† శ్లో. కిం తేన మద్యంవిహ,,

అనఁగా నితం డింతటితో మండువాఁడు గాఁడు; మద్యంబునను ప్రియంబు
గలిగియున్నాఁడు. ఆ! ఏమి వీని సన్యాసప్రకార మని యనుకొని యి ట్లంటిని.

‡ శ్లో. మద్యం చాపి తవ ప్రియం,,

అనఁగా నతఁడు,,

§ శ్లో. ప్రియ మహోపారాంగనాభి స్సహ,,

* భిక్షో = ఓరిసన్యాసీ! మాంసనిషేధగం = మాంసభోజనము, ఆచితంకిం =
యుక్తమాయేమి?

† మద్యంవిహ=మద్యములేక, తేన=ఆమాంసముచేత, కిం=ఏమియుపయోగము.

‡ తవ=నీకు, మద్యంచాపి=మద్యమునయితము. ప్రియం = ప్రియమా!

§ పారాంగనాభిస్సహ = పారాంగనలు; త్రాగఁగా తేషించినది వారలతోఁ
గలసేత్రాగుట, ప్రియమహో=ప్రియము:

అనెను. అది విని శేను మనంబున మద్యపాననిరతునికి వారాంగసారతియు నర్థ్యంతప్రియంబు గాకపోవునే యని తలంచుచునట్టి వారాంగసారతి ధనాభ్యునిక కాని భిక్షుకునికెట్లు దొరకంబోవు నని శంకించుచు నాతనితో,,

* శ్లో. వారస్తీరతయే కుతస్తవ ధనం,,

అని యడిగితిని. అందు కారణం,

† శ్లో. ద్యూతేన చార్యేణవా !

అనఁగా నే నతనిపల్కులకుఁ గడు నెవ్వఁబోయి మనంబున నితని కీభిక్షు కేపంతెక్కడ? చార్యద్యూత వారాంగవాసంగమమద్యపానమాంసభక్షణంబులెక్కడ? బ్రహ్మవిద్యాపరిశ్రమమున కుచితం బగునీ పాపవాశ్రయమును స్వీకరించుట కిదియో ఫలంబనుకొని యిట్లంటిని.

‡ శ్లో. చార్యద్యూతపరిజ్ఞతాఽస్తి భవతః,,

అని యడుగఁగా నతఁ డిట్లనియె.

§ శ్లో. భగ్నిప్తస్య కావా గతిః,,

అనఁగా విని యది యేను మున్ను సన్యాసి యొకండు కాంతానురక్తుండై యాశ్రమాచారభివృద్ధకం తెంది బ్రహ్మసంధాధిరాజ్యపదవీచ్యుతియు సంసారసుఖ సంప్రాప్తివిరహంబును గాంచి రెంటికీం తెదినరేపణయై యుండ నదిసూచి తద్వర్తనం బరయం గోరి కఠినంబుంబున కీసమస్య యొసంగిశాడ. ఆసమస్యార్థంబును నాకుం దెల్పి మనకవులలో నెవ్వఁడేని యిట్లు వేహంతరఘరియై వచ్చి నా కీయగ్ధంబెఱిగించెనో! యని సంశయించుచు నాయగ్ధం బార్యబుద్ధిసాగరునితోఁ జెప్పఁగా నతండు రాజా నీ

* వారస్తీరతయే = వారకామినులతో రతిసేయుటకు, తవ = నీకు, ధనం = ద్రవ్యము, కుతః = ఎట్లుదొరకును ?

† ద్యూతేన = మధ్యాహ్నముండు జూదమాడుటచేతను, చార్యేణవా = రాత్రి చేతల దొంగతనము చేయుటచేతను సంపాదించెదను.

‡ భవతః = నీకు, చార్యద్యూతపరిజ్ఞతా = దొంగిలించుటయందును, జూదమాడుట యందును, పరిజ్ఞానము, అస్తి = కలదా !

§ భగ్నిప్తస్య = వర్ణాశ్రమాచారమువలనం తెదినవానికి, గతిః = గతి, కావా = ఎది. వర్ణాశ్రమాచారపరిభ్రష్టుని నెవ్వయ నాదరింపదు గాన నట్టివాని కిరీతి గాక లోక యాత్ర జరుపుకొనుటకు గతి యే మున్నది ?

సభయం దీపాటిసమర్థం దగుకవిలేడు. ఇతడు క్రొత్తగ పచ్చిచేరియుండం జనును. నీయొనరిన యాహాయపదన్నం బైనయదియ. అయిన నిప్పు డితని నింతటితో నొప్పరికించి యుండిన గొన్నిదినంబులకు వాస్తవాకారంబుతో వెలువడకపోడు. ఇట్టి మహాకవి భవత్సందర్శనంబునకు రాక మానడు. అనగా నేను మనంబున నీవిద్యా పంతుం డెవ్వఁడో ! మన్మతోగతార్థంబును దెల్పినవాడు. ఈయర్థంబు విచారించి యిదిసత్వం బగు నేని యితని మహాకవి యగుకాలిదాసుండుగా నెంచవచ్చు నని తలంచు కొనుచుం బోయి కొన్నినాళ్లకు గూఢచారులవలనఁ బూర్వ మేను గాంచినభ్రష్ట సన్యాసి మద్యపానాదిరక్తుండై యుండుటయు నెరింగి సత్వంబువల్లినకవివచనం బులఁ దలంచుచు నాతనిపునస్సమావేశమున కువ్విభులూరుచుండువాడను ; బహుతర ప్రయత్నంబులు సల్పియు సఫలమనోరథుండఁ గాకయుండెద. అనాఁడు పూర్వవిధిక యందు గానంబడినవాడై కాంచనమాలయం దీకడునబ్బురంబుం గాన్పించినాఁ డని తోచెడిని. నీ వీకాంచనమాలను రప్పించుకొనఁగానే యాకవియొక్కడకేగనో ! ఎవ్వరి కైన విదితంబె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! భవదీయస్థ్యలకుండు కమలాలయాసహోదరుండు వానినికృతిమెయి బ్రహ్మరాక్షసాధిష్ఠితం బగుచిత్ర సీమం బనునాతనభవనంబునకుం దదధిక్యతులంగొని తోడ్కొనిచనియె నట.

భోజుడు. ఉద్విగ్నుండగుచు,,

కట్టా ! ఈకఠినచిత్తుండు కవివరుని సమయించి యీలోకంబున భారతీవిలాసంబుమాచం గడంగినవాడు. వీనికంటెగడుఁ గట్టుండును గలఁడె ? ఇచ్చటి కాక విగతి యేమయియుండునో !

ఒకసుందరి ప్రవేశించి. దేవి ! జయంబగుంగాత. నీకుం గాంచనమాలయందుఁ గరము ప్రీతి కలదుగాన దానిసేమంబు నీకు విన్నవింపం జనుదెంచితిని.

లీలావతి. సంతోషముతో,,

ప్రాణనాథ ! ఈ మధురపవన నుడివినపవనంబులచేఁ గవిపరుండు జీవించి యున్నాడని యెఱుంగం జనును. మీ కతనిం గాంచం గల్గు.

సుందరింగంచి,,

మధురపవనా ! నీవు కవివృత్తాంతం బారయ నాతనితోఁ జిత్రసీమంబునకుం జని యున్నట్లు లాకాంచనమాల వచియించె. ఆమందిరంబునం జరిగినవృత్తాంతంబుఁ దెల్పుము.

మధురవచన. దేవి ! కవికులచంద్రుం డగునామహానీయునిమహిమ యింతింతని చెప్పం దరంబు గాదు. స్వాల్కచోదితు లయి నియోగిజను లాకవిని నికృతిమెయిం జుంబంగడంగి వినయింబుఁ గాన్పించుచు నాబ్రహ్మరాక్షసాధిష్ఠితం బైననూతనసుంది రంబునకుం గొనిపోయి యాతిభ్యం బొసంగి మృష్టాన్నపానాదులఁ బరితృప్తునిం గావించి మహార్థశయనంబునం బరుండం జెప్పి చనిరి. ఏమ నాకవి చరుండినశయనం బునమీచంబున స్తంభాంతర్నితనై యామందిరంబులోన నితర్యుల కెఱుకపడకుండం గవి వృత్తం బరయం గోరి నాప్రాణంబు లాకవివరుండు గావం గలవాఁ డనుధైర్యంబుతో నుంటిని. అట్లుండం దొలికామున,

ఉ. జంజాఱువల్లవెంద్రుకలు జొల్లు దొరంగడునల్లస్సక్క నూ,
యంజనశైల మట్లు నలు పారుచుహోన్నత మైనకాయముం,
గుంజరదంతకుంతసమఘోరతరాకృతి దీర్ఘదంష్ట్రీలుకా,
పంజాలఁ బోలుకమ్ము లకుభస్మితి నొప్పెడురక్కసుం డొగ్గె.

కవి యుండుచోటికిం జనుడెంచి యోరీ ! నేను బ్రహ్మరాక్షసుండను ; ఈ గృహంబుం గాచియున్నాఁడఁ నానుడివినసమస్యలకుం దగును త్రరంబీనినాఁడు నిన్నుం జంపును. ఇట్టిమందిరంబునం నడవలంబట్టి నాచేత మడిసినవారల లెక్కింపం దరంబు గాదు. నీవునట్లు నాచే భక్షితుండవు గాఁబోయెదవు మహా ! నాకు త్రరంబీగలవా ! నుడువుము, అని యిట్లు నెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుఁడు.

శ్లో. సర్వస్యజ్ఞే, అనినుడివెను.

భోజాఁడు. ఓ దేవి ! యిది పాణినిముసి రచించినయష్టాధ్యాయం దెనిమిద మయధ్యాయంబునందలి మొదటిపాదపు మొదటిసూత్రము. ఈవ్యాకరణసూత్రము వీఁళ్లు ౭భీక్ష్య వక్షనాద్యంబులందుం గొన్నితబ్దములకు శబ్దస్వరూపమునకంతటికిని ద్విరుక్తి గలుగు ననుస్థంబు దోపింపం జెప్పంబడినది. దీనికి లోకాధ్యంబు సుయోజితముగావించివచ్చింపవలయు నను నక్షేత్రంబుచే సమస్యగా నీఁబడియె, దీని కతం జేముత్రరం బొసంగంగల వాఁడొ ! యారయ నగు. మధురవచనా ! అనంతరం చేతుయ్యో? వదింపుము.

మధురవచన. మహారాజ ! అకవి యారాక్షసు నింఁచేకేనియొ పరకునేయక తక్షణమే యిట్లునియె.

కవి. శ్లో. సుమతికుమతీ సంపదాపత్రిహేతూ,, అని.

భోజాఁడు. జొర ! అవ్యాకరణమాత్రమునకు లోకవ్యవహారానుగుణముగ నగ్గ యోజనంబు గల్పించి తదనురూపముగ సమపాఠ్యపూరణంబు గావించిన యాకవి పరునిబుద్ధిచతురత కరము మెచ్చుం దగినది. అంత నేమయ్యె ?

మధురవచన. మహారాజ ! ఆ రాక్షసుడు కవి వదించినప్రత్యక్షరంబు విని యప్పుడేమియుం జెప్పక చని రెండవయామంబున వెడియుం జనుడెంచి యాతనిం జీరి యోరీ ! యీసమస్యను సయితము పూర్ణము గావింపు మట్లు నేయనినాడు నిన్ను భక్షించెదను. అని యిట్లు సెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. వృద్ధో యూనా,, అని.

భోజుడు. ఓసి ! ఇదియు బాణినిమాత్రమే ! గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దమునకుఁ బ్రాచీనులు వృద్ధసంజ్ఞ వక్కాణించిరి. యవప్రత్యయాంతశబ్దముతో సమాసముం జెందిన గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దము శేషించు ననునర్థంబు గలయది యేకశేషాధికార మునం దున్నది. దీనికిని లౌకికార్థయోజన మతం దెట్లు గావించెనో ! ఇట్టిపదంబు లందుఁ గదా ! కవిమలుబుద్ధి ప్రకటితము గావలయు. మధురవచనా ! అండు కాకవి యేమి ప్రత్యక్షర మొనంగె ?

మధురవచన. మహారాజ ! అతని బుద్ధివిశేషం బసాధారణంబు. అవగరింపు మారక్కసునినోట మాట వెడలుదు నప్పుడ యతండు వచియించె.

కవి. శ్లో. సహపరిచయా త్ర్యజ్యతే కామినీభిః,, అని.

భోజుడు. శ్లాఘించుచు,, ఆకాశమలశ్చ్యమొనరించి,,

భుళిర ! ఓకవి కవియనుశబ్దంబు నీకే తగును. బాగుగ నెఱింగి పల్కితివి. ఓ మధురవచనా ! ఆకవివృత్తంబు వినంబయింబయిం గుతూహలం బయ్యెడిని. వచింపుము.

మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసుం డది విని మిన్నక చని మూడవ యామంబున వెడియుం జనుడెంచి కవితీరి యీసమస్యను సయితము పూర్ణము గావింపనినాడు నిన్ను దినక పో నని యిట్లు నియె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. స్త్రీ పుంవచ్చ,, అని.

భోజుడు. ఓసి ! ఇదియు నవోచ్చితిమాత్రమే ! గోత్రప్రత్యయాంత మనుస్త్రీ వాచకశబ్దము యవప్రత్యయాంతముతో సమాస మగునపుడు శేషించు. అది హేతు పుగా నాగోత్రప్రత్యయాంతము పుంలింగశబ్దమువలె నగును. అనునర్థంబు గలది. కవి తనబుద్ధికాశలంబున నెట్లర్థాంతరయోజనంబు చేసెనో తెల్పుము. దీనికిని లౌకికార్థ యోజనంబు సుకరంబు గాదు.

మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసునినోట మాట వెడలుటయ తడవు గాని కవి వదించుట కొకించుకయ నాలస్యంబు లేమండ. అట్లు దెప్పినందుఁ గవి యిట్లు నియె.

కవి. శ్లో. ప్రభవతి యదా తస్మి గేహం వినప్తం, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిట్లు వ్యాకరణసూత్రమునకు సంగతమగు లౌకికార్థయోజనముగల్గించుట కలంతులకగునే! కడుమహనీయుం డనంజను. అంత వారలవృత్తంబెట్లు ముగిసె.

మధురవచన. మహారాజ! అప్పుడు కవిపల్కులువిని యాపాలనుడిండి యేమియు ననక చని నాల్గవజామున వైశంబ సనుడెంచి కవిం జీరి యోరీ! మనుక్తంబగు సమస్యాశ్రయమును పూర్ణము గావించితివి. ఇంక నొకటి గలదు. దానికి సయితము సంగతార్థంబుగ వచించితివేని భవదభీష్టాంబు సమకూర్తు. లేనినాఁడు నిన్ను భక్షింతును. అని యిట్లువక్కాణించె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. ఏకో గోత్రే, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిదియు నాపాణినిసూత్రమే. అవత్యప్రత్యయములు పెప్పుచోటం జెప్పబడినది. గోత్రార్థంబున నవత్యప్రత్యయములు పెక్కులు రావలయునేని వానికిఁ బదు లొక్కటియే వచ్చు నని దీనియర్థము. దీనికిం గవి వచించిన జేమి?

మధురవచన. అట్లు బ్రహ్మరాక్షసుండు వల్కుగాఁ గవి మందస్మితసుందరవదనారవిందుడై కవి యిట్లనియె.

కవి. శ్లో. * ప్రభవతి పుమాన్ యః కుటుంబం విభర్తి, అని.

భోజాడు. ఓసి! యేమి యొకవిభతురత! ఒకయర్థంబునకు మఱియొకటి వెలు దీయకుండం జెప్పినవాఁడు. ఇట్టి వాగ్భిప్రాయంబు గలకవియందు స్థావరమికిం గాక యితరునికి నరహంతకునైన దయారసంబు గల్గక పోవునే! అనంతర మాబ్రహ్మరాక్షసుండు కవియం దెవ్వధిఁ బ్రవర్తించినవాఁడు?

* సర్వస్య ద్వే, ఇత్యాదులకులౌకికార్థము.

టీ. సర్వస్య = మనస్సమునకు, సంపదాపత్తిహేతూ = సంపదలకును వివత్తులకును గారణములైనవి, సుమతికుమతీ = మంచిబుద్ధి చెడుబుద్ధులనునవి, ద్వే = రెండు.

యానాసహపరిచయాత్ = యావనముగలవానితోఁ బరిచయమునల్పుటవలన, కామినీభిః = స్త్రీలచేత, వృద్ధః = ముసలివాఁడు, త్యజ్యతే = విడువబడును.

స్త్రీ = ఆడుఁది, పుంవచ్చ = పురుషునివలె, యదా = ఎప్పుడు, ప్రభవతి = పెత్తనము దీర్చునో! తత్ గేహం = ఆ యిల్లు, వినప్తంహి = చెడిపోయినదే.

గోత్రే = కులమునందు, యోపుమాన్ = ఏపురుషుఁడు, కుటుంబం = కుటుంబమును, విభర్తి = భరించునో? ఏకః = అట్టివాఁడొక్కరుడై, ప్రభవతి = కుటుంబమున సమర్థుడగుచున్నాఁడు.

మధురవచన. దేవ ! వినుము. అంత నాబ్రహ్మరాక్షసుండు వినయంబు మొఱ
యఁ గవివరం గనుంగొని యోమహాత్మా ! యేను భోజభూపాలుండు : నోగార్థము
నిర్మించుకొనిన యాయంటం బ్రవేశించి యాసమస్య లడిగి వానిం బూర్తిసేయ వలం
తులు గాకయుండ నట్టివారిస్థల భక్షించితిని. నాసమస్యలభావంబెఱింగి హృదయంజీని
నీయందుఁ గరం బనురాగంబుం గొంటిని. నీయభీష్టార్థం బేదేని సమహర్షం గడంగి
యున్నాడ. నీకార్యం బొనర్చి కృతార్థతం గనం దలంచెదను. అని సవినయంబుగం
బ్రాధింపఁ గవియు రాక్షసుం గాంచి యిట్లనియె. ఓభూతనాయక ! నీ కీభూతలం
బునం జరుగుచుండువృత్తంబు లెల్లనారయుచుం దెలిసికొనుచుండివ్యజ్ఞానంబు గలదు
గదా ! నాప్రాణదయిత యగుమధుమంతపురాధీశుని పుత్రి మదనసేన నన్నుం బాసి
పోయినవిధంబును నీకుఁ దెలిసినది యే ! ఆకన్యకావతంసం బివ్వ డెయ్యెడ నున్నదో
నీదివ్యజ్ఞానంబున నెఱింగి నాకుం దెల్పుము. ఇదియ నాకు నీవు నేయఁదగునుపకారము
అనిన నవ్వడ యంతర్హృదుండై యారాక్షసుండు మఱునిమిషంబున,

సీ. పరిణత కేతకీపరిపాండుదుర్బలరమణీయతరకపోలములదాని,
భూభిభూసరము లై తూఁగుముంగురులతోఁ గడు విన్నవైన మొగంబుదాని,
కరుణరసంబె యీకనకాంగి రూపున వెలసెనో యనునట్లు వొలుచుదాని,
విరహవ్యధాభారవివశతావైచిత్రి యంగకంబులఁ బొలుపాడుదాని,

గీ. దీర్ఘమై కడు మాసినచీరదానిఁ గంతుఁ బాసినరతియ నాఁ గ్రాలుదాని,
భూభువనలక్ష్మీయేయనఁబొలుచుదానిఁ దెచ్చెనొకరూపసారయామచ్చెకంటి.

దేవ ! వినుము.

ఉ. ఆరమణీయగాత్రిసాగ సారసి చూడ సరోజవాసినీ,
భారతులండు దేవపతిభామినియందు సుమాస్త్రురాణీయం,
చారఁగ నుండఁ బోల దన నచ్చర లెంతటివారు తన్నవో,
చార మనోజ్ఞవైఖరికి ధారుణిఁ గాంతలు సాటిలేరటకా.

చారుఫలకాశయితయై భూతనాథసమాసీత యయినదాని నాకాంచనాంగింగని
కవియు నవిరళబాష్పధారలు నయనకమలంబులం దొరంగ ని ట్లనియె.

ఉ. కామిని నీవు నాకొఱకుఁ గాఠీయ నొందుచున్నదాన వా,
కామనికాతబాణహతిఁ గన్నియ యీవిధి స్రుక్కుచు న్నవో,
ద్వామవియోగదావళిభిదాహముఁ గాంచుచు నుండె దయ్యయో,
భామిని యిట్లు నీవు పడుపాటులు సూచి సహించ లే నెదకా.

అనిచెప్పి బ్రహ్మరాక్షసుని గాంచి యోభూతనాథ ! యీశామిని నిశితవ్రతంబు పలుపుచుం గడు డస్సి శ్రమాకుల యయి నిదుర గూతుచున్నయది. ఇది యెయ్యడ నీ కువలబ్ధ యయ్యె ? అని యడిగిన నారక్కసుండును గరూళవతిపురంబున నొకమనోహరోద్ధానంబునందు నా కీమచ్చెకంటి దొరకినయది. అనినం గవియు నోభూతనాథ కరుణించి యీకాంచనాంగి నంద విడియింపుము. ఆకరూతాధిపతి మజ్జనకునిచేత సుశిక్షితుం డగుటంజేసి తనయుం దిప్తపదని కామినులం దన్యాయం బాచరింపఁడు. ఈ యంగనయు నవటం జేరినకతంబున నామనంబు గొంత దనుక నాప్యాయితం బగుచున్నది. ఆతం డన్యాయ మాచరింపఁడు గాన నిట్లు చెర్యంబునం దెచ్చుట తగదు. ఎల్లరకు సువిదితంబగునట్లు దెప్పింపం గలను. దీనిం దీసికొని పామ్ము పూర్వమిది యున్నచోటన యుంచుము. అని ప్రార్థించినంతన నాకాంచనాంగిం గొని రక్కసుండు సనియె. వెండియుం గడువేగిరంబ ప్రవేశించి యారాక్షసుండు కవిం గాంచి యోమహాత్మా ! నీకు నొండుప్రియంబు నేయం గలను. అద్దానిని వదింపుము. అనినం గవియు రక్కసుం గాంచి యోరక్షోనాథ ! నీవు నాయందుఁ గరుణ గలిగి యుంట నిక్కంజేసి యామందిరంబుం బాసి చనుము. ఇదియ నాకుం గావల సినవరంబు. అనిన నట్ల యగుంగాక యని యాబ్రహ్మరాక్షసుండు సనియె.

ఇంతలోఁ దన్మందిరాధిక్యతలు తలుపులు దెఱచుకొని వచ్చి యాకవి జీవించి యుండుట కచ్చెరు వందుచు నాతనిమాహాత్మ్యంబు వర్ణించుచు నతనికి వందనంబులు సల్పి యిట్లనిరి. ఓయ్యయ్య యింతదనుక నీయింటంబరుండి జీవించినవాడు లేడు. నీవొక్కరుండవ బ్రతికితివి. బ్రహ్మరాక్షసునివలనం దప్పించుకొన్నవాడవు. ఈగృహంబు భోజనభూపతి కనోదాగ్ధంబు గట్టించినది. కట్టిన దాదిగ భూతాధిపతియై యుండి నకతంబున నామహిపతి యీగృహంబుం బరదేశాగతుల కాతిధ్యంబు నేయుట కేర్పఱచినవాఁడు. ఏమహాత్మునివలన నైన నీయనిష్ఠంబు దొలంగనో యని తలపోయుచుండు. ఈబ్రహ్మరాక్షసుని దోలి రాజాకడ బహుమతులు పడయుకొరికతో ననేకులు మంత్రకాస్త్రపారంగతులు సనుడెంచి యీభూతంబును బాఱఁదొలం గడంగి వానిచే భక్షితు లైరి. నీవు దానిం జయింపక జీవించియుండవు. ఈవృత్తంబు రాజెఱింగెనేని కరము నిను సన్మానించు. అని చెప్పుచుండఁగాఁ గవియు వారల వీడ్పొని యామందిరంబుం బాసి పోయె. నే నామందిరంబుం జొచ్చి యచటి యధిక్యతులును బరిచారకులును సనినయనంతరము కవితో మాటలాడెందలంచుకొనుచు వారలు సనిన వెంబడిన యాబ్రహ్మరాక్షసుండు రాఁగా నకుపు బడకయుండి యింతలో నదియు మరలి పోఁగా నిక నీకవికి దీనివలన భయం బుండదని తలంచి వృత్తంబారము నిగూ

ధర్మంబున నుంటిని. కవి సనినయనంతరమును నేను వారలకుం గానంబడినచో నాయం దన్యథాబుద్ధిఁ గావించు రని యెంచి న న్నగపఱుచుకొనకయి యొదిగి యొదిగి కంబం బులమఱుపునన యాయిల్లు వెడలి వచ్చితిని. ఇట్లుగుటం జేసి కవికిఁగాంచన మాల యిల్లు సూపి యతనిం దోడ్కొనిపోవుట కనువుపడి దయ్యె.

భోజాఁడు. కుతూహలముతో,,

ఓమధురవచనా ! యిప్పుడు కాంచనమాల యెయ్యెడ నన్నది ?

మధురవచన. దేవ ! భవదీయస్యాలకునికి భయంపడుచు నీలీలావతిదేవి సన్ని ధానంబునన యున్నది. అతండు దీనిం దనకడకు రప్పించుకొనం దనవలన నైనంత దనుకనుపాయంబులు వస్తుచున్నవాఁడు. దేవిసన్నిధానమువలన నిర్గమించెనేనిఁ గాంచనమాల యతని మాయాజాలంబునం దగులుకొనక పోదు. ఆ కారణమునన దేవి యు దానినెడబాటుదు.

భోజాఁడు లీలావతిం గాంచి నవ్వుచు,,

ఓదేవి ! కాంచనమాలం దప్పించుటకును దర్పపాదు నతిసంధానంబొనర్చున దగినయుపాయంబుం బన్నవలసియున్నది. ఇందుకు నానుందోచినది చెప్పెదను. వినుము. నాకడ నడపంబుంబట్టునర్జునుం డనువాఁడు కరము చతురుండు. కాంతలు నేయువలసంబుల నభినయించుటయందు వానివలె నెట్టి దిట్టలును శక్తులు గారు. వానిప్రాయంబును గాంచనమాలప్రాయంబుతో సమాన మయినయ్యది. వానికిం గాంచ నమాలజేపంబు వేసి యది సమ్మతించినట్టులు స్వాల్కునికడ కంపినం గాంచనమాలకుం గలిగిన నిర్బంధంబువాయు. ఇదియ చెయందగినపని. వాఁడు నాకు మఱిది గాన నతనిం బరిహాస్యనిం జేయుట తగనిది గారు.

లీలావతి. మందహాసంబునేయంచుండలవాంచుకొనుచున్నది.

భోజాఁడు. ఓమధురవచనా ! ఈయర్థంబున వానికైప్రయత్నించునది యెవ్వ తెయో ! యెఱుంగుదువా !

మధురవచన. దేవ ! కమలాలయాదేవిపరిచారిక వేత్రవతి యిందుం బ్రవర్తించి యున్నది. పెక్కుప్రయత్నంబులు సల్పి విఫలోద్యమ యయి మీఁదటికార్యం బాలోచించుచున్నయది.

భోజాఁడు. ఓసి ! యట్లయిన నావేత్రవతితోఁ జెప్పుము. కాంచనమాల రాజ భవనసమాపమున నుండుకృతకోరకం బనునుద్యానంబునకు రాఁగలదు. విజనం బైయం దునచోఁప్పటికి దర్పపాదుండు వచ్చుకేని యతనిమనోగతార్థంబు నెఱిజేయు. ఇది

రాజస్థానమున కెఱుంగం జెప్పము. అని శత్రువరికిం దెల్పి మఱియుం గృతకోరక పనాధి కృతునితో జెప్పి యావనము వివిక్తంబు గాఁపుము. పొమ్ము. అర్జునుని కీవృత్తం బుఁదెల్పి చండురుండు దోఁతెంచుట కించుకముండ కాంచనమాలానైటభ్యంబుతో నయ్యెడకు రమ్మనుము.

మధురవచన. నవ్వుకొనుచు,,

దేవ ! దేవరయాజ్ఞానుపర్తనంబుం గావించెదను. అని నిహ్క్రింతయయ్యె.

భోజాడు. దేవీ ! మనము కృతకోరకపోవనమునం బొలుచుదారువర్వతకంబుపై నుండుచంద్రకాలకుం జేరి యుండు మాయాకాంచనమాలానో మదీయస్థానకుండు ప్రవర్తించుబోవువేడ్కలు కొన్ని కన్నులపండువుగఁ జూతము. నిగూఢమార్గంబున నయ్యెడకుం బోదము.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీ స్థానమున నందఱు నిరకఁ బరిహసించురు. ఇంక నతండు నలువురిలోఁ దలయెత్తంబోడు. బండు వగువాని నిట్లవమానపఱుచుట తగునా!

భోజాడు. దేవీ ! వాని నే నవమానింపవలసినది లేదు ! మఱి తనయవినయం బునన తనకుఁ దాన యవమానితుం డయ్యెడిని. చూడుము ; ఆకవివలన నెట్టిమాఱు పడసిన వాడు !

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఈ వృత్తంబు కమలాలయచేవి కెక్కఁనీ దుర్మనాయ మానమానన గాదా !

భోజాడు. దేవీ ! తన సహోదరునిగర్వం బడంగువట్లు కవి వదియించినపద్యం బువిని యాకాంత తన సహోదరునియంద దుర్మనాయమానమానన యయి యుండు. కాని మఱియెవ్వరియందును విర సంపడం బోదు. అదియనుంగాక వానికి గర్వభం గంబు నేయకపోరాడు. కావించనిచో వీఁడు సాధువుల కిట్టియభకారంబులు నేసి తిట్టులు పడుచుండు. దీన సపకీర్తి నాకును గల్గు. అది యట్లుండనిమ్ము. దారువర్వత క్రోహాంబుఁ గావించుము రమ్ము.

భోజలీలావతులు పర్వతారోహణం బభినయించిరి.

భోజాడు. దేవీ ! ఇద చంద్రకాలకుం జేరితిమి. ఇందు జాలకాంతర్వితుల మైయుండి వేడ్కలు గనుగొందము.

అని దేవితో జాలకాంతకోపవిప్లవంపై కృతకోరకంబువలనికి దృష్టులు నిగుడించి,,

దేవీ ! అద కనుంగొనుము. నాస్థానముం దగుదర్పసారుండు మధురవచన
వన్నిన కవటంపువలం దగులుకొని కృతకోరకంబుం బ్రవేశించుచున్నాడు. వీడు
కాంచనమాలా సత్తుండు గావునఁ దద్విరహవేదనాజనితపాండుతాదిగుణంబులం దర్శయ
మాటియుండెడిని.

దర్పసారుండు ప్రవేశించి,,

కట్టా ! కవిని సమయించం జేసినప్రయత్నంబు వమ్మయ్యె !

పోని మ్రాణార్థంబు ? కాంచనమాలాప్రాప్తికిఁ జేసినప్రయత్నంబులు ఫలశ్రు
ఖంబులు గా నుండ నది యే మయిన నేమి ?

ఉ. కాంచనమాలఁ గాంచి మనఁ గామశరావతిఁ గుండుచుండఁ గా,
నంచితమైత్రీ వేత్రవతి యాత్మహితం బగుమాటఁ దెల్పినన్,
మించినకాతుకంబునను మీనవిలోచనఁ గూడవచ్చితిన్,
పంచశరుండు నావయిఁ గృపావశతం గనె నేమి భాగ్యమే !

నలువలంకులు నిరూపించి,,

దైవవశంబున నీయుపవనంబును జనపర్జితంబై యున్నది.

కం. కృతకోరకము విచిత్రము! సుతనవు ప్రేమమునఁ గూర్చి శుభగతిఁ గన నా,
యతనుండు దయఁజూచెను న | న్నతులితమోదాద్రికిభర మారోహింపన్,
ఏలకో తడ వయ్యఁ గాంచనమాల రాకున్నయది !

కాంచనమాలావేషభార్యయై యగ్జనుండు ప్రవేశించె.

అగ్జనుండు. ఆత్మగతమున,,

ఏను భోజభూపతినియోగం బనుష్ఠించువాడ. కామాతురందై పశుగతిం
ప్రసర్తించునీదర్పసారు నవమానితుం జేసెద. వీఁ డీరసాలపాదపంబుమాటున నుండి
కాంచనమాలరాక కెదురుచూచుచున్నాడు. నావచ్చినబాడ లెఱుంగఁడు. నాపాల
కుప యెఱుకవడెనేని త్వరితగతిం బఱతెంచు. కాన నెఱింగించెదను.

ప్రకాశముగ,,

పిఱుసఖి వేత్రవతీ ! మధురవచన నీతో నీకాంచనమాల కృతకోరకోద్యానవి
లోక నోత్సుకతం జెలంగుచున్నది ; దీనిం దోడ్కొనిచని యావనంబుసాంపుఁ గాన్పిం
పుము ; ఏను దేవికార్యంబునకు గాఁ జనవలసియున్నది యని చెప్పి నీచేతికి నన్న
ప్పగించినందుకు నీ వీయుపవనంబునన నన్నంటి విడిచి పోతివి. ఇదేనట చెలిమి !

పసిది యని యారయక పోతివి. ఈయంబవనంబు వివిక్తం బయి యున్నయది గాన
సరిపోయె. కానిచో నేమిగతి కావలె ? ఇట్టి మోసగత్తై పని యెఱుంగుదు నేని
నీతోనేను రానే రాను.

నలువలంకులు దిలకించున ట్లభినయించి,,

సంభ్రమముతో,,

ఆ ! ఇయ్యెడ నన్యపురుషులపాలకువ యున్నట్లు గానంబడి యెడిసి. ఏమి
సేయవచ్చు ! ఏకతంబునం బురుషుం డుండుచోటికి ముగుద యొంటిమైఁ జను దంచె
నేని దానిం గాంచి గరగరికగలముగ వాఁ డూరకుండునే.

భోజాఁడు. నవ్వుచు,,

దేవి ! అర్జునుండు నేయకపటంపువగలు సూచితివే !

లీలావతి. ప్రాణనాథ ! యిట్టియగ్ధంబులందు మీరలె యీతనిం దిద్దినట్టులు
న్నది. మీకు మీ డడపగాఁడు గాన సర్వజ్ఞులరగుమీవలన ననేకము లగునర్థంబుల
నెఱింగియుండఁదా.

దర్శసారుఁడు. మాయాకాంచనమాలం గాంచి. సంతసించుచు. ఆత్మగత
మున,, వేత్రవతి యొనరించినయు పాయంబు కరము శ్లాఘనీయంబ. కాంచనమాలయుం
జేయలఁతిని జిక్కినయది. దీనిని విప్రసంభావో పాయంబున వశగతం జేసికొనియెద.

సమీపమునకుం జని,,

ఓవగలాడీ ! ఏ నన్యండను గాను. తడవులంబట్టి నీయం దానఁ గాంచుచుండు
వాడను. నన్నుం గాంచి భయంపడఁ బోకుము.

మాయాకాంచనమాల. దర్శసారునిం జూచిన ట్లభినయించుచు. లజ్జావినయ
సంభ్రమంబులతో మఱియొండుచోటికింజనియె.

దర్శసారుఁడు. వెంటనంటివని,,

ఓముద్దులగుమ్మా ! నీ వేల న న్నొప్పరికించి చనియెదవు ?

ఉ. మారకతోరశాతసుమమార్గతావభరంబు హెచ్చ నీ,

చారుపయోధరస్తబక సంగత చందన పంకలేప మి,

చ్చారతిఁ జెందఁ గోరితిని పాంకవగంధిరొ నీవు నాపయ్యె,

గూరిమిఁ గాంచి నాభవ మకుంతగతి న్నల మొందఁ జేయుమి.

మాయాకాంచనమాల. తలవాంచుకొనియుండె.

దర్శసారుఁడు. కామావేశంబుతో,,

కం. సుమగంధి మాటలాడవె! రమణీ నీబిగువుచనుల రహిఁ శేర్పవె న,
గ్గమలాక్షి మోవితేనెలు | గ్రమమునఁ గ్రోలంగనిమ్మ కనకపుఁబొమ్మ.

మాయాకాంచనమాల. బెళుకుంజాపులంజాచి,,

చం. సరసము చాలు చాలు నిలు సారసలోచన లొంటి నుండఁగా,
సరసకుఁ జేర రాఁ దగునె చక్కనిచానల కాడికల్ భుంకె,
దిరముగఁ గల్గుఁ జూవె యలఁతిం గడుఁ గప్పము గల్గు నక్కటా,
పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్తుల నొప్పరికింతు రంతటకె.

అని యవ్వలికిం జనుచున్నది.

భోజాఁడు. ఓరి! యర్జునా! భలిరా! నీనుడివినవవనంబులు మెచ్చుకొనం
దగినవియ. చక్కనిచానల కాడికలు గలుగు ననుట నిక్కంబ.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర! పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్తుల నొప్పరికింతు
రన్నది తథ్యంబు గాదో?

భోజాఁడు. నవ్వుచు,,

దేవి యదియు సత్యమే! ప్రవృత్తం బగువినోదంబు గాంచెదము.

దర్పఫారుఁడు. అనునయింపుచు వెంటంజని,,

చం. నిలుఁగు లతాంగి పోకు కరుణింపుము నాపయిఁ గోప మేలనే,
చిలుకలకొల్కిరో! భయముఁ జెందకు బంటను నేను నీకు నీ,
లలితవినుతన్నయావనవిలాస వశిక్యత మానసుండనై,
వలచితి నిల్వలేను పెరవాండను గాను మృగాక్షి గావుమీ.

అని యామాకాంచనమాలచెయివచ్చెను.

మాయాకాంచనమాల. మొగమొరఁజేసికొని,,

గీ. సారతర మైనముత్యాలహార మొకటికపికిఁ దొరకిన మూర్ఖుని గాంక్షమీఱ,
లేహనమొనర్చు నాసన మూహ నెత్తుకొని నటించుచు గాక తద్గుణముఁ గనునే,

భోజాఁడు నవ్వుచు,,

ఓరియర్జునా! మర్కట సాదృశ్యముచే బాగుగవీనినధిక్షేపించితివి. మానహీ
మండు గాన వెండియు ని నన్నునరింపం గడంగెడిని.

దర్పఫారుఁడు. నెవ్వెఱుపడినిలిచి వెండియు ననునయింపుచు,,

ఉ. కోమలి రిక్తకోపములు గూడునె యెప్పటికైన నాపయిన్,
గామునిలీలల బ్రణయగౌరవరమ్యము లైనకీన్మలం,
వేమణు గాంచబోయెదవు వేడుక నన్నలయించె దింతయే,
సామజయాన మోడి యింకఁ జాలును లీలల నేలు గ్రక్కునన్.

అని చుబుకంబుంబట్టి యెత్తిమద్దుగొనంబోయె.

మాయాకాంచనమాల, తటాలున వానిచేయిఁ దట్టివేసి,

గీ. చనునె నీ కిని పెద్దలచాటుఁ బాయ । కుండుముగుదలయం దిట్లు లుచితపథము,
దప్పి నడుచుట నీగొప్పతనమునకును । నగినవిధమున నడచుకోఁ దగును నీకు.

దర్పసారుడు. ఆత్మగతమున,,

వయింబయిఁ బడఁతులతో మెండొడ్డం గూడదు. కాన నివృద్ధులబలాత్కరించు
పనివలన నివర్తించుకొనుట యుత్తమంబు.

మాయాకాంచనమాలభుజంబు వదలి,

ఉ. సార మసారముం గననిచానలపొందును గాంచుకంటె నా,
సార మెఱుంగునాతిముఖసారసవీక్షణమెనిఁ జాలు పో!
మాయాకాంచనమాల. అసూయనభినయించుచు,

ఉ. పూరుషు లంగనామణులబుద్ధు లుశుద్ధు లెఱుంగ కాననోఁ,
జేరిన వారికూటములు చీయనరే కమలాక్షు లెల్లడన్.

భోజుడు జేచి ! మనయన్యునుఁడు కాంచనమాలావేషంబుం దాలించి యాదర్ప
సారుని పంచించునంచు మించినవేడుక గలిగింపజే ! ఇంతకుం గాంచనమాల మధుర
వచనచే బోధితయై తనయింటికిం బోయి యుండు. ఈదర్పసారుండును పంచితం
దయ్యె. ఇంక వీరలు నివృత్తు లౌట మంచిది.

దర్పసారుడు. ఆత్మగతమున,,

ఈ కన్యకామణి చేయలంతిం జిక్కియుం దప్పిపోవునట్లున్నది. ఏమి నేయనగు?
ప్రకాశముగ,,

కం. కరుణింపుము నాపయి నో ! యరవిందదళాక్షి నీదునంఘులైకును నా,
శిరముఁ గదియించి మ్రొక్కెద । వరపల్లెని నన్ను నేలు వాంఛలు మీఱన్.

అని మాయాకాంచనమాల యడుగులపయిం బడుచున్నాఁడు.

అర్జునుడు. నవ్వుచు,,

ఓరాజస్యాలకా! నేను వరవర్ణినిని గాను. ఇదె చూడు మర్జనుండ. నన్నుం గాంచి యేల మరులపడియెదవు?

అని చీర విడిచి పాఱవైచి.,

ఓస్యాలకా! రాజును దేవియు నీవడుపాట్లు దారుపర్వతకారూఢులై గాంచు చున్నవారు. ఇంక నీకురాజునెదుట మోముఁ గాన్పింపం దరంబు గాదు. ఏ బోదుంగాక.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

దర్పసారుడు, నెవ్వెఱపడి, కొంతసేపూరకుండి. దీనాననుండై, ఆత్మగతమున, ఆ! మోసపోతిని. ఏమి సేయవచ్చు! కామాంధులకు జ్ఞానంబు మాసియుండు నన్నది యథార్థంబయ్యె. ఇంక నీయూర నుండి రాజుమొగంబుం గాంచుటకంటె నవమానం చేమియు లేదు. ఇంక నింటికిం జనుట యుత్తమంబు గాదు. నిజనగరంబున కరిగెదను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

భోజుడు, సంతసంబుతో.

దేవి! ఈ మానహీనుని నూరువెలుపలుచ నెంచియుఁ గమలాలయకు మోమోడి యట్లు సేయకుంటిని. ఇప్పుడు విధివశంబున పీఠై మనవత్తనంబు వదలి పోవలసిన్లయ్యె. ఇంక నాయెదుటికి రా మోమోడును. కాంచనమాలాకపింద్రులవృత్తం బారయుదము. నగరునకుం బోదము. మధురవచనకడకుం గలాలాప నంపి వృత్తంబుఁ దెలిసికొందము.

అని నిష్క్రమింతులైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత ప్రకరణమునందు

సప్తమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

అష్టమాంకము.

కలాలాప ప్రవేశించి,,

ఏను భోజలీలావతులయాజ్ఞానువర్తినైనై మధురవచనయింటికిం జనియెద. గతది నాంతంబున దారువర్వతరమునుండి దిగి వచ్చి రాజును రాణియు నన్నుం జీరి యోసి కలాలాప! దర్పసారం డగ్ధుననికపటంబున వంచితుండై యాయూరు వాసె. కాంచ నమాల నిర్బంధంబు నివృత్తిం బయినది. నీవు మధురపదనకడకుం జని దానినడుగుము. కాంచనమాల యింటికిం జనియనంతరము కవిసంప్రాప్తి దాని కయ్యెనా! లేదా! ఇది తెలిసికొని రమ్ము. అని యానతి చేసి పంపిరి. ఏనుసు మధురపదనయింటిదాపు నకు వచ్చితిని. అదె నాప్రియాసఖి మధురపదనయు నతిత్వరితగతి నెక్కడకో చనం బయినమై వచ్చుచున్నది.

మధురపదనప్రవేశించి. సంశయంబుతో,,

ఏలకో లేవకడన ప్రియసఖి కాంచనమాల నన్నుం బిలువ నంపినయిది. ప్రియ సంప్రాప్తివలన సంతసంబు గూరుచుండినయాకాంత కేదేని కొంత యుండునో! లేని చోనన్నేల రప్పింపం బూనినయిది ?

ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి. వైచిత్ర్యంబుతో,,

రాజాంతఃపురపరిచారిక కలాలాప యిదె నాకడ కేగుదెంచుచున్నయిది. ఏదేని కారణంబు లేక యిది రాదు. కాన నారయ నగు. ప్రియసఖి! కలాలాప యంతఃపుర పరిచారిక వగునీకు మావంటివారియిండ్లకు రాఁ గతంబు వీనులకు విందై యుండును. ఎఱింగింపుము.

కలాలాప. ప్రియసఖి! అవన్నియు న ట్లుండనిమ్ము. కాంచనమాలకుం ప్రియ సంప్రాప్తి యయ్యెనా! ఈవృత్తం బారసి రమ్ముని భోజలీలావతులు నన్ను నీకడ కంపిరి.

మధురపదన. ప్రియసఖి! లీలావతీదేవికిం గాంచనమాలయందుం గలప్రియంబు కడు నధికంబు; కాన విచారించుకొని రమ్మునినయిది. చెప్పెదను వినుము. ఆర్జునుండు కాంచనమాలావేషంబుం దాలుచుకొని కృతకోరకోద్యానంబునకు నాతోఁ జనుదెంచె.

రాజస్థానకునికార్యంబులందు వ్యాపృతలై యుండువేత్రవతీప్రధానలు వానిం గాంచ నమాలయే యని యెంచి త్వరితతరంబుగ నతనికి వృత్తంబు విన్నవించిరి. అందు వేత్ర వతికవటంపుం గాంచనమాల ననుసరించె. అది గాంచి యేను వాని నెడబాసి పోయి కాంచనమాలాగ్రహణనియక్త లగుదాసికలు తమకార్యంబు ఖలించిన దని యేమటు పాటున వారివారియిండ్లకుం జనంగా నతినిగూఢమార్గంబునఁ గాంచనమాలం దోడ్పొని తెచ్చి దాని యింట విడిచితిని. ప్రియసఖి కవిగతం బగుచింతతో విషాదంబు నొం దుచు స్నానాదులు నిష్క్రమించుకొని సాధోపరిదేశంబున నుండి నలువలంకులు దిలకిం చుచుండె అప్పుడు తత్సమీపరథ్యయం దాకవివసుండు సనుచుఁ గాంచనమాలం గాంచి యిట్లనియె.

శ్లో. * రుడితి ప్రవిశ గేహం మా బహి స్త్రిష్ట బాలే,
గ్రహణసమయవార్తా శ్రూయతే శీతరశ్మేః,
తవ ముఖ చుకళంకం వీక్ష్య నూనం స రాహు,
గ్రీసతి తవ ముఖేందుం చంద్రబింబం వినైవ.

* టి. బాలే = ఓపడుచా! రుడితి = జగముగ, గేహం = ఇంటియందు. ప్రవిశ = ప్రవేశింపుము. బహిః = వెలుపల, మాత్రిష్ట = ఉండకుము. నీలయనఁగాః— శీతరశ్మేః = చంద్రునికి, గ్రహణసమయవార్తా = ఉపరాగము సంభవించునమయ మను వార్త, శ్రూయతే = వినబడియెడిని. ఈయూరఁ జంద్రగ్రహణము గలుగం బోయె డుమని వదంతి వినబడుచున్నది యని యర్థము. చంద్రోపరాగము గలిగినఁ గలుగ నిమ్ము! అందుకై వెలుపల నుండక ఇంటిలోపలికి జనవలసిన దేమి యన్ననోః— ఆట్లు పోనినాడు గలిగెడుకష్టము దెల్పుచున్నాడు. స రాహుః = ఆచంద్రుని మ్రొంగం గడంగురాహువు, తవముఖం = నీ మొగమును. వీక్ష్య = కని, చంద్రబింబం = చంద్రబింబమును, వినైవ = వదలిపెట్టియే, ఆకళంకం = కళంకరహితుడైన, తవము ఖేందుం = నీయొక్క ముఖచంద్రునిని, గ్రసతి = మ్రొంగెడిని. నిర్దోష మగువస్తువు దొరి కనేని సదోషమగువస్తువును గోరరు. కాన నకళంక చంద్రుండై యొప్పునీ మొగంబుం గాంచి కళంకి యగుచంద్రుని వదలి రాహువు నీ మొగంబును మ్రొంగునోవు. నీ మొ గంబు కళంకము లేనిచంద్రబింబమువగిది నొప్పుచున్న దని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియయిన యాంధ్రపద్యము.

చం. ఘనకవ ఇంటిలోపలికిఁ గ్రక్కునఁ బొమ్మింక బైట నుండఁగా,
జన దుపరాగ వేళ యిది చంద్రుని కంచును బారు లాడుటల్,
వినబడె నీముఖేందువును వేడుక రాహువు గాంచెనేని భా,
మిని యకళంకి మ్రొంగు గడిమి న్నకళంకుని బాసి వ్రేల్చిడిక.

ఇట్లు కవి పదియించినపలుకులు విని యతనిరసికతావిశేషంబునకు మనంబున మెచ్చుకొనుచు వెండియు నాతనిసరసోక్తిసుధారసంబుం గ్రోలం దలంచి యూరకుం డఁగా నాకాంచనమాలభావ బ్రతింగి నే నాకామినుమణి కంచుకము దాల్చకయ్యం డుట మనంబునం దలంచుకొనుచుఁ గవిం గాంచి యోకవికులతలకమా! యిది యింటి లోనికింజని చేయవలసినకార్యం బే మేనిఁ గలదా! ఆనతిమ్ము అని యడుగఁగా నాతండు గాంచనమాలం గాంచి,,

శ్లో. * కనకాంగి కలయ కంచుక మనయో స్తనయో ర్జవేన ఘనతరయోః,
పురుషూతదిగ్విభాగా దుదయతి శోకారి రద్య పరిపూర్ణః.

అని చెప్పిన నాతనిసుధామధురంబు లగుచతుశోవుల కలరుచు నాకాంచనమాఱ వేగంబ సాధతలంబు డిగ్గి పరిచారిక యందిచ్చునారంజపుత్రైక దోడికిఁగొని సఖీకదంబ కంబు తోడ రాఁ దనగృహబహిర్భ్యారదేశగతుం డైన తనసరసుని నెదుర్కొనం జను దేరనప్పుడు కవివరుండును బ్రణయరసపరిపుత్రంబు లయి మందహాసగోచితదంచితంబు లగు నుదారకటాక్షవీక్షణంబుల నాకాంచనమాలముఖాంబుజంబువయి నోలయించిన సిగ్గుపడుచు మాప్రియసఖి తనకేఁబందమ్మిం బయింబచెఱంగు నెత్తి మోముదామర కడ్డముచేసి కొని సుస్మితంబు నేయ నది గని కవి యిట్లనియె.

శ్లో. † ఉచితం గోపన మనయో స్తనయోః కనకాద్రికాంతిత్సర్పరయోః,
అవధీరితవిధుమండలముఖమండలగోపనం కిమితి.

* టీ. కనకాంగి = బంగారమువంటి యొడలిచాయగలదానా! ఘనతరయోః = కడగొప్పవియగుఁ ఆనయో స్తనయోః = ఈ స్తనములకు, జవేన = వేగముగ, కంచుకం = అవికను, కలయ = తోడుగుము. అద్య = ఇప్పుడు, పురుషూతదిగ్విభాగాత్ = తూరు పుదితయొక్క భాగమునండి, శోకారిః = జక్కవలకుసూడగుచంద్రుండు, పరిపూర్ణః = కడుఁబూర్ణుండై, ఉదయతి = ఉదించెడిని. ఏకాంతా నీయొక్కకువములు జక్కవ లగుటంజేసి చక్రవాకవైరి చందరుం డుదయ మగునేని కుచచక్రవాకంబులు విరియం గాన వేగముగఁ గంచుళిక దోడుగు మనుచున్నాఁడు.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్రీపద్యము.

కం. కనకాంగి గబ్బిగుబ్బుల మనుపడఁ గంచుళిక దోడుగు ముద్దియ యదిగో,

కను శోకవైరి యేడ్డెఱఁఘనమండలుఁ డగుచుఁ బొడముఁ గాఁబ్రాగిశలోకా.

టీ. † కనకాద్రికాంతిత్సర్పరయోః = బంగరుకొండపన్నెలుదొంగిలించిన వగు టంజేసి, అనయో స్తనయోః = ఈ నీ స్తనములకు, గోపనం = దాపఠికము, ఉచితం =

అనిన నతనిసరససంభాషణామృతలహరీవరంపరల నోలలాడుచు నానందపరవశం బగుచిత్తంబుతో నమ్మత్తకాశీనీతిలకంబు మానసంబునఁ గుతూహలంబుం గాంచుచుండు నదియయ్యా లజ్జాగ్రహగృహీతయై యూరకున్న నాశ్వంగారవరీపతంసంబుభావం బెఱింగి యే మెల్లరమును బూన్ప నాసరసాశ్రేణరునికిం గైదండ యొగంగి తోడ్కొనివని కేళీమందిరంబున ననల్పసుఖదం బగు తల్పంబునం దుభవిష్టునిం జేసినయది. అంత మేము మాయిండ్లకుం జనుదెంచితిమి. కాంచనమాల యింతకు ముంద న న్నతిత్వరిత గతి ర మ్మని చెప్పి పంపె. కతంబు స్ఫురియింపదు. ఇదియ ప్రవృత్తం బగువృత్తాంతంబు. ఇది దేవికి నివేదింపుము. వైశంబ యేను గాంచనమాలమందిరంబునకుం జనియది నన్ను ర మ్మనిపంపినకారణ మారసి దేవీనన్నిధానంబునకు వచ్చి విన్నవించుకొని యెదను. ఒకలాలాప దేవి తహతహపడుచుండును పొమ్ము. ఏఁ జనియెద.

ఆని దానితోనిష్క్రాంతయ్యె.

ప్రవేశకము.

తగినదియే. ఇతరులసాత్తు దొంగిలించిన వారలను రాజభటులకంటికిం గనంబడకయ్యండ దాచియంచుట యుక్తమే యనునది లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన బంగరుకొండ వన్నెలం దొంగిలించినది యైనకతంబునం గుచంబులను కంచులికచే మూసిపెట్టుట యొప్పిదంబ యగు నని భావము. అవ . . . పనం—అపధీరితవిధుమండల = చంద్రమండలమునుదిరస్కరించినదియగు, ముఖమండల=ముఖమండలమునకు, గోపనం=దాచుట, కిమితి = ఎందుకు ? ఇతరులను దిరస్కరించి విఱ్ఱివీగుచుండువారిని దాపటిక మొనర్ప వలసినది లేదనుట లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన చంద్రమండలమును దిరస్కరించి విఱ్ఱి వీగుముఖమండలమును దాపటికమునేయ నుచితంబు గాదని భావము. * స్తనయలనుగప్పి కొనుట యుచితమే ! ముఖ మేలగవ్వుకొనియెదవు ? ఇది తగదని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్రప్రద్యము.

చం. కనక మహీధరేంద్రకుభకాంతులఁ బల్కలు దొంగిలించుటకొ,
స్తనకలశద్వయంబునకు ధారుణి గోపన మొప్పు గాని యా,
ననమునకు నృరచ్చళిభునప్రభల న్నిరసించిమించుచుకొ,
దనదవుఁ జెందుదానికిని దాపటికం బొనరించు టొప్పునే.

కాంచనమాలప్రవేశించి. దీనత్వముతో,,

నాప్రియసఖి మధురవచన యింకను రాకున్నది. ఏఁ జెప్పివంపి తడ వయ్యె.

మధురవచనప్రవేశించి. ప్రియసఖి కాంచనమాలా ! నీకోరినకాంతునిం బడసి యు సంతోషింబునిధియందుం దేలనివిధంబు నీవిన్నవైనమొగంబు దెలుపుచున్నది. మఱియును.

చం. మలయజవంకలేప మిటు మాయక యున్న దిదేమి చన్ములక,
గలసినప్రభంగములు గండములం జెడకున్న వేల ని,
స్తల మగునోష్ఠ బింబమునఁ దోరపునుద్దమలంపురాగముం,
గలయక యున్న దేమి కలకంఠియో యగ్గిలివొక్కొ నాథుడై.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి : యే మనియెడవే! ప్రాణనాథునిమోము గనంబడుటకు ముంద ప్రణయకోపమా ! ఓంతలే నీమాటలు.

ఉ. కోప మదేల నాకు మదిఁ గోర్కలు వే కొనసాగకున్న వో,
రూపవతీచంతనమ ! నిరూఢిగఁ జెప్పెద నాయకుండు నం,
తాపపరీతుడై వ్యసనతత్పరతం గడుఁ గుండుచుండఁ గా,
నే పగిది న్యభంబుఁ గను నింతి కృపాకలితాంత రాత్మతోక.

మధురవచన. ప్రియసఖి ప్రణయంబు విశేషించిన నల్కగల్గుట చిల్కలకోల్కలకుం దగునర్థంబు గాన నడిగితిని. ఇట్టికారణము లేనినాడు రసాభిజ్ఞశిఖామణి యయ్య ననురక్తయందు సౌభాగ్యలక్ష్మీనవావతారయందుం బూర్వమనుమోదితయైన దానియందుఁ గ్రీడావిముఖుండై యుండం గతం బెన్నియో !

కాంచనమాల. ప్రియసఖి! నాథుండు నాయం దనురక్తుం డగుట యథార్థంబ. ఇతండు కాంతాంతర సమాసక్తుడై తద్వియోగంబునం గుండుచుండు విధంబు గానం బడియెడి. బలవద్వియోగవ్యధావివకుండు తనయభీష్టాంతరంబులం బాటించుకుండుట తెల్లంబ కదా

మధురవచన. ప్రియసఖి! ఆచరణం బటుండనిమ్ము. గతరాత్రియం దతఁ డెట్లు ప్రవర్తించెనో యెఱింగింపుము.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి చెప్పెదను వినుము.

ఉ. ఆరసికోత్తముండు ప్రియ మార సుఖాంబుధి నోలలాడుటల్,
గోరక మన్మథాస్త్రచయగుంఢితవేదన కోర్వలేక తా,
సారెకు వెచ్చ నూరుచును సర్వముపై మది నీసడించుచుకొ,
వారనిబాష్పసంతతివివర్ణముఖాబ్జముతోడఁ జింతిలకొ.

ప్రియసఖి ! యేమి సేయును. ఇందులకు మూలంబు తాపం ; బది యడంత
మనియేఁ జేసిన శీతోపచారంబులందు,

చం. తనువునఁ జందనం బలడఁ దక్షణమాత్రన పెట్టెఁబాతె నూ,
తనసుమచూల్యసంతతులు దాచమునం బడినట్లు వాడె నే,
మనియొడఁ దారహారము లహో యుర మంటినఁ గండె వ్రేల్చిడికొ,
ఘనఘన సారలేపము నికామగతి స్వల్పియింపఁ బూనెడికొ.

ఇట్టి దురంతసంతాపవేదనావశీకృత స్వాంతుండైనయామనోహరాంగునికి,

కం. సర్వలోకైకమంగళ సార మైన । తనువు విరహజపాండిమాధార మగుచు,
జిక్కి యభినవ సౌభాగ్యశేష మయిన । సుందరాకారశేఖతో నందగించు.

మఱియు నాలోకోత్తర సౌందర్యలక్ష్మీస్వయంవరపతి యగునాప్రాణనాథుండు
నాకడకుం జేరిన దాదిగ.

చం. పులకలు గ్రమ్ముచుండుమెయి పూరితబాష్పము లైనకన్నులకొ,
కలితవిమూర్ఛనాశతవికంఠిత మై వెతఁ గాంచుమానసం,
బలఘనురోచిశేష మయి యందము మీఁతెడుమీను గల్గి యా,
కులపడఁజేసె నామనము ఘోరతరార్త మునుంగఁ జేయుచుకొ,

ఇవిధంబున రేయి యంతయుం గడిచినం బ్రభాతశేషంబునను సయిత మాధ
స్యచరితుండు.

ఉ. తానము సల్ప నిచ్చ మదిఁ దాల్పఁడు వేమఱుఁ బల్కరింపఁగా,
దీనతతోడఁ జల్కు నతిదీర్ఘ తరోద్ధతమారుతాస్యఁడై,
మాననిచింతతోడ నసమానవిలాసముఁ బాసి యుండు ను,
మౌనవనీరజాక్షి యెది యొక్కొ ? కలం బితఁ డిట్లు లాటకుకొ.

మధురపవన. ప్రియసఖి ! ఇందుకుం గతంబు గలదు. మధుమంతపురాధినేత
కుఁతురీతనికిం బ్రాణదయిత. ఏకారణంబుననో దాని నెడఁబాసి యిశండు వియోగవ్య
ధావిన కాంతఃకరణుండై యుండెడిని. దానిరామణీయకం బనన్య సాధారణము.

బ్రహ్మరక్షస్స మాసీతయై యాకాతోదరి మాతవమందిరాంతరంబున నాకంటికిం గనంబడియె. ప్రియసఖి ! లోకంబున నెందఱో సుందరాంగులు గలరు గాని యానిరవద్య రూపోపేతపంటినాతియీ భూతలంబున నుండదు. వినుము.

ఉ. ఆ నవమోహనాంగి కమలాలంబు యే యన వచ్చు నానరో,
జానన రూపసంపదల కచ్చెరు వందక పోరు లోకు లా,
చానవయోవిలాసములచారుత నేఁ బొగడంగజాల నో,
మానిని దానిఁ బాసి భువి మానవనత్తముఁ జోర్వఁజాలునే.

ఆకాంతం గాంచి యాకవివరుండు దానివిరహవ్యధావివశత్వంబునకు వగచి బాష్పకులేక్షణుండై భూతనాథునితో పెండియు నిది యుండుచోటికి దీనిం జేర్చుమని ప్రార్థించిన నాబ్రహ్మరాక్షసుం డట్లు యొనరించె.

కాంచనమాల. ఆ ! ప్రియసఖి అట్టియనురూపవయోగుణోపేతయం దనురక్తుండు గాననే యితరానురాగంబు తద్విరహవ్యధాకులితహృదయం దగునితనియుల్లంబున రసభావంబుం జెందక యున్నది.

ఉ. ఆరుచిరాననం గలసినంతట గావి ముదంబుఁ జెందఁ డా,
సారవిచారుఁ డీవరసుసఖ్యము జన్మఫలం బ దెంతయున్,
చారుముఖీవతంసను విచారము నేయుము దానిఁ జేర్చఁ గా,
బోరన సర్వయత్నములు పూనికఁ జేయుట యొప్పదం బగున్.

ఆరమణీవతంసంబుం బడసినం గాని యీతనిదురవస్థావిశేషంబు నివర్తింపదు. ఆది నివర్తింపనినాఁడు నాకు నీతనితో సుఖం బనుభవించు బోలదు. కాన నాకాంతా సమాగమం భీకవివద్యునికిం గలుగం జేయ నగును. ఇందు కను జేదియో యెఱుంగను.

మధురవచన. ప్రియసఖి భోజానికిని కవికిని పరస్పరసమాజేశం బయినం గాని యీకార్యంబు సాధితంబు గాదు. ఈవృత్తంబు లీలాపతిదేవికి విన్నవించి తన్మూలకముగ రాజుచెవి కెక్కించు జనును. భోజభూపతి కవులపయిం గరమనురాగంబు గలవాఁడు. ఈకవివరునిం గాంచుం గోరుచుం డెడిని. ఈతనిం గనుంగొనెనేని కరుణదేశపతికి వత్త్యం బెఱింగించి యానాతిం దెప్పించి యితని కర్పించుం గలండు. తొలఁత నీకభినవతాద్యుంబు గలుగం జెప్పిన యర్థంబు వినియే యితనియతిమానుషప్రభావంబునకు నచ్చెరు వొందుచున్నాఁడు. ఇట్టియద్భుతవీరతంబులు పెక్కులు కవివరుని యందుం గాన్పించుటఁ జే. అవియు నతనిచెవి కెక్కినవి. కవియును రాజునన్నిధానం

బునకుం జను. వీరికింబరస్వరమైత్రి గల్గక పోదు. ఇంగతు భువనేశ్వరీపాదప్రణామంబు సతతము నేయించుండుదుమేని కార్యంబు సమకూరు. ఏఁ జని లీలావతికి వృత్తం బెఱింగింతు. నీవు భువనేశ్వరిం గొలుచుచుండుము. ఉద్దిష్టకార్యం బనుకూలంపకపోదు.

మందుకుద్దృష్టులునిగుడ్డి. వైచిత్ర్యంబుతో,,

ఓకాంచనమాలా! ఇది యేమివింతయే. ఆర్యుండుబుద్ధిసాగరుండు తా నేనాఁడేని యీవంకకు మరలనివాఁడు నున్నాఁడుండై ధారాంబరంబులు దాల్చి వైదికకళోచిత వేషంబుతోఁ బాదచారియై యియ్యెడ కేగుదెంచుచున్నవాఁడు. ఈభోజని ముఖ్యామాత్యుండిప్పు డిట్లు రాఁ గతం బేమొకో! ఇతఁ డెక్కడ కేగడినో.

ససంభ్రమముగ,,

ఎక్కడకో యన నేల ? మనయింటి కే వచ్చుచున్నాఁడు.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి! ఒకనాఁడేని యిట్లు రానివాఁడు తాన యిప్పు డిట్లు వచ్చుటకుం గారము మహాకవీం గనుంగొనవలయు ననుటయెకాని యొండు గాదు. కవియు నింత ప్రాద్దేశికీయు నింకను శయనంబున నిదురగూరువాఁడునుంబోలేఁ బరుం డియుండేడిని. త్వరితగతి లోనికిం జని బుద్ధిసాగరునిరాక కవికి నివేదించుఁగాక.

అని ముందిరాంతరాళంబునకుఁ జనం గడంగుచున్నది,,

బుద్ధిసాగరుండుప్రవేశించి. శత్రువుముగ,,

ఓకాంచనమాల! నన్నుం గాంచి నీవు త్వరితగతిం జనుటకుం గారగం బెఱుంగుదును. కవి యొండుశయనాగారంబున కేన వచ్చెద. అతనికిం బరిశ్రమం బొసంగుం జనదు.

అని ముందిరాంతరప్రవేశ మభినయించుచున్నాఁడు.

శయనస్థుం డయి కాలిదాసుండు ప్రవేశించె.

కాలిదాసుండు. శయనంబునం దుపవిష్టుండై.

ఆర్య బుద్ధిసాగర ! నీ వియ్యెడకుం జనుదెంచుటకుం గతం బెయ్యెడి !

బుద్ధిసాగరుండు. ఓమహాత్మా ! వినుము. మదీయజనని కడు వృద్ధి నీ వీయూరికిం జనుదెంచిన దాదిగ నునీ గప్తిననిప్పువంటివాఁ డితం డని చెప్పుచు వచ్చినది. కరము దేవపితృ సమారాధనంబునం దత్పరయై యుండినయిది. పతిభక్తిపరాయణ.

ఆయను నీ ప్రభావంబుంగలతెలుగున నెఱుంగు. అసతి తనప్రాణప్రయాణసమయంబున నన్నుండేరి యోబుద్ధిపాగర! నేను పరలోకగత నైనయనంతరము నాకుం జేయవలసినయార్థ్యదైహికక్రియలయందుఁ గళాచంద్రుని నిమంత్రితుం జేసి యతనియందు మనంబున నీనడించుకొనక భోజనం బిడవలయు. అట్లైన నేఁ బరితృప్తి గాంచి యచ్చుతం బగుపదంబును చితరులయనుగ్రహంబునం బడ నెద. ఇదియ నాయుష్టార్థంబు. అని నుడివిన నేనును. మాతృవాక్య మనశ్శానుష్ఠేయంబు గాన నట్ల యొనరించెద నంటిని. నాతల్లియుం బరలోక గత యయ్యె. తదిష్టార్థంబు నెఱవేర్చ నిన్నుం దోడ్చొని పో వచ్చితిని. ఈదినమున భవనీయపాదకమలరజఃపూతంబై నాయిల్లు సకల సాధు జనసంసేవ్యం బగుం గాత.

కాళిదాసుడు. బుద్ధిపాగర! నీనుడివినపదనంబుల కడ్డు గలదా! అట్లేఁ జనుదెంచెదను. నిమంత్రణోపాయంబునకుం బూర్వభావికార్యంబులసీధపఱచుకొనుము.

బుద్ధిపాగరుడు మహాత్మా! అనుగృహీతుడ నైతిని.

అని నిష్క్రమింతుండయ్యె.

కాళిదాసుడు. ఓ ప్రాణదయితా! కాంచనమాల! ఏలకో నామానసంబు దుఃఖాకులం బగుచు సంతపించుచున్నది. ఎవ్వరితో నైన మాటలాడ నొల్లను. రాతిరి నిదురలేమింజేసి యింనుక శిశోవేదనయు బాధించుచున్నది. సూర్యుండు నడిజామున కెక్కనేని నా కెఱింగింపుము. అప్పుడ లేచి బుద్ధిపాగరునియింటికిం జనవలయు. ఈ శయనాగారంపుండలుపులు మూసికొని పొమ్ము.

కాంచనమాల, ప్రాణనాథ! యట్లయే నిరురింపుడు.

అని తలుపులు మూసి నట్లభినయింపం గాళిదాసుండు నిష్క్రమింతుండయ్యె.

మధురవచన. ప్రియసఖి నేను దేవిలీలావతి కీవృత్తం బెఱింగింపం జనియెదను. నీవు స్నానాదులు నిర్వర్తింపం బొమ్ము.

అని కాంచనమాలతో నిష్క్రమింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణమునందు

అష్టమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ రాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

నవమాంకము.

భోజుడు లీలావతియుం బ్రవేశించుచున్నారు.-

భోజుడు. దేవి ! యీదిన మేను విద్యత్సభయం దుండునప్పుడు శంకరుం డనుకవివరుండు సనుడెంచి యొకపద్యంబు వచియించె. అందు కలరి యేను వానికిం బండ్రెండులక్షలధనం బొసంగితిని. అట్లు లొసంగినందుకు మద్యేహృదయగతం బగు కారణం బెఱుంగక కవులు తదితరు లగువారు పచ్చాయపదనులై ఈరాజు సమస్తాస్త్ర విచక్షణు లగుతమకు లక్షధన మిచ్చుటయు గ్రామ్యుకవి యగు శంకరునికిం బండ్రెండు లక్ష లిచ్చుటయు నాతనియవివేకం బని యనుకొనుచు నాయం దసూయాకుబులై కోపంబు దీసింప వర్తించుటం గాంచి యేను నాకుపితులకడ నండం జన దని తలంచి రాజ్యకార్యవ్యాజంబున నింటి కేతెంచితిని. వారలకుం గలిగినయగ్రహం బుపశాంతం బయ్యెనో లేదో యెఱుకపడకున్నది. తెలిసికొన నగును. ఈ పరిచారిక నొకదాని సంపి నాచామరగ్రాహిణిని నీత యను దాని రప్పింపుము.

లీలావతి. ప్రాణనాథ ! అట్లయె,

అని కలాలాపం గాంచి,,

*

ఓసి నీవు సభకుం జని నీతం దోడ్కొని రమ్ము.

కలాలాప. దేవీ ! ఇదె నీయానతిఁ జరిపెదను.

అని నిష్క్రమించి వెండియుం బ్రవేశించి,,

దేవ ! ముఖ్యామాత్యుం డార్యుండు బుద్ధిసాగరుండు జలపూరితసువర్ణకుంభం బులు మోచుకొని యుండుబ్రాహ్మణులతో వాకిట నిలిచి భవద్దర్శనంబునకు వేచి యున్నవాడు.

భోజుడు. సంశయించుచు, ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడు వృద్ధ యగుబుద్ధిసాగరునితల్లి కాలగతిం జెందియుండుకతంబునఁ దదూర్ధ్వదైహికకృత్యంబుల వ్యాపృతుండై యుండవలసినవాడు బుద్ధిసాగరుం డిందులకుం

జనుదెంచుటకుం గారణంబు బలవత్తరంబై యుండకపోదు. మఱియుం బూర్ణకుంభం బులు చాలుమోని యుండుబ్రాహ్మణులం దోడ్కొనివచ్చుట యేలతో ;

ప్రకాశముగ,,

ఓసి ! ర మ్మని చెప్పము.

కలాలాప. దేవ ! అట్లయ,

అని నిష్క్రాంతయై బుద్ధిసాగరునితోడను బూర్ణకుంభంబులు దాలివిన బ్రాహ్మణులతోడను బ్రవేశించి,,

ఆర్య ! అమాత్యస్తమా ! రాజా మధ్యాహ్నస్నానకాలాపురోవర్తిమండపమున నుండి భవదాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించెడిని. ఉపసర్పింపుము. ఏమ దేవియా సతి నేయంజనియెద.

అని నిష్క్రాంత యయ్యె.

బుద్ధిసాగరుడు. భోజానికి సమీపించి,,

ఓరాజా ! మన మీదినమునందు జన్మసాఫల్యంబుం గంటిమి. స్వర్గలోకంబున నుండుమందాకినీపావనతీర్థంబు లివి బ్రాహ్మణులచే సువర్ణఘటంబులందు మోపించు కొనితెచ్చి యున్నాడను. ఇందు దేవికి బ్రాహ్మణమునంగలులు వేటుగ నాతీర్థంబులు దెచ్చియున్నారు. ఈపావనోదకంబుల నీవును దేవియుఁ దానమాడి సమస్త కలషవిముక్తులగుండు. నీకు మధ్యాహ్నస్నానకాలం బతిక్రమింపం బోవు నని త్వర పడుచు నీమహాతిశయంబు నీకుఁ బ్రాప్తింపజేయ నాకార్యంబు వదలియైన నిది నేయం జను నని నిర్ణయించి నీయంగుం గలవాత్సల్యంబున నివి దెచ్చితి. అభిమన్వణ మంత్రంబులతో నీ విప్రవర్త్యులు నీ కభిషేకంబు సల్పెదరు. బ్రాహ్మణపుణ్యయువకులు దేవిని దానమాడింతురు.

భోజాడు. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఆర్య ! భగీరథునంతటివాఁడు తత్సూర్యపూర్వమును దానును రచించినదురత్యయంబగుతపఃఫలంబునను బడసినయూదివ్యగం గాజలంబులు నీకు లభించుట యెట్లు! ఇది కరమాశ్చర్యకరంబై యొప్పెడిని. భవన్మూలకముగ నాకు నీవిశేషంబు సంప్రాప్తంబయ్యె. మనయం దేదేవత కనుగ్రహంబు గల్గెనో తెలియదు. కృతార్థుల మయితిమి. నీకుం గలిగినయూమహాతిశయంబును నాకును సంప్రాప్తంబు గావించిన నీవాత్సల్య విశేషంబునకు నేను నీ శేమి నేయంజాలదు.

బుద్ధి సాగరుడు. రాజా ! సాధుజనులసమాగమంబు గలిగెనేని యదియ జన్మ
ఫలంబు. దానం బడయురాని దేదియును లేదు. అట్టిది యబ్బుటంకేసి యాయతిశ
యంబు సంప్రాప్తం బయ్యె.

భోజాడు. ఆర్య ! అట్టి సాధు వెవడు లభించె ? ని న్నీవిధి ననుగ్రహించిన
వాడెవ్వడు ? ఈపుత్రంబు జరిగినవిధం బెట్లు ? సర్వంబు వినిపింపుము. కాతూహలం
బయ్యెడిని.

బుద్ధి సాగరుడు. రాజా ! యిప్పు డీయూర నతిచతురకవితాచాతురివిభూషి
తుండగుకవివరుం డొక్కరుండు దిరుగుచున్నాడని నీవెఱుంగుదువు గాదె ! నాశల్లి
యతని ప్రభావం బెఱింగినవృద్ధ తనయాధ్యక్షుడై హికకార్యంబులం దతని నిమంత్రితునిం
గావించి భోజనం బిడు మని నాకుం జెప్పి కాలధర్మంబు నొందినయది. ఏను మాతృ
వాక్యంబునకుండువాడే గాన నతని నీదినమున నిమంత్రితుం గావించితిని. మధ్యందిన
మున కాకవియు.

చం. నిరుపమ సారసారధము నిర్భరమై యలరారుమేనితో,
వరతనుమేనినున్నసపువన్నెలు చెన్నలరారు వల్లతో,
నరుణతరాధరోష్ఠమున నద్దపుష్పమలంపుఁగాంతితో,
సరగున వచ్చి స్నానవిధి సల్పకయే కుడువం గడంగినకొ.

ఏను మదీయమాతృవచనగౌరవంబునంజేసి యాతనియందు దోషబుద్ధి నలుప
కుంటిని గాని యాతనికి సహనిమంత్రితులు విప్రులు తదశుద్ధి కీనడించుకొనుచు నోరీ
బ్రాహ్మణుండు దానమాడక కుడుచుట యనుచితంబు. అంతియ కాదు. రాతిరియం
తయు వేశ్యాగృహంబునం గడపి యా వేశ్యాసంభోగవిహ్నంబులను మాపుకొనకయ
సావపుంబాచివేషంబతో నీవైదికకార్యంబునకుం గడంగుట కర మొప్పునివని. ఇట్టి
యనుచిత కృత్యంబులు సేయునీతో బొత్తున భుజియించుట మాకుం బాతిత్యహేతు
వగు. బుద్ధి సాగరునిం గాంచి యొర్చుకొనవలసివచ్చె. అని చరుషవచనంబు లాడిన
నాకవిచంగ్రుండు విని యోవిప్రవర్యులారా ! యిప్పు డే జేయం దగుపని యేమియో !
ఆనతిండు. అనిన నాబ్రాహ్మణులు నోవిప్ర ! నీవు తొలుతఁ దీర్థోదకంబులఁ దాన
మాడవలయు ; ననంతరముభాతాంబరంబులు ధరించి వైదికకార్యంబున కుపయోగింపం
జను అని చెప్పిన విని యామహాత్ముండు నవ్వి యోవిప్రవర్యులారా ! నన్నుం దీర్థో
దకంబులం దానమాడు మంటిరి. అట్టియోదకంబులం గానక యున్నాడ. పర్యషి
తంబు లైనయోదకంబులు విశుద్ధంబులు గానివి చరుల నెల్లు విశుద్ధులార జేయం బాలును.

భూమియం దుండునేయుడకంబులుగాని పర్యషితంబులు గానివి గలవా! యని యడుగ నావిప్రు లొకరిమొగంబొకరు సూచుకొనుచు బదులు నెప్పం జాలక యూర కుండిరి. అప్పుడు నే నాకవివరునితో నోమహాత్మా యీ వపర్యషితంబు లగుతీర్థో దకంబుల రప్పింపంగలవాడ వని తోచుచున్నది. కానిచో నిట్లు నీవు వీరి నడుగవు. నన్ను గాంచి నాయందుం గనికరించి నాతల్లి నీయం దుంచినభక్తిగౌరవంబులం బరికించి యిట్టి యుడకంబులు రప్పించి యెల్లరం బావనలం జేయుము. అతులితం బగుయశోవిభవంబుం గాంచుము. అని ప్రార్థించిన నామహాకవి సంతసిల్లి యిండుక ధ్యాననిమిత్తనేత్రుండై యుండి కన్నులు దెరిచి యిట్లనియె.

* శ్లో. ఆదా వాదిపితామహస్య నియమవ్యాపారపాత్రే జలం,
పశ్చాత్పన్నగకాయినో భగవతః పాదోదకం పావనం,
భూయ శృంభుజటావిభూషణమణి ర్జహ్న్న ర్మహ్నై రియం,
కన్యా కల్మషనాశనీ భగవతీ భాగీరథీ దృశ్యతాం.

* టీ. ఆదా = తొలత, ఆది పితామహస్య = ఆద్యుడగు బ్రహ్మయొక్క, నియమవ్యాపారపాత్రే = నియమ స్థానమునకుఁగా నుంచుకొనియుండు పాత్రనునందు, జలం = ఉదకము. పశ్చాత్ = పిమ్మట, భగవతః = భగవచ్చప్పవాఁడైన, పన్నగ కాయినః = శేషకాయినగు నారాయణుని, పావనం = పరిశుద్ధముగు, పాదోదకం = పాద తీర్థము. భూయః = మఱియు, శృంభుజటావిభూషణమణిః = మహాదేవునిజడల కలం కారరత్నము. జహ్న్న ర్మహ్నైః = జహ్నువనుమహామునికి, కన్యా = కూతురు. అయి నః = భగవతీ భాగీరథీ = భగవతియగు జీవగంగ, ఇయం = ఇదంతోఁతెంచెడిని. దృశ్యతాం = చూడనగుఁ గాత. ఇవటభాగీరథీశబ్దమునకు భగీరథపథబ్రవృత్త యయి నగంగ యథ మయినను మందాకిని కుపలక్షణము.

తొలత గోలోకమున మహాదేవునిగీతంబు విని ద్రవీభూతు లయినక్రిరాధా కృష్ణుల శరీరములవలననిస్సృతము లగుజలములకధిదేవత యయియొప్పుచుగంగాదేవి యుద్భవించె. అదియాకృష్ణునిం గామించినందున రాధ కుపిత యై తజ్జలాత్మకస్వరూపం బునుమ్రొంగి రూపు మాపం గడంగుడు నది యెఱింగి గంగ తనస్వరూపముల నుపసంహృ తములఁ గావించు కొని రాధానాథునివరణకమలములందు లీన యయ్యె. జలతత్వంబుతో న్సంబంధంబువాయుడు బ్రాహ్మాండంబు పెట్ల సాగిన బ్రహ్మాదు లాయనగ్గంబు వారించు

అని వచియింపఁగా నప్పుడ,

ఉ. శారదసీరదప్రకరచందన చంద్రమయ్యాఖిపూర నీ,
హారదుప్రచార రుచిరాంకుర్యురీకలితాత్మయై నభ,
శ్రీరమణీయహార మని చెప్పఁగ నొప్పులుగుల్కుచున్ దగ్గ,
బోరనదూఁక నాకథుని భూమిని మద్భహమభ్యసీమకున్.

అప్పు డాకవి నన్నుం గాంచి యీనాకథునీజలంబు లవశ్యపితంబులు ; నీని యందుం దానమాడినం బాపవిముక్తులై విడుద్యులగుదు రని తా నాజలంబులం దాన మాడిన స్థలము గ్రుంకితిమి. అప్పు డీవు సమీపమున లేవు గాన నీకోట కాస్వర్ణదీ జలంబులంబంగరుకుండలం బాటులచేతం బట్టించి నీ మధ్యాహ్న స్నానకాలం బతి క్రమింపకుండం దెప్పించితిని. ఇదియ యీపావనోదకములు దొరకుటకుం గతంబు.

భోజుఁడు ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఆర్య ! ఆకవివల్లభుని మహాత్మ్యం చేమని పొగడంగలవాడను. ఇతనియందు

కొన గోలోకంబునకేగి కృష్ణునిం బ్రార్థించి యతనియానతి రాధాదేవిని శాంత క్రోధను గావించిరి. అప్పుడు గంగ భగవంతునిపాదారవిందముబొటనన్రేలం జల రూపిణియై వెలువడియై, ఆపావనోదకంబులను దోలుత నలవ దనకమండలువున నుంచు కొనియై, ఆతీర్థంబులను మహాదేవుఁడు శిరంబునం దాల్చుకొనెను. అంత యథా పూర్వముగ నాగంగ గోలోక స్వర్గలోకాదిస్థానంబులందుఁ బ్రవహించెను. శ్రీయఃపతి బలిదైత్యునియొక్క సంపదగైకొని యింద్రుని కీఁ దలంచివామఁడై పుట్టి త్రివిక్ర ముఁడై పెరిగినకాలంబున సూర్యాండమును గొలువం బయిక బోయినయతనిచరణమును నళినగర్భుండు మున్నుదా సంపాదించుకొని యుండినకమండ లూదకంబులం గడిగె. ఆ త్రివిక్రము పాదోదకములను మందాకినీ జలంబులు నొక్కటి యయి స్వర్గంబున నున్నయవి. మఱి కొంతకాలంబునకు భగీరథుండు ప్రార్థింపఁగాఁ గమలగర్భునానతి నాగంగ యిలాశలంబునకు రా నయిన నాజలంబుల యురవడికి భూమి యోర్వం బాల దని మహాదేవుఁ డాయాకసంబునుండివడుగంగాప్రవాహంబును శిరంబునం దాలించి మెల్లన విడువఁగా నాప్రవాహము జహ్నుమునిహజ్జవాటంబు నావరింప నతఁడు యజ్ఞ విఘ్నభీతిచే నాజలంబు లెల్ల యోగబలంబునఁ ద్రాగి తనచేవినుండి విడిచెను. కాన నీగంగ జహ్నుమునికన్య యయ్యె. ఈచరిత్రవిస్తారంబు నేఁ దెనింగించి యుండు శ్రీబ్రహ్మవైవర్తమహాపురాణంబునం దెలిసికొనవచ్చును.

దేవతలకు సయితము దయ కలిగియుండుట నిస్పష్టంబయ్యెను. ఇట్టిమహాత్ముం డీయూర నుండియుం గాంచుటకు లేకయున్ననామభాగ్యం లేమనవచ్చు! అంత నేమయ్యెను?

బుద్ధిపాగరుడు. ఓరాజా మే మవ్వ దేశనిమాహాత్మ్యంబున కచ్చెరువొందు చుండ నిమంత్రితు లగుబ్రాహ్మణులలో నొక్కరుండు చోళ దేశాగతుండు నానో నిట్లనియె. ఓమంత్రిపుంగవా! యింతదయక నితఁడు తాలిదాసుం డని యెఱుంగకుంటిని. ఈయతిమానుష ప్రభావంబున నితని నిరూపించి చూచి గుఱుతువట్టితిని. ఇతనిప్రభా వంబునితఁడు భగవత్ప్రణయ పాత్రతం బడసినవృత్తంబును వినుడు.

ఏను శ్రీరంగస్థలంబున ననుకలము రంగనాడుకీప్రాణనాథునిం దర్శించుచుండు వాడను. ఒక్కడినంబున రాత్రివేళ నాదేవపూజానియు స్తులగు పూజారులు గుడిపరులు ముగింపుజేసికొని కనాటములు మూయుచుండిరి. అప్పు డీసునేషధారి యయ్యెడకుం జనుచుంచి రంగనాథుని దర్శింపం గోరి పూజారులు జీరి దేవుని దర్శింపవలయును దలు పులు చెఱువుండు అని యడుగఁగా నాగుడిపూజారు నితనిం జూచి ఓరి! దేవుడు నిద్రించుచున్నాడు; ఇప్పుడు దర్శనంబునకు సమయంబు గాదు అని చెప్పి గ్రామ్యునిం బోలెఁబరిహసించఁగా నీకవి తలయూచి యిట్లనియె.

* శ్లో. వింద్రీం పాటలయ న్నలక్తకరుచా మంఘ్రిత్విహం జాలకై,
రాశాం రత్నకిరీటకాంతినికరైః పాశాయుధీయా మపి,
పర్యంకే పవమానతూలభరితే పారే కవే రాత్మజం,
ముద్రా కాచన ముక్తిదానకుశలా నిద్రాతిః—

* టీ. అలక్తకరుచాం = లక్ష్మకకోప్పయిన యెఱ్ఱని కాంతులుగల, అంఘ్రిత్విహం = పాదకాంతుల, జాలకైః = సమాహమలచేత, వింద్రీమాశాం = ఇంద్రపాలిత మైన ప్రాచీదేశము, పాటలయన్ = రక్త వర్ణముగలదిగావొనర్చుచు; రత్నకిరీటకాం తినికరైః = రతనంపుజొబిడికపు పన్నెలగుంపులచే, పాశాయుధీయామాశామపి = పరుగుపాలిత మగుదిశము, పాటలయన్ = రక్తవర్ణముగాఁజేయుచు, పారేకవేరాత్మజం = శాత్రునదీతీరమునందు, పవమానతూలభరితే = వాయుమయ మగుదూదినింపినదయిన, పర్యంకే = పాదపునందు, (అనఁగా కేషవతయనంబునం దనియు; నతఁడు సర్పంబుగాన వాతాశనుడనియు భావము) ముక్తిదానకుశలాం = మోక్షము వొనంగుటయందు సామర్థ్యముగల, కాచనముద్రా = ఒకముద్రః—రక్షకవస్తువు, నిద్రాతిః = నిద్రించుచున్నది. జాగర్తివా = మేలుకొనియేయున్నది! శ్రీరంగనాథుండు శాత్రుతీరమందుఁ దూరుపు దిశకుఁ బాదపద్మములు సాచియుఁ బడమటి దిశయందు శిరం బితుకొనియుఁ బరుండి యున్నాఁ డని భావము.

అని చెప్పిన దోడనె యాయలయంపుండలపులు తమకుఁ దామ తెలుచుకొనెను. అప్పుడు తదంతరంబునుండి,,

సీ. శ్రీరంగనామకీచారుకుచాభోగ కాశ్మీరసుభగవతుంబుతోడ,
నవనీలనీరదోద్భవసుందరచ్చాయఁ గడకుఁ ద్రోసెడుదేహకాంతితోడ,
కరుణాతరంగముల్ గలయఁబర్వంగజేయు దళదబ్బపత్రసేత్రములతోడ,
కుటిలబంభరనీలకుంతలావృత మయి కళ మీటుముద్దుమొగంబుతోడ,

గీ. మణిమయోదారభూషణగణముతోడఁడంబు మీతెడుకనకాంబరంబుతోడ,
మధుకరాకుల మావనమాలతోడఁతరుణితోఁ గన్పడియె రంగధాముఁడపుడు.

ఇట్లు మ్రోలం గనంబడి యాదేవదేవుండు కవించిరి యోకాలిదాన! మహాకవి! మదీయు లగుపరిచారములు సీవ్రభావం బెఱుంగక నిన్ను గ్రామ్యునింబోలెఁ బరిహసించి దేవుండు నిద్రించుచున్నాఁడని యనిరి. తదనుగుణముగ నీవు నన్ను సంస్తుతించినట్లొకముచే నిద్రాతి యని యంటివి. ఆపలుకువలన నీస్థలంబు బ్రభావకూన్యంబై నిద్రించినది యుంబోలె నడంగు. కాన నీస్థలంబున నీకొఱంత గన్పడకుండ సమర్థించు నది యని యానతిచ్చినం గవియు మహానందామృతలహరీపరంపరల నోలలాడుచు నిట్లనియె.

శ్లో. జాగర్తివా.

అని యిట్లు వల్కి యాలక్ష్మీప్రతికిం బ్రదక్షిణనమస్కారంబు లొనరించి దేవానీవు నాపయిం గరుణించి దర్శనం బొసంగుటంజేసి కృతార్థుండ వైతి నని సంస్తుతించిన నారంగధాముండు నంతర్హితం డయ్యె. అంతం గవియు నచ్చోటు వాసి చనియె. అది గాంచి యవటసుండువార లచ్చెరు వొందిరి. ఇది సే నెఱింగిన మఱియొకప్రభావంబు. అని యాబ్రాహ్మణుండు వల్కఁగా మే మాశ్చర్యపూరంబునం దేలుచు నాస్వర్ణదీపావన జలంబులం బిత్తరులకు నివాసాంజలులు నిర్వర్తింప నంతలో మత్స్యర్యులును నాజనకుండు నాతల్లియు మాకన్నులమ్రోలఁ గనంబడి యోపుత్రకా! నీ వీమహాత్మ్య ననుగ్రహంబువడసి స్వర్గంగాజలంబులం దానమాడి మాకు నివాసంబు లొసంగినకతంబున మే మెల్లరమును బాపంబులు వాసి యచ్యుతం బగుపడంబుం బ్రాపించుచున్నారము ; అని చెప్పి చనిరి. ఓరాజా యాకవివరునిమాహాత్మ్యం బత్యధుతంబు నీకుం దెల్పితిని.

భోజాఁడు. ఆర్య! బుద్ధిసాగర! నీతల్లి యాకవివరునిమాహాత్మ్యం బెల్లెఱింగవో; ఆస్మత్తంబు నీ నెఱుంగుదుజేని వచింపుము. అది కర మామోదావహంబు గాకపోదు.

బుద్ధిపాగరుండు. రాజా! చెప్పెదను వినుము. వృద్ధ యగునాతల్లి; భువనేశ్వరీ పాదపంకజప్రణామబుద్ధాశ్రయ యొకనాండు తదీయదేవాలయంబునకుం జని యాజగదం బికకుం బ్రణమించి సంస్తుతించి తనమనంబున నోదేవి! యేను భవసాగరాంతర్నిమగ్ను నైభవదీయచరణసమాశ్రయణం బనునావం గాంచినదానను, నన్నుత్తమగతికిం జేర్చు భారము నీది యని ప్రార్థించి యచ్చట వాని యింటికిం జనుదెంచుచు మార్గసంధ్యం బున విజనంబెయుండు నొకగుడిసెలో నొకయోగిని బిడ్డని నొకని నెతుకొని యత్యా శతో నోనాభాత్రా! ముద్దిమా! యని యొకమాటు ముద్దిశుకొని యనంతర మాబిడ్డ నిశే భాగ్యపుత్రుఁడా! యనియు, పుత్రునిపుత్రుఁడా! యనియు, మామగారూ! అనియు, కుమారుడా! యనియు, పితండ్రి! యనియు, మఱియే! యనియు సుఖో ధించుచు ముద్దిడు కొనియెను. అది గాంచి నాతల్లి పరస్పరవిరుద్ధ ములయిన యీవరస లొక్కని కుండుట యెట్లని వితిర్కించుచుఁ గతంబు దెలియక యాయోగినికడకుం జని తనసంశయంబడిగిన నాయోగిని యిట్లనియె.

ఓయమా! వినుము. ద్రవిడదేశమందు జంగమువాని కొక్కనికి జారుతర సౌందర్యోపేత యగుకూతు రొక్కతె జనియించి మఱియొకజంగమువానికిం బత్నియై మగండు బిచ్చమెత్తుకొనచు నూళ్లవెంటం దిరుగుచు దూరదేశంబునకుం బోయి యుండ జనకునింటనుండెను. ఆ జంగముసింగారి సమారూఢరహస్యమయై సమీపదేశం బున నుండు కొడెకాండ్రకుం దంగడిజున్నై ప్రవర్తించుచు నొకకుమారునిం గనియె. దానిజననీజనకు లావృత్తం బితరుల కెటుకపడకయుండ దాచి యాశిశువును తమ యింటి కతిథియై వచ్చిన కన్నెడదేశపుజంగమువానికి సంతానకూన్యని కొక్కనికిం బుత్రికగా నొసంగిరి. ఆనాటి తొల్లింటివలె మఱికొందఱవగకాండ్రం గూడి రహస్యంబుగఁ గామసుఖం బనుభవించుచు గర్భంబుఁ దాల్చి నన్నుం గనియె. పూర్వపు శిశువుంబోలె నన్న నొకతెలుఁగుదేశపు జంగమువానికిం బుత్రికగా నొసంగిరి. క్రమ క్రమముగ నక్రమప్రవర్తనము బయల్పడుటం జేసి బండుగులచే నాయంబు బహిష్కృత యయి యుదరపోషణంబునకు రూపవతిగాన వేశ్యావృత్తిం గైకొని బ్రతుకుచున్నది. నన్నును నాయన్నను గైకొనిపోయినవారు పరస్పరబంధుభావంబు గలవారగుటంచేసి తమతమయారనపుత్రు లనియే చెప్పకొనుచు మాయురుపురకు వివాహంబు సల్పిరి. మే మిరువురమును భిక్షుకవృత్తిచే జీవించుచు నొకయోగి నుండ నాభర్త యింట లేని సమయంబున నొకయోగిని సనుదెంచి నన్నుం గాంచి యోసి! అన్నకు వివాహముచేసి కొన్నదానా! కడుఁ బాపిష్టురాలవే యనిన నేను గర మనుకపించుచు నా యోగినిని జేడి వృత్తాంతంబుఁ దెలిసికొని భార్యగమన పాపంబున కేవగించుకొనుచు నాయోగి

ని నా కీ పాపంబుఁ దొలఁగును పాపం బుపడేకింపు మని వేడుకొనఁగా నాదయామయ
రాలు నాకు యోగం బుపడేకింది తనవెంటం దోడ్కొని చనియె. నామగండు
నన్నుం గానక దుఃఖాకులితుండై దేశంబులు దిరుగుచుఁ దల్లి వేళ్ళయై యుండునగరం
బునకుండేరి దానిని నుంపడము చేసికొనియె. ఆయిరువురకుం జనించినవాఁ డీ బిడ్డఁడు.
ఏను పుణ్యక్షేత్రదర్శనోత్సుకతం జెలంగుచుం బోవుచుండి మధ్యమాఁగంబున వీనిం
గాంచి యాసఁ గొని దగ్గఱకుం జేరి నాకు నీకుమారునిని గలసంబంధంబులు నెప్పు
కొనుచు ముగ్ధుఁడైకొంటిని. (1) వీఁడు నాజననికిం జనించుటండేసి తమ్ముఁడాయెను.
(2) నాతోడంబుట్టినవానికిఁ గుమారుఁడు గాన నాకు మేనల్లుఁడయ్యెను. (3) నాజన
నికిం గుమారునికుమారుఁడు గాన దానికిం జవతినగునాకు వీఁడు పాత్రుఁడయ్యెను.
(4) నాజననికి నేను కొడుకుపెండ్లామను గానఁ గోడలి నైతిగదా! దానందేసి నాజనని
నాకత్తగాఁగలదు. అత్తిగారిమగఁడు మామగారు. మామగారితమ్ముఁడును మామగా
రగును. నామగనియమ్మకుఁ గొమరుఁడు గాన నతనికి సహోదరుండయ్యెను. ఆకతంబున
నాకు మామగా రయ్యెను. (5) నామగనికిం గుమారుఁడు గాన నాకు సుతుండయ్యెను.
(6) నాజనని పెనిమిటి నాకుఁ దండ్రిగదా! తండ్రితమ్ముఁడు పినతండ్రి యయ్యెను.
ఈ బిడ్డఁడు నామగనియమ్మకుంగొడుకుగాన నతనికిం దమ్ముఁడగు. (7) నామగని
తమ్ముఁడు గాన మఱియి యయ్యెను. ఈ యేడుసంబంధంబులును జెప్పి ముగ్ధుఁడొంటిని
నుడివెను. నాతల్లియునది విని యాశ్చర్యంబు నొందుచు నిట్టిపాపాటవీపటలినహితము
యోగాగ్నివలనఁ గాల్పంబడి పోయెఁ గదా! సంపారముననుండువారికి నిస్తరణో
పాయం బిట్టియోగింద్రుల యనుగ్రహంబగదా యని చింతించుచు నాయోగినితో
నోభగవతీ! నాయం దనుగ్రహించి యేదేని సద్గతి వడయునుపాయం బుపడేకింపు
మని యడిగిన నాయవ్వయు నోబ్రాహ్మణీ యేను పుణ్యక్షేత్రవిలోకనోత్కంఠాకుల
మానసనై వేగింబ యరుగుచున్నదానం గాననిపుడు భవదభీష్టార్థంబు నెఱవేర్చ ననువు
వడను; దివ్యజ్ఞానంబున నాకెల్లవృత్తంబులు దెలియు; ఇప్పు డేను నీ బిడ్డనితో
నాడుకొనినసంబంధప్రకారంబు నాకుం గాక మఱియెవ్వరికిం దెలియదు; ఈ సంబంధ
ప్రకారంబు సమస్త్యగాఁ బ్రటికంచిన నందు సత్యంబెఱింగి యెవ్వండు వల్కు; నాతనివలన నీ కుత్తమగతి గలుగంబోవు నని వదించి చనియె. నాతల్లియు నయ్యెడ
వాని యేగుదెంచుచుం దన కెదురుగా భువనేశ్వరీపాదప్రణామ సక్తుండై పోవునీకవిం
గాంచి తనకడ నుండుపరిచారికలం గొని ॥ శ్లో॥ శిశుం లాలయంత్యబ్రహ్మ త్సా భాగిత!
రాభిశృప్య! పాత్ర! శ్వకుర! సుత! పితృవ్యతి తం దేవరేతి,, అనుసమస్తను
జెప్పింప నది విన్నతోడన యతండు,

* ట్లో. జాగోత్పన్నా విస్మస్తౌ తనయదుహితరా దంపతీ దైవయోగాత్,
యోగిన్యాగ్నితా సా తదనుగమవకా ద్యోగినీత్వం ప్రపేదే,
వశ్చా ద్దేశ్యకృతాంబాజనిత సుతశిశుం లాలయం త్యబ్రవీత్సా,
భాగ్రత ర్భాత్యవ్య పాత్రశ్వకుర సుత పితృవ్యతి తం దేవరేతి.

అని చెప్పి చనియె. నాతల్లియు నది విని యానంబంధప్రకార మెఱింగి తెల్పి నందు కాకవిని సర్వజ్ఞుండైయుండునని మెచ్చుకొనుచు నానాటంగోలె నతనికడఁ దా సద్దతి నొందుటకుం దగినవెఱువు దెలిసికొనం గోరుచుండి యకస్మాత్తుగఁ దనకుఁ గాల గతింజెంద నైన న దనమనంబున వె న వ్రాహ్మించి నన్నుం జీరి యీవృత్తాంతంబుఁ జెప్పి తన యాధ్యపైహిక కార్యంబునం దతని నిమంత్రితునిజేసి మృష్టాన్నాదుల సంతృప్తు నిం గావించిన ననకుఁ బరలోకంబున సమస్త సుఖంబు లబ్బు నని చెప్పి కాలగతిఁ జెంచె.

భోజాఁడు. అర్య బుద్ధిసాగర ! ఆకవి సర్వజ్ఞుండుగానినాఁ డీవృత్తం బతిరహ స్యంతెఱింగి వట్కూట యొక్కడిది ? పరోక్షమునం జరిగినవృత్తంబులు సయిత మితని కెఱుక పడనివి లేవు. ఇతనిమాహాత్మ్యంబు సాధారణంబుగాదు. తదీయదర్శనంబె పాపాపహంబగును. అది నాకు సమకూరుకాలంబుం బ్రతీక్షించుచున్నాఁడ.

బుద్ధిసాగరుఁడు. ఓ రాజా ! కాలంబు రాక యెదియుం గూడదు. అది రాఁగాఁగూడక పోదు. సర్వంబు కాలవశంబై యుండు. ఇప్పుడు మన కిట్టియతిశ యంబు గల్గునని మనంబుననైనఁ దలపోసియుంటిమా ! అది యట్లుండనిమ్ము. నేను కర్తవ్యశేషంబు గలవాఁడను. ఇంటికిం జనియెదను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

* ట్లో. జాగోత్పన్నా = జారపురుషునిచే గలిగినవారగుటంజేసి, తనయదు హితరా = కుమారుఁడును గూఁతురును, విస్మస్తౌ=పరిత్యజింపబడినవారు ; (అనఁగా నితరులకేబడిరనుట) దైవయోగాత్ = విధివశముచేత, దంపతీ = భార్యభర్త లయిరి. సా = ఆకూఁతురు, యోగిన్యా = ఒకయోగినిచేత, గ్నితా = నిందితయై, తదనుగమ వకాత్ = దానిసమసరించి చనుటచేత, యోగినీత్వం = యోగిని యైయుండుటను, ప్రపేదే = చెందెను, వశ్చాత్ = పిమ్మట, శేశ్యకృతాంబాజనితసుతశిశుం = శేశ్యగా నైనతల్లికి దానికుమారునివలనం జనించినశిశువును, లాలయంతీ=లాలనమొనర్చుచు, సా = ఆకూఁతురైనయోగిని, భాగ్రతః=ఓతమ్ముఁడా ! అనియు ; భాగ్రత్యవ్య=అన్నకుమారుఁడా ! అనియు ; పాత్ర=కుమారునికుమారుఁ డగుమఱుముఁడా ! అనియు ; శ్వకుర=శ్వకురుఁడా ! అనియు ; సుత = కుమారుఁడా ! అనియు ; పితృవ్య = తండ్రితమ్ముఁడా ! అనియు ; దేవర = మఱిందీ ! అనియును ; తం = ఆ బిడ్డనిగుఱించి, అబ్రవీత్ = పదించెను.

భోజాడు. ఓదేవీ ! కలాలాపపిలువంబోయిననీత యిందనుక రాలేదు. కవి పండితసంఘంబు శాంతక్రోధంబైయింటికిం జని యుండదేమో ! కానం దడయు చున్నది యని తోచెడిని. అదిసనుదెంచునంతలో మాధ్యాహ్నిక స్నానాదికృత్యంబులు దీర్చుకొని యభ్యుపహారంబు సల్పి యుండెదను.

ఆని దేవితో నిష్క్రమింతుం జయ్యె.

మిశ్రవిష్కంభము.

నీత ప్రవేశించి. ఏను మహారాజసమాహితనై తత్సన్నిధి కరుగుచున్నదానను. కవివరులు కలహించుకొనుచు సభ వదలి పోకుండుటంబట్టి యధిపతిముదల కప్పుడె చనుదెంచుటకు లేకపోయె. కలాలాప మహీపతి లీలావతీదేవిభవనంబున నున్నాడని వచించెం గాన నక్కడకుం జనియెదను.

ఆని పరిక్రమించుచు స్మృతిసభినయించి,,

బౌర ! ఈరాజసభకుఁ గ్రొత్తగఁ జనుదెంచిన కవీంద్రునిసామర్థ్యంబై సామ ర్థ్యము. ఇంతటిసమర్థు లిందనుక నీరాజసభకుం జనుదెంచినవారు లేరు. రాజు శంకర కవి కొసంగిన ధనమునుగూఁపించి కవులకుం బ్రవృత్తం బయినకలహంబునం దగునమా ధానంబు పెప్పి యాజగడము నివర్తింపం జేసినయాకవిచంద్రుని బుద్ధికాశలంబునకు రాజు కరము మెచ్చును. ఆర్య బుద్ధిసాగరుడు మొదలగువారు నుడవఁగా నతిమానుషం బగుసామర్థ్యంబు విని యీతనిం గాఁబోలు మహీభర్త గనుంగొనం దహతహవదు చుండెడిని. ఈయపరిమేయ ప్రభావసంపన్నుండు కొన్ని దినంబులనుండి యాయూరం బొడసూపువాఁడు దా నిందనుక రాజసభకు రాకుండి యీదినంబున సనుదెంచుట యారసిమాడ బ్రాహ్మణులు క్రోధమూర్ఛితులై యభ్యుపహారాదికంబులు సయిత మొప్పరికించి యుండుటం గని దయమానమానసుండై వారల నుపశమితక్రోధులం జేయం దలంచి యె కవిపండితసంఘంబు నాత్మీయసమావేశంబున నలంకరించె నని తోచెడిని. ప్రాయికంబుగ మహాత్ములు పరులకష్టంబుల కొర్వంజాలరు. తమవలన నైనంతయుపకారంబుసల్పి యాయుడుమ దొలంగింపకపోరు. వారలన్నభావం బత్యు దారము ఈకవివరునిం గనినచో మహీపతి యెంత సంతసించునో !

ప్రత్యభిజ్ఞతో,,

ఆ ! ఈకవి వర్యునియం దెంత సంతసంబు గల్గునో యంత యసూయ యీదినం బున సభకు రాఁబోవు ఛాందసులయందు తేనికిం గలుగకపోదు. నవరసాలంకార

మనోహరంబగుకవితాచమత్కృతి యున్నంగాని సంతసించడు. ఆఘాండుల కీగంధమే తెలియదు. వేదవిశ్రమము లగుబ్రాహ్మణవర్ణులు రాజాకడకుం జనుదెంచి యాశాభగంబుం గాంచి చనియెదరే ! యని మానసంబు చింతాకులం బగుచున్నది. ఇందు కేమి సేయనగు ?

చింతనభినయించి. తలయూచి,,

సరి ! ఇది యీవిధంబునం జరిపినచో సర్వము సమంజసంబ యగును. రాజా కడనాకవిరా జుండుకాలంబున ఘాండుబ్రాహ్మణులగు బ్రవేశపెట్టినచో వారలందుం గలలోపంబును గవి సమరసపెట్టు. బ్రాహ్మణులును భగ్నాశులై చనురు. చేయందగు కార్యంబిదియ. ఇప్పుడు పగ లపరాహ్ణంబు దాఁటె. సాయాహ్నంబు ప్రవృత్తం బయ్యెడిని. కవియు సభయంద యున్నవాఁడు. రాజానకు వృత్తాంతంబు నివేదితము. ఇది దేవియుండునంతఃపురము.

ప్రవేశమభినయించి. ముందుకు దృష్టులనిగుడ్చి,,

అది మహీభర్త మహావాతాయనాంతరోపఃస్పృండై యుపవనమారుతంబుల నేవింపెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అన్ని యుపసర్పించుచున్నది.

వాతాయనాంతరోపనిస్పృండై భోజుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భోజుండు. ఆశ్మగతమున,,

ఏఁ జెప్పిపంపి కడఁ దడవయున్ నిందనుక నీత రాకున్నయది. కవుల కలహం బిందనుక నివృత్తంబు గాకయుండునే !

నీత. రాజాసమీపమునకుంజని,,

మహారాజ బయంబు గల్గంగాత.

భోజుండు. ఓసి ! నీతా ! నిన్నే తలంచుకొనుచుంటివి. వచ్చితివి. కరంబు సంతసం బయ్యె. నేను మధ్యాహ్నమునకు ముంద నిన్ను రమ్మంటిని. నీవు తడయట కుం గారణం చేమి?

నీత. మహారాజ ! తా మేయగ్ధంబు న న్నడుగం బిలిపించితిరో ? ఆయగ్ధం బప్పటికి సాంతంబు గాకయుండె. శంకరకవికి మహారాజా పండ్రెండులక్షలధనం బొసంగిన కారణంబునఁ బ్రవృత్తం బగువిద్యత్కలహంబు కలాలాప ననుదెంచి దేవి యాజ్ఞాప్రకారంబుఁ దెల్పునప్పటికి నివర్తింపక యుండెను. కవులు బరస్పరము గల హింసకొనుచు సభాభవనంబుం బాసి పోకుండిరి. అందుచే రా ననువుపడకయుండె.

భోజాడు. సరే ! వారలవివాదం లిప్పటి కెట్లు నివర్తించెనో తెల్పుము.

సీత. మహారాజ! మీరు సభాభవనంబుం బాసినయనంతరము తత్పూర్వ మంతః
క్రోధవీతులై లోలోపలన కలహించుకొనుచుండిన యాకపులకుఁ గ్రోధాగ్ని యుద్ధీ
పితంబయిన నంతలు నొండొరులు రోషపరవశులై వాక్కులహంబునకుం గడంగి ఈనర
పతియజ్ఞత యేమి ? వీని నీకఁ గొలుచుట యవమానకరము ; సకలజేద శాస్త్రవిచక్ష
ణులమై త న్నాశ్రయించుకొని యుండుమనకు లక్ష్యధనమే యిచ్చెను. మనవలె సమ
ర్థుండుగాక గ్రామ్యకవి యగుశంకరునికిం బండ్రెండులక్షలధనం బొసంగె. పాత్రా
పాత్ర వికేకంబు లేనివీఁ డిచ్చిన నేమి ? ఈకుండిన నేమి ? ప్రభు పవిత్రకమతి యయి
గుణజ్ఞు లగుమంత్రులయందుం బెడమోముపెట్టి ఖలలకుం జోటిచ్చినవాఁ డగునేని
యయ్యెడనజ్జనులు నేరం జనదు. అని యివ్విధంబునం బల్కుచు మూఁడవయామంబు
గడచుదనుక సభాభవనంబు వదలి పోకుండిరి. అప్పుడు,

సీ. మణిగణమండిత మహనీయకుండల కలితకపోలయుగంబువాఁడు,
మృగమదవంక సమ్మిశ్రితమలయజసాంద్ర చర్చితతనుచ్ఛాయవాఁడు,
కనకదివ్యాంకుకకల్పిత ప్రావరణానూనరుచులచే నమరువాఁడు,
శృంగారరస మిట్లు రంగారఁబరిణామ మొందెనో యని చెప్పనొప్పువాఁడు.

గీ కవిత యారీతి జేహంబుఁ గాంచె నొక్కొ,
వరవిలాసంబు మూర్తితో వఱలె నొక్కొ,
యనుచుఁ జూడంగఁ దగునట్టియందగాఁడు,
వచ్చె సభ తొక్కనత్కవివల్లభుండు.

ఇట్లు ననుదించినవాని ; మహిషలయంబునకుం దీ సమహేంద్రుండునుంబోని
వాని ; నాకవి శిఖామణిం గాంచి యావిద్యత్సభ భయంబును గౌతుకంబును జెంది
యుండె. అతఁడంత నందఱకుం బ్రణామం బొసర్చి భోజభూపతి యొక్కడ ! అని
యడిగిన సౌధాంతరంబున నున్నాఁ డని సభాసదులు బదులు నెప్పఁగా నతఁడు పండి
తులం గాంచి మీరలేల కుపితులై యున్నా రని ప్రశ్నచేసి యందుకుం గారణంబుఁ
జెలిసికొని యిట్లనియె.

ఓపండితులార ! శంకరకవికి రాజు పండ్రెండులక్ష లిచ్చె నని మీ రనుకొనం
జనదు. భోజానభిప్రాయంబు మీ కెట్లుకవడినది గాదు. భోజాండు మానసంబున శంక
రునిం బూజింపం దొడంగియుండినవాఁడు గానఁ దత్సమయస్సనిహితఁ డైనశంకరుని
యందు నేకాదశరూపులున్నా రని యవ్వారల నొక్కొకలక్ష చేతను శంకరకవి నొక

లక్ష చేతను బూజించినవాడు. ఇదియే తీనియభిప్రాయంబు. అని చెప్పెను. అని యిట్లు సెప్పఁగావని నెవ్వెఱవడి పండితు లందఱు మాటు పలుకక యూరకుండి కొంత నకు లేచి పోయిరి.

భోజుఁడు ఆశ్చర్యపడుచు,,

జౌర ! యీమహాకవికాశలం బే మని వర్ణింతును ! నామానసంబునం గల భావంబు దెలిసి చెప్పెను. ఇట్టికాశలంబు మనుష్యమాత్రుల కుండదు. కాన నీతఁడు భారతీదేవ్యవతార మనియెంచ నగును. వైశంబ యాతనిం గనుంగొన నామానసం బుత్కృతికం బగుచున్నది.

సీత. మహారాజ ! ఆతని నేను సింహాసనాసీమం గావించి వృత్తంబు రాజునకు విన్నవించి ని న్నతనికడకుం దోడ్కొని చనియెడ నని చెప్పి వచ్చినదానను. ముదల యేనిఁ దోడ్కొని వచ్చెద.

భోజుఁడు. ఓసి ! యిట్లయే ! తోడ్కొని రమ్ము.

సీత. నిష్క్రాంత యయ్యె.

భోజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఏలకా ! సీత దోడ్కొని రాఁగలపుడునుం గనుంగొనుటకు మానసం బత్యనల్పకు తూహలంబునం బొదలుచున్నది.

సీత. కాళిదాసునితో ప్రవేశించి,,

సీత. ఓమహాకవి ! అదే మహారాజ వాతాయనాంతరోపవిష్టుండై యుపవన మారతసేవ యొనర్చెడిని. సమీపమునకుం జనుము.

కాళిదాసుఁడు రాజుసమీపంబునకుం జనుచున్నాఁడు.

భోజుఁడు. కవింగాంచి లేచి నమస్కరించి. ఆత్మగతంబున,,

ఆ ! ఏమి యితని సౌందర్యంబు. మన్మథవసంతాదులం దిరస్కరించునట్లు తోచుచున్నాఁడు. ఆదినంబున మాంసాపణంబుదగ్గఱఁ గానంబడినవాఁ డిక్కండ యని తోచెడిని. అప్పుడు నాకుంగలిగిన విత్కరంబుప పన్నంబయ్యె.

కాళిదాసుఁడు. మహారాజ ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

భోజుఁడు. ఓ విప్రోత్తమా ! భవద్దర్శనంబున సంతోషంబుధిం దేలుచున్నాఁడ.

అని యాలింగనముచేసికొని కేలు తనకేలం గీలించి,,

ఓకవివరా! భవన్నామంబునం దగిలి యే యక్షరంబులు సాభాగ్యంబుం గాంచిన యవి? ఏదేశపుజన్ములు భవద్వియోగమున బాధపడియెదరు?

కాలిదాసుడు. భోజానిహస్తంబునందు “కాలిదాసః” అని వ్రాయుచున్నాడు. భోజాడు. కాలిదాసునిపాదంబులపై బడియె.

కాలిదాసుడు. రాజాంగపుగిటం గ్రుచ్చియెత్తెను.

భోజాడు. ఓ మిత్రమా! ఇప్పటికి నాయుద్యుష్టంబు వండినయది. నీప్రభావంబు జనులవలన విని బహుదినములుగ నిన్ను గాంచఁ దహతహపడుచుంటిని. కవివరసమాగమంబు మావంటివారలకు నిరవద్యకీర్తిసంపాదకంబు గాదె! ఇది భాగ్యవిశేషంబునం గాక యూరక దొరకునే.

కాలిదాసుడు. మహారాజ కవి యగువానికిం బ్రభువర్గహంబు లేకున్నను బ్రభువగువానికిం గవి లేకున్నను బ్రసిద్ధి గలుగం బోదు. వినుము.

* శ్లో. మణినా వలయం వలయేన్మణి ర్మణినా వలయేన్ విభాతి కరః,
కవినాచ విభు ర్విభునాచ కవిః కవినా విభునాచ విభాతి సభా.

భోజాడు. మహానందంబుతో,,

మిత్రమా! కవికులదండ్ర కాలిదాస! భవదీయసరసవచనామృతధారలు గ్రోలం గంటి. జన్మసాఫల్యంబుం గొంటి.

* టీ. మణినా = రతనముచేత, వలయం = కడియము, విభాతి = వెలింగెడిని. వలయేన = కడియముచేత, మణిః = రతనము, విభాతి = వెలింగెడిని. మణినావలయేన = రతనముచేతను గడియముచేతను, కరః = హస్తము, విభాతి = ప్రకాశించెడిని. అట్లు :— కవినాచ = కవిచేత, విభుః = రాజును, విభునాచ = ప్రభువుచేత, కవిః = కవియు, కవినావిభునాచ = కవిచేతను బ్రభువుచేతను, సభా = సభయు, విభాతి వెలింగెడిని. రతనము చెక్కుటవలన వలయమును; వలయమునందు బొడుగుటచే రతనమును; బ్రకాశము గాంచుచుండుట యట్లుండ నట్టి రత్నముచేతను వలయంబుచేతను వానిని చాల్చుకొను హస్తమునకు బ్రకాశము గల్గును. అట్లు కవిగూడుటచే రాజును రాజాదరముచే కవియు నీయరువురు గూడుటవలన సభయుం బ్రకాశించెడిని. అని భావము.

* ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్ర పద్యము.

కం. వలయము మణివలనను నా। వలయముచే మణియు రెంటవరలెడిగరము,
టిలంగవిచే విభుండు న్నవి। యలవిభుచే వీరివలన నలరెడి సభయున్.

దొవారికుండు ప్రవేశించి. మహారాజ! యే దేశమునుండియు యిరువురు విప్రులు
సనుదించి ద్వారదేశంబున నిలువంబడి భవద్దర్శనంబునకు వేచియున్నవాడు.

భోజుడు. ఓరీ ప్రవేశపెట్టుము.

దొవారికుండు. నిష్క్రాంతిండు బ్రాహ్మణులతోఁ బ్రవేశించి.

ఓ బ్రాహ్మణులార! అది భూపతి కవితో మాటలాడుచు నిలువంబడి యుండె
డిని, సమీపమునకుం జని మియాభీష్టార్థంబులు దెల్పకొనుడు.

అని నిష్క్రాంతిండుడయ్యె.

బ్రాహ్మణులు రాజుకడకుం జనిరి

భోజుడు. ఓవిప్రులార! మీర లే మపేక్షించి వచ్చితిరి ?

బ్రాహ్మణులు. మహారాజ భన మపేక్షించి నీవగ్గఱకుం జనుదెంచినారము.
వేదవేదాంగంబు లభ్యసించినవారము. నిష్పచ్చరంబునం గలుగునిడుమలు సహింపం
జాలక నిన్నుం గాంచ వచ్చితిమి.

భోజుడు. ఓవిప్రులార! మీకుం గవితా సామర్థ్యంబు గలదా! స్లోకం లేదేని
రచించుకొని తెచ్చితిరా !

బ్రాహ్మణులు. ఓమహారాజ ! స్లోకము చేసికొని వచ్చితిమి. అది సగమే
కాని పూర్ణము గారేదు.

భోజుడు. నవ్వుచు.

మీరు ఛాందసు లరని తెలియుచున్నది. అర్థస్లోకమును రచించినవారు తక్కిన
సగమును రచింపలేరా ! మంచిది చేసిన యగ్ధస్లోకంబైనను వచింపుడు.

సీత. ఆత్మగతమున,,

వీరలనుగుఱించి యే నేను చింతించినయది.

బ్రాహ్మణులలో నొకండు,,

స్లో. అణో రణీయాక్ మహతో మహీయాక్,, అనియెను.

మఱియుకబ్రాహ్మణుండు,,

స్లో. యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం,, అనియెను.

భోజుడు. నవ్వుకొనుచు.

మిత్రమా ! ఈ విప్రులు కేవలము ఛాందసులు. తాము గఱచినవేదవాక్యము
లను లౌకికధందము లని వదించెదరు. వీరలయజ్ఞానంబుం గాంచిన మానసంబునకు వెగ
టయ్యెడిని. ఈరెండువాక్యములను జేర్చి సరసంబుగ నొకస్లోకము వచింపుము.

కాళిదాసుడు, మహారాజా వినుము. వీరలు వచించినవాక్యములలో అణో రణీయాన్, అనుపాకము మొదటను యజ్ఞోపవీతం అనుదానిని కవపటను జేర్చు కొనిన నానుడువువాక్యము నడుమ సరిపడివచ్చును. ఎట్లనః—

* ణ్ణో. అణో రణీయాన్ సృహతో మహీయాన్ సృధ్యం నితంబశ్చ యదంగనాయాః,
తదంగహారిద్ర నిమజ్జనేన, | యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం.

భోజాడు. సంతోషపరవశుండై కాళిదాసునిం గౌగిటంజేర్చుకొని,,

ఓమిత్రమా! కాళిదాస! కవి వన్న నీవ కావే! ఇట్లు సరసంబుగ పవీయించువాడెవ్వఁ డున్నాఁడు? ఇట్టి సరసాగ్రణి పగు నీకుఁ బ్రయతమావరహం బుండంబోలగు.

కం. నవనీతమంటిది యీ భువి | సరసులహృదయ మెపుడు పూఁబోడులతోఁ,
గవఁగూడి మెలఁగకున్నను | నవనవదుఃఖాగ్నిశిఖల నలిఁ జెంది చెడుకో.

నీవును బ్రయావరహంబునం గుండుచున్నా వని మధురవచనాబోధితమై లీలా వతీ దేవి నాకుం జెప్పినయది. నీవు దయితాసహితుడవై సుఖంబుం గాంచుచుండం జూచి యానందంబుం జెంద మనం బువ్విశులూరుచున్నయది. తదానయనాథం బింకఁ బ్రయత్నింపవలయు. ఇప్పుడు సూర్యుండ స్తగిరిశిఖరా రూఢుం డయ్యె. సంధ్యయుం బ్రవర్తించెడిని. నీ వీ సంధ్యను వర్ణింప వినం గోరెదను.

కాళిదాసుడు, మహారాజా వినుము.

* టీ. యదంగనాయాః = ఏకాంతకు, మధ్యం = నడుము, అణోః = సూక్ష్మ మునకంటె, అణీయాన్ = కడుసూక్ష్మమో ! నితంబశ్చ = పిలుందు, మహతః = గొప్పదానికంటె, మహీయాన్ = కడుగొప్పదియో ! తదంగ...మజ్జనేనః—తత్ = ఆకాంతయొక్క, అంగ = తరువున నలందు కొనియుండు, హారిద్ర = పసపునందు, నిమజ్జనేన = మునుంగుటచేత, యజ్ఞోపవీతం = జన్నిదము, పరమం పవిత్రం = కరము పరిశుద్ధము. అతిసూక్ష్మ మగుమధ్యంబు నతిశిఖులం బగునితంబంబులును గలకాంత కర ముత్తమమత్తకాశిని యై యుండక పోదు అట్టిదానిం గౌగిలించుకొనిన నద్దానియంగ సంగత మగునున్నసపున మగ్న మైన జన్నిదమే పరమపవిత్ర మైనజన్నిదము.

ఈ ణ్ణోకమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

ఉ. భారుణి సేలతానికి నితంబయగంబును గొనుదీవెయ్యకో,

హరిమహాత్ముకంటెను మహత్తనఁగా నబులైనదాని కిం,

పారునబుస్వరూప మన నందముమీఱునో దానియంగకా,

శ్రీరసిమగ్న మైనయలచెల్వపుజన్నిదమే పవిత్రమా.

* శ్లో. వ్యసనిన ఇవ విద్యాక్షీయ లేపంకజశ్రీః | గుణిన ఇవ విదేశే దైన్యమాయాంతిభృంగాః,
కున్యవతిరివ లోకం పీడయత్యంధకాశోధన మివ కృపణస్య వ్యర్థతా మేతి చక్షుః.

భోజాండు. సంతసంబుతో,,

మిత్రమా ! ఇం దుచమానకల్పనము ప్రపంచానుసారంబై యుండుటంబట్టి
కరము మోచావహం బయ్యె.

బ్రాహ్మణులంగంచి,,

ఓ బ్రాహ్మణులార ! మీకు శ్లోకము రచించుచు సామర్థ్యము లేకపోయినను
మీరుసంతరించి తెచ్చినశ్రుతివాక్యంబులచే నీమహాకవిపలన నతిరుదిరాధ్ధాన్యమతంబుఁ
గ్రోలంగంటిని. ఇమ్మహానందంబునకుం గారణభూతుల రైతిరి గాన మిమ్ము సత్కరింప
వలసియున్నది. ఓరీ యెవఁ డక్కడ ?

దోవారికుండు ప్రవేశించి,, మహారాజ యేమి ముదల ?

భోజాండు. ఓరి దోవారిక ! ఈవిపులను గోశాధికారులకడకుం దోడ్కొని
పోయిచెరియొక లక్ష ధన మిప్పించునది.

* టీ పంకజశ్రీః = శామరసములయొక్కకాంతి, వ్యసనినః = ద్యూతాది
సప్తవ్యగసములందగులుకొన్నవానియొక్క, విద్యేవ = శాస్త్రజన్యజ్ఞానమువలె, క్షీయ
లే = క్షీణతనొందుచున్నది, శాస్త్రము లేన్ని సదివినను ద్యూతమద్యపానాదులం దగులు
కొన్నవానికి జ్ఞానము క్షీణించుచు వచ్చు. అట్లే సాయంకాలముగాఁగాఁ బంకజముల
కాంతిక్షీణించుచున్న దని యర్థము. గుణినః = గుణవంతులు, విదేశఇవ = పరదేశము
నందుంబోలె, భృంగాః = తుమ్మెదలు, దైన్యం = దీనతను, ఆయాంతి = చెందెడిని.
గుణవంతులు వారలయొగ్యత యెఱింగి గారవించువారలలేమింటేనీ పరదేశంబున
దైన్యంబు నొందుచుండబునం దుమ్మెదలు తమ కామెత లొసంగి గారవించుపంకజినీ
సముదయంబు మొగిడ్చుకొనుటంటేనీ దైన్యంబునం తెందెడిని, అంధకారః = చీకటి,
కున్యవతిరివ = కుత్సితుండగురాజావోలె, లోకం = జనులను, పీడయతి = బాధించెడిని.
కున్యవతి కప్పములు మొదలగునవి మొందుగ విధించి జనుల దారిద్ర్యదూఱుటన మంచి
పీడించును. కృపణస్య = పిశునునియొక్క, ధనమివ = ధనమువలె, శుక్తుః = కన్ను,
వ్యర్థతాం = నిష్ప్రయోజనత్యమును, ఏతి = చెందెడిని. కృపణాండు ధనమును దానను
భవించుడు. పరుల కీండు. వానిధనమునకు దానోపభోగములు లేమింటేనీ వ్యర్థతయేగతి.

దావారికుడు మహారాజ ! అనుగ్రహంబ.

అని విప్రులందోడ్కొని నిష్కర్షింతుండయ్యె.

భోజాడు. మిత్రమా ! మహాకవీ ! సంధ్యోపాసనాదికార్యంబులకుం బోదము
రమ్ము. కొద్ది దినములలోనం గయాశదేశమునకుం జనం బ్రయత్నంబు సలుపుదము.

కాళిదాసుడు మహారాజ ! యట్లయ్యగుంగాక.

అని నిష్కర్షింతులైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత ప్రకరణమునందు

నవమాంకము సమాప్తము.

క్రీ రస్తు.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

దశమాంకము.

బ్రాహ్మణవేషధారియై భోజుడు బ్రవేశించుచున్నాడు.

భోజుడు. ఏను గళాచంద్రునికార్యార్థము కరూశదేశాధీశునికడ కరుగ బ్రాహ్మణవేషధారిని యిది వచ్చినాడు. కరూశదేశాధీశునినగరంబుం జొచ్చి న్నాడను. బ్రాహ్మణవేషధారి నైతినిగాన రాజసభయందుఁ బ్రవేశంబు సులభంబ యగును. ఇది రాజనగరు !

ప్రవేశంబభినయించి,,

ఓరి ద్వారపాలక ! ధారాపతి యగుభోజభూపాలునిసభ నుండుకవి యొకఁడు దర్శనార్థియై వచ్చియున్నాఁడని పచింపుము. ఓరి ! యేమనియెదవు ! రాజు విద్య త్వరితేష్టితుండై యితరదేశాగతు లగుపండితులరాకకుం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు ; మీరలనిరభ్యంతరముగ రాజుకడ కగురువచ్చు ననియా పల్కెదవు ? అ టైన మఱియు మేలయ్యె. ఇది రాజసభ కేగెద.

పరిక్రమించి,,

వీర్యగుప్తుం డిదిగో ! సింహాసనాధీష్టితుండై యుండెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అని కొన్నియడుగులు సనియెను.

విద్యత్వరితేష్టితుండై వీర్యగుప్తుండు ప్రవేశించె.

భోజుడు. రాజా ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

వీర్యగుప్తుడు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! నమస్కరించెదను. మీరలెక్కడనుండి వచ్చితిరి ?

భోజుడు. ధారాపతి యగుభోజభూపాలునిసభనండి ?

వీర్యగుప్తుడు. సాదరముగ,,

అట్లు లయిన సారతరవిద్యావిశేషవిభూషితులరై యుండంబోలు.

భోజుడు. ఔను. ఆ ధారానగరంబునందు సయితము కవిగానివాఁడు లేఁడు. అట్లుండం దిత్సభావిభ్రాజితు లగువారి నడుగవలెనే ! ఆభోజానిసభ కలింగ, పూర, వినాయక, శంకర, తారేంద్ర, విద్యావినోద, రేఖణ, గోవింద ప్రముఖుకవిగణంబుచే

నలంకృతంబై యుండు. అందుఁ గాళిదాస, భవభూతి, దండి, భట్టబాణులు నలువురు కరమతిశయించినవారు. అంగును గాళిదాసుండు మిన్నయై యుండు.

వీర్యగుప్తుడు. ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! దండియు భవభూతియు భట్టబాణుండును నిరుపమకవితాచాతురీధరీణు లనివిందు. వారికన్నను గాళిదాసుండు మేల్బుంతి యని యేర్పడినచరిత్రంబు బుండునుగదా ! అని చెల్పి వీరలకు విందొనర్చుము.

భోజుడు. రాజా ! అట్టిచరిత్రంబులు పెక్కులు గలవు. వినుము. మహాకవి కాళిదాసుండు తనకవితాచమత్కారంబుచే ననుకలము ధారాపతిని మెప్పించుచు నత డొసంగినయధ్ధసింహాసనమున నాభోజునితోడ నాసీనుండై యుండు. ఇట్టిగౌరవంబు గలుగుటంబట్టి భట్టబాణప్రభృతులు మనంబునం గవివయి నసూయగలవారలయి రాజున కతనియందుం గలగౌరవజ్ఞానమును దొలంగింపం దలంచి యాలోచించి కవివరుండు లేనినమయంబున భోజునికడకుం బోయి యోయి ధారాపతీ ! కాళిదాసుండు వేశ్యా లంపటుండై యున్నవాడే గాదు ; మత్స్యంబులు సయితము భక్షించుచున్నాడు. అనుదినమంగటివీధిలో నుండి యవి విలుచుకొని పోవుచుండఁగా మే మెల్లవారమును జూచినవారమే. బ్రాహ్మణుండై జనించి చేపలు దినుటధర్మవిరుద్ధముగదా యని యనిన రా జెదలో నాలోచించి వీర లతనివయి నసూయచే నసత్యంబులు పుక్కు చున్నా రని నిశ్చయించికొనియు వారలమానసము చిన్నబోయుండ నాద్విజులతో నోపండితులారా ! అతఁడు చేపల నెత్తికొనిపోవుచుండఁగా నేను రమ్మన్నట్లు చెప్పి పిలుచుకొని రండు ; మీరలు నుడివినయర్థంబు యథార్థం బయ్యనేని యతనిఁ బరిభ వింతము. అని చెప్పి పంపఁగా వారలు తాము పల్కినయసత్యవచనంబుల సత్యము లని నిరూపింప నోడి మజునాడుమొదలు నభకు రాకుండిరి. కాళిదాసుం డది గాంచి వారలవంతయుడువం దలంచి యొకనాఁడు వారు సూచుచుండ మాంసాపహమునకుం జని చేపలుగొని చంకఁ బెట్టుకొని రాజరథ్యయంగుఁ జనుదెంచుచుండెను. భట్టబాణ ప్రభృతు లట్లాతఁడు ననుదెంచుచుండం గాంచి మించినముదంబున నతనికడకుం జని యోమిత్రమా ! కాళిదాస ! నిన్నిప్పుడ భోజుండు దోడ్కొనిరమ్మని ముదలచేసె నని చెప్పఁగా దీనాననుండువోలెఁ దోఁతెంచుచు నొక్కింతతడవు తప్పించుకొనిపోవం గడంగి తత్తరవడువాడునుంబోలె నభివయించి తుదకు విధిలేక చనుదేరంబూనినవాని పగిదిఁ దదానీతుండై భోజసభకు రాఁగా,

రాజు కవిం గాంచి శ్లో (1) “కక్షే కిం తవ” అని యడిగెను.

అందుకు గవి రాజుం గాంచి (2) “పుస్తకం” అని బదులుచెప్పెను.

అది విని రాజు (3) “కి ముదకం” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (4) “కావ్యార్థ సారోదకం” అని బదులు చెప్పెను.

అది విని రాజు (5) “గంధః కిం” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (6) “ఘనరామరావణమహాసంగ్రామరంగోద్భవః” అని చెప్పెను.

అది విని రాజు (7) “పుష్పః కిం” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (8) “నవతాళప్రతిభితం” అని బదులువల్కెను.

అంత రాజు (9) “కిం పుస్తకం హే కవే! అని యడిగెను.

అందుకు గవి (10) “రాజః భూమిసుతోత్తమాదృత మిదం రామాయణం పుస్తకం” అని యాచేపలకట్టిన భూమిపయిం బడవేయఁగా నది కాళికటాక్షంబున రామాయణపుస్తకం లై యున్నది. రాజు పరమానందంబుం జెందె, వైరులెల్ల విచ్చాసు పదమలై యేమియు ననలేక యుండిరి. అదిసుత భట్టిభాణుండు కాళిదాసునియం దతి మానుషప్రభావంబు గల దని యెంచి యాతనితో నెఱుంగుచుండెడిని.

వీర్యగుప్తుడు. ఓ విప్రవర్యా! ఆకవివరునికిం గలదివ్యప్రభావం చేమని వర్ణించగలము.

భోజాడు. ఓరాజా! ఇంతమాత్రమే కాదు! దండికిని యీతనికి జరిగినకల హంబునం దీ తని ప్రభావంబు కరం బరుచై తోచు. అది చెప్పెదను విను.

1. కక్షేకింతవ=నీచంకలోనుండునదేమి ?

2. పుస్తకం=పుస్తకము.

3. కిముదకం=నీశ్లేమి ?

4. కావ్యార్థ సారోదకం=కావ్యార్థంబులలోని సారమాయుదకము.

5. గంధఃకిం=కంపేమి ?

6. ఘన..ద్భవః=రామరావణమహాయుద్ధమునంజచ్చినపీనుగులకంపు.

7. పుష్పఃకిం=తోకలేమి ?

8. నవ..భితం=క్రొత్తతాటాకులందు మొదళ్లు కొనలు దఱుగనివానియందు

ప్రాసినది.

9. హేకవేకింపుస్తకం=ఓకవే! అదేమి పుస్తకము ?

10. రాజః భూ...వేస్తకం. ఓరాజా! విప్రోత్తము లాదరించుచుండు రామాయణ పుస్తక మిది.

ఒక దినమందాభేటకక్రీడకుం జనియుండి ప్రభాతసమయసమాగతుండై తనకు అంగటనుండుకవివరులం గనుంగొని.

భోజుండు ; శ్లో. చరమగిరినితంబే చంద్రబింబం లలంబే *

అని ప్రభాతవృక్షోదార మగునొక సమస్త యొనంగె.

అందుకుం దొలుతభవభూతి ; శ్లో. అరుణకిరణజాలైరంతరిక్షేగతశ్చే,, అని యనియె.

అంత దండిము ; శ్లో. చలతిశిశిరవాతే మందమందంప్రభాతే,, అనివక్తాణిచె.

ఈయిరువురు నుడివినయర్థంబులును దనభావంబునం బొదలునవిగామిచేఁ గాళిదాసుని నడిగెను.

అతఁడు. శ్లో. యుపతిజనకదంబే నాధముక్తోపథింబే ,, అని

వచింపఁగా రాజు కరముసంతసించి కాళిదాసుని విశేషముగను దక్కినవారిని యధోచితముగను సన్మానించెను.

అందుకు దండి కోపోద్దీపితుండై రాజుం గాంచి నీవు కాళిదాసునియందుఁ బక్ష పాతంబు గలవాడవు గాన నతనిం బెలుచ సన్మానించితి వని దూతిన భూపతి మీ యిరువురతారతమ్యంబు భువనేశ్వరీసమక్షంబునం గాని వ్యక్తంబు గా దయ్యెడకుం జనుఁ డని చెప్పిన నతంతు కాళిదాసుని దోడ్కొని యయ్యెడకుం బోఁ బయన మయి యూరు వెడలఁగా నొకనాఁడును వీ రిరువురును గాంచనిపూఁదోటయొకటి గన్పడియె. దానిరమణీయత కచ్చెరువందుచు నాయిరువురు నందుం జొచ్చి యాయద్యానము నందుంబచ్చనిలుకానిచూయయో యనం దగునొకమచ్చెకంటిం గాంచి తదీయ సౌందర్య విశేషంబున కరుదందుచు నాత్రుల్లచంద్రాననతో మాటలాడం గోరిక వొడమఁగా నాకుంభకువచెంగటికిం జేరిరి. అప్పుడు దండి యిట్లనియె.

* టీ. అరుణకిరణజాలైః = అనూరునికిరణములగుంపులచేత, అంతరిక్షే = ఆకాశము, గతశ్చే = నక్షత్రములుమాసినది కాఁగా; ప్రభాతే = ప్రాతఃకాలమునందు, శిశిరవాతే = చల్లనిగాలి, మందమందం = మెల్ల మెల్ల గా, చలతి = వీచఁగా; యుపతిజనకదంబే = ఎల్లప్రాయంపుంబడతులగుంపు, నాధముక్తోపథింబే = నాయకులచే విడువంబడిన యధర బింబములు గలది కాఁగా; అనఁగా నప్పుడే తమదయితల సధరామృతంబుఁ గ్రోలి విడుచుచున్నారని భావము. చరమగిరినితంబే = అస్తాద్రిసానువునందు, చంద్రబింబం = చందరుని బింబము, లలంబే = చలలాడెను.

* శ్లో. చూర్ణ మానీయతాం తూర్ణం పూర్ణచంద్రనిభాననే,,

అని యడుగఁగాఁ గాళిదాసుండును.

† శ్లో. పల్లాని స్వర్ణవల్లాని కర్ణాంతాయతలోచనే,,

అనియనియెను. అందు కాకాంతాయతలోచనము జీరి యిట్లనియె.

‡ శ్లో. పల్లాని దీప్యతాం చూర్ణం తూర్ణం చంద్రనిభాననే.

కూళిదాసాయ కవయే దండినే పండితాయవ.

అని చెప్పి యాకాంత సఖితో నావనంబుతో నంతర్విత్త యయ్యె. అట్లు కాఁగా నది తమతారతమ్యంబుం దెల్పి బొడసూపి యంతర్విత్త యయినభారతి యని యెంచిరి. తన్నుం బండిత సామాన్యనిగాఁ బల్కినందుకు దండి గతాభిమానండై కాళిదాసునిం గారవించె. ఇట్లై భవభూతియు మోకనాఁడు భోజనిచామరగ్రాహిణి సీతనేయుమన్న రత్నంతప్యనంబున నితనికి నోడిపోయె. అది యెల్లరకువిదితంబు.

వీర్యగుప్తుఁడు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఆ ! ఆకాళిదాసునియందు దేవికిం గలవాత్సల్యాతిశయంబు నేమని పొగడం గలవాడ ? అత్యగృభతం బాకవిపరునిమాహాత్మ్యము.

* టీ. పూర్ణచంద్రనిభాననే=పున్నమచందరుని కొప్పయిన మోముగలదానా ! తూర్ణం=తేగముగ, చూర్ణం=ఘన్నము, ఆనీయతాం=కొనితేబడఁగాత.

† కర్ణాంతాయతలోచనే = చెవులదనుక దీర్ఘములై యొప్పకన్నులుగలదానా ! స్వర్ణవల్లాని పల్లాన్యసి=బంగారువన్నెగల యాకును, తెమ్ము.

‡ చంద్రనిభాననే=చందరుని కొప్పయినమోముగలదానా, తూర్ణం=తేగముగ, కవయేకాళిదాసాయ=కవియగు కాళిదాసునికి, పల్లాని=ఆకును, పండితాయదండినే=పండితుడైన దండికి, చూర్ణం=ఘన్నమును దీప్యతాం=ఇమ్మా !

కవులునుడిసిన పద్యమునం బూర్వార్థమునంగుఁ దూర్ణ మనియెడుపద మధి కము. ఉత్తరార్థమునంగుఁ గర్ణాంతాయత,, లోచనే యనుచోట హృదయంగమం బైనసారస్యమునుండుటంబట్టి పూర్వార్థము నెప్పినవాఁడు పండితుఁడనియు నుత్తరార్థమునుడిసినవాఁడు కవియనియునభిప్రాయము.

మఱియు భోజునిసభయందు జరిగినయతనియతిమానుషప్రభావద్యోతకంబు లగు చరిత్రంబులు పెక్కులు వినియున్నాడను. ఆతనిం బిలిపించి యతనియిష్టార్థంబు లొసంగి పూజించి కృతార్థతం గాంచ నెంచియున్నాడ. ఇది యెప్పటికి లభించునో యెఱుంగ.

భోజుడు రాజా ! నీ కాయతిశయంబుఁ జెందుట కిదియ యదను !

వీర్యగుప్తుడు. విప్రోత్తమా ! అదెట్లు !

భోజుడు. రాజా ! చెప్పెదను. వినుము. మధుమంతపురాధిపతీతమాతృద మదనసేన యిప్పుడు నీచేతం జిక్కియున్నదిగదా !

వీర్యగుప్తుడు. సత్వరముగ. జూను ! అయినసేమి.

భోజుడు. ఆకన్యకాశిరోమణి నతని కర్పించితివేని యతనియిష్టార్థపూరణంబు సల్పినవాడ వగుదువు.

వీర్యగుప్తుడు. వైచిత్ర్యంబుతో.

ఈ కవి దానింగోరుంటకుం గతరచేమి ?

భోజుడు. ఆమదనసేన యతనిసతి.

వీర్యగుప్తుడు. సోద్యేగముగ,,

ఆ ! ఆతనిపత్నినా ! నే నవహరించితిని !

ఆ హా ! ఎంతటి దుష్కార్యంబు నేయబడె ! ఆ కన్యక విన్యలయంగు నవ్వో డించుటచే నీను వెరిగి సమయంబు రాఁగా నాకస్మికంబుగ దొరకిన యాకన్యకాలోక శిఖామణిని ; గౌతమునిచేతం జిక్కి వెక్కుచుండుదానిఁ దత్సహాయుండై సనుదించిన యవనునిం బిలువమాటిది తోడ్కొని వచ్చితి. ఇతనిభార్య యని యెఱింగిన నప్పుడ యతనికి ననుర్పించి నాజన్మంబుఁ గృతార్థతాభాజనంబుగఁ జేయక పోదునే !

భోజుడు. ఓ రాజా ! ఇప్పటికి మించినదేమి ? అ ట్లనర్పం జనును సుమా !

వీర్యగుప్తుడు. ఓ విప్రోత్తమా ! మదనసేన బ్రాహ్మణపత్ని యని యెఱుంగను. ఎఱింగితివేని తదవహరణంబునం బ్రవర్తింప. గౌతముడు కవటంబున నొకగాడిదల మేపునానికి దానిం బెండిలినేయించె నని వినియుంటిని.

భోజుడు. ఓ రాజా ! ఆగాడిదలమేపువాఁ డెవఁ డని యనుకొంటివో ! వాఁడె నీముఖ్యామాత్యుఁ డైనమిత్రమాధవునికుమారుండు కళాచంద్రుండు. ఆతండ కాలిదాసుండని కీర్తకెక్కియున్నాడు.

వీర్యగుప్తుడు. ఉల్లాసంబుతో,,

ఆర్యం డగుమిత్రమాధవునిపుత్రుఁడా కాళిదాసుండు ! కళాచంద్రుండు నాకు నెయ్యోడు. ఆతఁడు గురుశాపంబునం గడుకష్టలం గూడి మెలంచున్నాఁ డని యెఱింగి మిత్రమాధవునితో మనంబునందుఁ గడు సంతపించుచు ననేకస్థలంబుల వెదకి వెదకితరుపలబ్ధిలేక చింతించుచుంటిమి. ఇట్లుండ నాకళాచంద్రుండె కాళిదాసుండయి గన్పడుచున్నాఁడని వింటి. ఇంతకంటెఁ బరమముదంబు గలదే ! శపథంబు సెల్లింప మదనసేనం దెచ్చినాఁడ నంతియకాని దానియం దేదేని విప్రియంబు నడప నాకు మనం బొప్పగు. ఆకన్యకయు నియ్యోడకుం జనుచెంచుటాదిగ తనభర్తృసమాగమమునకేమొ కఠోరప్రతంబు నల్పచున్నయది. ఆసతీలకంబు నేయంబూనినవ్రతాచరణంబు వరమా మోదదాయకం బయ్యె. దైవవశంబునం బ్రాహ్మణాపరాధంబును మిత్రద్రోహంబును నాకుం గలుగక తప్పిపోయె. నేను తొలిపుట్టువున నేమిపున్నియం బొనరించితిను ! నాప్రాణమిత్రం బగుకళాచంద్రునిం గాంచి యతనివల్లభ నతనికి సమర్పించి ధన్యం డను గావలె నని యున్నాఁడ. ఆతండెయ్యెడ నున్నాఁడో ! ఈమహాశయంబు నా కెప్పటి కగునో ! మదనసేనను గళాచంద్రునిం గూర్చి వారలు సుఖాంబుధిం దేలం జూచి నాకన్నులకుం ఫలంబు నెప్పుడుసంపాదించుకొనంగలనో !

భోజాఁడు. ఓ రాజా ! ఆతం డీయూరన యున్నాఁడు. నీ వసుకొన్నకార్యంబు నెఱవేర్చి పరమామోదంబును భాసురతరయశంబుం గాంచుము.

వీర్యగుప్తుడు. ఓవిప్రోత్తమా ! నాయందుఁ గరుణ యుంచి యాకళాచంద్రుం డుండుచోటికి నన్నుం దోడ్కొని పొమ్ము. ఆతనిని సపాదపతనంబుగ నభ్యర్థించి తెచ్చి మదనసేనతోఁ గూర్చెదను.

భోజాఁడు. ఓరాజా ! ఆట్లయిన బోదము రమ్ము.

అనినిష్క్రమింతులైరి.

శుద్ధవిష్కంభము.

లీలావతియుం గాంచనమాలయుం బ్రవేశించిరి.

లీలావతి. ఓని కాంచనమాలా ! నేను సాధారణవిప్రకామినీవేషంబుం బూని వచ్చినదానం గాన న న్నేవరు గనిపెట్టం జాలరు. ఈయువవనంబు పురుషవర్జితంబై వివిక్తంబగుచు మనకుం గోరినచోటులకుం జన ననుబై యున్నది. మఱియు నిది శుక

పీక నిరంతరారావభరితంబై చెవులు సాగియించెడిని. శుభకరంబు లగుశకునంబులు గానంబడుటండేసి మనయభిప్రాయంబు వేగము సమతూరు ననియుం దోచుచున్నది.

ముందుకు దృష్టులు నిగుడించి,,

ఓసి కాంచనమాలా ! అదె ! యాసశోవరంబును తైరతటంబునం జూడుము. అయ్యెడ నొకమనోహరం బగువల్లకుటిరంబును చదంతరంబున నొకకాళికామూర్తియు నాదేవియెచుటఁ గఠోరతపంబు నేయుచు గూరుచుండినయొకపుండరీకప్రతాపియుం గనంబడెదరు. ఈకామినీతిలకంబై నీప్రాణనాథునిదయిత యై యుండనోపు. అయ్యెడకుం జనియాకామినీమణివృత్తాంతం బారయుదము.

పరిక్రమించుచున్నారు.

లీలావతి. ఆశ్చర్యముతో,,

ఓసి కాంచనమాలా ! ఈ సుందరీలోకలలామంబును గాంచితివటే !

ఓ, ఏమి వయోవిలాస మిది యేమి సురూపవిశేష మేమి యీ,
కోమలదేహభవ్యరుచికోమలికం బిది యేమి యార యీ,
కామకళామనోజ్ఞముఖకాంతి యి దేమియై గాంచలేదె యీ,
సామజయానవంటిపెరసాంకవగంధుల నీధరాస్థలికొ.

ఈకోమలి యిప్పుడు కఠోరతపశ్చర్యావిశేషంబు సలుపుచుండుటం గాంచి.

కం. పతిఁ బాసి నవసి మానవ ! సతిరూపున వ్రతము లోలినలవఁ గడంగునా,
రతియో యని తలఁపందగు ! నతివ యి దేలా వ్రతంబు లాస నలిపెడికొ.

ఈ మనోహరాంగివృత్తంబు మన మారయం దగునట్లై యుండు. ఈ కాంత పసింపువల్లకుటిరంబునకు దక్షిణమున నుండురసాలవల్లరీసుంజంబుమాటున నుండి యిది యాడుకొనువచనంబులచే దీనివృత్తం బారయుదము.

కాంచనమాలయు లీలావతియు రసాలవల్లరీనికుంజాంతరిత లైడి. భోజిండును గాళిదాసుండును వీర్యగుప్తుండును బ్రవేశించిరి.

వీర్యగుప్తుండు. ఓభోజభూపతీ ! నీవు విప్రవేషంబునం జనుదెంచి నన్ను మోస పుచ్చితివి. నీవు మన్నగరంబునకుం జనుదెంచినప్పుడు నిన్ను నే నేవిధి గారవించి తోడ్కొనిపోవలయునో యిది గావించకుండ నన్ను వంచించితివి. ఇట్లు విప్రవేష మునం జనుదెంచి నాప్రమాదంబుం బ్రకాశింపం జేసితివి.

భోజాడు, వీర్యగుప్తుఁడా! ఏ నుద్యోగించినకార్యంబునకు నీవనుకూలించెదవో? లేక ప్రతికూలించెదవో? ఈయర్థం బెఱుంగఁ బ్రచ్చన్న కేషంబునం జనుదెంచితిని. అదియెఱింగి నన్నుం బ్రకాశితుం గావించితిని. నీవు నన్నుఁ గనిపెట్టుటయందుఁ బ్రమాదపడి నను గవికామినిం గాచుటయందుఁ బ్రమాదంబుం జెందవయితివి. అందుకుం గర మభినందింపవలసియున్నది సుమా !

వీర్యగుప్తుఁడు, ఓభోజభూపతి! ఇది నాయొనరించినపున్నియపుంబంట. బ్రాహ్మణపత్నియం దపరాధంబు సల్పియు మిత్రపత్నియందు విప్రియంబుసల్పియు శుద్ధిం బొరయువాడు గలఁడే! అట్టియశ్రేయంబు నాకుం గల్గక యుండుటకంటె లగ్నంజే మిగలను! అదె కనుంగొనుండు; మదన సేన తపంబునల్పించుండువిశేషంబు; మన మీనాతి వసించుచోటి కుత్తరమున నుండుతమాలకుంజంబుమాటున నుండి యీరాజసుతసేయు నుగ్రతపశ్చర్యావిశేషంబు లరయదము.

ఎల్లవారును దమాలకుంజంబుమాటునకుం జనిరి.

భోజాడు, మీత్రమా ! కాలిదాస ! నీప్రాణదయిత యనుభవించుకేళకంబుం గనుంగొంటివే !

ఉ. కన్నులనుండి బాష్పములు గ్రంధుగ దారలుగట్టి పైపయిం,
జన్నులపైన నుండు తెలిసన్ననిచేలమునందు గారఁగా,
నచ్చున వెక్కి వెక్కి తనయానకుఁ ద్రోవలు లేక స్రుక్కెడికొ,
పున్నెపుడివి గాలగతిఁ బొల్పుఁ దొఱంగు తెఱంగు దోవగఁక.

కాలిదాసుండు. కన్నులనుండి బాష్పంబులు గార నూరకుండె.

కాలికాదేవిమౌల నుపవిష్టయ్యిన మదనసేన ప్రవేశించెను.

మదనసేన. శోకంబుతో,,

కట్టా ! యేమిసేయుదు. ఏఁ జేయంబూనినవ్రతంబును ముగిసినయిది.

ఉ. ఆరసి నేఁ గతోర మగునట్టివ్రతంబుల నాచరించితికొ,
భూరిదయామయాంతరకు భూతపతిండునిభాస్యకు నృహో,
దారకు నాయెడ న్దయ యభన్యయెడకొ బొడనూపదయ్యె నే,
నేరహి జీవితంబు ధరియించుదు మించుదు నాథుఁ గాంచుదుకొ.

కొన్నిదినంబులకైనను ప్రాణనాథునిసమాగమంబు దొరకదా యనునడియాన వలనం గాలంబు గడపుటకు ననువు లేకయున్నది.

ఉ. భూరమణుండు సాధుజనపూజ్యుండు గాన నను న్యథార్థసం,
చారిణిఁ గాఁ దలంచి వ్రతచర్యకు సమ్మతించేసినాఁడు ని,
స్నార మ దయ్యె సువ్రతము సత్వరత న్నరపాలుతోడ నే,
మేరయొనర్చినట్టితటి మే లడఁగక జనుడంచె నేటికి.

ఇంక నేవిధము లగు నెవంబులును జెప్పఁచుఁ గాలంబు గడప ననువు గాదు.

ఉ. ఏమి యొనర్చఁజాలుదు మహిపతికి న్నగు లేమి నెప్పుడక,
భూమిని నాఁడు కూతురయి పుట్టుటకంటెను రోత లేదు ని,
హ్నుత నుండుటల్కొఱత గాదు వృధాగతిఁ బట్టె నేమములో,
వేమటు నామనం బధిక వేదనకు న్యశమై యుడంగెడిక.

భోజుండు. మిత్రమా! కాలిదాస! వింటివా! నీ ప్రాణప్రియ నెప్పువచనం
బులు. వీనివలన నీకామిని తనపాతివ్రత్యంబుం గాచుకొనుచుండినలెఱుం గేర్పడలేదా!
కాలిదాసుండు. ఔను.

కాంచనమాల. దేవి! ఈసుదతివచనంబులవలన నాదయితునిదయిత మదనసేన
యని యేర్పడుచున్నది. సమీపమునకుం బోయి దీనివృత్తాంతం బారయింపము.

ఇరువురును మదనసేనకుఁజూటకుం జనుడంచుచున్నారు.

మదనసేన. ఎదుటికిదృష్టులు నిగుడించి. ఆత్మగతంబున,,

ఈకాంతామణు లెవ్వరో యెఱుంగను. వీరిం గనుంగొనుడు నామనంబునం గల
నిశ్చేదంబు కాంతిం జెందులెఱుంగున నున్నది. కారణం బెట్టిదియో యెఱుంగఁబడదు.

లీలావతి. మదనసేనతో,,

ఓయవ్వు! నీ నెవ్వలెవు! ఏకారణంబున నిట్లు తపంబు సల్పెదవు ?

మదనసేన. ఓయవ్వలార! ఈమందభాగ్యవృత్తాంతం చేల యడిగెదరు? అది
విన్నమాత్రాన మీకును సంతాపంబు గల్గు.

కం. ఏమందునాయభాగ్యము! కామిని భూతలమునందుఁ గాంతలలోనక,
క్రిమహిత నగుచు మగనిక! గామనిభుం గోలుపోయి గాఢీయపడెడక.

లీలావతి. ఓజవ్వనీ నీవచనంబువలన నీవు కళాచంద్రునిపత్ని వగుమదనసేన
వని యెఱుంగఁబడియెడి. మాకుం దోచినయాయధ్దంబు యథార్థంబె.

మదనసేన. ఓయవ్వు! ఔను. ఎట్టివానిం జేవట్టిన నేమి! తలవ్రాత యేరికేనిం
దప్పింపం దరం బగునే! క్రియఃపతిపుత్రునిం జేవట్టినరతికిం బ్రియవిరహంబువలనం
గుండవలసినక్షేర్పడదే! గౌతముఁ డనునావిద్యాచార్యునివలన నామగండు న న్నెడఁ
బాయన ట్లయ్యె!

కోకావేగంబుతో'' బాష్పంబు బరల్చుచు,,

ఇంక.

గీ. భువనజనశ్రేత నిర్మాణపుణ్యఫలము । లలిత సౌభాగ్యలీలావిలాసవదము,
రూపగౌరవలక్ష్మీనిరూఢపదవి మగనియాకారతేజు నెమ్మొడ్కిఁ గాంతు.

అని యేడుచుచున్నది.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఏయేకాలమునకెది యెది యెవనికి లభింపవలసియున్నదో! అది తప్పిపోవునా! ఇట్లని మానసంబునకుం దనవలన నై నంతదనుక సమాధానంబు చేసికొనవలయుంగాని యిట్లు దుఃఖావేశవేగంబున కెదురీ దుచుండవచ్చునే!

మదనసేన. ఓయవ్వ! ఏమి సేయుదును. ఏటికిం దానమాడఁ బోయినవాఁడెంటికిం జనుచుండునంతలో నాగతి యిట్లు లయ్యెనే! ఇందు కెంత చింతించినందీటునా! అదియునుంగాక.

చం. అతిసుతుమారకాయుఁ డతఁ డంగజఘోరనిశాతసాయక,
ప్రతతికిఁ జిక్కి వేదనలపా లయి యౌర్వఁగ లేక లోకనే,
త్రతతిఫలంబు వాయుఁగను దక్కిన దౌతనదేహయాత్ర స,
మృతి విడనాడె నొక్కొ యని మాటికి మాటికిఁ గుందుచుండెదన్.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! నీ వండులకై చింతఁ గూరవలదు. నీదయితుండు కళాచంద్రుం డిప్పుడు ధారానగరంబున నున్నవాఁడు. కాంచనమాల యనువేశ్యా కన్యకవలన నతఁడు తనలోకయాత్రయందు శిథిలండు గాక యుండెడిని.

మదనసేన. సంతసంబుతో,,

ఇన్నిదినములకు నాదయితునితేమవృత్తంబు వింటిని. చెవులకలిమికి ఫలంబుం గంటిని. ఆనందసుధాంబుధిం దేలం గంటిని.

ఆత్మగతమున,,

నానాయకుండు మత్స్యాప్తయం దాశ మాని వేశ్యాకన్యకతో సుఖించుచున్నాఁడు గాఁబోలు!

ఆకాశమలశృంగముచేసి. ప్రకాశముగ,,

ప్రాణనాథ!

చం. అమరసమాన! నేను గర మానఁ గఱోరము లౌవతంబులకొ,
క్రమమునఁ జేసి చేసి కడుఁ గాఱియఁ జెంచుచు గుండుచుండెదకొ,
రమణినిఁ గూడి నీవు ఘనరాగముతోడఁ జరించుచు న్నృళం,
బు మహితరీతిఁ గాంచెదవు బోరనఁ బాపెద నిష్ఠ బ్రాణముల్.

అని విముక్త కంఠయై యేడుచుచున్నది.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఈ త్తలంపడకుము. ఆకాంచనమాలయే నీకు నీదయితు
నింకేర్పం బ్రయత్నించుచున్నది.

భోజాడు. ఓవీర్యగుప్త! మిత్రమా! ఈ మదనసేన ప్రయవిరహంబున నింకం
గొంతడవునకు శరీరంబు వాయు నని తోచెడిని. దానిసమీపమునకుం జని కళా
చంద్రునిరాక యెఱింగించి యూరడింపుము.

వీర్యగుప్తడు. ఓభోజభూపతి! యట్ల యగుంగాక.

అనిపరిక్రమించుచున్నాడు.

మదనసేన. వీర్యగుప్తునింగాంచి. భయోత్కంపంబులతో. ఆత్మగతమున,,

ఈవీర్యగుప్తుని కేఁ జెప్పినగడు విప్పటితో ముగిసె. ప్రతనమాపనానంతరము
తనశయనంబునకు వచ్చెద నని నేఁ జెప్పియుండుమాటమేరకు నాతోఁ గలయు నిదె
యీతండ్రిగుడెంచుచున్నాడు. వీనివలనం దప్పించుకొనుట కుపాయంబు లేదు. ఈస
రోజులంబులం బడి ప్రాణంబులు వాయుటయ మానంబు గాచుకొన నను పయిన
విధానంబు.

ప్రకాశముగ,,

ఉ. ఏ నొకవత్సరంబు గడు వేడైఱ వేడితి రాజు నిచ్చె న,
న్మానముతోడ నే ప్రథము మానక చేసితి వ్యర్థ మయ్యె పో,
పూనిక వీఁ డధర్మరతి పుట్టి ననుం గలయంగ వచ్చెడికొ,
మానము గాచుకొఁజనును మాన్యతఁ బ్రాణము లోలఁ బాసియుకొ.

కం. జలములఁ బడి ప్రాణంబులు లలిఁ బాసిన నాకు నింకిలం గలుగదు పో,
బలవద్వ్యవసము వ్రేల్చిడి. దొలఁగెదఁ గాయంబుతోడఁ దుర్విధివశనై.

అతి త్వరితగతిం జలములకడ కరుగుచున్నది.

భోజాడు. ఆ! కష్టము! కష్టము! వీర్యగుప్తుండు తనకడకు వచ్చుటకుం గతంబు
యథార్థంబుగ గ్రహింపం జాలక యానీలాళక యితఁడు తన కె గ్గేదేనిఁ గావించునొక

యని తలంచి భయంపడి పాతివ్రత్యంబుఁ గాచుకొన నెంచి జలరంబులం బడం బోయె
డిని. మన మొండు తలంప నాకనకాంగి మఱియొండు దలంచినయిది. దీన ననర్థంబు
వాటిల్లనున్నయిది. ఇది నివర్తింపఁజేయఁ తెరవారలు తగరు. మిత్రమా ! కళాచంద్ర!
నీవె చనియాదాడునాహుసంబువలన నీసతి నివర్తింపం జేయవలసినవాడవు. ఇం
దాలస్య మొనర్పందగదు. వైశంబ చని యాశ్వాసితంజేయుము. ఇతడునిం గాంచిన
నివుడు సిగ్గుపడును గాన నే రాఁ జనదు.

కాళిదాసుండు అట్లుచు;

అని త్వరితగతి మదనసేన కెఱుఁగెని,

ఉ. కోమలి యాయనర్థమునకు న్నడఁగ న్నన దూరడిల్లుమీ,
నీమది దుఃఖసంతతుల నేఁ డిటఁ బాయుము ; కూడునే బభా,
సామజయాన కిట్టియతి సాహసవృత్తు ల వెప్పుడైన నీ,
కోమహిళాలలామమ నమున్నతి నన్దనుగాలిదాసుడె.

ఉ. చంద్రముఖీలలామ భవసాగరరత్నమ నీవు కాయముకొ,
సాంద్రతరాత్రిచేఁ దొఱంగఁ జక్కఁదనంబున కిక్క లేదు ని,
స్తంద్రసురూపలక్ష్మికి నిధానము లే దిఁక మీఁదటం గళా,
చంద్రుని కేది దిక్కు గుణసంపద లిం కెట నుండు నుగ్మలీ.

మదనసేన. భయమొదలజ్ఞానంభ్రమంబులతో నిలువంబడి చూచి. ఆనంద
బాష్పములకపోలయగుచు,,

నాథ ! జయంబగుంగాత.

కాళిదాసుండు,,

కం. లలనా బాష్పస్తంభిత । గళవైపల్కుటయ నాకుఁ గడువడి జయముల్,
గలిగించు నింక నాకు । న్దలవె భవల్లాభగరిమకంబై న్దుభముల్.

మదనసేన. ప్రాణనాథ ! మీరలు ధారానగరంబున నున్నట్లులు వింటిని. ఇప్పు
దియ్యొడ కెట్లు సనుదెంచితిరి.

కాళిదాసుండు. ఓప్రాణదయితా ! ధారాపతి యగుభోజభూపతిసహాయంబు
యీ సేమమునకుం గారణంబు.

మదనసేన. సత్వరముగ,,

ప్రాణనాథ ! ఆభోజభూపతియు నేగుదెంచియుండెడినా ఏమి ?

కాలిదాసుడు. ప్రాణవల్లభా! మనయందు గల ప్రేమభరంబున నామహి
వతియు నాతనిదేవి లీలావతియు నియ్యోడకు వచ్చియున్నారు. అబ్రాహ్మణకాంతా
యాపంబుననీతో నింతకుం దొలఁత మాటలాడినతరుణియై లీలావతీదేవి! ఈవీర్య
గుప్తుండును నాకుబాల్యసఖుఁడు. ఇతఁడు నీవు నాసతివయితి వని యెఱింగి నిన్ను
నాకు సమర్పింప నీకడకుం జనుదెంచినవాఁడు గాని యితరకారణంబునం గాదు. అది
యెఱుంగ కీవు భయంపడితివి.

మదనసేన. లజ్జతో. ఆత్మగతమున,,

ఆ! వీర లిందుం బూనుకొనక నాకుఁ బ్రాణనాథునిసంప్రాప్తి గలుగఁబోదు.

లీలావతీదేవికి డగ్గతి. ప్రకాశముగ,,

ఆర్యా! మదనసేన నిదె పందనమాచరించెదను.

అని సమస్కరించె.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! రాజపుత్రి! ఇంక నెడఁబాటుక నీనాయకునితో
సుఖింపుము.

మదనసేన. ఓయార్యా! ఏ నింతకుం దొలఁత ని న్నెఱుంగక యథోచితవిధా
నంబుఁ జరుపకుంటి. ఆయపరాధంబు త్నమింపం గోరెద.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఈనాతియ నీదయితునిప్రణయిని యగుకాంచన
మాల. ఇదియ నీదయితునివిరహవ్యధావిశేషంబు మాకుం దెలిపి మ మ్మియ్యోడకుం
దోడ్చెచ్చినది. దీనియందు నీవు సహజన్నేహం బుంచందగు.

అని కాంచనమాలకరంబు మదనసేనకరంబున నుంచి పట్టుకొనుచున్నది.

మదనసేన. ఆర్యా! నీనియోగంబునకు నడ్డంకి గలదే!

కాంచనమాలకరంబుఁ దనకరంబునం దెమల్చుచున్నది.

మదనసేన. ప్రియసఖి కాంచనమాలా! నాకు నీకంఠెంద్రియవయస్యలుగలరా!
కం. పతి యన్యాసక్తుం డని। మతి నెఱిగి తదీయ మైనమక్కువఁ దీర్చక,
పతి యెవతె గడఁగు నో। కృతమతి కాంచనమాల యిట్టిమాన్యపు నీవే.

భోజాడు. కాలిదాసునికడకుం జనుదెంచి,,

ఓమిత్రమా! కాలిదాస! మాహాకవి! మదనసేనాజీవితనిబంధన! వినుము.

చం. సుమసుతుమారగాత్రిని విశోభితపుణ్యచరిత్రం గాంచి తీ,
 వమలినకీర్తితో నిచట నప్పుడు నప్పుడు నాపురంబునకొ,
 గ్రమముగ సంతతంబును ని కామముదంబున నుండి యిర్వరకొ,
 రమణులం గూడి సౌఖ్యము తిరంబుగఁ గాంచుచుండుమీ భువికొ.

ఓచెలికాఁడా ఇంకను నీ కేమి ప్రియం బొనఁగూర్చు గలవాడను ?

కాళిదాసుఁడు. ఓమిత్రమా ! భోజభూపతీ యంతకంటెను నా కేమి ప్రియంబు
 గావలెను ? అయిన నిది యగుంగాత.

భరతవ్యాకము.

గీ. నిరత మగు గాత్ర జనులకు నిండుసుఖము,
 లవని ఫలియించుఁగాత్ర సస్యంబు లెపుడు,
 లీల వెలుగోటిరాజగోపాలకృష్ణ,
 యాచభూమింద్రు శ్రీసతి బ్రోచుఁగాత.

ఇది శ్రీరాధానాథచరణకమలచంచరీకాయమాణమాసస భార

ద్వాజగోత్రపనిత్రతిరుమలార్య పుత్ర పేరుండేవీగర్భజన్మ

చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ ప్రణీతంబైన కాళి

దాసచరిత్రప్రకరణమునందు దశమాంకము

సర్వంబును సంపూర్ణము.

